Městská knihovna v Praze 120 let

Jakub Arbes

Romaneta

e knihovna

PRAHA 2011

Městská knihovna v Praze

Půjčujeme:

knihy / časopisy / noviny / mluvené slovo / hudbu / filmy / noty / obrazy / mapy

Zpřístupňujeme:

wi-fi zdarma / e-knihy / on-line encyklopedie / e-zdroje o výtvarném umění, hudbě, filmu

Pořádáme:

setkání s autory / přednášky / koncerty / filmová představení / výstavy / aktivity pro děti a jejich rodiče / čtení

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.facebook.com/knihovna

www.e-knihovna.cz

PRAHA
PRAGUE
PRAGA
PRAG

Znění tohoto textu vychází z díla Romaneta tak, jak bylo vydáno vydavatelstvím Československý spisovatel v roce 1954 (Arbes, Jakub. *Romaneta.* Praha : Československý spisovatel, 1954. 308 s.).

Text díla (Jakub Arbes: Romaneta), publikovaného Městskou knihovnou v Praze, není vázán autorskými právy.

Citační záznam této e-knihy:

ARBES, Jakub. *Romaneta* [online]. V MKP 1. vyd. Praha : Městská knihovna v Praze, 2011 [aktuální datum citace e-knihy – př. cit. rrrr-mm-dd]. Dostupné z WWW: <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/06/47/romaneta.pdf>.

Vydání (obálka, grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko.

Verze 1.0 z 01. 04. 2011.

OBSAH:

SVATÝ XAVERIUS.....5
UKŘIŽOVANÁ.....82
NEWTONŮV MOZEK.....208

SVATÝ XAVERIUS

Jako jest břemeno nesoucímu vždy těžší, čím déle je nese, tak bude také stále přibývati utrpení lidstva a vědomí lidské bídy, až posléze lidstvo v bolestném zármutku pochopí veškerou nicotu svého snažení.

Německý filosof

Nestarejte se více o vědu, v jejímž jméně by vás rádi spoutali! Úrodní tato věda musí zahynouti se světem, který ji zastupuje a obsluhuje, a na jejím místě vznikne věda nová, rozumná a živá…

Bakunin r. 1869 k mládeži ruské

Nevím sice, co bych odpověděl, kdyby mě dnes někdo vyzval, abych mu nakreslil a vymaloval růžové poupě. Ale tolik vím najisto, že bych nyní již ani pouhou konturu nedovedl, ačkoli jsem byl ještě před několika lety pokládán od mnohých, zejména od svých učitelů kreslení, za „nepopiratelný talent".

Tenkráte naléháno na mne, abych se oddal malířství, a sice výlučně květinářství, ba jeden z učitelů mých dodával mi odvahy slovy: „Mineš se cílem života, zvolíš-li jinou dráhu!"

Minouti se cílem života! Jak hluboký to zdroj klamů, bludů a utrpení! A přece jak nesčíslný počet lidí přechází přes něj hravě a s úsměvem, aniž by zkoumal záhadný a osudný význam těchto několika slov!

Náležím k tisícům těchto lidí…

Nedbal jsem napomenutí učitelova, ba ze vzdoru, že mne chtěl někdo k něčemu nutit, oddal jsem se s horlivostí studiu věd reálních, aniž bych byl hrubě dbal, že zbyla mi neodolatelná

příchylnost k malířství vůbec.

Téměř nevědomky počal jsem vedle svých studií znenáhla konati studia estetická, zejména studia o české malbě.

Nemaje příležitost k cestování, nedospěl jsem ovšem v studiích těch z příčin nasnadě ležících příliš daleko, neboť veškeré mé vědomosti bylo možno zredukovati na povrchní známost některých víceméně zdařilých rytin dle obrazů slavných mistrů, pak na známost pražské obrazárny a některých vzorných maleb v pražských chrámech.

Jaký tudíž div, že nebylo mi nepříjemno, když mne navštívil přítel a příbuzný, malíř krajinář zvučného jména, kterýž byl z Vídně výhradně jen za tím účelem zavítal do Prahy, by se zde z vlastního názoru seznámil s nejlepšími pracemi českých malířů?

Nabídnul jsem se příteli za průvodce, a již druhého dne časně zrána vydali jsme se na cestu.

Najmuvše si povoz, sjezdili jsme Prahu a navštívili tak skoro všechny chrámy a kostelíčky, o nichž jsem věděl, že nalézá se v nich nějaká důležitá malba, starobylostí nebo výtečností pozornost zasluhující.

Projezdili jsme tři dny.

Zahájivše uměleckou exkurzi v kostelíku na Vyšehradě, prohlédli jsme kostel po kostelu.

Byli jsme s výsledkem celkem nejen spokojeni, nýbrž i překvapeni.

Největším počtem obrazů v chrámech pražských jest zastoupen proslavený náš Karel Škréta; není takměř ani chrámu, v němž by nebylo buď několik, neb aspoň jeden z jeho obrazů.

Kromě prací Skřetových spatřili jsme některé obrazy od Brandla a Rainera, pak dva obrazy od nejslavnějšího malíře nizozemského Petra Pavla Rubense, dále některé malby od Cimbrechta, Cossarta, Trevisaniho, Wilmanna, Noseckého, Biesa, Haeringa, Lišky, Hessa a některých jiných.

Odpůldne třetího dne odebrali jsme se do nejbohatšího, nejnádhernějšího a nejimpozantnější ho chrámu pražského u

svatého Mikuláše na Malé Straně.

Z obrazů poutaly pozornost naši nejvíce svatý Michal od neapolského malíře Solimeny, svatá Barbora od Ludvíka Kohla, Spasitel na kříži od Škréty a vedle fresek v úplně kulaté kopuli a třech apsidách od Frant. X. Bálka nejvýtečnější dílo tohoto umělce, nalézající se po pravé straně na jednom z pobočných oltářů: umírající svatý Xaverius.

V chrámě svatomikulášském, v němž jsme skončili svou uměleckou pouť, zdrželi jsme se delší čas.

Poměrně nejdéle stáli jsme před Balkovým svatým Xaveriem.

Bylo odpoledne a sluneční paprsky vnikajíce do chrámu od jihozápadu byly příčinou, že k západu obrácený obraz nalézal se v nejlepším světle.

Dlouho díval se přítel pátravým zrakem na obraz, já stál mlčky podle přítele; posléze tento, jako by se nemohl jaksi up a matovati, otázal se:

„Byl Balko Čech?“

„Nebyl,“ dím. „Narodil se ve Vratislavi. V Praze strávil toliko poslední dobu svého života a zde také zemřel. Otec jeho byl taktéž malířem. Balko vzdělal se dle školy italské. Později přiměl vlastního svého syna, by se oddal malířství i on, a sám jej vyučoval; ale práce synovy nad malby otcovy nevynikly.“

„Již vím, již vím,“ podotknul přítel, jako by si byl teprve životopisnými daty připamatoval stanovisko, jež Balko v umění zaujímá.

„Ale cosi mne na tomto obraze přece mýlí,“ pokračoval po malé chvíli, nespouštěje z obrazu očí. „Pozoruju sice zřejmě nepatrné stopy italské školy; ale původnost koncepce a provedení vůbec nelze popříti a nepatrné reminiscence v části technické nepadají zde takměř ani na váhu. Čím déle však se na obraz dívám, tím více se mi zdá, že pozoruju na něm cosi ztuhlého v kontuře, co pozoroval jsem na obrazích malířů německých. Ba zdá se mi, jako by nebyla zde tato ztuhlost a dřevěnost nahodilá, nýbrž zúmyslná…“

Zbystřil jsem sice svou pozornost při dívání se na obraz; ale

nezkušené oko mé nevypátralo pranic zvláště nápadného.

Pronesl jsem tedy své vlastní mínění v tomto smyslu; leč přítel, jehož oko bylo daleko zkušenější a bystřejší mého, setrval i poté na svém tvrzení.

Tím skončili jsme svou uměleckou pouť a opustivše chrám jeli jsme k domovu.

Na cestě přítel podotknul:

„Ani jsem se nenadál, že je v pražských chrámech tolik bohatství; žel jen, že skoro všechny tyto poklady umění malířského jsou víceméně zanedbány, že větší část obrazů nalézá se v nejšpatnějším světle a že jsou po tolika kostelích roztroušeny. Nebylo by možno veškeré, neb aspoň nejvýtečnější obrazy umístit v jednom nebo ve dvou z největších chrámů a obrátiti tak na české umění malířské všeobecnou pozornost?“

„Pochybuju, že by to bylo možno,“ odvětil jsem s jistotou. „Za prvé neznám nikoho, jenž by se myšlénky té ujal a měl také dost prostředků i energie k jejímu provedení. Za druhé vzbudila by myšlénka ta velmi tuhý odpor, neboť tolik je jisto, že by ani jediný z chrámů pražských nevzdal se bez protestu vzácné památky umělecké na okrasu nebo na prospěch některého jiného chrámu.“

„Něco však se přece musí stát, nemá-li české umění malířské starší doby zůstat i nadále tak nevšímáno, jako až dosud,“ namítnul přítel. „Vezmi kterýkoli umělecký lexikon německý, francouzský neb anglický, vezmi kteroukoli knihu o historii malířství v některém cizím jazyku, vezmi kterýkoli cizojazyčný seznam a shledáš, že o českých malířích vůbec, ba ani o Škrétovi a Brandlovi není tam buď ani zmínky, anebo pranepatrná poznámka, nic neznamenající.

Zdá se, ba jest jisto, že je v tomto nevšímání sobě českého umění systém. Němečtí naši sousedé, žijící od pravěku v nepřátelství s národem českým, tupili vše, co bylo českého, a co nemohli přímo tupiti, aspoň systematicky ignorovali; národové francouzský, anglický a jiní jsou pak příliš vzdáleni, by si byli dříve malé zemičky české všímali, a vážili tudíž vědomosti své o ní ze spisů nejbližších našich sousedů, Němců.

Pravda sice, že nelze mluviti v přísném slova smyslu o jakési zvláštní české škole malířské, avšak malířství české může se honositi dosti četnými, v mnohém ohledu i originálními pracemi, že nezůstalo by zajisté bez blahodárného vlivu, kdyby aspoň nejvýtečnější malby české přišly u všeobecnější známost jak umělců, tak laiků. A proto, jak jsem již připomenul, něco se stati musí."

„Pravda, že by bylo záhodno, aby se něco stalo," odvětil jsem, jsa slovy přítelovými přesvědčen. „Jde toliko o způsob, jakým by to bylo lze nejsnáze provésti."

„Něco bychom mohli zatím učinit již my," děl přítel. „Vydejme sbírku nejvýtečnějších českých obrazů v barvotisku!"

„Souhlasím; ale kdo převezme tak velký náklad na věc, o které se naprosto nedá říci, vyplatí-li se?"

„Toť moje starost," pravil soudruh. „Sdělím návrh četným svým přátelům, a budou-li s ním souhlasit i, je podniknutí zabezpečeno. Každý z nich vzal by si jeden nebo dva obrazy na starost a při příležitostí by zhotovil zdařilé kopie; později postarali bychom se také subskripcí o potřebný kapitál k vydání první sbírky, která by dle okolností mohla obsahovati třeba jen dvě nebo tři kopie. Text, jenž by se musil přidati v jazyce českém, ruském, vlašském, francouzském a anglickém, musil bys obstarat sám a prosím také, abys v tom směru konal další studia a snažil se i mezi svými přáteli získat příznivců pro tuto myšlénku."

S návrhem byl jsem sice spokojen, ale uznal jsem přece za dobré podotknouti, že asi sotva budu moci spoluúčinkovati při věci, ke které je potřebí dlouholetých přípravných studií.

„Neboj se, že bude tvých služeb již letos potřebí," odtušil přítel. „Jsem jist, že při nejlepší vůli a energii mohlo by se teprve za několik roků začít vydávati, a žádám tě tedy jen, abys v tom směru konal další studia, jež i v případě nezdaření se našeho plánu zajisté ti nebudou na škodu."

Nemoha již z pouhé slušnosti odporovati, slíbil jsem, že učiním, jak si přítel přeje. A upřímně řečeno, po dlouhou dobu byl jsem myšlénkou tou tak zaujat, že téměř na nic jiného jsem nemyslil.

Ještě téhož dne večer rozloučil jsem se s přítelem, jenž jel nazpět do Vídně. Na cestě zastavil se jen na krátkou dobu v Kutné Hoře, aby si tam prohlédl některé malby Brandlovy, zejména téhož Krista na kříži v nedalekém chrámě sedleckém. –

Od té doby uplynulo několik roků, aniž bych byl přítele svého již spatřil. Dopisovali jsme si sice, leč zřídka a vždy jen několik slov, takže jeden o druhém téměř pranic jsme nevěděli.

O společném plánu v listech svých nikdy jsme se nezmínili. Nemoha se ve věci té uchopiti iniciativy, čekal jsem na vyzvání přítelovo, ale tento o plánu mlčel.

Možná že svěřiv se tím svým přátelům, nenalezl u nich podpory…

Mimoto staly se i v soukromém životě našem dosti podstatné změny.

Přítel stav se učitelem kreslení korunního prince Rudolfa a arcivévodkyně Gisely, a chtěje vedle toho ještě i tvůrčímu duchu svému zadost učinit i, byl pracemi příliš zahrnut, já pak, stav se z bezstarostného studentiska člověkem odkázaným na sama sebe, musil jsem se vzdáti zatím všech dalších estetických studií a poohlédnouti se po zaměstnání praktickém.

Městská rada rodného mého města nechtěla mě za diurnistu, okresní jedno zastupitelstvo nechtělo mě za svého sluhu, a tak stal jsem se nejdříve diletujícím spisovatelem a později žurnalistou, čímž plán v příčině vydání nejkrasších obrazů českých malířů v barvotiscích, když snad právě ne navždy, aspoň na dlouhá léta odročen.

Mnohá myšlénka zapustí často kořeny své tak hluboko, že člověku přes všechno vzpírání se i po letech ještě se vrací, jako by chtěla upomenout, že rozechvěvši kdysi mozkové nervy, byla uznána za schopnu života, a přece nebyla zrealizována.

Podobně dělo se i mně.

Ještě po letech, když jsem už byl pozbyl veškeré naděje na její uskutečnění, vracela se myšlénka o vydání nejvýtečnějších maleb českých v barvotiscích s takovou houževnatostí a neústupností, že

mnohdy i proti mé vůli vehnala mne do některého chrámu nebo knihovny, abych se připravoval k úloze, kterou jsem měl při uskutečnění myšlénky té převadti.

A tak se stalo, že kdysi za krásného letního odpoledne vstoupil jsem do malostranského chrámu u svatého Mikuláše a zastavil se před Balkovým obrazem umírajícího svatého Xaveria.

Bylo právě „požehnání“, ale chrám byl skoro prázdný.

Nevšímal jsem si kněze u oltáře, ani lidí v chrámě, poněvadž v známém mi kostele kromě obrazu svatého Xaveria, před kterým jsem právě stál, v okamžení tom pranic mne nezajímalo.

Bylo to asi v tutéž dobu, jako když jsem byl obraz ten poprvé spatřil ve společnosti přítelově. Nalézal se opět v nejlepším světle; sluneční paprsky vnikající oknem nad oltář odrážely se od protější stěny a padaly pak zase na oltářní obraz tak, že nemohl jsem si přáti lepšího osvětlení vzácné této malby.

Čím déle jsem se na obraz díval, tím více poutal moji pozornost. Znal jsem sice krasší malby v pražských chrámech, leč právě tento obraz působil tenkráte na moji obrazotvornost neodolatelným jakýmsi kouzlem.

A přece není nic prostšího tohoto obrazu!

Umírající člověk!

Kolik miliónů lidí již umíralo a zemřelo zajímavěji, poetičtěji než tento muž, jejž zovou svatým Xaveriem!

Avšak dívajícímu se na obraz nenapadlo mi, čím muž ten byl a čím prospěl nebo uškodil pokroku lidstva; viděl jsem v něm pouze umírajícího člověka skálopevné víry, v kteréž byl nalezl svou spásu.

Obraz má vcelku ráz pošmurný, jako by byl malíř světlejších barev užil pouze ku zvýšení dojmu barev temných.

Na pustém břehu mořském umírá o samotě muž v černém řeholním oděvu. Pololeže odpočívá na improvisovaném loži, na hrubé rohožce, jsa zády opřen o skalisko, nad nímž je z hrubých kamenů, prken a jižních travin narychlo sdělán jakýsi druh střechy, mající umírajícího chránit aspoň před nejprudšími úpaly plamenného slunce indického.

Černé řeholní roucho je na prsou poněkud rozhaleno; dolení část těla je pokryta hrubou houní, zpod které je vidět jen obnažené kostnaté nohy zsinalé barvy. v levici drží umírající dřevěný kříž s Kristem, pravice pak v lokti ohnutá visí bez vlády z lože.

Hlava jevící druhdy energii a sílu, nyní pak již jen rezignaci a úplné oddání se v neodvratný osud, je poněkud nazad nachýlena; zsinalý, krátkým vousem zarostlý obličej, jehož mocně vyvinuté lícní kosti, hluboko zapadlé oči a vůbec všechny tahy jeví muže druhdy neobyčejně prudkého, vášnivého, ba fanatického, obrácen je k nebesům směrem k moři, jako by se zrak umírajícího stápěl v lesku slunce, jehož žlutavá záplava v pozadí obrazu nasvědčuje, že slunce buď teprve vyjde, anebo že bylo právě zapadlo…

Toť prostý obraz, pokud se naň ještě po letech pamatuju.

Výraz zsinalého obličeje, obzvláště očí hluboko v důlkách zapadlých a do neurčitého prázdna upřených nelze mi popsati.

V okamžicích, když jsem se díval na obraz, neviděl jsem v obličeji umírajícího výraz mnišského fanatismu, zřeknuvšího se veškerých světských rozkoší a pracovavšího jen za klamnou vidinu, nýbrž nejvyšší bolest, zmírněnou toliko pevnou nadějí v spasení, přesvědčující pevnost víry a vtělenou důvěru v myšlénku, kteráž, byť o ní i tisícové pochybovali, přece může býti člověku, zůstane-li jí věren, kotvou a konečně snad i spásou.

Chtěje se pohodlněji dívati na obraz, otevřel jsem zpovědnici naproti oltáři se nalézající a usednul do ní.

V chrámě, jak již připomenuto, nebylo téměř nikoho, a zdá se, že i kněz u oltáře dle toho se řídil: odbylť církevní obřady trochu dříve, než bývá v obyčeji.

Kněz odešel od oltáře, zbožní lidé, na větším díle penzistky a žebrácky, vykonavše svou pobožnost, počali opouštět chrám.

Za chvíli přibatolil se ze sakristie kostelník se svazkem klíčů v ruce a řinče jimi po zvyku svých kolegů na znamení, že opozdivší se mají už svrchovaný čas, aby svou pobožnost skončili a chrám opustili, ubíral se loudavě od hlavního oltáře ku vchodu chrámovému.

Sedě ve zpovědnici viděl jsem vše, co dělo se asi v třetině lodi chrámové, aniž bych byl viděn, a již jsem chtěl také chrám opustit, když mimo nadání cosi zvláštního moji pozornost upoutalo.

K postrannímu oltáři, na němž se nalézá obraz svatého Xaveria, přistoupil volným krokem mladý bledý muž v černém elegantním obleku, a kleknuv na klekátko před oltářem, sklonil hlavu do obou dlaní.

Zatím byl kostelník došel až ku vchodu chrámu.

Zanedlouho slyšel jsem rachotit zámek.

Nebylo pochybnosti, že kostelník vyčkav, až poslední lidé opustili chrám, zavřel hlavní vchod.

Opět za několik okamžiků viděl jsem kostelníka jiti nazpět od vchodu chrámu k hlavnímu oltáři a do sakristie; slyšel jsem rachotit klíče a zamykat dvéře, načež nastalo v chrámě hrobové ticho, rušené jen přitlumeným lomozem z ulice.

Byl jsem tedy s neznámým, několik kroků přede mnou před oltářem klečícím mužem v prostranném chrámě o samotě.

Místo na obraz svatého Xaveria zadíval jsem se nyní na neznámého, jehož přítomnosti v chrámě nemohl jsem si nikterak vysvětlit.

Bylo mi jaksi nevolno, že neopustiv chrámu, dokud byl čas, dal jsem se s neznámým člověkem, jehož úmyslů jsem neznal, zavříti do kostela, v kterémž je tolik bohatství nahromaděno.

Jak snadno mohlo na mne padnout i nejhrubší podezření, kdybych byl v chrámě dopaden, neboť tolik je jisto, že by mi nebyl nikdo uvěřil, že opozdil jsem se v svatyni jsa zahloubán v myšlénky před obrazem svátého Xaveria jako zbožný křesťan, jenž na modlitbách zapomíná na vše, co se kolem něho děje.

Chtěl jsem tedy pospíšit za kostelníkem, jehož hlas bylo ještě ze sakristie slyšeti; v okamžiku však, když jsem vstal, vzpřímil se také přede mnou klečící neznámý muž a překazil tak můj úmysl.

Několikráte přešel zamyšlen před oltářem, a postaviv se pak proti oknu, zadíval se na oltářní obraz. Stál mezi mnou a obrazem, kterýž, jak se zdálo, poutal veškerou jeho pozornost.

Dlouho stál nepohnutě, a jelikož byl obličej jeho obrácen k obrazu, viděl jsem tvář jeho jen zčásti; avšak vždy, kdykoli jen poněkud se pohnul nebo zraků svých z obrazu odvrátil, zhledl jsem tvář jeho v profilu.

Pozornost, kterou věnoval obrazu, byla velmi nápadná; nedívalť se naň pouze s jistotou znalce, jenž byl obraz už nesčíslněkráte viděl, nýbrž tak zkoumavě, jako by chtěl vypátrati nejtajnější motiv malířův.

Vida neobyčejnou pozornost, kterou neznámý muž věnoval mistrovskému dílu Balkovu, umínil jsem si setrvati na svém místě.

Mladý muž počal po chvíli opět přecházeti před oltářem; čas od času přejel si rukou čelo, jako by chtěl trapnou jakousi myšlénku zaplašit, brzo svěsil hlavu, brzo ji zase vzpřímil.

Zpočátku přecházel před oltářem volným krokem, později však vždy prudčeji, až posléze náhle se zastaviv, pohlédl zběžně na obraz a prudce ke mně se obrátiv, svěsil hlavu k prsoum a zadíval se upřeně před sebe k zemi.

Viděl jsem mu nyní přímo do tváře, takže kdyby byl očí jen pozvedl, byl by mne musil zhlednouti.

Neznámý však stál dlouho nepohnutě.

Učinil jsem po jeho příkladu, toliko s tím rozdílem, že jsem z něho očí nespustil. Jenom jednou zalétl zrak můj na obraz umírajícího svatého Xaveria a ihned svezl se zase na neznámého, leč v okamžiku tom se mi zdálo, jako by mě byl zklamal zrak: tvář Xaveriova byla tatáž jako tvář přede mnou v myšlénkách pohříženého muže.

Totéž nízké čelo, tentýž nos, táž brada, tytéž rty, slovem celý výraz obličeje, jako by byl muž ten malíři obrazu sloužil za vzor.

Zkoumal jsem podobnost tu bedlivěji; čím déle však jsem se díval z obrazu na muže a z muže na obraz, tím nápadnější byla mi podobnost obou tváří. Spočívaloť v obou cosi nevýslovně trpkého, a přece zase cosi neodolatelně přesvědčujícího, že nelze nabyti klidu a dojiti spasení jinak kromě skálopevnou vírou, že myšlénka, kterou se zanášíme a která je nám vším, posléze přece stane se skutkem,

byť byla i lživou a klamnou…

Nápadná tato podobnost svatého Xaveria s neznámým mužem učinila na mne v pustém chrámě zvláštní dojem.

Byloť mi již dříve jaksi nevolno; nyní počala nevolnost přecházeti v jakousi nevysvětlitelnou úzkost.

Přes úplnou střízlivost mé duše zdálo se mi, jako by obrovským prostranstvím chrámu míhaly se tajemné stíny, a přes to vše, že dobře jsem si přelud ten vykládal do chrámu vnikajícími paprsky slunce, křižujícími se s paprsky, vycházejícími z několika různobarevných věčných lamp, nebyl jsem přece s to, abych se ubránil neobyčejnému rozčilení, a není pochybnosti, že vzmáhající se úzkost má byla by znenáhla přešla v nejpodivnější druh bázně, kdyby neznámý muž nebyl náhodou opět výhradně moji pozornost upoutal.

Obrátilť se zase k oltáři, sáhnul do záňadří, vytáhl svitek papírů, rozložil je po oltáři a pátravě počal do nich nahlížeti.

Jednání neznámého bylo mi čím dále tím podivnější a jižjiž počínal jsem pochybovati o zdravých jeho smyslech, když znenadání muž ten jako jaguár jedním skokem vyskočil na oltář a vystoupil na malé dřevěné stupátko na něm.

Stoje těsně u oltářního obrazu, poněkud se nachýlil a jal se s nej větší pozorností pozorovati pravé rámě svatého Xaveria. Hned nato však sebou nápadným způsobem pohnul, a v pravici jeho, která byla rychlostí blesku sáhla do postranní kapsy v kabátě, zalesklo se cosi jako dýka nebo břitký nůž.

Mimoděk projela mou hlavou myšlénka, že neznámý jsa na mysli pomaten, chce snad vzácný obraz rozříznout a zničit.

V mžiknutí oka vyrazil jsem dvířka u zpovědnice, a vzkřiknuv tak mocným hlasem, že výkřik v několikerém ohlasu odrazil se od klenby chrámové, vyskočil jsem ze svého úkrytu, a učiniv několik kroků kupředu, stanul jsem před dřevěným klekátkem, na kterém přednedávnem neznámý byl klečel.

Podivný muž na oltáři, zaslechnuv můj výkřik a šramot, prudce se obrátil. Přižloutlá jeho tvář zbrunátněla, oči rozjiskřily se hněvem,

a v témž okamžiku, co stanul jsem před klekátkem, skočil neznámý z oltáře přímo přede mne na druhou stranu klekátka, a drže svůj ostrý nástroj v pravici, vztáhl druhou ruku po mém hrdle.

Pozoruje každé jeho hnutí, odrazil jsem pravou rukou jeho levici a uchopiv ho za hrdlo stiskl jsem.

Neznámý zaúpěl a zavrávoral.

Jelikož jsme stáli každý na jedné straně klekátka, převrhlo se zavrávoráním neznámého klekátko, na něž klekalo se od mé strany, ku straně neznámého a srazilo nás oba k zemi.

Mým odporem a nenadálým pádem na zem zdál se býti neznámý překvapen a dle všeho také smyslů zbaven; zůstalť aspoň na zemi ležet, nečině žádného pokusu k obraně, aniž k výboji.

Vida jej takto úplně ve své moci, poněkud jsem mu uvolnil, a odstraniv klekátko, jež bylo mezi nás padlo, dával jsem pozor, nebude-li snad neznámý chtít svůj útok obnoviti.

On však ležel jako polomrtvý, a já pohlédnuv nyní v jeho tvář, shledal jsem navzdor její brunátnosti nápadnou podobnost, ba téměř identičnost s tváří svatého Xaveria nad námi na oltáři.

Neznámý ani sebou nehýbaje, ležel několik minut na zemi se zamhouřenýma očima.

Poklekna k němu poohlédl jsem se kolem sebe.

Asi dva kroky opodál spatřil jsem ostrý nástroj, jenž byl neznámému z ruky vypadnul, a k nemalému svému podivení shledal jsem, že nebyla to ani dýka, ani nůž, nýbrž zcela obyčejné – kružítko.

Vtom otevřel neznámý oči a upřel na mne zrak svůj s nevýslovnou trpkostí a výčitkou.

Rychle sáhnul jsem po kružítku, a zmocniv se takto jediné zbraně neznámého, povstal jsem se země s otázkou:

„Probůh, co to?“

Na zemi ležící muž, nespouštěje ze mne oči, vztáhl ke mně pravici a zaúpěl:

„Nehněvejte se, chtěl-li jsem vám ublížit; ale pomozte mi, a vše vám vysvětlím.“

Slova ta pronesena s nejpřátelštější důvěrou.

Mimovolně podal jsem mu ruku a mladík s namáháním vstal.

Sotvaže cítil pevnou půdu pod nohama, přejel si rukou čelo, a jako by se byl na něco upamatoval, rychle a s patrným nepokojem se otázal:

„Kde jsou mé papíry?“

Pohlédnuv však současně na oltář, kde „papíry“ jeho ležely rozloženy, a spatřiv, že se jich nikdo nebyl dotknul, dodal:

„Odpusťte; nevím sice doposud, co se se mnou děje, ale měl jsem zpočátku za to, že mi chcete odciziti mé nejdražší…“

„Ty papíry snad na oltáři?“ usmál jsem se.

„Ne, ne – nemyslil jsem ani, že mi chcete něco odcizit; ale když jsem vás zaslechl znenadání divoce vzkřiknout, když ohlédnuv se spatřil jsem pod sebou před oltářem neznámého člověka s hrozivým pohledem, zavířilo mojí duší cosi, z čeho se nejen nyní, nýbrž snad nikdy nebudu moci zodpovědít ani před sebou, ani před kýmkoli jiným. Jsem ve vaší moci; naložte se mnou dle libosti!“

„Doposud praničeho nechápu,“ dím. „Dle všeho padá vina na mne, a na mně jest žádati vás za prominutí. Spatře vás vykročiti na oltář a vytáhnouti cosi noži nebo dýce podobného, domníval jsem se, že chcete v návalu šílenosti obraz zničit…“

Neznámý trpce se usmál, a zadívav se zkoumavě do mých očí, pravil:

„Možná že díte pravdu, že jsem šílen; avšak obraz ten nechtěl jsem zničit…“

„Co jste tedy, probůh, dělal na oltáři?“

„Měřil jsem některé důležité rozměry na obraze za příčinou revize své kresby.“

„Vy tedy obraz kreslíte?“ tážu se. „Ale k čemu měřit pomocí kružítka? Jste-li aspoň poněkud obratný kreslič, nepotřebujete žádné takové pomůcky, která bývá časem i na překážku.“

„Já však pomůcky té potřeboval nevyhnutelně,“ opáčil neznámý. „Zde vizte náčrtky!“

Přitom vzal několik listů na oltáři rozložených a ukázal mi je.

Místo výkresu spatřil jsem na nich pouhé body a přímé čáry, jež jen tu a tam spojeny byly několika křivkami.

„To přec není žádný výkres," dím.

„Pravda," vece neznámý. „Výkres mám za oltářem, zde jsou pouze, však co možná nejpřesněji naznačeny, zredukované rozměry obrazu."

Vše to bylo mi čím dále tím podivnější.

„Ukažte mi tedy, možno-li, výkres!"

Neznámý odešel za oltář, přinesl prkno a na něm napjatý výkres obrazu.

První pohled na výkres však mne přesvědčil, že původce výkresu je snad vším, jenom ne výborným kresličem. K tak prostřední, ba chatrné práci nikdy nebylo třeba tolik píle, pečlivosti a tolik vyměřování, jako jí byl neznámý muž dle všeho věnoval, a proto vzniklo ve mně přes všechnu okamžitou důvěru znovu podezření, že za tím vším skrývá se přece cosi nepoctivého.

Vzpřímiv se a připraviv se k možnému útoku ze strany neznámého, pravil jsem přísně:

„Pane, zde kuje se cosi podezřelého. Vy nejste v chrámě, abyste tento obraz pouze kreslil. Vy máte zcela jiný úmysl, a jak se zdá…"

„Ano, pane," vpadl mi neznámý pevným a taktéž přísným hlasem do řeči, „máte pravdu, mám zde zcela jiný úmysl."

„Nuže tedy?" pravím ještě přísněji.

„Netřeba se mi zpovídat," odtušil neznámý rozhodně a příkře. „Teď je na mně řada, bych se optal vás, co vy vlastně zde v prázdném a zavřeném chrámě zamýšlíte. Překvapil jste mne poprvé v mém životě, když jsem stál na oltáři, vícekráte mne nepřekvapíte ničím."

Přitom chystal se neznámý dle všeho nejen k obraně, nýbrž i k útoku.

Stoje asi tři kroky od něho vzdálen, nespouštěl jsem z něho oči: na slova jeho však jsem neodpověděl.

„Nuže?" děl po chvíli tajemný muž. „Opětuju jen vaše slova."

Mlčel jsem dále.

„Přerušme trapnou tuto situaci, pane," ujal se po chvíli neznámý slova klidně a vážně. „Jsme v chrámě tom o samotě, a kdybychom přišli do krvavého sporu, nikdo by žádnému z nás nepřispěl ku pomoci. Rozejděme se tedy v míru! Pozoruju na vás, že nepřišel jste do chrámu za žádným špatným úmyslem, a zdá se mi, že jste ani mne nechtěl z práce mé vyxušiti. Odejděte tedy, anebo," dodal sebevědomě a skoro výhružně, „je-li vám libo, zkusme kdo s koho!"

Neznámý stál přede mnou klidně sice, ale hrozivě.

Uznal jsem za dobré nečiniti již žádného odporu a rozejiti se s ním v přátelství.

„Pozoruji, že vám v jakési tajemné práci překážím," dím na to, „a milerád bych se odstranil, kdyby nebyl chrám zavřen; nemohu odtud právě tak jako vy."

„Naopak, pane," dí muž. „Já odtud mohu, kdykoli mi libo, ale vy odtud bez přispění neodejdete."

„Jak to?" ptám se dychtivě.

„Mám klíč od sakristie," pravil a ukazuje mi jej.

„Čím dále, tím méně vše chápu," pravím jaksi mimochodem, jako bych si nemohl vysvětliti, jakým způsobem dostal se klíč neznámému, ačkoli jsem byl v okamžiku tom přesvědčen, že je klíč padělán a muž přede mnou zločinec.

„A přece nic snazšího k pochopení! Viděl-li jste kostelníka, když zamykal chrám, musil jste také pozorovat, že jda skrze chrám, byl by mne musil vidět zde před oltářem klečet, slovem mám klíč od něho a mohu chrám ten dle libosti návštěvovati."

Zadíval jsem se mluvícímu do tváře. Pohled můj byl dle všeho jaksi nedůvěřivý, neboť neznámý podotknul:

„Nejsem přítelem rozvláčných řečí; pozoruju, že mi nevěříte ani nyní, a proto, dovolíte-li, doprovodím vás z chrámu a zvu vás, abyste pak navzájem doprovodil mne až do mého bytu."

Situace, v jaké jsem se nalézal, počínala mi býti poněkud nepříjemnou, a proto přijal jsem s ochotou jeho vyzvání.

Neznámý sebrav své papíry na oltáři, svinul je a zastrčil do kapsy v záňadří; nato odnesl prkno s výkresem opět za oltář a vrátiv se

přívětivě mne požádal, abych mu vrátil kružítko, jež jsem po celou tu dobu držel v ruce.

Vrátil jsem je, a neznámý vrhnuv ještě jednou zběžný pohled na obraz svatého Xaveria, šel napřed k sakristii. Já jej následoval.

Průvodce můj byl dle všeho s místnostmi chrámu i sakristie úplně obeznámen. Za několik okamžiků byli jsme v průjezde budovy ku chrámu přiléhající a po několika krocích na Malostranském náměstí.

„Teď jsme na volném vzduchu mezi lidmi," dí neznámý, „a dostačí vám jediné pokynutí – tamo jde právě policejní strážník…"

Poznámka ta skoro mne urazila, ale přece jsem podotknul:

„Dovolte, abych vás směl doprovodit." „Pojďme!" odpověděl chladně.

Mlčky šli jsme volně podle sebe Ostruhovou ulicí až k Svatojanskému vršku. Sešedše s vršku a držíce se po levé straně, vešli jsme do jednopatrového domu, zahýbajícího do Umrlci uličky.

Dům byl starý, průjezd úzký a temný, schody dosti neschůdné. Přišedše na starodávnou dřevěnou pavlač, zahnuli jsme do temné, úzké chodbičky.

Průvodčí můj otevřel dvéře; prošli jsme skrze malou předsíňku, v které nebylo téměř žádného nábytku, a octli se v nízkém pokojíčku o dvou úzkých a malých oknech. Jelikož se bylo již valně zešeřilo, nemohl jsem v bytě hned předměty rozeznat; ale přece jsem rozeznal množství kněh v skříních a porůznu po zemi a po stolech rozházených.

„Jsme na místě," vece neznámý můj soudruh podávaje mi ruku. „Nyní víte, kde bydlím, a zaplašíte-li někdy podezření, které ke mně chováte, prosím, navštivte mne příležitě!"

Slova ta byla zároveň vyzváním, abych se odstranil.

Učinil jsem tedy, ač nerad, dle přání neznámého a odešel jsem.

Na schodech potkal jsem jakousi stařenku a otázal se jí na neznámého.

„Ah ten morous," dí stařenka. „Dejte mi s ním pokoj, ten člověka ani nepozdraví."

„Nevíte, jak se jmenuje a čím je?“

„Nevím, panečku, nevím; ale nikoho nepozdraví,“ vece stařena a belhá se po schodech nahoru.

Neuspokojen opustil jsem dům, v němž bydlil muž, s kterýmž jsem se byl tak podivným způsobem sešel.

Uplynulo několik neděl.

Zpočátku neměl jsem vůbec ani chuti uposlechnouti pozvání neznámého k návštěvě, poněvadž způsob, jakým jsme se byli rozešli, zdál se mi býti bezohledný, ba urážlivý. Nicméně později, když uražená samolibost poněkud ustoupila chladné rozvaze a k této ještě jistý druh zvědavosti se přidružil, odhodlal jsem se k návštěvě přece.

Již první návštěvy jsem nelitoval.

Přistihl jsem neznámého při studiu Lagrangeova spisu Théorie des fonctions analytiques.

Přijal mne sice vlídně, ale chladně, a jak se zdálo, nebyla mu moje návštěva obzvláště vhod.

Zprvu byla naše rozmluva jednotvárná a vlažná, ale později, když neznámý shledal, že nejsem v zamilované jeho vědě právě ignorantem, rozhovořili jsme se o matematice, pokud bylo možno mezi dvěma lidmi, kteří nedůvěřujíce jeden druhému, přes všechno své úsilí nemohli zameziti, aby nedůvěra ta nezůstala bez vlivu i na rozmluvu zcela objektivní.

Dle všeho učinil jsem na neznámého dojem dosti příznivý; pozvalť mne, když jsem odcházel, poznovu, bych jej navštívil, a já pozvání toho také uposlechl.

Scházeli jsme se od té doby dosti často, a neznámý shledav zanedlouho, že nejsem člověk, kterýž by chtěl z podivného výstupu v chrámě svatomikulášském, jenž vrhal na něho světlo tak podezřelé, jakkolivěk na jeho neprospěch kořistiti, přilnul ke mně s veškerou vřelostí, které chladný a vypočítavý duch jeho vůbec byl schopen.

Stali jsme se přáteli.

Nedůvěra jeho ke mně úplně vymizela; mystické šero, v jaké byl pro mne na počátku zahalen, rozplynulo se a přede mnou objevilo se napohled prostičké, ale jinak neobyčejně vzdělané a obzvláštním ostrovtipem a důmyslem vynikající „třicetizlatové c. k. úřednisko“.

Byl rozený Pražan. Rodiče již neměl; byliť chudí a věnovali na jeho studia poslední groš, jejž byli v potu tváře vymozolovali; synovi nezbylo nežli asi dvacet zlatých úroků měsíčně, j ež brala rodina jehož jakési jistiny, která byla před lety jeho babičce odkázána.

V době, kdy jsme se seznámili, byl už přes třicet roků stár, ačkoli dle drobné, poněkud vychrtlé klidné tváře každý by mu byl hádal o několik roků méně.

Jinak napohled téměř pranicím nevynikal.

Stoupenec imaginární vědy lavatrovské ovšem by byl při bedlivějším zkoumání jeho hlavy přišel do nemalých rozpaků. Dle lavatrovského učení nasvědčoval dlouhý krk ochablosti, plochá, poněkud vyhloubená lebka obmezenosti. Když se pousmál, zračily vrásky na hořejší části čela zpozdilost, a když se zplna srdce rozesmál, jevil obličej jeho nepopiratelně lavatrovské známky brutálnosti a zvířecké ukrutnosti.

Vpravdě však – a v krátké době musil se člověk o tom úplně přesvědčiti – nebyl muž ten ani na duchu ochablý, tím méně obmezen, a místo zpozdilosti, brutálnosti a zvířecké ukrutnosti shledals u něho vlastnosti zcela opačné.

Byltě mírný, klidný a dobrý. Téměř s nikým neobcoval a žil toliko svému zamilovanému studiu, jež mu bylo náhradou za vše, co mu nepříliš skvělé a vcelku beznadějné poměry v životě odpíraly. Nevšímal si, jak se zdálo, kolem sebe skoro ničeho, miloval samotu a přemýšlení.

V kanceláři dle všeho nepokládán za žádnou kapacitu a zdá se, že upotřebovali jeho služeb jen k pracím nejpodřízenějšího druhu.

V jakém oboru byl zaměstnán, nevím, on sám nikdy se o tom nezmínil, ledaže časem prohodil nějaké uštěpačné slovo o „plesnivé byrokracii“ nebo o duchamorném týrání „ubožáků, kteří jsou

odsouzeni byrokratovat“.

Zpočátku pokládal jsem jej sám za povahu zcela apatickou s ledovou duší; ale byly okamžiky, ovšem řídké, kdy jsem se přesvědčil, že hloubavý duch jeho vedle své bystrozrakosti a takořka železné logičnosti vyniká neobyčejnou vřelostí a obrazotvorností, jež by ani básníku nebyly k necti sloužily, –

Mluvíval klidně a rozvážně, každé slovo zdálo se býti vypočítané; časem však se rozhovořil tak ohnivě, a dovedl i nejsuchopárnější látce odzískati tak příjemnou stránku, že sledovával jsem jeho vypravování s napětím.

Tak vyprávěl mi kdysi s největší podrobností o učeném sporu, jejž vedli časem svým Leibniz a Newton, když byl onen tomuto popřel právo k jeho vynálezu o počtu diferenciálním, s takovým ohněm, že zdálo se mi, jako bych byl naslouchal duchaplné, poutavé erotické povídce. Jinak býval málomluvný.

Byl-li přítel můj napohled člověk zcela nepatrný a zdánlivě i apatický, zajímal tím více svými mnohdy bizarními názory, jež mi připravily často velmi příjemné i zábavné chvíle. V době, kdy jsme se seznámili, zabýval se zcela opravdově řešením „problému náhody“ a výroky i kombinace jeho, opírajíce se o vymoženosti vědy, měly vždy neobyčejnou přesvědčující sílu, kdežto zase smělé hypotézy a konkluze jeho právě jen pro svou neobyčejnou smělost zdály se náležeti buď mezi výtvory mozku na útraty soudnosti obrazotvorností rozpáleného, neb občasnou chorobou trpícího.

Takový byl můj soud o novém příteli a náhled můj nezměnil se ani po měsících.

A právě proto nemohl jsem si také nikterak vysvětliti první naše tajemné setkání se.

Kdykoli jsem, byť jen slovem, připomenul Balkův obraz nebo jen chrám svatomikulášský, odmlčel se přítel náhle třeba v proudu řeči, a kdybych se byl sebevíce namáhal, aby se opět rozhovořil, nepřiměl jsem ho nikdy více nežli k odměřeným odpovědem, takže v takových případech rozloučili jsme se vždy neobyčejně záhy a jako ze vzdoru potom třeba týden nebo déle jeden druhého jsme

nenavštívili.

Okolnost ta však tím více moji zvědavost dráždila. Pozoruje, že by dotíravost má snadno mohla přítele rozhněvat, nezmínil jsem se o záhadné záležitosti té již ani slovem.

Kdysi, když jsme byli po delší dobu o rozličných věcech hovořili, pronesl přítel náhodou nebo v zapomenutí poprvé, co jsem jej znal, větu: „jako Balkův svatý Xaverius“, a já použiv příhodného okamžiku, prohodil jsem jako mimochodem:

„Zdaž ale víš, že jsi Balkovu svatému Xaveriovi podoben, jako bys byl malíři sloužil za vzor?“

„Vím to, vím,“ vece přítel rychle, jako by se byl slov mých ulekl, a mimo svůj obyčej neodmlčel se, nýbrž dodal:

„A nejenže to vím, já doposud ještě velmi dobře se pamatuju na podivný dojem, jaký podobnost ta na mne učinila, když jsem ji poprvé zpozoroval.“

„Je tomu dávno?“ tážu se opět jen jako mimochodem.

„Asi patnácte roků,“ odpovídá přítel. „Byltě jsem obraz již dříve nesčíslněkráte viděl, ale nikdy mi nic podobného nenapadlo a také napadnouti nemohlo. Vždyť víš, že člověk nemůže si v duchu nikdy představiti svou vlastní podobu, byť svou obrazotvornost sebevíce namáhal, kdežto podobu cizí, byťs ji byl třeba jen jednou spatřil, podržíš dle jakosti své paměti mnohdy i po letech v mysli.

Kdysi však, když jako ni Já den e cek klekal jsem k modlitbě před oltářem, vypadla mi z kapsy vlastní moje fotografie. Zvedám ji a pohlédnu náhodou na obraz a z obrazu na fotografii. Vědomí, že tvář umírajícího svatého je skoro totožná s mojí podobou, působilo na mne, jako bych byl mimo nadání za temné noci kdesi na osamělém místě sáhl na mrtvolu. Nemohl jsem se pohnouti, krev se mi hrnula k mozku, oči se mi zakalily a nohy se mi počaly třásti. Zavrávoral jsem a byl bych také sklesl na zem, kdybych se nebyl náhodou zachytil klekátka.

Dlouho stál jsem pak před oltářem, nevěda, co se se mnou děje.

Ba ještě nyní po letech, když připomenu si osudnou tuto podobnost, bývá mi jako člověku, když o samotě prozpytovav své

malicherné snahy a ještě malichernější skutky, zahloubá se v myšlénky a pokud možná nejživěji si připomene poslední svůj zápas s životem, jejž bude musit podniknouti.“

„Jak ale možno tuto podobnost vysvětlit?“ podotknul jsem opět jen tak jako pro sebe, bych příteli nepředložené nepřipomenul, že vypravuje bez vybídnutí o něčem, o čem by byl druhdy i k nejnaléhavějším prosbám jen tvrdošíjně mlčel.

„Vysvětlení toho druhu, jako je vědecký důkaz, ovšem nelze podati,“ odpovídá přítel důvěrně. „Ale chceš-li mne vyslechnout, povím ti aspoň cosi, co možno pokládati za jakés takés vysvětlení záhady té.“

A nečekaje ani na moji odpověď, počal výpravovati:

„Trvám, že jsem ti časem svým již připomenul, že pocházím z rodiny velmi nábožné; dodávám nyní, že rodina ta byla nejen pouze nábožná, nýbrž v pravém smyslu bigotní, takže babička i matka má strávily větší část svého života v chrámě a na modlitbách. Příčinou bigotnosti té byla, jak se zdá, vážná událost, jejíž očitou svědkyní a účastnicí byla moje babička, matka mé matky.

Babička má narodila se v Praze roku 1750 z chudých rodičů a bydlila s nimi v témž domě, co slavný nyní malíř Balko, když se byl z Itálie do Čech odebral a v Praze usadil. Již jako dítě chodívala babička k rodině malířově, a když povyrostla, v ledačem tam místo služky vypomáhala.

O Balkovi samém vypravovala babička, které jsem, mimochodem řečeno, osobně neznal, matce mé a tato později mně mnohé podrobnosti. Líčívala jej jako člověka napohled nepříliš nápadného, ale přece dosti podivného, zvláště když ani netušil, že jej někdo pozoruje.

V poslední době svého života býval prý často velmi zamyšlen a málomluvný; také nespokojenost, a jak se zdá, nespokojenost hluboko zakořeněnou, babička má u něho pozorovala. Ve své pracovně pracoval mnohdy velmi podivným způsobem; často stával před holým plátnem nebo započatým obrazem v hlubokých myšlénkách po kolik hodin nepohnutě, jako přimražen, nato pak

skoro vždy mrštil štětcem a paletou mruče mezi zuby:

‚Marnost, samá marnost!' nebo ‚K čemu to? Není to vše než pro oko; člověk se podívá a odvrátí a jde zas po svých.'

Ano, kdysi zaslechla prý při podobné příležitosti babička slova: ‚Však bych byl spokojen, kdybych tě byl poslechl, Eleazare; nebyl bych se minul cílem života…'

Co vše to mělo znamenat a jaká byla příčina Balkovy nespokojenosti, babička má ani tenkráte, ani později se nedověděla, ačkoli s ní Balko sám častěji nežli s kýmkoli jiným se rozhovořil, poněvadž prý jevila dosti značné nadání k příjemnému vypravování událostí třeba sebenepatrnějších.

Roku 17'7 však přestala babička má u Bálka posluhovat. ‚Pán', jak babička Bálka nazývala, byl se téhož roku vrátil z malého výletu po Čechách do Prahy a počal si naříkati, že je mu jaksi nevolno, pak zase že jej tu a tam pobolívá, a zanedlouho že místo pobolívání cítí již píchání, a konečně ulehnul. Babička má, které bylo tenkráte asi sedmnáct roků, jej ošetřovala a probděla mnohou noc u jeho lože."

Zde přítel na několik okamžiků se odmlčel. Potom přejev rukou obličej podotknul:

„Mimovolně přišel jsem ke konci do vypravovacího tónu babiččina; budu vypravovat slovy babiččinými, jak jsem byl událost tu mnohokráte z úst matčiných slyšel.

„‚Pán' byl nevrlý a mrzutý. Nějaký čas chodil ještě aspoň několik hodin denně po pokoji, nato však uleh a více nevstal. V noci vždycky jsem sedávala u jeho lože, a poněvadž nemoh spát, musela jsem mu vypravovat, co jsem uměla: tu něco o sobě, jak jsem si jako malé dítě zlámala ruku a pískala bolestí, jindy zas o otci a matce, jak se protloukají životem, potom zas o podivném zlatém a stříbrném broučku, kterého jsem kdysi našla a pilně v malé skřínce se skleněným víčkem střežila, až mi ho kočka zadávila, ba i pohádky poslouchal a navzdor bolesti, na kterou si stěžoval, smával se často zplna srdce.

Jednou v noci však nechtěl nic poslouchat a sám také ani neklesnul.

Seděla jsem tedy u lůžka mlčky a bylo mi teskno a smutno. Venku bylo bouřlivo; nebe bylo skoro stále v plamenu a hřmění ani nepřestávalo. Vítr šuměl a hučel, časem zaskučel, jako když dítě pláče.

Bylo mi úzko, ba jakási hrůza mne obcházela. ‚Pán' těžce dýchal, někdy také zaúpěl, až mi to kostmi projelo. Často jsem vyskočila, ale on mlčky pokynul, abych si zase sedla.

Tak probděla jsem několik hodin; slyšela jsem biti půlnoc, ale potom se mi víčka znenáhla počala zavírati. Seděla jsem na nizoučké stoličce; byla jsem zády o zeď opřena a tak jsem také usnula.

Znenadání jsem procitla; zdálo se mi, jako by mi byl někdo proutkem lehce přejel přes obličej. Nikdo ale u mne nestál a mimo mne a nemocného na loži nebyl nikdo v komnatě.

Rozhlédla jsem se kolem.

Světlo vesele plápolalo a nemocný pololeže a polosedě byl vztyčen na loži.

Byl bledý jako stěna; nohy mu vykukovaly zpod podušky a kalné oči byly upřeny ke stropu.

Za chvíli otočil hlavu, jako by někoho hledal, a pravil slabým hlasem:

‚Jsi u mne, Boženko?'

‚Jsem, pane,' pravím.

‚Jsi dobrá?' ptá se pán dále.

‚Jsem, pane,' dím udivená nad otázkou.

‚Jsi poctivá?'

‚Jsem, pane.'

‚Buď tedy vždycky dobrá a poctivá a více nepotřebuješ,' pokračuje ‚pán'. ‚Až se ale někdy provdáš a budeš mít syna nebo dceru, nepřekážej jim nikdy – slyšíš? – nikdy!'

‚Nebudu, pane; proč a v čem bych jim také překážela?'

‚Pán' neodpověděl; svěsil hlavu a za chvíli mluvil polohlasitě sám k sobě:

‚Mně ale také nepřekáželi, a přece, přece… Tys měl pravdu, Eleazare, když jsi mne varoval, že se minu cílem života…Tenkrát

však už bylo pozdě nastoupiti jinou dráhu života…‘

Nemocný opět umlknul a nějakou chvíli bylo ve světnici mrtvé ticho jako v hrobě; jen vichr, který se byl poněkud utišil, časem venku zaúpěl jako sténání vždy víc a více se vzdalující.

Zanedlouho nemocný znovu pohnul hlavou a dutým hlasem se otázal:

‚Jsi tu ještě, Boženko?‘

‚Jsem, pane,‘ odpovídám tiše.

‚Pojd tedy ke mně blíže,‘ pokračuje nemocný. ‚Sem těsně k loži si usedni a vyslechni mne!‘

Učinila jsem, jak si přál, a on počal s nemalým namáháním:

‚Poslední zápas člověka mého stáří, mých svalů a nervů je tuhý, houževnatý; zdá se mi, že se již přiblížil a že dříve nebo později… Budsi však! Není tu nikoho, komu bych mohl svěřiti poslední své tajemství; svěřím je tedy tobě! Máš dobrou paměť, Boženko?‘

‚Mám, pane,‘ dím nemohouc se ubránit i jakémusi děsnému pocitu. Sedělať jsem tak těsně u lože, že mne ovíval horký dech nemocného, jenž na mne upíral kalné své oči, jako by chtěl mé nejtajnější myšlénky vypátrati.

‚Však ne, ne!‘ zvolal znenadání nemocný, nespoléhej se na paměť! Tamo na stole je náčiní k psaní; jdi a napiš si, co ti povím!‘

Hlas nemocného zněl tak velitelsky, že jsem mlčky uposlechla. Když jsem usedla za stůl, otázal se poznovu jako v myšlénkách:

‚Znáš ale také můj obraz svatého Xaveria, jejž jsem maloval pro chrám svatomikulášský?‘

Když jsem odpověděla, že obraz znám, pravil:

‚Piš tedy!‘ a diktoval potom vážně a klidně následující:

‚Obraz umírajícího svatého Xaveria nebyl malován pouze pro oko a pro povznesení mysli zbožných křesťanů. Je v něm více, nežli bývá v obrazech největších mistrů, je v něm cosi, nad čímž by tisícové s pohrdáním krčili ramenoma, z čehož však by přece mohla vzejiti spása miliónům…

Kdo dovede třeba po léta dlíti před obrazem tím, kdo upne veškerou svou mysl na obraz, aby tajemství v obrazu skryté

vypátral, a komu se podaří tajemství to vypátrati, nemůže zůstati pro lidstvo bez ceny, neboť duch jeho nabude oné síly a průpravy, jaké je potřebí k obrovskému dílu na prospěch veškerého lidstva.

Jediné však věci je především třeba: Vytrvalosti a železné vůle. Kdo těmito obrněn bude před obrazem dlíti, by vypátral tajemství obrazu, tomu svatý Xaverius zjeví neocenitelný poklad.‘

Když jsem slova ta dopsala, sklesl nemocný vysílen jako po velkém namáhání na lože.

Složivši a uschovavši lístek, pospíšila jsem k loži. ‚Pán‘ ležel naznak maje oči upřeny ke stropu. Dlouho ležel nepohnutě; potom obrátil oci ke mně a ústa jeho cosi nesrozumitelného šeptala.

Poslouchala jsem sice dost pozorně, ale nerozuměla ani slovu. Nato nemocný opět, jako by se byl vzpamatoval, pokoušel se vztyčiti v loži; klesl vsak vždy zase do podušek.

Zanedlouho, maje stále oci na mne upřeny, zašeptal přece srozumitelně:

‚Cožpak mne neslyšíš, – což mi již nerozumíš, – Boženko?‘

Mlčky zavrtěla jsem hlavou a on zasténal…

Nato obrátil se obličejem ke stěně, zamhouřil oci a za několik okamžiků jsem pozorovala, že usnul.

Když jsem sedala zase na stoličku, bily právě dvě hodiny po půlnoci. Napolo v dřímotě strávila jsem zbytek noci, až probudil mne zrána lékař, který tentokráte neobyčejně záhy přišel.

‚Jak je?‘ táže se lékař již ve dveřích.

‚Nevím, pán spí,‘ odpovídám, ‚ale bojím se, snad už umřel.‘

Lékař rychle přistoupil k loži, by nemocnému ohledal tepnu; sotva však sáhl na ruku, pravil:

‚Máte pravdu, je mrtev,‘ a po chvíli dodal: ‚Je už mrtev několik hodin.‘

Zachvěla jsem se; bylať jsem asi po tři hodiny seděla vedle vychládající mrtvoly…

Potud vypravování mé babicky,“ končil přítel. „Mnoho-li a co snad babička z vlastní fantazie přidala, nevím; slyšel jsem však událost tu tak častokráte vypravovat od své matky, která ji taktéž

nesčíslněkráte slyšela zase od babičky, že mohu ji kdykoli výpravo vati skoro doslovně, jak ji babička výpravovávala. Též dokument k historce té se vztahující nalézá se v mých rukou."

Poté přítel vstal a vyňal z malé skříňky ve stole ve vybledlém kusu růžového atlasu zaobalený papír a podal mi jej.

Papír byl stářím již skoro úplně žlutý a celý ušpiněn; patrně býval často ctěn.

Mystická slova, jež byl umírající Balko přítelově babičce diktoval, byla psána švabachem; rukopis byl poněkud nečitelný, gramatické nesprávnosti a vůbec veškerý charakter písma nasvědčoval tomu, že byla slova umírajícího psána ženštinou, nehrubě v psaní obeznalou.

Prohlédnuv rukopis vrátil jsem jej příteli, načež tento u vypravování svém pokračoval:

„Po smrti Balkově shledáno v poslední vůli jeho, že odkázal mé babičce a potomkům jejím až do vymření rodu úroky nevelké jistiny; úroky ty brala babička, potom matka má a nyní je beru já. –

Babička provdala se teprve asi dvacet roků po smrti Balkově.

Však po celou tu dobu až do své smrti nemohla zapomenouti na poslední okamžiky ‚pánovy' hlavně na tajemná slova, jež jí byl diktoval. Ve své prostnosti a zbožnosti chtěla se sama pokusiti o vypátrání tajemství obrazu svatého Xaveria v chrámě mikulášském.

Celé dny a vůbec každý okamžik, jejž mohla životu odzískati, strávila před posvátným jí obrazem, kterýž jí bez přestání tanul na mysli a o němž jen s největší úctou se zmiňovala.

Tuto svou příchylnost k tajemnému významu obrazu přenesla potom na svou jedinou dceru, kterouž již jak dítě vodívala do chrámu mikulášského, neustávajíc jí téměř vypravovati o divotvorné moci obrazu.

Matka má provdala se ještě později nežli babička, a to r. 1830 v stáří 42 roků. Rok nato v měsíci červenci jsem se narodil já a k výslovnému přání babiččinu, která za několik dní po mém narození asi v 80. roce zemřela, dáno mi na křtu jméno Xaverius.

Matka má arci již neměla tak neobyčejné úcty a důvěry v divotvornost obrazu svatého Xaveria, ale přece byla pieta k obrazu v

rodině naší neobyčejná, takže směle mohu říci, že i matka má, jako druhdy babička, dobrou třetinu svého života strávila před Balkovým mistrovským dílem na modlitbách a v zbožném rozjímání. Ba pamatuju se, že matka za mého mládí, nejspíše po příkladu babiččině, vždy, kdykoli pronesla jméno svatý Xaverius, požehnala se křížem, a byla-li doma, že skoro nikdy neopomenula přistoupiti ke kropence a pokropiti se svěcenou vodou.

Později, když jsem dorůstal a kárající mne matka často musila brati moje, tj. jméno Xaveria nadarmo, přestala se sice již pomalu křižovat i, ale přece vždy, kdykoli jen poněkud mohla, pospíšila buď sama nebo se mnou do chrámu svatomikulášského, aby tam vykonala svou pobožnost.

Slepé toto zbožňování podivuhodného obrazu dosáhlo u mé matky nejvyššího stupně dle všeho v posledních letech před jejím provdáním se a obzvláště v době, když nosila mne pod srdcem; neboť později mi často vypravovala, že v tu dobu z chrámu mikulášského téměř ani nevycházela, ba že několik dní přede dnem, kdy spatřil jsem poprvé denní světlo, jsouc před obrazem svatého Xaveria v zbožné myšlénky pohřížena, ani nepozorovala, že chrám již zavřeli, a musila potom celou noc v největších úzkostech stráviti v chrámě, z něhož ji ráno zkřehlou a skoro polomrtvou domů odnesli.

Taková byla moje rodina, taková moje matka a za takových poměrů jsem se narodil.

Nápadná moje podobnost s tváří Balkova umírajícího svatého Xaveria nedá se sice vědecky vysvětlit, však cosi vysvětlení podobného, zdá se mi, že podal jsem ti svým vypravováním."

Přítel skončil a svěsil poněkud hlavu.

Prosté vypravování jeho vzbudilo ve mně celou řadu myšlének; ale přece jsem se ani slovem na nic netázal, co zdálo se mi býti podivným neb o čem bych si byl přál nějakého objasnění.

Připomenuv sobě po tomto vypravování podivné naše setkání se v mikulášském chrámě, o němž přítel tak houževnatě mlčíval, nemohl jsem jinak než za to míti, že přítel, pocházející z rodiny fixní

myšlénkou zaujaté, sám jest nyní fixní myšlénkou zaujat, slovem že jeví se u něho známky choroby mozku.

Věda však, že pro podobnou chorobu, není-li již v stadiu nezhojitelnosti, satiry a ironie jsou často výbornými léky, pravil jsem s patrným úsměškem:

„Výklad a vysvětlení o tvé nápadné podobnosti s tváří B alko v a svatého Xaveria tedy šťastně máme; ale jde ještě o něco důležitějšího."

„Nuže?" dí přítel netuše ani, kam mířím.

„Abychom se teď pokusili o výklad, proč asi rozumný člověk tvé rozvahy a vzdělanosti následuje příkladu své bigotní a fixní jakous myšlénkou zaujaté babičky a matky, a kreslením i vyměřováním Balkova nesmrtelného díla maří čas a sílu. Či chtěl jsi snad svatého Xaveria na Balkově obraze kružidlem přinutit, aby vystoupil z obrazu a prstem ti ukázal, kde je neocenitelný poklad´ zakopán?"

Přítel nečekaje, až skončím, prudce vstal ze stolice, a sáhnuv po klobouku, pravil klidně, avšak velitelsky:

„Dosti! Buď zůstaneš zde ty, nebo půjdu sám!"

Pozoruje, že se můj lék minul úplně účinkem, a nemaje jiného hned v zásobě, podotknul jsem s úsměvem, dívaje se na hodinky:

„Však je již také čas, abych šel, nechci-li tu zůstat do rána; jsou právě tři hodiny s půlnoci."

Vzav nato klobouk odcházím. Ve dveřích volám ještě „Sbohem!", přítel však neodpovídá; cynická má otázka byla jej skutečně urazila.

Přítelův hněv trval několik dní. Potkali jsem se náhodou několikráte na ulici, ale přítel vždy vzdorovitě ode mne se odvrátil.

Nemaje v tu dobu žádné obzvláštní příčiny vtírati se mu, čekal jsem klidně, až pobouřené vlny jeho citlivosti poněkud se utiší. Věděltˇ jsem, že přátelství naše jest takového druhu, že nelze je pouhou, byť sebecyničtější urážkou, nýbrž jen skutečnou zradou na přátelství samém zničiti.

Že tomu bylo skutečně tak, dokazuje okolnost, že přítel za několik dní sám vrazil do mého bytu a s ironickým jásotem:

„Viktoria! Viktoria! Teď je světu pomoženo!“ počal se ke mně chovati, jako bychom se nebyli až dosud ani v nej menším pohněvali.

Příčinou návštěvy té byl přítelův nejnovější nález; byltě vypátral novou učenou brožurku jakéhosi německého profesora, jenž se v ní s nejvážněji tváří chlubí, že podařilo se mu rozřešiti záhadný problém kvadratury kruhu a ku chloubě své připojuje také své „vědecké“ důvody.

„Nemáme-liž nyní vyhráno?“ pokračoval přítel strkaje mi brožurku. „Konečně po tolikerém namáhání vystupuje člověk, jenž nalezl způsob, jak možno nesourodé předměty porovnávat, jak možno křivku měřit přímkou, kdežto až dosud mělo se všeobecně za to, že možno porovnávat jen předměty stejnorodé!

Od tohoto okamžiku je všem sví želům odpomoženo. Možno-li křivku měřit přímkou, proč medle nebylo by možno měřit talent a práci zlatem nebo bankovkami? Až po dnešní den nebylo možno duševní práci nikdy spravedlivě odměnit, poněvadž se dala měřit zase jen prací duševní a nikdy nestejnorodými hodnostmi, vyznamenáním, pochvalou, slávou a penězi. Teď, teď je svět umělců, vědátorů a podobných spasen…“

Přítel by byl zajisté ve své řeči pokračoval, kdybych ho nebyl nevrle přerušil, aby mi místo slov raději dovolil brožurku přečíst, bych o ní mohl pronésti svůj soud.

Rozumí se samo sebou, že jsem brožurku dostal a také přečetl.

Od té doby žili jsme s přítelem zase v nejlepší shodě. Opět jsme se scházívali, opět jsme debatovali o nejrůznějších věcech způsobem vážným i lehkomyslným, opět jsme se hádávali a přeli, jako bývá vůbec zvykem u lidí mladších, u nichž názory doposud ještě nejsou úplně vykrystalizovány.

Znenadání zpozoroval jsem však na příteli zvláštní změnu. Vážnost povahy jeho byla se téměř přes noc přeměnila v zasmušilost hypochondra.

Byl-li jindy málomluvný, vydržel nyní v mé společnosti třeba několik hodin, aniž by slova pronesl, a bychť byl začínal hovor o

věci pro něho sebezajímavější. Kdykoli potom přece něco pronesl, byl výrok jeho jen důkazem, že myšlenky jeho bůhvíkde bloudily.

Současně se zasmušilostí ducha dostavila se také chorobná citlivost, takže i obcování s ním bylo v době té nehrabe příjemné, poněvadž při každé příležitosti postřehl jsem buďpohrdlivý pohled, sarkastický úsměv neb úšklebné zkřivení úst, anebo jsem byl odbyt i příkrým, odpuzujícím, ba i hrubým nějakým výrokem.

Všechny symptomy od kalného mdlého oka a stále zakaboněného čela až po ono trapné a soustrast budící vzezření lidí trápených nezhojitelnou jakous chorobou nasvědčovaly tomu, že s přítelem stala se změna povážlivá: buď že ochuravěl nebezpečně tělesně, nebo že duševní neduh, jehož prvopočátečnífznámky domníval jsem se již dříve dosti často pozorovati, zhoršil se v takové míře, že bylo nutně potřebí lékařské pomoci.

Marné bylo mé naléhání, aby se přítel poradil s lékařem; vždy, kdykoli jsem se mu o tom zmínil, odbyl mne nevrle, že lékaře nepotřebuje; ba když jsem později sám do bytu lékaře poslal, ukázal tomuto zcela zdvořile dvéře a plížíval se dále ulicemi pražskými se svěšenou hlavou, zakaboněným celém, zamyšlen, bled a vysílen jako člověk nosící brzkou smrt ve svých prsou.

Kromě toho přestal se zabývati svými zamilovanými studiemi a mimo svůj obyčej zřídkakdy zdržoval se doma, takže jsem často několikrát musil do bytu, nežli jsem jej stihnul.

Kam chodil a za jakým účelem, nezvěděl jsem, aniž jsem vůbec mohl vypátrati příčinu nápadné změny, která se s ním byla tak znenadání stala.

Tak uplynulo několik měsíců.

Minula zima, minulo jaro a nastalo léto.

Povážlivý stav přítelův se neměnil a již jsem měl za to, že není žádné pomoci, když právě tak náhle, jako se byla změna stala, dověděl jsem se příčinu.

Navštíviv kdysi za krásného letního odpůldne přítele, zastihnul jsem jej u stolu v zadumání nad starým situačním plánem Prahy a okolí.

Když jsem vstoupil, obrátil přítel ke mně zažloutlý obličej a poznav mne vyskočil ze stolice s takovým kvapem, jakého jsem u něho po kolik měsíců nebyl zpozoroval, a padnuv mi kolem krku, počal mne líbati, jako by se byl po letech setkal s horoucně milovanou milenkou a nikoli s přítelem, kterého mohl spatřit každý den.

„Co se stalo?“ tážu se udiven, bráně se neočekávanému a mezi mnou a přítelem zcela nezvyklému líbání.

„Konečně! Konečně!“ odpovídá přítel s nelíčenou radostí.

„Tak přece mluv!“ naléhám netrpělivě a přítel upřev na mne zkoumavý pohled, dí:

„Konečně se mi podařilo vypátrat tajemství Balkova obrazu svatého Xaveria.“

„Šílíš?!“ vzkřiknul jsem mimovolně, neboť právě tak, jako mne byla nenadálá jarost a svěžest přítelova mile překvapila, zalekla mne neočekávaná poslední jeho slova, jako když ze záhonku fialek, v němž domníváš se nalézti ptáče, hnízdo své poprvé opustivší, zasyčí na tebe jedovatá zmije.

Přítel odstoupil několik kroků ode mne a s ledovým klidem pravil:

„Nikoli, hochu drahý, nešílím! Promiň, že v prvním návalu radosti, když jsem tě spatřil, nechoval jsem se, jak se sluší na člověka mého rázu. Co však jsem řekl, na tom trvám; tajemství je šťastně rozluštěno, a libo-li ti, můžeš dnes v noci se mnou vyzvednouti poklad.“

Nedůvěřivě pohlížel jsem mlčky na přítele, když popošel ke stolu, a jeda prstem po situačním plánu, pravil:

„Zde je už správně a určitě naznačena cesta k pokladu. Není pochybnosti, že je pravá. Bude-li však také poklad za obrovskou tu práci stát, ovšem ještě nelze udati.“

Poté nedbaje hrubě mé přítomnosti, počal zcela klidně přecházeti po komnatě.

Neobyčejný jeho klid nemálo mne mýlil, neboť právě takovým býval v dobách, kdy pokládal jsem jej duševně i tělesně za úplně

zdravého.

„Doposud ničemu nerozumím, vlastně nic nechápu, Xaverie," přerušuju po chvíli mlčení. „Možno-li ti podat vysvětlení, ukojíš nejen mou zvědavost, ale zaplašíš i palčivé pochybnosti mé o tvém duševním stavu."

Přítel útrpně se usmál. V úsměvu jeho spočívala však jistota muže, který jest si vědom, že závisí jen na jeho vůli, aby v několika okamžicích zaplašil veškeré pochybnosti.

„Buď bez starosti o mé mozkové nervy," děl po chvíli. „Konajíť nyní právě tak solidně a klidně ‚svou práci' jako kdykoli jindy, ledaže v tomto okamžiku nejsou snad tak příliš napjaty a rozechvěny jako v poslední době, kdy jsouce téměř bez přestání mou vůlí mrskány ku práci, nedovedly zroditi než pochybnost, nepokoj a nespokojenost, ba beznadějnost. Doba, kdy bylo třeba mysliti a pracovati, už minula; nyní možno o práci promluviti, a libo-li ti, povím ti, co…"

„Vypravuj tedy!" přerušil jsem přítelovu řeč.

Tento usednuv proti mně za stůl, jal se vypravovati v tento smysl:

„Trvám, že doposud ještě se pamatuješ na tajemná slova, jež byl malíř Balko několik okamžiků před svou smrtí mé babičce diktoval.

Rovněž tak jest ti známo, jaký účinek měla mystická slova umírajícího na naivní mysl nejen mé babičky, nýbrž i po letech ještě na mysl mé matky.

Můžeš si tedy snadno představiti, jaký účinek asi měla posvátná úcta mé matky"k obrazu, ke kterému se mystická slova ta vztahovala, na mne, když jsem v průvodu matčině celé dny trávíval před obrazem umírajícího svatého Xaveria, o kterémžto svatém, upřímně řečeno, podnes nevím více podstatného, nežli že náležel mezi stoupence pověstného Ignáce z Loyoly, že nadšen pro víru křesťanskou působil v Indii s bezpříkladným sebezapíráním nejen jako kněz, nýbrž i jako voják, že však svým přísným životem a vzorným příkladem daleko více mezi obyvatelstvem působil na prospěch víry křesťanské nežli zbraní a že slávy, kterouž mu po jeho

smrti, jež jej stihla na cestě do města Goa, církev katolická prokazuje, vším právem zasluhuje.

Matka má ovšem znala celou řadu rozličných legend a životopisů podivuhodného tohoto muže, nicméně navzdor tomu, že mi je nesčíslněkráte vypravovala, nepřiměl by mne nikdo ani nejbolestnějším mučením k tomu, bych jen jedinou z nich znovu vypravoval."

„Kam zabíháš?" přerušil jsem vypravujícího. „Proti svému obyčeji počínáš zcela nelogicky. Jak se zdá, chtěls vypravovat o účinku matčiny úcty k obrazu a vůbec veškerého toho tajemnňstkářství na svou mladistvou mysl, a odbočuješ k věcem, jež s tím naprosto nesouvisí. Co je mi v tu chvíli po životopise nebo legendách katolického misionáře v Indii?"

Přítel neuznav mého vyrušení z proudu řeči ani za hodno nejnepatrnější omluvy nebo poznámky, pokračoval ve svém vypravování:

„Jako dítě a hoch, ba ještě jako mladík stával nebo klečíval jsem po boku své matky před Balkovým obrazem v oné zbožné bezmyšlenkovitosti, z kteréž rodívá se buď náboženský fanatismus, když je člověk duševně čilý, anebo onen druh otupělosti a otrlosti duševní, kterouž ‚zbožný lid' nazývá ‚oddání se do vůle boží', když je člověk na duchu obmezen.

Naštěstí pro mne vznikla ve mně zvláštní jakás pochybnost. Nevím sice kdy, kde a jak vzala původ, existence její však dosti záhy se přihlásila o své právo. Počal jsem pochybovati.

Zpočátku týkaly se pochybnosti věcí nepatrnýchf později vždy důležitějších, až posléze nebylo skoro ani jediné věci, ke které bych nebyl připsal znamení otázky na tak dlouho, dokud jsem nenabyl o ní úplného přesvědčení; slovem počal jsem mysliti a souditi.

Jak ti známo, byl jsem vychován v nejpřísnějších zásadách neboli předsudcích bigotnosti.

Myšlenkový boj o jich vykořenění byl tudíž tuhý a houževnatý; ale posléze přece vykořeněny úplně, takže nadešli dnové, kdy klečíval jsem v chrámě svatomikulášském po boku své zbožné

matky s myšlenkami zcela profánními, kdy klečíval jsem tam pouze z té příčiny, bych dobrou a v mnohém ohledu převýbornou matku, která mimo svou zbožnost a víru neměla jiných duševních a mravních opor, svou negací posvátných tradic v hloubi duše neurazil a tak nevýslovně nešťastnou neučinil.

Duševní tento převrat děl se u mne velmi pomalu; bez přísných studií a bez mnohé nahodilé pomůcky vědecké, které jsem se instinktivně nebo za přispění jiných domohl, nebyl by se zajisté převrat ten stal ani tak rychle, ani tak úplně.

Jako na podzim opadává ze stromu jeden lístek po druhém, až zůstane holý kmen s větvemi, tak opadával znenáhla u mne ve filosofické výhni pochybností jeden lístek zbožnosti a pouhé víry bez přesvědčení po druhém, až zbyl holý kmen a několik větví: zásady a zásadečky víry a chorobný kořen: předpojatá mysl, z které byly vypučely.

Avšak i tento kmen a větve, ba i kořen znenáhla ztrouchnivěly a zbyl jen zárodek nového duševního života. Tento však počal znenadání klí čiti a vypučel z něho zdravý kořen nový: nepředpojatá mysl. v duši mé vznikly myšlenky nové, svěží, a z těchto vykrystalovaly se nové zásady, jež vrcholily v neobsáhlém dosud a nejrozličněji definovaném pojmu: bůh.

‚Co je bůh?' ozývalo se v mé duši v tisícerém ohlase. A v době té byl jsem duševně dospěl tak daleko, že nemohl jsem odpovědíti jinak nežli: ‚Bůh je rezultující přírodních sil.'"

„Výborně!" zvolal jsem mimo volně.

Přítel však nedbaje opět mého vyrušení, pokračoval klidně dále:

„A na tomto základě, ať již pravém nebo klamném, počal jsem svou nevděčnou práci: přemýšleti o tajemství Balkova obrazu svatého Xaveria. Nelze mi ovšem ani nej hlavnější výkony klop o tne a často zdánlivě úplně beznadějné mé duševní práce sledovati, a proto naznačím ti ji jen v nejhrubších obrysech.

První otázka, která se mi naskytla, byla: ‚Je-li v obraze skutečně nějaké tajemství skryto, jakým způsobem a jakými prostředky je možno odvážiti se k jeho odhalení?'

Přemýšleje o této otázce, shledal jsem, že k odhalení jakéhokoli tajemství vůbec, a tudíž i tohoto možno se odvážiti jen s nejpřesnější logikou, a za nejvhodnější prostředky výpomocné uznal jsem matematiku a vědy přírodní.

K rezultátu tomuto dospěl jsem asi před dvanácti lety a od té doby věnoval jsem každý volný okamžik přísným studiím jmenovaných věd.

Čím hlouběji však jsem se zabíral do studia, tím více jevila se mi bezpodstatnost posledních slov umírajícího Bálka, jež byl mé babičce diktoval, a po mnohém přemyšlení zavrhl jsem vše jako pouhou halucinaci umírajícího, tudíž duševně již nepříčetného člověka.

Je-li skutečně jakého tajemství v obrazu, proč medle umírající Balko nenaznačil jeho podstatu nebo aspoň zdaleka způsob jeho odhalení? Proč pravil ke konci, že – kdo vytrvalostí a železnou vůlí obrněn bude před obrazem dliti, tomu že svatý Xaverius zjeví neocenitelný poklad?

Což nedlely babička a matka má ‚vytrvalostí a železnou vůlí obrněny' před obrazem po mnoho let, což neupjal jsem já sám veškerou svou mysl na obraz, abych vypátral v něm skryté tajemství, a přece svatý Xaverius nejednal dle Balko v a slibu a neocenitelného pokladu nám nezjevil!

Posléze v rozmrzelosti nad marným mudrováním, kladením sobě otázek a jich často pošetilým zodpovídáním pohodil jsem pyšně hlavou a pevně jsem si předsevzal, že nebudu se již obírati záležitostí, která po zralém uvážení nezdála se mi býti než fantazmagorickým výtvorem mozku ve své pravidelné funkci již přerušeného.

Předsevzetí mé bylo sice pevné, nicméně provedení velmi nesnadné. Neboť uvážíš-li, v jakých poměrech jsem byl vychován, že obraz a jeho domnělé tajemství co den, ba téměř každou hodinu uváděny mi na mysl, přisvědčíš mi, když dfm, že navzdor největšímu namáhání a skutečně násilnému zapuzování myšlenky na Balkův obraz nemohl jsem se jí zbaviti a že mne pronásledovala s

houževnatostí palčivé vzpomínky na starý jakýs poklesek, jehož jsme se byli z mládí dopustili a jejž ještě před svou smrtí musíme napraviti.

Pevné vůli mé arci se poněkud podařilo odpuditi osudnou myšlenku aspoň potud, že nestala se nikdy na delší čas předmětem pravidelného hlubšího přemítání.

V době té zemřela má matka náhle, byvši raněna mrtvicí, právě když zrána odcházela jako obyčejně z chrámu svatomikulášského.

V den po jejím pohřbu seděl jsem doma o samotě zasmušen a rozlítostněn, probíraje se v listinách úřadních i soukromých, jež byly po matce zbyly a kteréž ona u vzácné vážnosti chovala buď jako upomínky nebo listiny potřebné a nutné.

Osudnou náhodou nalezl jsem lístek, jejž byl Balko před svou smrtí babičce mé diktoval a o němž mi byla matka až dosud jen vyprávěla, aniž by mi jej byla kdy ukázala.

Pohled na polozpukřelý papír a nepravidelný kostrbatý švabach babiččin oživil v mé duši veškeré upomínky, a od toho okamžiku mělo mne tajemství Balkova obrazu opět ve svých tenatech. Marně jsem se přemlouval, marně jsem se bránil; mystická slova lístku pronásledovala mne ve dne v noci, až dozrálo ve mně předsevzetí, že pokusím se poznovu o rozřešení záhadného a více než pochybného tajemství.

Zahájil jsem práci znovu.

Především počal jsem zkoumati, diktoval-li Balko v posledních svých okamžicích mé babičce cosi aspoň částečně podstatného, nebo – nalézaje se již v nepříčetném stavu duševním – cosi naprosto nebo zčásti smyšleného, a jaký byl při tom asi jeho zámysl.

Z chaosu myšlének, vzpomínek a jednotlivých dat vybíral jsem především ony, z nichž mohl jsem seznat i povahu Balkovu, a dospěl po dlouhém přemítání, že povaha jeho nebyla by se srovnávala se lží, ať již skutečnou nebo žertovnou.

V posledním jeho diktandu zdála se tedy přece spočívati pravda, ovšem zahalená v mystické roucho temného výrazu. Ale jak přijíti k jádru, jak nalézti aspoň zásvit, jenž by třeba na okamžik osvítil

dráhu, po které by bylo možno, byť jen o krok přiblížiti se k tajemnému cíli?

Přemýšlel a zkoumal jsem dále a snažil se odpověděti zcela přesně na tisíceré otázky, z nichž nyní ovšem jen některé mohu uvésti.

Konečný rezultát všeho: zjevení ‚neocenitelného pokladu' ponechal jsem zatím stranou a tázal se sama sebe: ‚Kdo uložil tajemství v obraz?'

Odpověď naskytla se prostě sama sebou: Kdož jiný než Balko, jenž tvrdí, že ‚obraz nebyl malován pouze pro oko a pro povznesení mysli zbožných křesťanů', nýbrž že ‚je v něm více, nežli bývá v obrazech největších mistrů, cosi, nad čímž by tisícové s pohrdáním pokrčili ramenoma, z čehož však by přece mohla vzejiti spása miliónům'.

Mluvil-li zde Balko promyšleně a zcela přesně logicky, spočívalo tedy tajemství v malbě samé, a přece bylo tak zvláštním, že neshledáváme cosi podobného ani v malbách nej větších mistrů; bylo tudíž dle všeho, abych tak řekl ‚nemalířským', netýkalo se a nezakládalo se v umění malířském, nýbrž v čemsi, čímž Balko i nad největší mistry vynikal.

Tím přesunuly se myšlénky mé opět na Balka jako člověka. Opět zkoumal jsem jeho povahu, život a snahy a vybíral pouze ony stránky a známky, jež mohly býti v jakéms takéms styku s věcí, o kterou šlo.

Probrav všechny upomínky na četné podrobnosti z matčina vypravování, neboť nic jiného neměl jsem k dispozici, vylovil jsem následující drobty, jež zdály se míti pro svůj účel nějaké ceny:

Balko byl nespokojen se svým osudem, často si stěžoval, že minul se cílem života. Vedle svého umění miloval samotu, vážné přemítání a studie přírodovědecké; byl člověk lidumilný a zanášel se myšlénkami reformačními.

To bylo vše, o čem jsem věděl, že se tím Balko lišil jako člověk i umělec od jiných malířů.

V jaké souvislosti bylo to však s tajemstvím obrazu?

Myšlénky mé počaly se opět rozbíhati; probíral jsem jednu po druhé, avšak žádná nehodila se mi k první důležitější vymoženosti mého bádání, že tajemství obrazu nezakládá se v umění malířském.

Logické zkoumání mé zůstalo úplně bez úspěchu.

V průběhu dalšího přemýšlení uznal jsem za nutné zkoumati opět malbu samu, k čemu mě hlavně také přiměla diktovaná slova Balkova: ‚Kdo dovede třeba po léta dlíti před obrazem tím, kdo upne veškerou svou mysl na obraz, aby tajemství vypátral atd.'

Učinil jsem tedy dle slov těch a zkoumaje stával jsem před obrazem, kdykoli se mi naskytla příležitost.

V první době nepozoroval jsem jako dříve nic zvláštního, ledaže budil jakýsi druh ztuhlosti v postavě svatého Xaveria moji pozornost, kterou jsem následkem toho zdvoj– ba ztrojnásobil.

Nicméně ani zbystřená pozornost má nevedla k žádnému cíli. Svatý Xaverius díval se na obraze s týmž bolestným výrazem v oku tak klidně, a přece zas tak trpce v neurčité prázdno, že mi bývalo mnohdy až úzko, když po mnoho hodin nespustil jsem zraku z obličeje svatého, a po celou tu dobu nic jiného nepozoroval nežli děsný výraz blízké smrti, jejž byl malíř v obličeji tom tak mistrně vyznačil.

Pochybnosti mé počaly se poznovu množiti a jsem jist, že bych se byl opět načas vzdal všeho dalšího zkoumání, kdybych byl náhodou nepřišel na další důležité známky.

Opozdiv se jednou odpoledne v chrámě, shledal jsem, když jsem chtěl chrám opustiti, že stalo se mi jako kdysi mé matce: chrám byl zavřen a já v něm o samotě.

Zpočátku jsem tomu byl povděčen; byltě jsem až dosud Balkův obraz zkoumal jen ze zdáli, nyní se mi naskytla příležitost ku zkoumání z bezprostředního blízka.

Nerozmýšleje se dlouho vyskočil jsem na oltář a jal se obraz prohlížeti. Počal jsem zkoumání po svém zvyku systematicky postupně od hlavy svatého, leč ani z bezprostředního blízka nebylo možno nic podstatného vypátrati.

Znenadání utkvěl zrak můj na jistém místě na prsou a cosi jako

blesk radosti prolítlo mou duší.

Místo, na němž byl zrak můj utkvěl, mělo zvláštní ráz. Nebyl to bod, nebyla to čára, a přece se tam zrak můj zastavil, přece jsem poznal, že místo to má zvláštní nějaký účel.

Bylo to jakési mimo volné zatrhnutí štětcem, když byl obraz malován. Když jsem pak napjal svou pozornost, nalezl jsem v místě tom také jistý bod, zcela určitě naznačený střed.

‚Co však znamená tato známka? Je osamělá nebo je jich více na obraze?' byly první mé myšlénky. A bez odkladu počal jsem pozorování poznovu od hlavy pečlivěji a bedlivěji než poprvé.

K nemalému překvapení nalezl jsem na čele podobnou známku jako na prsou, pak třetí na rameně a čtvrtou na palci levé ruky. Více podobných známek nemohl jsem vypátrati.

Spokojil jsem se však úplně tímto rezultátem, poněvadž nebylo již žádné pochybnosti, že známky ty jsou zúmyslné, slovem že mohou vésti k vypátrání tajemství obrazu.

V radosti nad neočekávaným tímto odhalením ani jsem nepozoroval hlavní příčinu, pro kterou jsem při největší pozornosti naprosto nemohl nalézti více známek na obraze: že se bylo totiž již valně setmělo.

Teprve když jsem skočil z oltáře, seznal jsem, že je již téměř tma, a věda, že tentokráte není žádné pomoci, že musím noc stráviti v chrámě, hledal jsem nejpohodlnější místo k přenocování a nalezl je ve zpovědnici naproti oltáři svatého Xaveria.

Usednuv v ní opřel jsem hlavu v dlaně.

Mozkem mým vířil proud myšlenek; krev má byla neobyčejně rozprouděna. Nalézalť jsem se ve zcela mimořádném stavu, asi jako člověk, jenž byl po dlouholetém otročení pozbyl již veškerou naději na uvolnění a jemuž znenadání byli zvěstovali, že je úplně svobodným.

O řádném a pravidelném přemítání ovšem nemohlo býti ani řeči; zadumal jsem se, a teprve když byl myšlenkový proud poněkud své prudkosti pozbyl, přešlo zadumání znenáhla v polosnění."

Přítel se poté odmlčel a vstav přešel několikráte mlčky po

komnatce.

Zdálo se, jako by si chtěl oddechnouti nebo zaplašiti chmurnou jakousi vzpomínku. Byl zamyšlen a dojat. Ne vyrušil jsem ho tedy a vyčkal, až za delší chvíli, usednuv si opět naproti mně, bez vybídnutí počal dále vypravovati.

„Hrobové ticho a noční chlad působily na mé rozechvěné nervy velmi konejšivě; ale nemohl jsem přece usnouti, aniž se probrati z polosnění.

Několik hodin minulo. Znenadání se mi zdá, jako bych slyšel temné jakési ťapání, jako by velký pes běžel od hlavního oltáře ku vchodu chrámu, pak jako by se byl obrátil a běžel zase ve směru opačném k hlavnímu oltáři, načež jako by se byl v nejprudším běhu vprostřed chrámu zastavil.

Za několik okamžiků spatřil jsem velkého černého kocoura, plížícího se z lodi chrámové k prostřednímu oltáři, před nímž jsem se nalézal. Vůkol nastalo opět hrobové ticho. Kocour svítě příšerně očima, plížil se tiše a opatrně k oltáři, jako by se připravoval ku skoku na lup, a doplíživ se až k stupním oltářním, zastavil se, zamňoukal a v mžiknutí oka skočil na oltář.

V následujícím okamžiku spatřil jsem však na oltáři místo kocoura příšernou jakous postavu. Byl to zcela nahý mužík malinkého, útlounkého tělíčka s obrovskou hlavou; seděl na oltáři nepohnutě, se svěšenou hlavou; nohy visely mu dolů, jako když posadíš trpaslíka na velký stůl.

Nežli však jsem mohl pitvorného mužíka prohlédnouti, zaslechl jsem z lodi chrámové dvoje lehké lidské kročeje. Jedny přicházely od hlavního oltáře, druhé od vchodu chrámového, a za chvíli spatřil jsem dvé ženských postav v smutečním šatu. Přicházely volným krokem se svěšenými hlavami, jako by byly v zbožné rozjímání pohrouženy; u oltáře svatého Xaveria se zastavily, a pokleknuvše těsně podle sebe, sepjaly ruce k modlitbě.

Pitvorný mužík na oltáři seděl chvíli tiše. Znenadání však počal kejklati nohama, roztáhl vodorovně ruce a vymrštil se prudce do výše tak obratně, že v mžiknutí stál na oltáři vzpřímen, nepohnutě

jako socha.

Před oltářem klečící ženštiny vstaly a zahleděly se upřeně na netvora, jenž dutým hlasem jal se mluviti:

‚Víte, co je blázen? Dovedete rozeznat blázna od moudrého? – Dovedla bys to, Boženko, kdyby to byl tvůj vnuk? – Dovedla bys to i ty, Kateřino, kdyby to byl tvůj vlastní syn? – Vizte jej tamo!'

A přitom ukázal prstem na mne.

Obě ženštiny se obrátily. V jedné z nich poznal jsem svou matku s výrazem nevýslovné bolesti v starostlivé bledé tváři, v druhé zdálo se mi, že poznávám dle matčina popisu babičku, v trpaslíku pak Balka…

Chtěl jsem vzkřiknouti, leč současně vzniklo v mé duši přesvědčení, že vše, co vidím, jest pouhý sen. – Procitnul jsem…

Jasná zář měsíce padala oknem na Balkův oltářní obraz a poslední zápas, zračící se v tváři svatého Xaveria, nabyl v osvětlení tom rázu téměř démonického. Před oltářem nebylo nikoho, kolem panovalo hrobové ticho. Ale bylo mi přece jako člověku, jenž se byl mimo nadání dotknul tuhnoucí mrtvoly.

Procitnuv zachvěl jsem se; počalo mi býti teskno a úzko, studený pot mi vyvstal na čele, mrazilo mne. Vzpřímiv se setřel jsem skoro bázlivě pot s čela a vystoupil ze zpovědnice.

Byl jsem si sice úplně vědom, kde a proč se tam nalézám; byl jsem si sice úplně vědom, že nemám ani nejmenší příčiny k úzkosti nebo docela k bázni, a přece jsem se nemohl ubrániti nejděsnějším pocitům, jaké byly kdy mou duši rozechvěly.

Vystoupiv ze zpovědnice počal jsem zpočátku volně, pak vždy prudčeji přecházeti před Balkovým obrazem.

Obrovský chrám byl takřka kouzelně osvětlen.

Několika okny padala dovnitř bledá zář měsíce; zde táhla se po stěně, zčásti přes obraz, pak po zemi, daleko dovnitř chrámu, kde u protější stěny ve výši osvítila bílou sochu vážného starce; tam postříbřila temné řezbářské práce na portálu oltáře, přelétla jak charý stín oltář, a vniknuvši hlouběji do chrámu, zanikla v několika pramenech mezi lavicemi temné kaple.

Onde vniknulo jen několik paprsků na pěkný oltářní obraz Madony, jenž skvěl se jako v stříbrné mlze, tamo zase celý proud padá na ohyzdnou postavu s děsným výrazem v tváři a hrozivě vyzdviženou pravicí, kdežto opodál ozařuje týž proud něžné andílky se zlatýma křídloma a dodává sladkému úsměvu v jich tvářích děsného výrazu, poněvadž zde s bledou září měsíce zápasí z blízké kaple vycházející kmitavé červené světlo věcné lampy.

Zde paprsky měsíce krášlí a mírní, tam zase, zvláště kde tvoří s věcnými lampami dvojsvětlí, hyzdí až k děsnosti; jinde pak, kde temno paprsky přemáhá, anebo kam vůbec ani zář, ani reflex paprsků měsíčních nevniká, zírá hrozné, temné prázdno…

Úzkost má nepochopitelným způsobem se vzmáhala. Bránil jsem se jí sice důvody rozumu a rozvahy; úsilí mé zůstalo však marným.

Byl jsem v nejvyšší míře rozčilen a rozechvěn a poprvé v životě svém pochopil jsem velebnou hrůzu, jakou působí umění katolického náboženství na prostý lid; neboť když již u mne, u člověka mladého, zdravého, jenž se byl vyzul takřka ze všech předsudků a skoro pro vše, co kolem něho zdálo se býti děsivým, měl rozumový důvod, nebyly ,důvody, kterými se bránil proti neobyčejnému, příšernému dojmu, téměř nic platný: jaká duševní muka musila si vytrpěti prostá moje matka, když jako já probděla dlouhou noc v pustém chrámě…

Nepokoj a rozčilení vypudily mne od oltáře svatého Xaveria.

Rychlým krokem popošel jsem doprostřed chrámu a mimovolně hledal místo, kde bych postál neb usednul.

Marně! V celém chrámě nenalezl jsem žádného; všade jsem se cítil nevolným, všade mne provázela nevýslovná úzkost, všade mne mrazilo.

Prudkým krokem přecházel jsem po chrámě; kroky mé v dutém ohlase odrážely se od klenby chrámové, ba zdálo se, jako by za hrobového ticha i dýchání mé bylo slyšet až na konci chrámu.

Konečně po několika trapných hodinách, z nichž každá zdála se mi býti věcností, vnikl jitřní zásvit do chrámu, a zápase krátký čas s plavým již svitem měsíce, rozsypal posléze své jemné růže po celém

chrámě, takže vše kolem mne lesklo a třpytilo se v nejsvěžejší car o kráse spanilého letního jitra.

Minulo však přece ještě drahně času, nežli jsem byl vysvobozen z trapné situace.

Zemdlen a rozčilením skoro k smrti unaven vrátil jsem se domů a nejsprávnějším dokladem, že jsem oné noci skutečně prožil nej děsnější okamžiky svého života, byla horečka, která mnou po několik dní lomcovala."

Přítel opět se odmlčel, jako by jej bylo vypravování o osudné noci unavilo.

Za několik okamžiků však pohodil hlavou, jakž míval ve zvyku, kdykoli se mu vtíraly nepříjemné a odporné myšlenky, a pokračoval:

„Promiň, že jsem se poněkud odchýlil od podstaty věci, od vylíčení duševní své práce, čelící k vypátrání tajemství.

První tato noc, strávená v chrámě svatomikulášském, nebyla poslední. Jakmile jsem se pozdravil a mohl opět pravidelně a klidně přemýšleti, bylo první mou starostí nalézti způsob, jak bych mohl o samotě a nevyrušován ve svém zkoumání Balkova obrazu pokračovati, neboť ctyry známky, jež jsem byl nalezl, nasvědčovaly zcela zřejmě, že k odhalení tajemství obrazu jest třeba, bych nyní především nastoupil cestu mechanickou, obraz co možná nejbedlivěji zkoumal a teprve poté na základě svých výzkumů dále kombinoval.

Dát se vždy k tomu cíli v chrámě přes noc zavříti nebylo mi jednak po chuti již pro nepříjemnost, které jsem měl už první noci dosyta, jednak zase nebylo zcela bezpečným, poněvadž jsem mohl býti v chrámě náhodou postižen, což mohlo míti snadno za následek, že by se mi byly podkládaly úmysly nekalé.

Za tou příčinou snažil jsem se dosáhnouti k navštěvování chrámu v nepřítomnosti jiných lidí dovolení, a sice od osoby v té věci všemohoucí, od kostelníka. Stálo mne to však dosti namáhání.

Po čtvrt roku navštěvoval jsem co den hostinec, do kterého chodil také kostelník, po čtvrt roku jsem co možná nejopatrněji konal

přípravy, bych nevzbudil u dobrého a poctivého muže ani nejmenšího podezření, a teprve když jsem se s ním úplně seznámil, když byl přesvědčen, že jsem sice člověk poněkud podivný, ale poctivý, odvážil jsem se mu prohlásiti, že bych si velmi rád udělal kopii Balkova obrazu, nicméně že nejsa malířem, nýbrž jen kresličem, stydím se práci tu podniknout před lidmi.

Dobrý muž s největší ochotou se mi nabídnul, že mi půjčí jeden ze svých dvou klíčů od sakristie, abych mohl třeba každý den a kdykoli mi bude libo do chrámu ku své práci.

Připravil jsem si tedy vše, čeho bylo potřebí ku kreslení obrazu, a zůstávaje vždy, kdykoli jsem měl pokdy, po odpoledních službách božích sám v chrámě, kreslil jsem obraz. Avšak vždy věnoval jsem buď všechen čas, neb aspoň nej větší jeho část svému zkoumání obrazu.

Takto pracoval jsem asi po půl roku a konal práci tu s neobyčejnou zálibou a horlivostí, ježto tajuplné a pro každého jiného snad úplně neviditelné známky na obraze se množily, takže jsem jich v době té nalezl sedmatřicet.

Při mechanické této práci však mozek můj nezahálel a dříve ještě nežli jsem byl všechny známky vypátral, byl jsem takořka úplně přesvědčen, že známky ty nemohou býti ničím jiným nežli jednothvymi body plánu cesty, vedoucí k místu, kde je poklad ukryt.

Spojení bodů a naznačení tak celého plánu nezdálo se mi být věcí příliš nesnadnou; avšak jak nalézti střed nebo vůbec onen bod, kterým plán počíná nebo končí?

Rozumoval jsem všelijak, až posléze uznal jsem za pravdě nejpodobnější následující kombinaci:

Skryl-li Balko v obrazu svém plán cesty k pokladu tak výborným způsobem, že jen logickou kombinací mohl býti vypátrán, a jednal-li sám přitom přesně logicky, nemohl jinak nežli bod hlavní, tvořící k celému plánu jaksi klíč, umístiti tam, kde dle všeobecné domněnky sídlí rozum, – na čelo. Shledav pak mimo to, že i pro mne téměř neviditelná známka na čele svatého Xaveria nalézá se zrovna

vprostřed čela, nemohl jsem nežli bod vprostřed čela považovati za bod hlavní, za vychodiště plánu.

Nyní šlo o přesné přenesení nalezených bodů na papír.

Přikročil jsem k práci té s nej větší svědomitostí, a odměřiv co nejpečlivěji všechny vzdálenosti jednotlivých bodů, přenesl jsem je na papír, a spojiv pak od hlavního bodu počínaje ostatní body přímkami, obdržel jsem lomenou čáru, dle mého náhledu plán cesty k pokladu.

Plánu jsem se tedy šťastně dopracoval. Ale jak ho upotřebit?

Co znamená hlavní bod, co body ostatní? V jakém poměru je plán ke skutečné cestě? Kde je hlavní bod ve skutečnosti, tj. kde počíná cesta k pokladu a jakým směrem nutno pak plánu upotřebit, když není ničím více nežli lomenou čarou?

Takové a podobné otázky poskytly mi nyní dostatečné látky k opětnému přemýšlení a kombinování.

Dopracovav se již některých výsledků, zahloubal jsem se do svých kombinací s oživenou nadějí v konečný šťastný výsledek.

Balko žil a umřel v Praze. Skryl-li někde nebo věděl-li o nějakém pokladu, ku kterémuž ve svém obraze zcela matematicky naznačil cestu, kdež medle mohl by poklad býti nežli v Praze nebo v jejím okolí a jakž jinak možno jej vypátrati nežli pomocí situačního plánu Prahy s upotřebením plánu v obraze svatého Xaveria ukrytého?

Takový byl nejbližší rezultát mého přemýšlení.

Bez odkladu jal jsem se zkoumati všechny možné situační plány Prahy, jichž jsem se vůbec mohl do pídit i.

V první řadě šlo mi o vychodiště v plánu Prahy.

V prvním okamžiku jsem soudil, že musí to býti chrám svatého Mikuláše, vlastně bod na zemi v chrámě tom, kdybychom vedli kolmo cáru od středu cela svatého Xaveria.

Což však – kdyby obraz nebyl teď více na místě, kde byl původně umístěn?

Balko musil také předvídati, že může býti obraz přenesen, a nesměl tudíž pohyblivý bod stanovití za východiště.

Takto uvažuje zavrhl jsem původní svůj náhled úplně a stanovil

pak východiště v plánu Prahy zcela analogicky, jako jsem byl stanovil východiště na plánu v obraze: hledal jsem totiž střed.

Považuje hradbami ohraničenou Prahu za nepravidelný polygon, stanovil jsem jeho těžiště. A že jsem se v kombinaci své nemýlil, v tom mne potvrzovala okolnost, že těžiště padlo právě do domu, v němž dle vypravování mé babicky vznikla v Balkovi myšlenka k obrazu svatého Xaveria.

Měl jsem tedy východiště nejen v plánu, nýbrž i ve skutečnosti; cesta k pokladu vedla tudíž od domu, v němž byla v Balkovi vznikla myšlenka k obrazu svatého Xaveria.

‚Kterým však směrem, kterými ulicemi?' byla první otázka, kterou jsem si musil hned nato položit. Po krátkém přemýšlení nebylo pro mne již žádné pochybnosti, že plán cesty k pokladu byl v Balkově obrazu svatého Xaveria zcela přesně naznačen dle některého situačního plánu Prahy a okolí…

Mám ti snad dále vypravovat, že skoupil jsem všechny starší situační plány Prahy, poněvadž mohl Balko jen dle nějakého staršího plánu svůj bizarní plán v nesmrtelném svém obraze provésti? Mám ti vypravovat, jak jsem porovnával plán obrazu, mnou odhalený, s rozličnými situačními plány Prahy, jak jsem měřil a opět a opět přemýšlel a kombinoval, až jsem dospěl ke konečnému rezultátu, že lomená čára plánu obrazu úplně souhlasí s ulicemi v jednom situačním plánu Prahy, a sice od domu, v němž byla v Balkovi vznikla myšlenka k obrazu svatého Xaveria až – k Oujezdské bráně!?

Položiv pak plán obrazu na situační plán Prahy takovým způsobem, že vychodiště prvního krylo vychodiště druhého a prvních několik přímek plánu obrazu bylo kongruentní se směrem tolika též ulic plánu Prahy až k Oujezdské bráně, shledal jsem, že plán obrazu sahá dále až za Smíchov, a to až na vinici Malvazinka zvanou.

Tam tedy musí býti poklad."

Přítel dokončil.

Musím vyznati, že vypravování, vlastně logická jeho analysa,

učinila na mne zvláštní dojem.

Zpočátku naslouchal jsem s nedůvěrou. Čím podrobněji však přítel své myšlenky rozvinoval, čím hlouběji nechával mne nahlédnouti v tajuplnou duševní svou dílnu při práci nejen tak nevděčné, ale i po zralém uvážení vždy ještě téměř beznadějné, tím pozorněji jsem naslouchal, tím více nabýval jsem přesvědčení, že nenalézám se ve společnosti pouze člověka neobyčejně nadaného a bystrozrakého, jak jsem byl o něm až dosud soudil, nýbrž že přítel můj náleží mezi onen druh řídkých lidí, kteří se mohou vším právem a s nadějí na úspěch pokusiti o řešení nejtěžších a nej záhadnějších problémů vůbec.

Pravda sice, že v přítomném případu jediná falešná hypotéza zbortila celou skvělou stavbu duševní; nicméně právě touto svou bystrozrakou kombinací, právě tímto upotřebením všech možných prostředků a vyhledáváním oněch, jež dle všeho pravdě nejpodobněji mohly sloužiti za základ dalšího bádání a zkoumání, osvědčil přítel nepopiratelně, že má nejen vzácné nadání, nýbrž i řídkou propravu, jichž je k řešení záhadných problémů druhu jakéhokoli nevyhnutelně potřebí.

Byltě se osvědčil tak zručným, že i v případu, kdyby nynější jeho kombinace za příčinou nějaké falešné hypotézy nebo konkluze nevedla k cíli, byl bych mu musil přiřknouti palmu vítězství.

Následkem těchto svých úvah vstal jsem, když přítel skončil, a podav mu s nelíčenou radostí ruku, vřele jsem ji stiskl řka:

„Jsem úplně spokojen; ale jedná se ještě jen o to, podařilo-li se ti nalézti dle plánu na výšině u Malvazinek místo, kde jest poklad ukryt.“

„Buď bez starosti, všechno jev pořádku,“ odpovídá přítel s jistotou, „neboť kdybych nebyl se svou prací u konce a jist výsledkem, věř, že bych o tom nebyl ani slovem hlesnul. Bývaloť mi častokráte dosti líto, když jsi pátral po příčině, za kterou jsem v den našeho prvního setkání se v chrámě svatomikulášském vyskočil na oltář k obrazu svatého Xaveria a tam před tvýma očima pokračoval ve své tajemné práci; nicméně nemohl jsem se přece zpronevěřiti

zásadám a pověděti něco, dokud jsem nenabyl úplné jistoty. fí| Již v době, když jsme se seznámili, byl jsem s prací svou skoro úplně hotov; avšak později naskytly se některé nesprávnosti v mé kresbě plánu, že musil jsem předsevzíti nejpřísněji! kontrolu. Ba ještě před několika měsíci vypátral jsem velkou jednu chybu, která by mne byla bezmála přivedla k zoufalství. Trapný tento duševní stav můj trval, jak ti dobře známo, až donedávna. Nyní však je vše šťastně skončeno, a libo-li ti, můžeš jít dnes se mnou poklad vyzvednout."

„Nyní v noci?" tážu se udiven.

„Kdypak jindy?" opáčil přítel. „Což myslíš, že můžeme v okolí Prahy, byť i na nej odlehlejším místě, začít ve dne kopat, aby nás lidé při práci nepřekvapili? A kdož ostatně ví, jak je poklad hluboko, jak dlouho budeme musit kopat?"

„A máš také nástroje ku kopání?"

„Jakž se můžeš tázat?" odpovídá. „Když jsem vypátral místo, postaral jsem se také o vše, čeho je třeba k vyzdvižení pokladu. Chceš-limne tedy doprovodit…"

„S radostí," pravím. „Což ale, jdeme-li přece marně?" dodávám poněkud nedůvěřivě.

„Marně?" zvolal přítel. „Nikoli! Přesvědčím tě bez odkladu."

„Jsem věru dychtiv, přesvědčíš-li mne," připomínám klada důraz na poslední dvě slova.

Přítel mlčky vstal, otevřel skříň u okna, a vyndav cosi z malé krabičky, přistoupil zase ku stolu.

„Znáš to?" táže se podávaje mi jakýsi kámen do ruky.

Vzav kámen a pohlédnuv naň, poznal jsem, že to jasně žlutý topas. Mlčky kývnul jsem hlavou, že kámen znám.

„A tento?" ptá se přítel podávaje mi jiný kámen. „Ametyst," dím, aniž bych byl kámen vzal do ruky.

„A což tento?" dotírá na mne přítel položiv třetí část na stůl, modry průhledný kamínek.

„Safír," odpovídám, poznav drahokam na první pohled.

„A všechny tyto kameny," praví přítel, „nalezl jsem na místě, kde budeme kopat, hned prvního dne, když jsem byl holí něco země

odrýpl. Jsem tudíž zcela jist, že nepůjdeme marně.“

„Pojďme tedy!“ dím na to rozhodně.

Zanedlouho byli jsme připraveni na cestu.

Bylo již asi deset hodin večer, a ačkoli měsíc jasně svítŮ, vzal přítel přece pro možný případ noční svítilnu. Ozbrojivše se kromě toho tlustými holemi, vyšli jsme z bytu přítelova.

Noc byla nadmíru klidná, teplá a jasná. Měsíc byl téměř v úplňku a jenom tu a tam na obloze stál zdánlivě nepohnutě buď hustý osamělý mráček, nebo sněhobílý obláček, jehož okraje leskly se v stříbrném svitu luny jako drahocenný hermelín kolem labutí dívčí šíje.

V ulicích pražských bylo již skoro úplně pusto.

Z někdejší Umrlčí ulice až k Oujezdské bráně potkali jsme jen několik jednotlivých osob a policejní hlídku; ještě pustěji bylo na Smíchově, kde kromě malého hocha nikoho jsme nepotkali.

Mlčky šli jsme podle sebe. Přítel byl, jak se zdálo, poněkud již unaven a příliš zaujat svými myšlenkami, aby byl měl velké chuti do hovoru, a já pak nechtěl ho vyrušovat, mlčel jsem z přátelské šetrnosti.

Došedše po hlavní silnici k smíchovskému parnímu mlýnu, dali jsme se směrem k západu až k vršině, známé pod jménem Skalka, načež obrátivše se opět ve směru jižním, šli jsme volným krokem skrze nepatrné kaštanové stromořadí podle úbočí vršiny Skalky k západu se sklánějícího až k vinici Santoška. Odtud počíná cesta do kopce.

Nejprve musili jsme skrze hluboký úvoz, jehož obě strany jsou porostlé křovím a vysokými stromy, jichž koruny vysoko nad úvozem splývají, tvoříce takto jakýsi druh zeleného baldachýnu. Skoro v zenitu se nalézající měsíc vrhl sice veškerou svou záři přímo do úvozu, nicméně pro husté koruny stromů vnikalo dovnitř jen tu a tam několik paprsků, jež postříbřivše zde dutinu prohnilého jasanu, tam zas mechem porostlý kmen agátu, nebo zachvívajíce se na listech osiky, nebo proniknuvše až na zem, tvořily na temné půdě místy buď úplně jasné, nebo šeré, křivolaké a pitvorně pohyblivé

prouhy a jiné o válo vité nebo hranaté a nejrozmanitějším způsobem stočené a propletené siluety, čímž tmavý úvoz nabyl tak zvláštního rázu, že by se byl výborně hodil za stafáž k některému z Doréových kouzelných obrazů.

Přešedše úvozem, přišli jsme ku vchodu do vinice Bře zinká.

Neznaje další cesty k pokladu, zůstal jsem stati; přítel mlčky pokynul, abych ho následoval, a popošed ještě několik kroků po vozové cestě, vedoucí k Malvazinkám, dal se pak jižním směrem po křivolaké, úzké stezičce vzhůru do nepatrného kopečku, porostlého travou, křovím i stromy.

Následoval jsem ho a za několik vteřin octnuli jsme se na vršině.

Poznovu jsem se zastavil, abych se kolem rozhlédl. Býval' jsem na místě tom druhdy za dne dosti často; avšak za tiché lunojasné noci byl z vršiny pohled čarokrásný.

Vzduch byl čistý a průzračný jako křišťál a jenom v dáli zdálo se, jako by stříbrná mlha počínala se rozkládati nad obzorem.

Na západ na vršině bylo vidět bílé domky Malvazinek, na sever část bělohorského bojiště, kamenné lomy, zasmušilý Petřín a část Malé Strany, na severovýchod pak ostatní Prahu. Na východ vyčníval v dáli nad vršinu jen vyšehradský kostelík a na jih bylo viděti stráň vršiny, na které nalézá se židovský hřbitůvek, jehož bílé kameny v lesku měsíce podobaly se zdáli zkamenělému stádu stříbrných ovcí.

Sotva jsem byl postál několik okamžiků, připomenul mi přítel, že máme nakvap; následoval jsem ho tedy.

Přítel popošel asi dvacet kroků směrem západním a přišel k živému plotu, dal se směrem jižním těsně kolem plotu, až jsme přišli k roklině obrostlé kolkolem hustým hložím a šípkem, u jejíhož vchodu stál starý ořech s dutým kmenem.

Od této rokle dali jsme se k západu a asi po čtyřiceti krocích přítel se zastavil. Byliť jsme posléze šli širší, kyprou travou porostlou cestou, jejíž obě strany byly šeříkovými keři porostlé, a zastavili jsme se před žitným polem na svahu vršiny k jihu.

„Hned jsme na místě," praví přítel. „Ted musíme skrze žito.

Abychom je však příliš nezcuchali a také jiné lidi neupozornili, že tudy někdo šel, učiň, prosím, po mém příkladu!“

Poté přítel rozběhnuv se, skočil do pole asi šest kroků od meze, načež opatrně klasy odhrnuje, kráčel skrze žito dále.

Učinil jsem jako on a za několik okamžiků byli jsme u jiné, šeříkovými keři obklopené rokle.

Prodravše se skrze keře, seběhli jsme po úzké stezičce do rokle, kde mne zarazila neobyčejně silná vůně mateřídoušky, divizny, heřmánku a podobných rostlin, rostoucích na osamělých stráních.

Ježto byl měsíc právě v zenitu a rokle se nalézala na jižním svahu vršiny, padaly paprsky měsíce skoro kolmo do rokle, takže kromě nepatrných stínů, jež vrhalo několik malých, v rokli rostoucích švestkových a třešňových stromů, nebylo v rokli místečka, kde by nebylo úplně jasno.

Přítel, kterýž byl jevil vždy větší nepokoj, čím více jsme se blížili k místu, nemohl utajiti svého rozčilení, když octnuvše se v rokli zastavili jsme se.

Bylo patrno, že je v nej větší míře nedočkav na konečný výsledek naší dobrodružné výpravy.

„Kde máš nástroje a kde budeme kopat?“ pravím k příteli, jenž vyhodil z kapsy noční svítilnu na zem do trávy a hledal cosi v houští.

„Zde je motyka a lopata,“ dí přítel vytahuje obé z křoví. „Přinesl jsem je sem dnes dopoledne po jednotlivých kusech pod kabátem, aby to nikdo nepozoroval.“

„Kde počnem svou práci?“ tážu se poněkud netrpělivě.

„Právě na místě, kde stojíš,“ zní odpověď.

Stál jsem zrovna uprostřed rokle, a bera motyku, kterou mi přítel podával, otázal jsem se ještě:

„Jak jsi ale vypátral toto místo? Nalezl jsi zde snad drahokamy dříve než…“

„Nikoli,“ přerušil mě přítel. „Analogicky jako při stanovení vychodiště na plánu z obrazu a na situačním plánu Prahy hledal jsem zde střed, a teprve poté, když jsem zde půdu prozkoumal a

shledal, že je právě v středu rokle půda sypká, kdežto všade jinde je pevnější, rýpal jsem zde holí a nalezl kameny. Že tomu tak, snadno tě přesvědčím. Buď tich a poslouchej!“

Poté udeřil lopatou na plocho několik kroků opodál a otázal se:

„Jaký slyšíš zvuk?“

„Nesnadno říci,“ dím.

„Udeřím jinde ještě jednou, dej pozor!“ pravil přítel a udeřil na jiném místě. „Slyšels?“ táže se.

„Slyšel,“ odpovídám. „Avšak i tu je nesnadno říci, jaký to zvuk.“

„Možná tedy že porovnáním poznáš aspoň rozdíl. Udeřím na místě, kde stojím.“

Udeřiv otázal se:

„Je to týž zvuk jak dříve?“

Musil jsem vyznati, že není.

„A jaký rozdíl je mezi nimi?“ táže se přítel.

„Ani to nemohu udati.“

„Nezdál se ti býti první zvuk, jako když udeříme na půdu mastnou, hustou a tvrdou, kdežto druhý podobal se úplně zvuku jako po udeření na půdu sypkou a písčitou?“

„Vskutku, právě tak, jak pravíš,“ dím, když mi byl přítel svým vysvětlením přispěl ku pomoci.

„Teď však do práce!“ zvolal přítel nedočkavě. „Jinak nás překvapí jitro uprostřed práce.“

„Do práce tedy!“ dím zvedaje motyku, bych počal.

„Dříve však odhrab přec suchou trávu, kterou jsem byl natrhal a rozházel na místě, kde jsem holí rýpal!“ připomenul přítel, a nečekaje, až tak učiním, shýbl se, a shrábnuv oběma rukama slunečným vedrem vyschlou trávu, odhodil ji na hromadu stranou, kde ležela pohozená svítilna. Poté dali jsme se do práce.

Já kopal a přítel odhazoval vykopanou hlínu stranou, a sice v ten způsob, že nabrané z lopaty co možná nejpozorněji sesypával, aby mu nic neuklouzlo, co by mohlo míti nějaké ceny.

Práce šla dosti rychle. Půda byla skutečně sypká a písčitá.

Když jsem byl podle přítelova naznačení asi osm čtverečních stop

půdy as na stopu do hloubky odkopal, počala býti půda ještě sypcí; přišli jsme na kusy cihel a opukového kamene, pak také na zvětralou, hlínou a pískem smíchanou maltu, slovem na starý rum, jenž sem byl dle všeho před lety zavezen.

Nato počal jsem kopati do hloubky a pracoval tak rychle, že přítel nestačil při svém opatrném odhazování vykopanou zemi odhazovati.

Práce naše trvala již skoro hodinu, aniž bychom byli něco nalezli nebo aspoň něčemu přišli na stopu. Pot řinul se mi z čela a unaven ustal jsem na okamžik od práce.

„Pročpak přestáváš?“ napomíná přítel spatřiv, že ustávám kopati.

„Již mne to mrzí,“ odpovídám nevrle.

„Jen dál, jen dál!“ volá přítel, neustávaje ani na okamžik od své práce. „Vždyť pak přec…“

Nedořekl… Jako tygr na svůj lup vrhl se na malý kamínek, jejž byl právě z lopaty sesypal a kterýž v měsíční záři jaksi se byl zaleskl.

Popadnuv kamínek pozorně jej prohlíží, a nemoha radostí téměř ani slova ze sebe vypraviti, podal mi jej.

Vzav kamínek a pohlédnuv naň, poznal jsem navzdor klamné měsíční záři, že to jak brčál zelený smaragd, a vrátiv jej zase příteli, počal jsem kopati s dvojnásobnou horlivostí a chutí.

„Prosím, kopej teď na místě, kdes vykopal smaragd!“ připomíná přítel.

Uposlechl jsem a za několik okamžiků vykopl jsem jako pěst velký zelený kámen.

„Zas něco!“ volám, a nežli jsem dořekl, měl již přítel kámen v ruce.

„Neznám to,“ praví soudruh podávaje mi kámen. „Ty snad se v tom vyznáš lépe.“

„Malachitová ruda,“ pravím po prohlédnutí kamene, a dodav: „Nestojí za schování,“ odhodil jsem jej.

A opět jsme se dali do práce.

Asi po třetím kopnutí vyvalilo se z rumu vedle několika

opukových kamenů také několik kamenů jasně růžové barvy.

Přítel vrhnul se na ně ještě prudčeji nežli na první nalezený smaragd, a já zvednuv jeden z nich, poznal jsem po delším prohlížení, že jsou to kusy realgaru.

„Zase nestojí za zvednutí," pravím, odhodiv kámen na hromadu vykopaného rumu, kdežto přítel, jenž byl mezitím všechny ostatní vybral, hodil je směrem k opodál ležící svítilně, takže několik z nich padlo na suchou trávu, kterou tam byl přítel odhrabal.

Sotva však jsme počali opět pracovati, přelétl lehký mráček měsíc, a hned poté ukryl se měsíc za hustý mrak, jenž se byl k zenitu došoural.

„Proklatě!" zvolal přítel shledav, že znenadání octli jsme se téměř v čiré tmě. „Dobře však, že jsem vzal svítilnu."

A střelhbitě letí k místu, kde leží svítilna, a rozsvěcuje v ní svíčku.

Rozčilení přítelovo dosáhlo dle všeho již neobyčejně vysokého stupně; chvěltě se na celém těle, takže mu nebylo naprosto možno svíčku rozsvítit. Musil jsem to učinit i místo něho. Postaviv pak rozsvícenou svítilnu na suchou trávu opodál, vrátil jsem se zase ke své práci a počal kopati poněkud volněji, poněvadž přítel za příčinou nedostatečného osvětlení musil pracovati obezřeleji a nestačil mi.

Netrvalo však ani pět minut, od lopaty přítelovy se zajiskřilo. Přítelova ruka jako blesk sahá po jiskřičce a přítel sám letí k svítilně.

„Rubín! Rubín!" volá po chvíli a hlas jeho se chvěje. „Kopej, kopej dále!"

Zatímco jsem se dal poznovu do práce, seděl přítel u svítilny, nemoha se nasytiti leskem nejnovějšího nálezu.

Několikráte kopnu a znenadání slyším zvláštní zvuk, jako by byla motyka zavadila o nějaký kov.

Přítel jej slyšel jako já a vzchopiv se letí ke mně. V chvatu převrhl svítilnu, jejíhož světla však jsme nepotřebovali, poněvadž se byl právě v tom okamžiku měsíc vyhoupnul z mraku.

Nahlédnuv do jámy, kterou jsem byl již vykopal, spatřil jsem tam cosi jako kus zlata. Zvednu je a potěžkávám; má tíži kovu.

Přikvapivší přítel vyrval mi však kov z ruky a já kopnul do země ještě jedenkráte.

Opět zvuk, jako když kov zavadí o kov, a jako blesk shýbá se přítel k zemi a vytahuje asi střevíc dlouhou, čtvrt stopy širokou a rovněž tak vysokou silně rezovitou a na mnohých místech řezem prožranou plechovou krabičku.

Vtom však měsíc opět se skryl za mrak a my se octnuli zase ve tmě.

Věda, že přítel v rozčilení svém není již téměř žádné práce schopen, hledám svítilnu, bych rozsvítil. Marné však hledání; byltě ji přítel kamsi odkopnul.

Rozsvěcuju tedy sirku; hlavička však odlítnuvši padla do suché trávy a skoro v mžiknutí tráva se vzňala, čímž rokle osvětlena rudým plamenem.

První můj pohled padl na přítele. Stál jako strnulý u vykopané jámy, v jedné ruce krabičku a v druhé lesknoucí se žlutý kov. Zrak měl upřený do prázdna a chvěl se na celém těle jako osika.

Však co to? Klame mne zrak?

Rudá záře, v které byla rokle od hořící trávy vzplanula, počíná blednouti a mění se v záři příšerně bledě žlutou. Přítel stojící doposud nepohnutě jako socha, vyhlíží v žlutavé té záři děsně. Znenadání sebou trhne, jako by jej byla zmije uštknula, a upřev svůj zrak do zažloutlého ohně, vyrazí ze sebe:

„Ha, co tam? Však rozumím, rozumím! – Ó nech mne, nech! Nedívej se na mne tak přísně, tak děsně, tak příšerně…“

Nevěda ani sám, jak si vše to vysvětliti, spěchám k příteli, jejž vidím vrávorati.

„Probůh, co se s tebou děje, Xaverie?“ tážu se s úzkostí.

„Xaverie? Xaverie?“ odpovídá přítel dutým hrobovým hlasem. „Cožpak tam nevidíš v tom žlutém plamenu umírajícího svatého Xaveria, jak se vztyčuje, jak hrozivě zvedá ruku a jak mi kyne, bych prchl!? – Pryč, pryč!“ volá přítel, a nežli jsem se nadál, vyrazil skrze křoví z rokle a pádil úprkem dolů z vršiny.

Vtom vyhoupnul se měsíc ze mraku a rozlil své stříbro po rokli.

Hořící tráva již zhasínala a děsná žlutá záře přemožena stříbrem luny.

Vše kolem mne bylo jako dříve, ledaže bylo cítit sirnatý zápach.

S úzkostí, by se příteli nic nepřihodilo, spěchám za ním. Dostav se skrze křoví na pokraj rokle, vidím již jen, kterak dole pod vršinou vlní se žito, slyším štěkot psa a zdá se mi, jako bych slyšel, že někdo skočil ze zdi.

Spěchám týmž směrem z vršiny dolů k jihu ku silnici vědoucí od vinice Laurové k Radlicům.

Nežli však jsem se dostal až na silnici, viděl jsem, že kdosi na protější vršině utíká, sec mu síly stačí, do vrchu směrem k židovskému hřbitovu. Pro vzdálenost nemohl jsem sice rozeznati, zdali to skutečně přítel čili nic; nebylo však o tom žádné pochybnosti…

Zpočátku chtěl jsem přítele následovati; ale vida jej bez přestání klusati do vrchu, seznal jsem, že bych ho nedohonil, i kdybych napjal veškeré své síly. Rozhodl jsem se tudíž, že vrátím se domů.

Na zpáteční cestě po silnici vedoucí od Radlic k vinici Laurové viděl jsem přítele, jak dospěl až ke zdi židovského hřbitova, kde se mým zrakům ztratil…

Nyní po letech, když událost tu vypravuju, z klidného a objektivního vypravování ovšem se zdá, jako bych byl co účastník právě líčených podivných scén zachoval největší cldadnokrevnost.

Musím se však upřímně vyznati, že jsem byl tenkráte v největší míře rozčilen.

Duševně a tělesně uštván i unaven dovlékl jsem se domů. Mým mozkem vířily tisíceré myšlenky a po celou noc – vlastně po několik hodin, jež ještě scházely do rána – nemohl jsem rozčilením ani oka zamhouřiti…

Od šťastné noci, v které jsme s přítelem nalezli poklad, jehož vypátrání bylo spojeno s tak bezpříkladným duševním namáháním, uplynula asi tři léta, aniž bych se byl o nenadále zmizelém příteli čeho dověděl. Byltě zmizel, nezůstaviv po sobě ani nej menší stopy.

Maje zpočátku za to, že stihla jej nějaká nehoda, pátral jsem po něm v prvních dnech po jeho zmizení s horlivostí starostlivého přítele.

Kolegové jeho v úřadě odpověděli mi na mé otázky, že ode dne, kdy mi byl vypravoval, jak vypátral poklad, v úřadě již se neukázal; sousedé v domě, v němž bydlel, sdělili mi, že den nato asi k polednímu přišli do přítelova bytu neznámí dva muži a že vše, co v bytu se nalézalo, naložili na vůz a odejeli. Kam jeli, nikdo nevěděl a také se po tom nepídil; přítele samého nikdo již nespatřil.

Poslednější okolnost aspoň poněkud nasvědčovala tomu, že přítele nestihlo žádné neštěstí, nýbrž že nejspíše se svým pokladem tajně odejel, aby snad nemusil z jeho nalezení nikomu skládat i účty.

Přesto vše nemohl jsem1 sobě tajemné zmizení jeho vysvětliti hlavně proto, že znaje jeho povahu, jakož i vřelé, upřímné přátelství ke mně, nemohl jsem se domysliti příčiny, pro kterou byl zmizel, aniž by byl o tom něco sdělil mně, před kterýmž nemusil míti a po sdělení odkrytého tajemství Balkova obrazu dle všeho také žádného tajemství více neměl. Veškeré mé pátrání po příteli, jakož i po příčinách jeho zmizení zůstalo však marno.

V době té nastal i v mém vlastním životě důležitý obrat. Byltě jsem až dosud žil bezstarostně svým studiím a přípravám k praktickému životu; znenadání však mne neuprositelné poměry přinutily, abych hledal místečka, kde bych, byť sebebídněji, mohl svou existenci zakotviti.

Nenalezna, jak jsem již na počátku tohoto vypravování připomenul, žádného podobného místa, musil jsem se chopiti zaměstnání, ke kterémuž není sice potřebí žádných vysvědčení, žádné protekce a žádného doprošování se, při kterémž však také ani nejvirtuóznější reklama aspoň na delší dobu nepomáhá: spisovatelství, a stal jsem se, jak již za našich literárních poměrů vůbec ani jinak býti nemůže, zanedlouho žurnalistou.

V několika měsících pocítil jsem již také příjemnosti stavu, jejž jsem si byl zvolil.

Rok 18’8 chýlil se ke konci; známá perzekuce byla v plném

proudu. Místodržícím v Čechách ustanoven generál a v Praze prohlášen „výminečný stav“.

Několik dní poté stal jsem se odpovědným redaktorem opozičního politického deníku neboli jinými slovy „beránkem“, jenž snímal „hříchy“ svých kolegů, s kterými byl dříve beztrestně páchal podobné „hříchy“, za které jiný kolega již pykal v pusté, osamělé cele novoměstské nebo svatováclavské trestnice.

V krátké době napáchali jsme tolik nepromíjitelných „hříchů“, že trest doživotního žaláře býval by pro mne trestem mírným.

Naštěstí však jsem byl jen jednou odsouzen do žaláře na dobu čtyř měsíců a po upotřebení všech možných opravních prostředků právních byl jsem konečně přinucen trest svůj v novoměstské trestnici nastoupiti.

Jelikož státní návladnictvo pražské při dvou porotních soudech mých, v kterýchž jsem byl za nevinna prohlášen, podalo zmatecní stížnost, ustanovena byla v záležitosti té veřejná řízení před nejvyšším soudním dvorem ve Vídni.

Za tou příčinou byl jsem v průvodu c. k. zřízence z pražské trestnice dopraven do kriminálu vídeňského a tam na několik dní „ubytován i pohoštěn“.

Než však jsem do Vídně odejel, napsal jsem příteli malíři, s kterým jsem byl před lety ukul plán stran vydání nejvýtečnějších českých maleb v barvotiscích, že „navštívím“ Vídeň, a jelikož se byly i politické poměry poněkud změnily a tu a tam již také se proslýchalo, že bude udělena amnestie pro politická provinění, vyslovil jsem naději, že naskytne se mu snad příležitost, aby ciceronskou službu, kterou jsem mu byl před lety prokázal v Praze, mohl mi prokázati ve Vídni.

List došel a přítel mne očekával.

Bylo mi popřáno navštíviti přítele malíře aspoň na několik hodin. Byl jsem přijat vlídně a srdečně a při sklence výborného vína připomenuli jsem si s přítelem také exkurzi po pražských chrámech.

„A na plán vydati české malby v barvotiscích jsi nezapomněl?“ tážu se přítele.

„Nezapomněl," dí tento, „provedení však je nejen nesnadné, nýbrž pro mne zde ve Vídni nyní naprosto nemožné. Politické vlny jdou příliš vysoko, a za takové doby nedaří se umění, zvláště českému uměleckému podniku, kdyby při něm měli býti vídenští umělci jakýmkoli způsobem zúčastněni. Ostatně nevzdávám se ještě myšlenky té, ačkoli jsem přesvědčen, že nelze ji provésti, dokud nevyjde iniciativa výhradně jen z českých kruhů a dokud čeští umělci nezasadí se o její zrealizování. Čechům není již třeba žádati za cizí pomoc; majíť již dosti sil i prostředků, jen vůli a něco odhodlanosti…"

Musil jsem slovům přítelovým přisvědčiti.

„Kopii jednoho obrazu však musím míti ještě dříve, nežli někdo pomyslí na provedení našeho plánu,'' pokračoval přítel, „a zjednám si ji, jakmile zavítám do Prahy."

„Který obraz tě tak zajímá?" tážu se.

„Balkův umírající svatý Xaverius v chrámě svatomikulášském."

Odpověď ta vzbudila ve mně celou řadu upomínek na přítele Xaveria, a věda nyní, že přítel malíř obzvláště se interesuje o mistrovský obraz Balkův, vypravoval jsem mu vše, od prvního setkání se s přítelem Xaveriem před Balkovým obrazem, až po jeho zmizení po nalezení pokladu.

Malíř naslouchal s napětím, a když jsem skončil, byl by mne otázkami zasypal. Neměl jsem však naprosto více času, a nebylo tudíž jiné pomoci nežli se rozloučiti.

Slíbiv, že jej navštívím, jakmile opustím vězení, rozloučil jsem se s ním.

„A propos!" volá přítel, když jsem byl již mezi dveřmi. „Nezapomeň, kdybys něco potřeboval, že budu od zejtřejšího dne v Schonbrunnu. Ostatně budeš uvězněn toliko do soboty, a dnes je již čtvrtek: amnestie je podepsána. Na shledanou tedy!"

„Na shledanou!" opakuju a ubírám se k budově c. k. zemského co trestního soudu, kam jsem asi po třetí hodině odpoledne dorazil.

„Přijali" mne tam sice dle předpisu, avšak „vlídně", ba skoro až „přátelsky", ale přece mi vzali klobouk i peníze a vůbec vše, čím

bych si byl mohl ublížiti neb co by některý z „kolegů“ mohl ukradnouti, anebo čím bych se byl vůbec mohl prohřešit proti domácímu řádu.

Hned v prvních okamžicích jsem se přesvědčil, že ve vídeňském kriminále není všechno tak ryze německé, jak by se zdálo.

Žalářník Čech, rodák z Chrudimi, duchovní správce Moravan od Jihlavy, ba i dva „dozorci chodeb“ lámali češtinu tvrdíce, že byli jako vojáci před lety v Čechách posádkou, že by si přáli aspoň ještě jednou Prahu spatřit, že však to již sotva bude možno, poněvadž „služba nedovolí“, a kdyby i dovolila, že nestačí příjmy ani na ukonejšení hladu, tím méně aby zbylo na cestu do Prahy pro pouhou zábavu.

Dvou výhod, jichž jsem jako politický vězeň ve vídeňském kriminále požíval a kterých nám v pražských trestnicích naprosto odepřeli: čtení politických časopisů a úplně volné procházení se na čerstvém vzduchu ve dvoře třeba po celý den – použil jsem s nemalým potěšením. Prolítnuv několik večerních listů, jež jsem si byl objednal, vyšel jsem na dvůr.

Bylo nadmíru příjemné dubnové odpůldne.

Obloha byla skoro po celý den úplně bez mraků a jarní slunce hřálo již jako v červnu. Dvůr tvořil pravidelný čtverec, jeho každá strana byla asi třicet sáhů dlouhá.

Asi šestá část dvora byla ohrazena a nalézaly se v ní záhonky s klíčícími již zeleninami. Ostatní část byla vydlážděna, tu a tam nalézal se nějaký strom a uprostřed byla z latí sbitá besídka, obroubená vysokými šeříkovými keři, na nichž počínaly již drobné lístečky vyrážeti.

Dvůr byl pustý a jenom čtyři strážníci, každý v jednom rohu dvora, procházeli se s nasazenými na puškách bodáky volným krokem na vykázaných místech. Časem přeběhl přes dvůr nějaký trestník v průvodu dozorce, nebo jej přešla známým loudavým krokem nějaká osoba úřadní.

Několikráte přešel jsem přes dvůr po jedné straně, a obešed pak uprostřed dvora se nalézající besídku, byl bych ve své promenádě

pokračoval, kdyby nebylo cosi zvláštního moji pozornost tak upoutalo, že mimovolně jsem se zastavil.

Podle besídky jen několik kroků přede mnou ležel na zemi na trochu slámě natažen vychrtlý muž v trestnickém oděvu; hlavu měl opřenou o levou ruku, v pravici držel stéblo slámy a pohyboval rukou tou, jako by do země dlaždicemi vrýval pravidelné jakés figury.

Za chvíli popošel jsem několik kroků kupředu.

Na zemi ležící muž, jenž byl, jak se zdálo, do své hříčky tak zahloubán, že si ničeho nevšímal, co se kolem něho dělo, pozvedl poněkud hlavu a lhostejně na mne se podíval.

„Xaverie!“ vzkřikl jsem, poznav v muži přítele, jehož jsem byl skoro tři léta neviděl.

Tento poznal i mne na první pohled, a napolo se vztýčiv, podával mi mlčky ruku.

„Probůh, jaké to shledání!“ pravím tiskna příteli ruku. „Kde jsme se to po letech shledali?“

„V kriminále,“ odpovídá přítel chladne, jako by se jednalo o ustanovení místa, kde se o příštím výletu do okolí setkáme.

„Jak to možno?“ tážu se.

„Zcela prostě,“ odtuší s nejklidnější tváří a polosarkastickým úsměvem přítel. „Byl jsem obžalován a odsouzen; za dva nebo tři dni budu dopraven do trestnice v Subenu.“

„Jsi už dlouho uvězněn?“

„Přes rok trvala vyšetřovací vazba, asi čtvrt léta uplynulo, nežli nabyl rozsudek právní platnosti, a v trestnici subenské mám strávit sedm roků.“

„Sedm roků!“ zvolal jsem v pohnutí.

„Sedm roků,“ opakoval monotónně přítel.

„A pro jaký zločin jsi byl odsouzen?‘‘

„Pro krádež,“ dí přítel chladně.

Odpověď ta působila na mne jako zdrcující zpráva o smrti nejdražšího přítele; odmlčel jsem se.

„Pro zločin sprosté krádeže,“ opakoval přítel temně.

„Není možno!“ vyrazil jsem ze sebe.

„A přece faktum, na kterém se nedá nic více změnit,“ odtušil přítel a dodal: „Leč nemohu si až dosud naříkati, chovali se ke mně po celou dobu, co zde meškám, dosti přívětivě. Jakmile jsem byl odsouzen, dali mne k „písařům“, tj. mezi vzdělanější trestníky, kteří opisujou soudní akta za trochu lepší stravu, a když jsem později povážlivěji počal churavěti, učinili mi trudný stav můj v nemocnici trestnice dle možnosti příjemným.“

Teprve nyní jsem si všimnul pozorněji přítelovy tváře.

Nebyla se sice příliš změnila, známky choroby však byly patrny; zažloutlá druhdy pleť byla již nahnědlá a jemnými žilinami protkána, oko hlouběji zapadlé a horečně se lesknoucí, úzké rty pak zvadlé a zmodralé, slovem výraz obličeje jevil člověka nevýslovně trpícího.

„Již dlouho churavíš?“ tážu se soucitně, ačkoli jsem byl po prvním bedlivějším pohledu poznal známky plicního neduhu, jenž již po mnoho měsíců konal svou zhoubnou práci, proti které není žádného léku.

„Skoro tak dlouho, co jsem zde.“

„A necítíš žádného ulehčení?“

„Časem; ale nedávám se ničím, ba ani příznivými a potěšnými výroky lékaře másti. Vím příliš mnoho, než abych neznal podstatu a průběh své choroby; vím, že blížící se rozklad, jemuž prostě říkají umírání, nedá na sebe již dlouho čekat, a očekávám jej klidně, abych jej mohl podrobiti ještě analyse…“

Tak mluvil přítel, ležící přede mnou na zemi bez naděje a bez útěchy.

A jakou útěchu mohl jsem mu poskytnouti? Duch tak samostatný, který dle všeho i nyní ještě – když už jen takřka nitkou souvisel se zchřadlým tělem, od něhož každým okamžikem mohl se odtrhnouti, aniž k tomu bylo potřebí nějakého násilí – nebyl pozbyl své síly; duch, který doposud ještě měl úplnou vládu nad hmotou, od které závisel, a který vzdor tomu, že počal již osudný rozklad hmoty, přece ještě vítězoslavně stál nad ruinou těla, nelekaje se ani

dost málo, že s tělem navždy zanikne – takový duch nepotřeboval útěchy a byl by jí hrdě povrhnul. Mlčel jsem tedy.

I přítel se zamlčel, a teprve po chvíli, jako by chtěl rozmluvu převésti na jiný předmět, podotknul:

„Nikdy bych se nebyl nadál, že zde se setkáme. Věděl jsem sice, že sem na několik dní přibude český žurnalista, že bys to však byl ty, ani ve snu mi nenapadlo. Jak se ti stále vedlo?“

V několika minutách pověděl jsem příteli vše, co si přál vědět, a skončil jsem otázkou, jak se vedlo jemu; leč v témž okamžiku, co jsem otázku pronesl, probleskla mým mozkem myšlenka a dodal jsem:

„Teď teprve se mi zdá, že pochopuju příčinu, pro kterou se s tebou setkávám na tomto místě. Jsemť jist, že poklad, jejž jsme spolu nalezli, byl hlavní příčinou. Nalezli u tebe drahokamy, a když jsi se nemohl vykázati, jak jsi jich nabyl, padlo na tebe podezření krádeže. Není-liž pravda?“

„Nikoli!“ odtušil přítel s úsměvem člověka, znajícího záhadnou jakous záležitost, o kteréž mu někdo napovídá naivní výklad. „Drahokamů u mne nenalezeno, a nemohlo tudíž z té příčiny na mne padnouti žádné podezření. Leč zajímá-li tě ještě osud člověka, jakým jsem já, povím ti několika slovy, čeho je třeba k objasnění situace.“

Poté přítel, kterýž byl stále na zemi polovztyčen ležel, vstal a usedl na nedalekou dřevěnou lavičku před besídkou.

Když jsem byl mlčky následoval jeho příkladu, počal vypravovati v tento smysl:

„Jako děsný sen připomínám si poslední dobu svého pobytu v Praze, kdy končil jsem svou dlouholetou namáhavou duševní práci: odhalení tajemství Balkova obrazu svatého Xaveria.

Jsem jist, že se ještě dobře pamatuješ, jaký život jsem vedl a že jsi se domyslil, v jakém duševním stavu jsem asi byl, když dokončiv štastně svou práci, nalezl jsem některé drahokamy, takže jsem tě směle mohl vyzvati, abys mne doprovázel na dobrodružné výpravě.

Nyní, když jsem už nabyl úplného klidu, zdá se mi, že bylo vše

pouhý sen. Bezpříkladně namáhavou duševní prací byl jsem již tak zemdlen, ba až k smrti unaven, že ani radost nad šťastným výsledkem nemohla již ochablé mé nervy osvěžiti.

Obzvláště v poslední době, kdy jsem ještě nebyl nabyl úplné jistoty, býval jsem tak rozechvěn a rozčilen, že jsem po celé noci téměř ani oka nezamhuřoval. Unaven kladl jsem se na lože a vstával ještě unavenější, neboť nejistota, která mé nitro rozchvívala, udržovala mne stále v zimničném rozčilení.

Byltě jsem přes míru pracoval a přes míru se namáhal; duševní můj stav podobal se pokraji šílenosti.

V tu dobu podniknuta naše dobrodružná výprava.

Vím sice, že zdál jsem se býti dosti klidným, když jsme se spolu za luno jasné noci vypravili ku kopání pokladu; leč vnitřní rozčilení mé bylo tak ohromné, že jsem jen s napětím veškerých svých sil zachoval aspoň zdánlivě poklid ducha.

Čím více jsme se blížili k osudnému místu, čím déle jsme v práci pokračovali a neomylných důkazů nalézali, že dlouholetá duševní moje práce nebyla marná, tím více rostlo mé rozčilení.

A možno se tudíž diviti, že dostoupilo největší výše, když jsi konečně vykopal třpytící se kov a kovovou krabici?

Možno se diviti, že zůstal jsem strnulý rozčilením a radostí, že počínal jsem si jako smyslů zbavený, zvláště v tajemném okamžiku, když měsíc vyhoupnuv se ze mraků, osvítil na několik okamžiků náš nález a zase se ukryl za mrak, když hned poté suchá tráva se vzňala a rudý její plamen proměnil se nevysvětlitelným způsobem v bledě žlutý a celou rokli příšerně osvěcoval?

Možno se diviti, že v okamžiku tom připamatoval jsem si rychlostí blesku nej důležitější momenty, které předcházely, že zdálo se mi, jako by svatý Xaverius, jehož obraz jsem si byl tak hluboko v paměť vštípil, znenadání se objevil v žlutém plamenu, že se vztyčil a hrozivě pozvednuv ruku kynul mi, bych uprchl?!

Vše to bylo přeludem; nicméně nervy mého mozku byly v tu dobu tak rozechvěny, že nemohl jsem míti jiné představy kromě přeludu.

Chvěl jsem se na celém těle, nevýslovná úzkost se mne zmocnila, a nevěda, co činím, letěl jsem jako fúriemi hnán bez cíle z rokle.

Nevím, následoval-li jsi mne a víš-li, co se dále se mnou dělo; nevědělť jsem, co děje se kolem mne.

Pamatuju se jen, že letěl jsem přes pole, že seskočil jsem ze zdi, s kterouž bylo úbočí vršiny z jedné strany v stejné výši, že jsem kvapil skrze zahradu a pak do vrchu, neohlížeje se ani vpravo ani vlevo, tím méně nazad, odkud jsem byl tak mimořádným způsobem vypuzen a dále hnán.

Drže křečovitě v jedné ruce lesklý kov, v druhé těžkou plechovou krabici, stoupal jsem přes pole do výše.

Asi v polovici vršiny jsem cítil, že mne opouštějí síly; nemohl jsem už krabici unésti, ale přece jsem se vlekl dále, až posléze sklesl jsem vysílen na zem u jakési zdi…

Na více se nepamatuju, aniž vím, jak dlouho jsem beze smyslů ležel na zemi.

Ranní chladný vítr a oslňující záře vyšedšího slunce byly příčinou, že jsem procitnul z mrákot jako z těžkého sna. Otevra oči shledal jsem, že ležím pod širým nebem u židovského hřbitova smíchovského. Slunce bylo již asi hodinu nad obzorem a celá krajina leskla se v zlatých jeho paprscích jako v zarůžovělé skvoucí mlze.

Čarokrása letního jitra však mi byla lhostejnou, neboť první mou myšlenkou byla krabice s drahokamy. Rozhlížeje se kolem sebe, pátrám po krabici; marně však, krabice i kov byly zmizely.“

„Ukradeny!?“ zvolal jsem přerušiv přítele.

„Nikoli!“ odpovídá tento. „Jako blesk vyskočil jsem se země a div jsem radostí nezajásal; krabice ležela několik kroků ode mne u mezi, opodál pak leskl se v slunci žlutý kov.

Téměř v mžiknutí oka měl jsem kov v ruce; však místo zlata, jež jsem se domníval míti, držel jsem v ruce kus sirníku železitého.

Upustiv jej na zem sáhl jsem střelhbitě do kapsy po kamenech, jež jsme byli porůznu nalezli, a shledal, že to skutečně smaragd a rubín, čímž poznovu oživena ve mně naděje.

„Nezkoumaje dlouho kameny ty, vrhl jsem se na krabici. Byla

místy řezem již tak rozežrána, že mohly jednotlivé kameny vypadnout: nepokusil jsem se tedy v chvatu ani o její otevření, nýbrž vysypal obsah její na mez. Bylo v ní asi čtyřicet kamenů nejrňznějšího druhu, tvaru i hodnoty; spatřil jsem chalcedon, ametyst, jaspis, opál, chryzolit, turmalín, topas, několik granátů, chryzoberyl, mezi tím však také křemen, opuku, ba i několik odrůd uhlí.

Leč již při prvním pohledu na vysypané z krabice kameny zůstal jsem jako omráčen, neboť místo ‚neocenitelného pokladu', jejž jsem hledal a o jehož existenci jsem byl úplně přesvědčen, ležely přede mnou kameny bez ceny."

„Jak to?" přerušuju přítele. „Vždyť pak aspoň kameny, jež jsem měl v ruce, nebyly bez ceny. Či nebyly pravé?"

„Ovšemže nebyly zcela bez ceny, ovšemže byly pravé," odtušil přítel. „Však místo neocenitelného, tedy přinejmenším drahocenného pokladu měl jsem před sebou pouze sbírku minerálií, jejíž cenu jsem úhrnem páčil asi na tři sta zlatých, poněvadž jednotlivé drahokamy nebyly hlazeny a vůbec byly takového druhu, že jich naprosto nebylo možno použiti k něčemu jinému, leda do sbírky minerálií."

„Jak ale přišly na místo, jež jsi po dlouholeté duševní práci tak namáhavým způsobem naznačil co místo, na kterém musí býti poklad, o němž se byl umírající Balko tak tajemným způsobem před tvou babičkou zmínil? Či byla snad jen tato krabička s mineráliemi tím pokladem?

„Nikoli," odvětil přítel a pokračoval klidně ve svém vypravování:

„Když jsem se poněkud ze svého nemilého udivení vzpamatoval, vysvětlil jsem si vše, od nalezení prvního drahokamu až po tajemné osvětlení rokle, když jsme v ní krabici nalezli.

Krabice nedostala se do rokle jinak nežli náhodou, právě tak jako jsem tam já náhodou nalezl první tři drahokamy.

Zajisté se ještě pamatuješ, že kopali jsme na místě, kde byla půda sypká, a že jsme přišli zanedlouho na celou vrstvu rumu. Rum ten byl do rokle dle všeho před lety navezen a s rumem tím dostala se

tam také krabice s mineráliemi. Krabice však ležela dle všeho již předtím mnoho let v rumu; bylať řezem tak rozežrána, že měla na několika místech větší i menší průlomy.

Kameny, jež jsme porůznu v rumu nalezli, dostaly se tam dle všeho jen tím způsobem, že při nakládání a skládání rumu některým z větších, řezem rozežraných otvorů krabice vypadly.

Když jsme krabici vykopali, viděli jsme sice, že je řezem rozežrána, a já sám se pamatuju, že mi z ní, když jsem z rokle prchal, několik kamenů vypadlo.

Zel, že byla rokle známým ti způsobem osvětlena, čímž rozčilení mé nabylo tehdy rázu šílenosti. Jinak by se nám bylo vše na místě vyjasnilo."

„Jaké příčině přičítáš však příšerné bledě žluté osvětlení rokle a sirnatý zápach?" tážu se.

„Příčině zcela přirozené," odtušil přítel. „Pamatuješ se ještě, že jsme vykopali tenkrát také několik kusů realgaru?"

„Pamatuju."

„Já však se pamatuju ještě na více, neboť navzdor své bezpříkladné rozčilenosti dával jsem nejbedlivější pozor na vše, co jsme konali a co se kolem nás dělo, a vím, žes tenkráte několik kusů realgaru pohodil stranou a že některé z nich padly na suchou trávu opodál. Když pak se tráva od odlítnuté hlavičky sirky vzňala, vzňaly se a hořely také kusy realgaru, čímž plamen nabyl příšerné, bledě žluté barvy, jako by v osamělé rokli dělo se cosi nadpřirozeného.

„Dle toho tedy rozpadá se důsledně veškerá tvá kombinace vniveč," pravím. „Dle toho tedy byla veškerá tvá duševní práce marná a tajemství Balkova obrazu svatého Xaveria i ‚neocenitelný poklad' pouhý klam!"

„Možná a možná také že ne!" odtušil k mému podivení klidně přítel.

„Ty tedy ani po takové zkušenosti ještě nevěříš?"

„Nevěřím ničemu," praví přítel, „pouhá víra je mi tolik jako pouhý sen; přemýšlím však, soudím a kombinuju. Jedno ovšem je

už jisto, že poklad, o který se jedná, není na onom místě, jež jsem naznačil. Avšak vylučuje to již existenci pokladu vůbec?“

„Cožpak se nemůžeš zbavit šílené té myšlenky?“

„Nemohu, naprosto nemohu, a kdybych dnes byl na svobodě, bez odkladu bych zahájil práci svou poznovu.“ –

„A co tě medle k tomu opravňuje?“

„Podstata věci samé,“ pokračoval přítel. „Dvě věci jsou zde možný; buď diktoval umírající Balko mé babičce cosi zcela bezpodstatného, a pak jest ovšem vše pouhý klam, nebo diktoval věc podstatnou, a pak netřeba se ještě vzdávati veškeré naděje, když nezdařila se kombinace a cíle nedosaženo prvním pokusem. Pro obé ovšem nemám žádných důkazů; avšak kdybych veškerou svou dosavadní kombinaci musil uznat za mylnou, kdybych i téměř neviditelné známky na obraze, z kterých jsem si byl sestavil plán cesty k pokladu, musil pokládati za imaginární, o jedné věci nelze mi přece pochybovati.“

„A ta je?“

„Že mnou sestavený plán obrazu, když jsem jej dle své kombinace kladl na situační plán Prahy, na jednom z plánů těch úplně souhlasil s klikatými ulicemi, a to od domu, v němž v Balkovi vznikla první myšlenka k obrazu, až k Oujezdské bráně…“

„A nemohlo by to býti náhodou?“ namítám. „A to právě tak, jako se krabice s mineráliemi náhodou dostala do rokle a jako jsi tam sám náhodou nalezl první drahokamy?“

„Náhodou!?“ vzkřikl přítel a pokračoval: „Nevěřím v náhodu, pro mne náhoda neexistuje! Což nevíš už, že zabýval jsem se, ovšem doposud marně, řešením ‚problému náhody‘?

A teď bych měl ustati, teď bych měl opomenout příležitost ku zkoumání náhod, o nichž doposud ještě nemohu udati, náležejí-li mezi onen druh, pro který již známe také zákony, dle kterých se řídí, nebo mezi ony, jež dosud nutno vřaditi mezi nerozřešitelné, poněvadž nejsou známy jich zákony?

Dosud ještě nejsem přesvědčen o možnosti ani o nemožnosti nalezení pokladu, a dokud myslící člověk nebyl přesvědčen, dotud

nemá a nesmí se vzdávati naděje, dotud je jeho povinností pokračovati v práci.

A což medle, kdyby byl Balko několik okamžiků před svou smrtí mluvil jen obrazně? Kdyby byl tajemně poukázal k pokladu jen proto, aby byl někdo povzbuzen k hlubokému a vytrvalému přemýšlení, ke kombinaci, která i v případě, kdyby byla falešnou a mylnou, musila by bystrost jeho ducha zvýšiti?

Či nepovídá Balko ve svém posledním diktandu doslova: ‚A komu se podaří tajemství to vypátrati, nemůže zůstati pro lidstvo bez ceny, neboť duch jeho nabude oné síly a průpravy, jaké je potřebí k obrovskému dílu na prospěch veškerého lidstva?'

A nestálo by to za to, kdyby si člověk při této práci zjednal tolik průpravy a síly, by aspoň protivenství světa snášel s rezignací muže nezoufajícího ani v okamžicích zdánlivě beznadějných, kdyby tím nabyl oné duševní síly a pružnosti, bez kterých tolik životů tak záhy klesá v prach a kterými i člověk v nejtrudnějších dobách, byť i klesl a krvácel, poznovu z prachu se zvedá, a třeba pohaněn, pokořen, v hlubinách duše uražen a ze sterých ran krváceje, přece nikdy nespouští ideál ze zřetele?"

Přítel na několik okamžiků se odmlčel, načež pokračoval:

„Teprve několik týhodnů před svým zatčením nalezl jsem v jedné z četných modlitebních knížek, jež jsem byl po matce a babičce zdědil a nikdy neotevřel, vzácnou listinu, koncept Balkova jednoho dopisu k jakémusi příteli.

List byl psán v jazyku italském. Pisatel uvádí na počátku některé úryvky ze svých mladších let a zmiňuje se o jakémsi starci Eleazarovi, s kterýmž se byl v Itálii setkal a jenž příkladem i slovy tradicionelní názory Balko vy podkopav, zůstavil jej bez rady a bez pomoci v pochybnostech, což však nezůstalo nadlouho bez vlivu na Balkova ducha.

Balko počal hlouběji přemýšleti. Vlastní jeho zkušenosti mu dokázaly nicotu nejlepších lidských úmyslů; dokázaly mu, jak klamné jsou naše naděje, jak často bývá v životě opovrhováno zásluhou, nadáním, duchem a ctností, a jak často zase slabost,

zbabělost a ničemnost slavívá triumfy.

Nejděsnější beznadějnost vzírala se v jeho ducha. Často se mu zdálo, že stav se malířem, minul se cílem svého života, že měl se stati vědátorem, aby na základě vědy pokusil se o rozřešení děsné této hádanky a zasadil se pak o reformu.

Pokusil se o to; avšak tehdejší věda, tehdejší vzdělanost a osvěta neposkytly mu pražádné opory.

‚Poskytuje ti vzdělanost poklidu a míru?' táže se Balko ve svém listě. ‚Chrání tě před klamy a bludy, před malomyslností a zbabělostí, před vášněmi a náruživostmi, před mravním úpadkem, před padoušstvím?

Nikoliv! Jinak by nebylo tolik nešťastných, zklamaných, malomyslných, zbabělých, vášnivých a náruživých mezi vzdělanci, ba nebylo by mezi nimi také tolik padouchů.

Jak ale možno býti jinak! Kdyby chlebařští nedouci nevtloukali odpadky úřadní vědy do mládeže, by z ní učinili skoro výhradně jen chlebaře takového kalibru, jako jsou sami, bylo by ovšem aspoň poněkud jinak.

Rozhlédni se však kolem sebe, zkoumej a zpytuj, a zhrozíš se té bezedné prázdnoty a pustoty, která na tě zívá.

V trudných okamžicích, když jsem přemýšlel o nicotě lidského snažení, vznikla ve mně myšlenka, že člověk aspoň poměrně může dosáhnouti štěstí neoblomnou, skálopevnou důvěrou v myšlenku, byť sebeklamnější, a snažil jsem se myšlenku svou vtěliti v tazích umírajícího svatého Xaveria…'

Potud Balko ve svém dopisu, psaném před více nežli sto lety," pokračoval přítel po krátké přestávce. „Rozhlédni se nyní po stu letech kolem sebe a rci, zda a pokud se co změnilo?

Po stu letech! Jaké to změny, co tu vynálezů, co tu zdokonalení!

Po Velké francouzské revoluci, po tisícerých nových vymoženostech věd a jich zpopularizování, po staletém obrovském namáhání tisíců poctivců, zdaž nemusíš s Bálkem zvolati, že ani nynější osvěta nechrání před mravním úpadkem a padoušstvím, před bludy a vášněmi neb aspoň, když jsi se všeho toho uvaroval,

před malomyslností a zbabělostí, slovem že ani nynější osvěta neblazí, ne sílí a neuspokojuje?

Pochopuju, že jako před sto lety i nyní pouhá úřadní věda musí tě uvésti na scestí a nemůže míti jiných následků kromě zmalátnělosti, že život musí se stati břemenem vždy nesnesitelnějším, břemenem, pod jehož tíží konečně klesneme bez útěchy, bez naděje.

Avšak jako byl Balko ve své beznadějnosti nalezl útěchu v pevné, skálopevné naději v myšlenku, právě tak jsem přesvědčen, že nynější stav nemůže potrv ati, že nynější osvěta, která neblazí, nesílí a neuspokojuje, musí zaniknouti, aby na jejích troskách vznikla osvěta nová, osvěta ryzé lidskosti."

Přítel dokončiv svěsil hlavu a zadumal se.

Nerušil jsem ho; spočívaloť v jeho vzezření tolik zádumčivosti jako ve vzezření člověka, kterýž se byl naposledy ještě vzmužil, aby pak navždy sklesl v agónii ducha.

Poznal jsem sice přítele, jakým býval druhdy; avšak síla jeho byla již zlomena, oko ztrhané a poslední slova jeho byla také posledním vzplanutím ducha.

Po chvíli zvedl hlavu a podávaje mi ruku pravil:

„Měj se dobře! Tamo přichází dozorce mé chodby: musím jiti, ana doba mé vycházky již niinula."

A vskutku mezi vraty byl se objevil dozorce. An tam však zůstal stati a se strážníkem se rozhovořil, pravil jsem k příteli:

„Na něco jsme ještě zapomněli. Doposud jsi mi nepověděl, z jaké příčiny jsi uvězněn. Možno-li ti tedy, prosím…"

„Máš pravdu," přerušil mne přítel. „Byl bych skutečně zapomenul; ale budu v několika okamžicích hotov. Když jsem po osudné noci, v které jsme kopali poklad, nabyl posléze přesvědčení o svém klamu, zmocnila se mne nevýslovná lítost. Styděl jsem se před tebou, před světem, ba sám před sebou a rozhodl se, že odjedu do Vídně, aniž bych o tom komu dal zprávu.

Úmysl svůj jsem také provedl, a ubytovav se ve Vídni v malé komůrce, žil jsem nějaký čas bídně z nepatrného svého důchodku.

Leč kdysi po půlnoci poctila mne policie svou návštěvou a zatknula mne pro podezření z krádeže.

Byl jsem dopraven do vyšetřovací vazby a o prvním výslechu dověděl jsem se příčinu.

V době, když jsem ještě meškal v Praze, spáchána v svatomikulášském chrámě zvláštní krádež: z drahocenné monstrance na oltáři svatého Xaveria vyloupány byly všechny drahokamy.

Zavedeno tudíž vyšetřování a poctivý kostelník chrámu při výslechu stvrdil přísahou, že odpůldne před nocí, v které se krádež udála, zastavil se náhodou, když chrám zamykal, před oltářem svatého Xaveria a viděl tam monstranci neporušenou, kdežto druhého dne ráno, když chrám otevíral, krádež sám zpozoroval.

Udání to ovšem by nebylo vedlo k žádnému výsledku, kdyby nebyl poctivý a dobrý muž ten později v jakési společnosti mimochodem pronesl, že klíc od sakristie měl jsem v tu dobu také já. Připomenutí jeho udáno u soudu a ve vyšetřování pokračováno.

Kostelník musil jako svědek udati vše, co věděl, a ačkoli sám ujišťoval, že mne nemá v pražádném podezření, neměl na to vyšetřující soudce žádného ohledu, nýbrž dal po mně pátrati.

Nenadálé mé zmizení z Prahy bylo hlavní příčinou, že podezření, jež na mne padlo, zůstalo na mně lpěti.

Byl jsem stíhán zatykačem, a jelikož jsem se ve Vídni neskrýval, byl jsem také vbrzku vypátrán a zatčen, načež celá záležitost odstoupena trestnímu soudu ve Vídni.

Krádež byla dle všeho spáchána v osudnou dobu, kdy jsem právě končil svou namáhavou práci a nalézal se v tak bezpříkladném rozčilení, že jsem téměř ani nevěděl, co se kolem mne děje.

A tím se také stalo, že po dnešní den nemohl jsem se upamatovati, kde jsem se nalézal, když byla krádež spáchána.

Důkazů pro svou nevinu jsem neměl a nemám žádných, okolností podezřívajících bylo takové množství, že nemohl jsem po provedeném přelíčení, když jsem byl odsouzen, ani slova ku svému ospravedlnění pronésti.“

„Proklatě!“ pravím. „Balkův svatý Xaverius tedy je příčinou tvého uvěznění!“

„Ano,“ vece přítel. „Leč na tom není ještě dosti; osudný obraz ten je také příčinou mé choroby.“

„Jak to?“

„Od oné noci, kdy jsme společně kopali poklad, cítím svou chorobu. Zimničně rozechvěn a rozpálen sklesl jsem tenkráte u zdi židovského hřbitova a zůstal tam v chladu nočním několik hodin beze smyslů ležeti. Od té doby…“

„Pamatuješ se snad aspoň na datum, kdy byla krádež spáchána?“ přerušuju přítele nechtěje, aby se šířil o nejtrapnější pro něho záležitosti.

„Ovšemže,“ odpovídá tento a dává mi rok i den.

„Nemýlíš se?!“ vzkřikl jsem překvapen. „Je to skutečně rok a den?!“

„Tak aspoň je udáno v aktech.“

„A nemůžeš se nikterak upamatovati, kde jsi v tu dobu byl?“

„Nemohu,“ zní odpověď dutým hlasem.

„Zato se pamatuju já,“ pravím. „V tu dobu jsme společně kopali poklad.“

Přítel upřel na mne nedůvěřivě své vyhaslé oko. –

„Není možno!“ zvolal s trpkou beznadějností.

„Nejen možno, nýbrž jisto,“ odvětil jsem. „Neboť nejenže mám datum to zabezpečeno a ve svých zápiskách pod tímto datem celou podivnou událost podrobně zaznamenánu, já o tom později také vypravoval několika přátelům, z nichž každý pravdivost mého udání dosvědčí.“

Přítel, kterýž byl již před delší chvílí vstal z lavičky, stál přede mnou nepohnutě.

„Konečně tedy bude přece podán důkaz o mé nevině,“ dí po chvíli chvějícím se hlasem.

„Ještě dnes učiním přiměřená opatření a v několika dnech jsi na svobodě.“

„Já na svobodě? Já?“ vzkřikl přítel klesaje mi do náručí.

Vtom přikvapil dozorce a připomenul nám, že je čas opustiti dvůr a vrátiti se do cel.

Rozloučiv se s přítelem díval jsem se, kterak o dozorce se opíraje ubírá se matným krokem k chodbě vedoucí k nemocnici.

Odebrav se pak do „své“ cely, učinil jsem bez odkladu, jak jsem byl příteli přislíbil.

Nechtěje se sám chopiti iniciativy, napsal jsem v noci příteli malíři list, a pověděv mu v podstatě, co jsem právě vypravoval, žádal jsem jej, aby v té věci učinil přiměřené kroky, by nevinně uvězněný přítel pokud možná nejdříve mohl dosíci svobody.

Druhého dne dopoledne, když jsem se ubíral v průvodu c. k. strážníka z trestnice k Nejvyššímu soudu, vhodil jsem list do nejbližší skříně na dopisy, kolem které jsme se ubírali, a byl jsem jist, že jakmile přítel malíř můj list obdrží, nebude přítel Xaverius dlouho ve vězení dlíti, poněvadž důkaz jeho neviny byl tak jasný, že nedalo se nic jiného očekávati nežli bezodkladné propuštění na svobodu.

Po odbytém řízení u Nejvyššího soudu odebral jsem se opět v průvodu c. k. zřízence do trestnice.

Přítele Xaveria nespatřil jsem však již ani téhož, aniž následujícího dne, a když jsem se tázal po příčině, odpověděno mi, že choroba jeho poněkud se zhoršila, takže mu nelze opustiti lože.

Třetího dne asi k čtvrté hodině odpolední tyl jsem znenadání zavolán do žalářníkovy kanceláře a zvěstováno mi tam, že byla udělena amnestie ve věcech tiskových.

Přečetli mi ještě dotyčný dokument, dali mi jej podepsat a sdělili pak, že jsem na svobodě.

Vrátil jsem se do „své“ cely, sebral své věci a provázen dozorcem spěchal jsem chodbou k východu.

U vrat, vedoucích do dvora, v němž jsem se byl procházíval, pohlédl jsem zběžně do dvora a mimovolně jsem se zastavil.

U besídky, u které jsem se byl s přítelem Xaveriem setkal, ležel tento na nosítkách. Chtěl jsem zabočiti do dvora, abych se s přítelem rozloučil, avšak strážník u vrat stojící, vida mne s malým příručním

vakem v ruce na odchodu, sklonil svou zbraň a pravil:

„Dále na dvůr nesmíte! Jste na svobodě! Nemám tudíž práva vás tam pustit.“

„Rozhlédnout se snad mohu?“ tážu se.

„Můžete,“ děl strážník.

Popošed tudíž několik kroků až na práh vrat, rozhlédnul jsem se po dvoře, jenž byl v zlatých paprscích k západu se chýlícího jarního slunce zvláštního nabyl rázu, takže se zdálo, jako by pošmurnost jeho aspoň na několik okamžiků byla z něho vypuzena.

Pololeže a polosedě odpočíval přítel Xaverius na hrubé houni na nosítkách. Byl oblečen vj trestnický šat, jenž byl na prsou poněkud rozhalen.

Dolejší část těla byla přikryta starým pláštěm, zpod kterého vyčnívaly obnažené nohy.

Hlava přítelova byla poněkud nazad nachýlena; na smrt bledý, ba zsinalý obličej byl obrácen k modré obloze. Levá ruka přítelova spočívala na jeho prsou, pravice, v lokti ohnutá, visela k zemi.

Za hlavou jeho pak bylo vidět z hrubých latí zhotovenou besídku…

Dlouho jsem stál nepohnutě, nemoha odvrátit zraků od trpícího muže; neboť v okamžicích těch se mi zdálo, že nevidím několik kroků před sebou přítele, s kterým jsem byl před časem tak důvěrně obcoval, nýbrž muže dle podoby sice známého, avšak vším ostatním úplně cizího, slovem že vidím před sebou – umírajícího svatého Xaveria…

Poslední okamžiky, jež jsem strávil nablízku přítele, ztrpčila mi nevýslovná lítost…

Rozloučil jsem se s přítelem bez stisknutí ruky, beze slova…

Nežli jsem opustil trestnici, zastavil jsem se ještě u žalářníka. Požádal jsem jej, aby přítele mého, malíře v Schónbrunnu, uvědomil, kdyby se něco důležitého příteli Xaveriovi přihodilo.

Za několik minut byl jsem na svobodě a opět za několik minut ujížděl jsem již v první drožce, kterou jsem prázdnou potkal, k Schónbrunnu.

Doptal jsem se na přítele malíře velmi snadno a zastal jej v elegantním pokojíku na pohovce napohled vážného, ba skoro smutného.

„Obdržel jsi můj list z trestnice?“ byla má první slova.

„Obdržel a učinil vše, čeho jsi sobě přál, – avšak…“

„Nuže?“ dím s největší netrpělivostí. „Už je pozdě!“

„Není možno! Proces musí býti znova proveden, neboť při tak zjevných důkazech neviny, jež podám, není možno, aby soud odpíral obnovení procesu. Nešťastný přítel Xaverius musí opět nabyti svobody…“

„Již je svoboden!“ dí přítel. „Nepotřebuje se domáhati již žádné spravedlnosti; zde viz!“ poté podává mi telegram.

Sotva jsem do telegramu nahlédl, zachvěl jsem se.?

Žalářník vídeňské trestnice zvěstoval k mé žádosti, že přítel Xaverius několik minut po mém odchodu z trestnice na dvoře, kam jej byli na nosítkách na čerstvý vzduch vynesli – zemřel…

Nepromluvil jsem ani slova.

Nežádal jsem již od přítele, aby mi prokázal ve Vídni podobnou ciceronskou službu, jakou jsem mu byl před lety prokázal v Praze; rozloučil jsem se s ním, a on sám, cítě, co asi v mé duši se děje, nezdržoval mne.

Zanedlouho byl jsem na nádraží a druhého dne časně zrána již v Praze.

Od smrti přítele Xaveria uplynuly skoro tři roky, a po celou tu dobu nemohl jsem se odhodlati k návštěvě svatomikulášského chrámu, abych se po letech opět jednou podíval na osudný a tajemný Balkův obraz svatého Xaveria.

Kdykoli jsem si připomenul přítelův osud nebo tajemný obraz, jenž byl osudu toho příčinou, zmocnila se mne vždy podivná úzkost, přecházející i časem skoro až v nepochopitelnou bázeň.

Jsem přesvědčen, že kdyby plán stran vydávání nejvýtečnějších maleb českých měl býti někdy zrealizován a já měl při tom spolupůsobiti, nemohl bych se nikdy odvážiti popisu obrazu, který mne nejvíce zajímal, poněvadž ho nikdy již v životě svém

nespatřím…

Když jsem počal psáti toto vypravování, chtěl jsem podivuhodné Balkovo dílo aspoň ještě jednou vidět. Přemohl jsem takřka násilně svůj odpor a odebral se jednou odpůldne do chrámu svatomikulášského.

Chrám byl náhodou úplně prázdný.

Sotva však jsem přistoupil před obraz a na umírajícího mnicha pohlédl, zavířily mou duší tisíceré vzpomínky. Připomenul jsem si okamžik, když jsem se před oltářem tím poprvé setkal s přítelem Xaveriem; připomenul jsem si jeho tajuplnou podobnost s tváří umírajícího svatého na obraze, připomenul jsem si bezpříkladně namáhavou duševní jeho práci při šíleném odhalování tajemství Balkova mistrovského díla, jakož i přítelův osud a poslední jeho okamžiky, – a v duši mé vzkypělo cosi jako nevýslovná lítost a nevýslovný hněv.

Bylo mi jako člověku, u něhož počínají se jeviti symptomy šílenosti. Nevím už ani, jak se to stalo, avšak pamatuju se zcela dobře, že znenadání octnul se v mé ruce otevřený kapesní nůž a že mžiknutím oka letěl po svatém Xaveriovi na obraz…

Naštěstí však se nůž zarazil do dřevěného sloupu oltářního…

Nemohu, a nesmím tudíž nikdy již spatřit Balkovo nesmrtelné dílo, jež bylo příčinou smrti muže, kterýž byl i ve svém poblouznění geniálnější nežli sám původce umírajícího svatého Xaveria.

UKŘIŽOVANÁ

Ó Kriste! Nejsem z těch, již krokem třesoucím plíží se v zádumčivé chrámy k modlitbě; ni z těch, již putujíce ke Kalvárii zkroušeně líbají tvé nohy krvavé. Nevěřím, Kriste, v svaté slovo tvé; přišelťjsem pozdě v přestárlý ten svět…

Duch časů minulých, po troskách lásky bloudě, u věčnou noc srazí tvé zvrhlé anděly! Golgoty hřeby, Kriste, sotva udrží tě. Pod božským tělem tvým je půda podryta. Tvá sláva, Kriste, hyne! Božské tělo tvé na ebenových křížích v prach se rozpadá…

Z ALFREDA DE MUSSETA

Příběh, kterýmž zahajuju své vypravování, udál se v prvních dnech měsíce října roku 1856.

V tu dobu stal jsem se žákem vyšší reálné školy německé v Praze, a o přijímací zkoušce seznámil jsem se náhodou se sličným, modrookým a suchoučkým studentíčkem, který vystudovav v Klatovech nižší gymnasium, přibyl teprve před krátkým časem do Prahy, by se zde věnoval studiu věd reálných.

Jako u mladíků vůbec bývá, seznámili jsme se rychle a v několika dnech stali jsme se již přáteli takměř nerozlučitelnými.

V stručnosti pověděli jsme si vzájemně nehrubě zajímavý průběh dosavadních svých osudů, a žijíce více nadějím a budoucnosti nežli vzpomínkám a minulosti, nestarali jsme se valně o podrobnosti.

Dověděl jsem se o novém příteli svém, že je sirotek a otec jeho že býval důstojníkem u dělostřelectva; dále že mohl sice vstoupiti na některé učiliště vojenské, ale že nemaje nikdy příchylnosti ku stavu

vojenskému, raději trpěl nouzi, jen aby se mohl věnovati studiu, k němuž měl náklonnost.

Jako zpravidla na počátku školního roku měli jsme oba neobyčejnou chuť do studií. Zahájení přednášek nemohli jsme se téměř ani dočkati.

S největší dychtivostí očekávali jsme však první přednášku o náboženství. Dychtivost naše byla úplně oprávněna; neboť muže, jenž sám měl předmět ten vykládati, předcházela pověst zvláštní, přímo romantická.

Za svého mládí býval pasákem. Z pasáka stal se později přispěním několika dobrodinců jedním z nejpilnějších, nejsvědomitějších žáků na hlavní škole a na gymnasiu jindřichohradeckém, pak rovněž tak pilným a svědomitým posluchačem filosofie na pražské universitě a ještě později tichým, rozkošem světa úplně odcizeným a studiu filosofie a přírodovědy s neobyčejnou horlivostí oddaným alumnem semináře litoměřického.

Byv vysvěcen na kněze, stal se ceremonářem litoměřického biskupa Hurdálka, později exhortistou na pražské polytechnice, roku 1834 učitelem náboženství a zároveň provizorním ředitelem na německé reálné škole v Mikulandské ulici a r. 1856, když jsem jako nastávající jeho žák poprvé zaslechl jméno jeho a dověděl se aspoň něco o jeho povaze a minulosti, byl již muž asi šedesátiletý a asi rok definitivním ředitelem ústavu toho.

Jakožto bývalý žák nejpopulárnějšího kněze a profesora na universitě pražské v první polovici tohoto století, Bernarda Bolzana, pokládán ředitel páter Schneider u starších Pražanů za nadaného a věrného stoupence nauky Bolzanovy.

Bolzano jako člověk a učitel, jeho osudy, zvláště pak pronásledování, jakéhož zakoušel pro své svobodomyslné zásady, a v přední řadě jeho nauka, že možno filosofii usmířiti s vírou, nezůstaly časem svým bez rozhodného vlivu na značnou část obyvatelstva pražského, hlavně na mládež akademickou.

Ještě v době pozdější, když už Prahu a studující mládež její zaměstnávaly zcela jiné myšlenky, kdy už dávno nabyto

přesvědčení, že šlechetná snaha Bolzanova mohla nalézti půdy jen v době přechodní, vzpomínáno muže toho po zásluze i v širších kruzích se zvláštní úctou.

Jako Bolzano odchyloval se i páter Schneider ve svých přednáškách často od předmětu a vysvětloval záhadné neb nepochopitelné případy způsobem přirozeným.

Z té příčiny bývaly nejen přednášky jeho, nýbrž i veřejné exhorty v chrámě salvátorském, ačkoli v těchto posledních nikdy nešel tak daleko jako ve škole, velmi zajímavý a exhorty také od obecenstva četně navštěvovány.

Morálka, kterou hlásá val, nebyla sice v ohledu filosofickém nikdy výstřední, ale přes všechen svůj nádech náboženský v podstatě přece svobodomyslná.

U studujících páter Schneider příliš chvalné pověsti nepožíval. Pokládánť za pedanta a bezpříkladně přísného examinátora, jenž o zkouškách žádal doslovné odříkávání svých ctěných přednášek.

Avšak mnohostranná učenost jeho nebrána nikým v pochybnost. Kolovalať o něm pověst, že kdysi jako exhortista na polytechnice vyzval své posluchače, aby každý z nich napsal na lístek nějakou, byť sebezáhadnější otázku, on pak že beze vší přípravy otázky ty jednu po druhé zodpoví. Posluchači vyzvání tomu vyhověli a stručné, důmyslné, překvapující odpovědi Schneidrovy budily prý pravý úžas…

Konečně jsem muže toho spatřil.

Za krásného říjnového odpůldne přisel k první přednášce.

Když se dvéře otevřely, spatřil jsem malého, poněkud zavalitého a ramenatého mužíka v černém kněžském rouchu.

S hlavou k prsům nachýlenou ubíral se rychlým krokem ode dveří prostorem mezi oběma odděleními škamen ke katedře, a vystoupiv na pódium, obrátil k posluchačům svou tvář.

Byla to tvář přísných, drsných tahů a skoro ohyzdná.

Velký nos, malá sivá očka a nevysoké čelo dodávaly úplné bezvousé, zarudlé tváři té, v níž se zračila mračná přísnost zélóty, ráz nevlídný, ba odporný. Tmavý kaštanový vlas byl na skráních

sčísnut kupředu. Kolem úzkých, pouvadlých rtů pohrávalo časem cosi jako trpká beznadějnost.

Drsné tahy chladné, odpuzující tváře byly tím sice poněkud oživeny, ale zároveň zdály se nasvědčovati, že muž ten přes všechno vědění své v životě snad nikdy nebyl šťasten.

Počal přednášeti bez úvodu.

Hlas jeho byl drsný, nesympatický.

Časem se zdálo, jako by mluvícímu některý orgán vypovídal na několik okamžiků službu, neboť občas náhle se rozkřiknul a hned zase mluvil skoro šeptmo.

Dlouho nemohl jsem podivnému hlasu tomu uvyknouti. Teprve když jsem nabyl přesvědčení, že jest přednášející přihluchlý, budil dutý a hned zase pronikavý hlas jeho v mé duši soucit.

Páter Schneider přednášel v naší třídě dle vlastní své učebné knihy o životě Ježíšově.

První přednáška jeho nebyla však ani zajímavá, aniž vynikla něčím nad tuctové výkony toho druhu. Toliko k závěrku pronesl nevlídný páter rychle po sobě několik vět, které logikou a hloubkou svou překvapily.

Možná že posluchače své dříve studoval, nežli se odvážil vybočiti z předepsané dráhy, neboť ani nejdříve příští tři nebo čtyři přednášky nelišily se ničím od první, takže jsem se již počínal domnívati, že pověsti o muži tom kolující jsou úplně bez podstaty.

První přednášky věnovány byly stručnému vylíčení dějin, poměrů zeměpisných a národopisných, společenského a státního zřízení Palestiny za dob Kristových.

Ve čtvrté nebo páté přednášce počal páter Schneider líčit mravy, zvyky a soukromý život současníků Kristových.

Připomenutí, že současníci Kristovi nosili turbany na způsob nynějších Turků, že stříhali si vlasy krátce, že o hostinách nezasedali za stoly, jakých my používáme, nýbrž že na zemi polo ležíce a o levou ruku se opírajíce, všechna krmě pojídali holou rukou, a konečně konkluze, že Ježíš Kristus nečinil ve všem tom žádné výjimky, – vše to z úst duchovního bylo tak cizí a vzácné, že jsem na

dojem, jejž na mne učinily prosté, ale závažné tyto poznámky, nikdy nezapomněl.

Obraz Kristův, jenž se byl až dosud před duševním zrakem mým vznášel jaksi ideálně, nabyl náhle tvářnosti realistické.

Kristus bez dlouhého, hebkého, kadeřavého vlasu, Kristus v turbanu a s vlasem krátce přistřiženým, Kristus nesedící za stolem, jak jest vypodobněn na nesčíslných obrazích, představujících známou večeři Páně, Kristus žijící po způsobu svých současníků – přestal pro mne býti náhle Kristem, jak jej líčí legenda, bytostí nadlidskou, bohem.

Mladistvá obrazotvornost doplnila si z několika črt bez ohledu na staré tradice obraz nový.

Před duševním zrakem mým stál Ježíš Kristus jako kostnatý muž vysoké postavy. Velká, poněkud šišatá hlava s přizrzlým, krátce přistřiženým vlasem, nevysoké čelo, velký zahnutý nos, jemná, pihovitá pleť a k tomu hluboko zapadlé bledě modré oči – toť obraz, jenž mi tanul na mysli a z paměti mé nikdy již se nevytratil…

V tutéž dobu, co stala se tato změna v mé duši, děla se dle všeho neméně podstatná změna v duši přítele mého, jenž sedával ve škole vedle mne.

Byl to mladík asi osmnáctiletý, temperamentu neobyčejně živého. Leč o přednáškách Schneidrových sedával nepohnutě jako socha. Zrak jeho upřen byl neodvratně na přednášejícího a v tváři jeho nikdy ani sval se nezachvěl.

Tak naslouchal i tentokráte téměř po celou hodinu.

Zatímco přednáška trvala, snesla se nad Prahou pozdní podzimní bouřka. Obloha zatáhla se mraky a v sále rozhostilo se znenáhla šero a dusno. Zdáli bylo slyšeti občas zhluboka rachot hromu, ale blýskání bylo ještě slabé.

Páter Schneider, jak se samo sebou rozumí, nedbal blížící se bouřky, nýbrž přednášel s nezměněným klidem dále.

Avšak až dosud nejpozornější jeho posluchač, podle mne sedící přítel, počal býti poprvé nepozorným, jevě neobyčejný jakýs nepokoj.

Zrak jeho těkal plaše z místa na místo. Brzo utkvěl na přednášejícím, brzo v některém koutě sálu, brzo zabloudil k oknu nebo se smekl přímo před nepokojného přítele na škamnu a hned zase utkvěl na několik okamžiků bezmyšlenkovitě v neurčitém prázdnu.

Časem se mi zdálo, jako by se byl přítel zachvěl.

Skoro celá tvář jeho byla potem navlhlá a příšerně bledá…

Čím více se bouře blížila, tím větší nepokoj pozoroval jsem na příteli. Ruce jeho zatínaly se občas v pěsti, ale hned nato pohrávaly prsty po škamně, jako by zkoušely klávesy klavíru. Někdy pohlédl kosmo také na mne, avšak v pohledu jeho zračilo se divoké zděšení.

Zmocnila se mne úzkost.

Tušil jsem, že děje se v duši přítelově cosi neobyčejného. Nápadné symptomy duševní choroby množily se tak rychle, že nemohl jsem se ubrániti myšlence, že stihlo přítele neštěstí nej strašnější, že snad – šílí...

A již jsem chtěl vystoupiti ze škamny a upozorniti na to ředitele, zcela klidně přednášejícího; leč zvláštní, neobyčejný případ provedení úmyslu mého zamezil.

Přednášející byl totiž právě v okamžiku tom odložil učební knihu, a sejmuv brejle, chtěl patrně pronésti několik slov k posluchačům ex abrupto jako výklad.

Jsa předtím zaujat nápadným chováním se přítele, nedbal jsem přednášky a nevím také, o čem páter Schneider mluvil. Toliko na následující výklad katechetův pamatuju se skoro doslova:

Pravilť takto:

„Hrob je věcí záhadnou; hrob pohlcuje a ničí vše, co v něm bylo uloženo. Proto jest pošetilým jednáním, když oblékáme mrtvoly svých drahých ve skvostná, nádherná roucha a v drahocenných rakvích ukládáme je do hrobu. Prodlením let zničí přírodní síly vše, i mrtvolu i věci, jež jsme byli s mrtvolou uložili v hrob a kteréž, mimo hrob jinak použity, mohly žijícím službu prokázati.

Kdybych cítil, že se blíží poslední okamžiky mého života, vložil bych do své závěti snažnou prosbu, bych byl pohřben způsobem co

možná nej jednodušším v rakvi prostické a laciné a v šatu nejnutnějším, ale aby za peníze, jež mohly býti určeny na pohřeb nádherný, zakoupeny byly věci potřebné a užitečné, zejména rozličné nástroje dřevěné a rozdány mezi poctivé, pracovité, chudé dělníky. Tím způsobem nepřišli by o výdělek ani řemeslníci, kteří se živí zhotovováním rakví, a lidem nuzným a potřebným byl by tím prokázán skutek milosrdný…“

Možná že by byl přednášející ve výkladu pokračoval, ale nenadálé intenzívní a několik okamžiků trvající zablesknutí a hned nato následující zahřmění přerušilo jeho výklad.

Současně vztyčil se přítel můj ve škamně a divoký, zoufalý výkřik vydral se mu z prsou.

V síni, v níž bylo až dosud panovalo ticho hrobové, nastal neobyčejný šum a ruch.

Žáci vstávali a udiveně dívali se na mého přítele, jenž opíraje se oběma rukama o škamnu za sebou, stál chvíli nepohnutě s děsně vypoulenýma očima. Vzsinalé tváři jeho bylo pozorovati křečovité škubání svalů.

Náhle opět usedl, ale hned zase vyskočil, a vztáhnuv obě ruce své směrem k řediteli, v přednášce ustávšímu, rozechvělým hlasem zaúpěl:

„Bože, bože – zase ten přízrak!…“

Nato sklesnuv, jakoby vysílen, nazpět do škamny, zamhouřil oči a třásl se na celém těle.

Vše to stalo se v několika okamžicích.

Ředitel pospíšil k naší škamně.

„Odstrčte škamny od sebe!“ velel.

Když tak někteří spolužáci učinili, přistoupil k mému příteli. Chvíli díval se mu zkoumavě ve tvář, pak položil jednu ruku na jeho celo a druhou zkoumal tepnu pravé ruky jeho.

Přítel měl oči zamhouřeny.

„Rychle vodu!“ zvolal ředitel.

Zatímco někteří žáci vyběhli ze sálu pro vodu, otevřel přítel oči a rozhlédl se udiveně kolem sebe jakoby náhle probuzen z trapného

snu.

Zrakům jeho objevil se obraz neobyčejný.

Velká část posluchačů stála na škamnách, jiní v davu obklopovali místo, kde seděl, a před ním na jednom koleně klečel škaredý páter, dívaje se mu upřeně do tváře.

Přítel vzkřikl poznovu, ale výkřik jeho byl dutý, jako by vycházel z prsou nejprudší křečí sevřených.

Teprve v několika okamžicích vzpamatoval se přítel tak dalece, že pochopil, co se kolem něho dělo. Vztáhnul však obě ruce odmítavě proti řediteli, a snaže se vstáti, zaúpěl bolestně, ale téměř nesrozumitelně:

„Nech mě, nech! – Odstup ode mne – děsná příšero!“

Nevím, kdo z obklopujících jej spolužáků slova ta zaslechl; ale ředitel, jenž byl příteli nejblíže, bezpochyby je postřehl, ačkoli, jak se zdálo, smyslu jejich nepochopoval.

V tváři jeho aspoň ani sval se nepohnul. Vztyčil se zcela klidně, a rozhlédnuv se tázavě kolem, optal se:

„Kdo z vás ví, kde bydlí?… Aby jej odvedl domů.“

„Já vím; bydlímť nedaleko,“ ozval jsem se.

„Dobře,“ vece ředitel. „Bude-li možno, odveďte jej domů pěšky; bude-li třeba, zaopatřte povoz. Zatím jej nechte chvíli odpočinout!“

Po těchto slovech vstal však přítel sám a vrávoraje chtěl vystoupit ze škamny.

Vzav jej pod pažím, vyvedl jsem jej. Hlava jeho byla k prsům nakloněna, prsa prudce se dmula a nohy se mu chvěly; ale přece kráčel dosti jistě, takže jsem jej bez velkého namáhání mohl vyvésti na chodbu.

Poněkud čerstvější vzduch osvěžil přítele tak dalece, že mohl dále jiti bez mé podpory. Sotva jsme došli na konec dlouhé chodby, zaslechl jsem za sebou rychlé kroky a obrátiv se spatřil jsem za námi pospíchajícího ředitele.

Zastavil jsem se, kdežto přítel volným krokem ubíral se dolů.

„Neopomiňte mi podati zprávu o stavu nemocného buď ještě dnes, nebo aspoň zítra!“ pravil ke mně kvapně, ale šeptem ředitel,

když byl dospěl až ke schodům. A se zvláštním, neobyčejným účastenstvím díval se za sestupujícím přítelem.

„Teď však pospěšte za ním, aby nepřišel k úrazu," dodal po malé chvíli, načež se obrátil, aby se vrátil nazpět do posluchárny.

Několika skoky seběhl jsem ze schodů, a vzav přítele pod pažím, vedl jsem jej k domovu.

Přítel cestou ani na jedinou moji otázku neodpověděl. Tázal jsem se ho na věci nejrozmanitější, cítí-li nějakou bolest, nepobolívá-li ho snad hlava a podobně; ale přítel vždy jen záporně hlavou zavrtěl.

Teprve když jsme přibyli k jeho bytu, pravil sám, aniž bych se ho byl znovu tázal:

„Nechoďme, prosím tě, ještě nahoru! Jsem dosud rozčilen a nerad bych někoho polekal. Myslím, že rozčilení mé přejde; není to poprvé…"

„Že to není poprvé?" opáčil jsem zvědavě.

„A bojím se, že také ne naposled. Ale nemluvme o tom víc! Aspoň dnes už ne. Prosím tě snažně!" odvětil přítel.

Vyhověl jsem jeho přání.

Asi po dvě hodiny procházeli jsme se ještě po Praze, rozmlouvajíce o věcech, jež by snad nebyly pranikoho jiného zajímaly kromě nás dvou.

Zanedlouho se mi zdálo, že duševní stav přítelův jest opět normální. Odpovědi i otázky jeho aspoň byly logicky tak přesný, že neměl jsem příčiny o tom pochybovati.

Doprovodiv jej posléze domů, pospíšil jsem k řediteli Schneidrovi, abych mu podal uspokojující zprávu; ale nestihl jsem ho v bytu.

Druhého dne zrána zastavil jsem se před přednáškou u přítele; ale tento ležel – v deliriu… Byl rozpálen, mluvil často a mnoho, ale nesouvisle. Jak se zdálo, mučily duši jeho neustále děsivé jakési přízraky.

Lékař, jenž byl k němu právě povolán, vyslovil se, že je stav jeho sice povážlivý, nicméně že jest naděje v brzké a úplné uzdravení.

Bez odkladu pospíšil jsem s touto zprávou k řediteli. Zastal jsem

jej v předsíni jeho bytu. Vyslechl mě mlčky, zdánlivě lhostejně; ale z četných otázek, jež mi pak kladl, nabyl jsem přesvědčení, že jej osud přítelův zajímá jako osud člověka buď neobyčejně známého a milého, nebo neznámého sice, ale něčím zvláštním vynikajícího.

Uvedl mě do své pracovny a přes hodinu trvalo pro mne nehrubě příjemné examinování.

Musil jsem v stručnosti vypravovati vše, co jsem věděl o přítelově minulosti, o jeho povaze, zvycích a náklonnostech.

Téměř každá důležitější moje odpověď zavdala podnět k celé řadě dalších podrobnějších otázek, jež měly vesměs jen jediný ucel: vysvětliti neb aspoň přijíti na stopu záhadné chorobě přítelově.

Vypověděl jsem sice o příteli dosti zajímavého; ale ředitel, jak se zdálo, nebyl tím uspokojen.

Později, když jsme takovýmto způsobem přikročili k rozboru psychologickému, často se na chvíli zamyslil, nežli mi položil otázku další.

„Je přítel váš nábožný nebo snad bigotní?“ otázal se mimo jiné.

Přímá odpověď na tuto otázku ředitele a zároveň katechety byla pro žáka dosti choulostiva, ale přece jsem odpověděl pravdivě, že je přítel spíše opak toho.

„Či snad byl dříve někdy nábožným?“ tázal se ředitel dále. „Nebo byl snad někdo z jeho příbuzenstva nebo z osob, jež mu byly z mládí nablízku, neobyčejně nábožným? Čítal snad někdy se zvláštní zálibou legendy svatých a světic, knihy o zázracích nebo bibli?“

Pokud jsem přítele znal, musil jsem na vše odpovědíti záporně.

„Miluje snad čtení románů nebo knih dobrodružných, fantastických?“ pokračoval examinátor dále. „či snad má zálibu v čtení filosofickém?“

„Nemiluje ani románů, ani knih filosofických,“ odvětil jsem. „Ale mohla-li míti na něho nějaká kniha vliv, mohou to býti spisy Oerstedovy, hlavně téhož spis Duch přírody, jejž od několika roků se zvláštní zálibou studoval.“

Ředitel na chvíli se zamyslil; pak zavrtěv hlavou, odbočil ve svém

vyptávání se na pole jiné.

„Netrpěl přítel váš nikdy nějakou chorobou mozku, nervů nebo zraku?“

Odpověděl jsem opět záporně, poněvadž mi o tom všem nebylo nic známo.

Tak a podobně vyptával se ředitel dále, až posléze vida, že není možno tímto způsobem dojíti cíle, propustil mě s žádostí, abych mu přinášel každodenně zprávy o průběhu přítelovy choroby.

Učinil jsem tak se vší svědomitostí; ale jen jednou, když jsem totiž referoval o přízracích, jež přítele v deliriu pronásledují, zpozoroval jsem v tváři ředitelově mírné uspokojení.

Pokud z nesouvislých řeci nemocného přítele bylo lze souditi, zdálo se mu, že nalézá se v jakési pošmurné budově, bud v nějakém klášteře nebo chrámě. Mluvilť o křížových chodbách, o krucifixech a obrazích svatých – pak zas o jakési příšerné obludě, měnící každým okamžikem svou tvář.

Jindy se počal modliti, ale nikdy se nedomodlil, nýbrž vždy ustal asi v polovici, a snaže se pak vztyciti se, šermoval prudce rukama ve vzduchu, jako by někoho odháněl.

Toť vše, co bylo možno z nesouvislých, trhaných řeci jeho vyrozuměti.

Asi ve čtrnácti dnech pozdravil se přítel tak dalece, že mohl opět vycházeti a za několik dní také přednášky navštěvovati.

Přišel do školy, jako by se nebylo pranic přihodilo, a nejevil nižádného překvapení nebo pohnutí, když o nejbližší přednášce o náboženství setkal se opět s ředitelem.

Po přednášce jej ředitel zavolal k sobě a optal se, jak se mu vede. Současně díval se mu upřeně do očí.

Přítel odpověděl, ale ředitel hned nato rychle podotknul:

„Dovolte, abych se vám díval do očí u okna – na světle.“

Přítel beze slova poodstoupil k oknu a ředitel díval se mu delší chvíli zkoumavě do ocí.

„Vyť máte oko velmi zajímavé,“ pravil posléze. „Pupila je velká a neobyčejně vypouklá – jste krátkozraký?“

Přítel přisvědčil.

„Navštivte mě po příští přednášce navečer v mém bytě," vece zase ředitel. „Rád bych s vámi o něčem pohovořil."

Přítel slíbil a vzdálil se.

Na cestě k domovu připomenul ke mně, že se ostýchá jíti k řediteli, ba že se ho skoro bojí.

„Snad se nebojíš jeho ohyzdnosti?" rozesmál jsem se.

„Nikoli; ale muž ten činí na mne dojem takměř příšerný. Zdá se mi, že jsme se byli už jednou v životě setkali. Jeho účastenství se mnou a mojí chorobou zdá se nasvědčovati, že se nemýlím."

„Myslím, že se přece jen mýlíš," odvětil jsem a na doklad tvrzení svého uvedl jsem několik vyjádření ředitelových, z kterýchž bylo lze souditi, že přítele mého neznal a nezná, že o minulosti jeho praničeho nevěděl a že teprve záhadným případem o přednášce byl na něj upozorněn.

„Prozatím nemohu odpírat, poněvadž nemohu podati důkazů," pravil přítel. Ale nechť již tomu jakkoli, tolik je jisto, že škaredá tvář, drsný hlas a vůbec veškeré chování podivného muže toho budí v mé duši vzpomínky, souvisící úzce s mojí chorobou."

„Tedy skutečně myslíš, žes churav?" ptám se soucitně.

„Byl jsem churav," dí přítel. „Byl jsem a možná že dříve nebo později ochuravím poznovu. Ale choroba má byla a bude jen následkem, nikoli příčinou toho, co se se mnou dálo o známé ti přednášce, když se náhle tak intenzívně zablesklo."

„Nechápu, co tím myslíš," dím suše a poněkud bezmyšlenkovitě, neboť slova přítelova byla tak jasná, že nepřipouštěla než jediného výkladu.

„Pochopíš, až ti někdy v souvislosti budu vypravovat jen jediný výjev z mladistvých dob," praví přítel; „ale přislib mi, že večer po nejblíže příští přednášce o náboženství doprovodíš mě k bytu ředitelovu a že na mne počkáš, až se vrátím."

Slíbil jsem, že s ochotou tak učiním, a od té doby jsme o záležitosti té již nemluvili.

Několik hodin po nejblíže příští odpolední přednášce o

náboženství doprovodil jsem přítele po jeho přání až k bytu ředitelovu a ubezpečil jej, že počkám, až se vrátí.

Páter Schneider bydlil v prvním patře přední části školní budovy v ulici Mikulandské. Několik oken bytu šlo na ulici, několik do dvora. K bytu přicházelo se po několika nehrabe pohodlných schodech z průjezdu.

Na cestě k řediteli přítel téměř ani nepromluvil. V průjezde se zastavil, a vytáhnuv z kapsy několik oblázků, pravil:

„Zůstaň na ulici! Kdyby se mi stalo něco lidského, tj. kdybych měl potřebí tvé pomoci, mrštím jedním nebo několika z těchto kamenů do okna."

„Budiž bez starosti!" dím na to. „Vždyť snad se nejedná…"

Nedomluvil jsem.

Přítel rychlým krokem pospíšil po schodech. Slyšel jsem ještě trhnutí zvoncem, pak vrznutí dveří a několik nesrozumitelných slov, načež dvéře zavrzly poznovu.

Vyšed z průjezdu na ulici, přecházel jsem volným krokem po protějším chodníku.

Byl pozdní, nepříjemný, skoro bouřlivý večer listopadový.

Ulicí prošel jen zřídkakdy někdo a každý chvátal. Válť ulicí mrazivý vítr severovýchodní. Obloha byla temná a vzduchem poletovaly drobné vločky sněhu. Někdy vítr úpěnlivě zaskučel, jindy zase zalehl vší silou do oken, že po několik vteřin řinčela, jako by řetězy chřestil.

Přese všechnu nepohodu cekal jsem trpělivě skoro hodinu.

Ve dvou oknech ředitelova bytu bylo světlo; ale to bylo vše, co jsem pozoroval.

Světlo se nikterak neměnilo; soudil jsem tudíž, že přítel zcela klidně a tiše s ředitelem rozmlouvá, jako jsem to činíval já, když jsem o příteli nosil řediteli raporty.

Avšak právě tato jednotvárnost nemálo přispívala k tomu, že jsem se posléze stal poněkud netrpělivým. Mrazilo mne. Počal jsem přecházeti rychleji, abych se zahřál. Nic však naplat! Mrazivý vítr vehnal mě do průjezdu. Počal jsem přecházeti v průjezde. Ale

minula skoro opět hodina, a přítel se nevracel.

Netrpělivost má rostla. I vyšel jsem poznovu na ulici a přešel několikráte po protějším chodníku, dívaje se do osvětlených oken ředitelova bytu.

Tentokráte jsem pozoroval, že míhají se tam dva stíny, ba zaslechl jsem i hlas ředitelův.

Mluvil cosi živě, ba vášnivě. Napjal jsem sluch, nebylo-li by možno něco vyrozuměti, ale v témž okamžiku zaslechl jsem divoký výkřik a hned nato řinklo sklo… Přítel byl kamenem mrštil do okna…

Střelhbitě obrátil jsem se a pospíšil do průjezdu, bych vyběhl nahoru. Ale již mezi vraty slyšel jsem v prvním patře bouchnutí dveřmi, pak pádné skoky přes schody, a nežli jsem k těmto doběhl, pádil již přítel podle mne jako postřelená laň.

Vyběhl jsem za ním na ulici, volal za ním. Nic naplat! Přítel utíkal.

Chvátal jsem za ním, ale nedohonil jsem ho.

Pospíšil jsem do jeho bytu, ale ani tam jsem ho nezastal…

Vrátil jsem se domů s pocitem nevýslovně trapné nejistoty. Tušil jsem, že přihodilo se příteli něco neobyčejného, co musí míti nutně takové též a snad i nebezpečné následky.

Téměř po celou noc nemohl jsem usnouti a marně jsem se namáhal, bych záhadné případy ty aspoň poněkud vysvětlil.

Časně zrána pospíšil jsem do bytu přítelova. Zastal jsem jej na loži rozpáleného a opět v deliriu, ale prudším než před třemi týdny.

Bylo mi pověděno, že přiběhl domů teprve po půlnoci celý zkřehlý a promrzlý, že blábolil nesrozumitelné řeci a vůbec že si počínal jako šílený. Tvář jeho byla potřísněna – krví, ale poranění neshledáno na něm žádného… Ještě v noci přivolaný lékař se vyslovil, že jest nebezpečí tentokráte daleko větší než minule, a pochyboval o uzdravení.

Několik dní vznášel se přítel mezi životem a smrtí. Zmatené řeči, jež v deliriu vedl, byly v podstatě podobné oněm, jež blábolil poprvé. Ale tentokráte bylo často slyšeti slova: „Kristus a krev

rodička boží s mužskou tváří – strašná muka a andělská bytost…“

V jaké souvislosti byla slova ta s životem nemocného, nemohly mi udati ani osoby, které lůžko jeho takměř ani neopustily.

Posléze přece zvítězila bujná ještě životní síla. Přítel vyvázl z nebezpečí, ale pozdravoval se velmi pomalu. Lékař radil hlavně klid a vystříhání před jakýmkoli rozčilením.

Z té příčiny dopraven přítel na venek ku vzdáleným svým příbuzným na Šumavu a k radě lékařově vzdal se zatím na rok dalších studií.

Od té doby jsem ho nespatřil…

Zvláštní náhodou počal také páter Schneider churavěti. Do nejblíže příští přednášky přišel s obvázanou rukou.

Zanedlouho nedostavil se do přednášky; později musil se dáti častěji zastupovat a po několika měsících pomýšleno již na povolání substituta. Následujícího roku školního Schneider již nepřednášel a dne 17. března r. 1858 krátce před půlnocí, po dlouhé, trapné chorobě zemřel.

Viděl jsem mrtvolu jeho vystavenou v smutečně zastřeném salóně bytu zesnulého.

Ležela v černém rouchu kněžském v skvostné rakvi na pěkně upraveném katafalku. Kolem hořelo množství voskových svící.

Dlouho díval jsem se na mrtvolu.

Škaredá, apatická, druhdy vždy temně zarudlá tvář Schneidrova byla méně odporná a bledá jako kararský mramor. Nevysoké celo, jevící mrazivou rezignaci smrti, bylo hladké a klidné.

Tajemná životní síla, kteráž je byla druhdy tak často při řešení velkých záhad světa mračně vraštila, již nepůsobila; nezbyl než mrazivý klid, provázející počátek a průběh konečného rozkladu…

Mrtvola měla ruce položeny křížem na prsou a v rukou malý černý krucifix. Na pravé ruce, a sice mezi palcem a ukazovákem, zpozoroval jsem hlubokou, ovšem již zacelenou jizvu, táhnoucí se hlouběji do dlaně.

Katafalk s rakví byl umístěn uprostřed salónu.

Mrtvola ležela čelem proti stěně, na níž visela velká podoba

Kristova na ebenovém kříži.

Byla to výtečná práce řezbářská z lipového dřeva. Tvář Kristova byla poněkud zasmušilá a tělo mělo zdáli barvu mrtvoly.

Když jsem je pozoroval zblízka, shledal jsem, že je levý bok buď nožem nebo jiným ostrým nástrojem vyrýpnut, a pod tím spatřil jsem na těle několik tmavých skvrn, jaké zůstavuje na dřevě uschlá krev.

Pohřeb Schneidrův nebyl prostý a jednoduchý, jak si byl zemřelý zaživa vždy přál, nýbrž skvělý, ba skoro velkolepý.

Zdá se, že muž ten, jenž se byl v životě přiznával k zásadám tak rozumným, v posledním trapném a bolestném zápasu se smrtí na zásady své úplně zapomněl…

Od smrti Schneidrovy minulo několik roků.

Bývalí spolužáci moji byli se už rozprášili do všech úhlů světa. Větší část byla svá studia s rozmanitým úspěchem skončila. Někteří, a to část dosti značná, byli studií už dříve zanechali, a skoro všichni zaujímali již ve společnosti rozličná, víceméně pevná postavení.

Jen někteří, ke kterým se byl „osud“ zachoval poněkud macešsky, trávili ještě život v nejistotě nevědouce, kdy a kam je asi příznivý nebo nepříznivý vítr „osudu“ zavane.

V létě roku 1865 náležel jsem ještě mezi tyto problematické existence. Neodolatelná náklonnost k studiu věcí abstraktních, dumavá mysl a zvláštní, takořka nepochopitelný druh lehkomyslné sebedůvěry odvrátily mě od dráhy praktické a vrhly na pole studií povšechných.

S horlivostí takořka zimnicnou oddal jsem se soukromému studiu nejrozmanitějších věd.

Filosofii, filologii, historii a vědy přírodní pěstoval jsem rovněž tak horlivě jako matematiku, teologii, ba i lékařství a právnictví. Nebylo téměř oboru lidského vědění nebo snažení, jejž bych byl pokládal za méně důležitý oborů hlavních, a proto nepovrhl jsem ani studiem předmětů nejbizarnějších a zdánlivě nejmalichernějších.

Básnictví bylo mi rovněž tak milé jako spiritualismus,

mnemonika neméně vzácná než logika, slovem každá kniha, kterou jsem dostal do ruky, musila být čtena a obsah její zkoumán.

Povstal z toho sice bezpříkladný chaos v mé duši, ale přes to vše nesnažil jsem se ani dost málo, bych uvedl aspoň některé speciální studium v jakýs takýs systém.

Takořka chorobná záliba v chaotickém tomto vlnění iiejrozmanitějších myšlenek, problémů a hypotéz pošinula zdravou myšlenku, že jest úplně nemožno všechny vědy ob sáhnout i, do pozadí takměř nedohledného. Chtěl jsem se stati společnosti co možná nej prospěšnějším; ale v mladistvé nezkušenosti zabloudil jsem v předběžných pracích na scestí, z kterého jsem se nikdy již nedostal.

Nedbal jsem nedostatku, jenž se dosti často dostavil, nedbal jsem takzvaných „moudrých rad" svých přátel, slovem žil jsem jen sobě, svým bizarním snům a neméně bizarním snahám.

Obývaje malou mansardu studentskou v jedné z nejtišších ulic malostranských, živil jsem se nuzně dvěma nebo nanejvýš třemi kondicemi.

Skrovná knihovna má vbrzku mi nedostačovala. Celé dny trávil jsem ve veřejných knihovnách, hlavně v knihovně universitní, a připomenutého právě roku 1865, rozhodnul jsem se posléze, že odprodám antikváři celou, nehrubě vzácnou knihovničku svou, kterou jsem vůči přístupným pokladům veřejných knihoven pokládal za úplně zbytečnou.

Kdysi, myslím, že to bylo ke konci měsíce června, počal jsem skutečně svou knihovničku brakovati. Knihy, jež jsem pokládal za zbytečné, rovnal jsem na hromádky, knihy pak, jež mi byly ještě poněkud milý a s nimiž bych se byl přece nerad rozloučil, rovnal jsem zase do přihrádek.

Sotva jsem byl takto asi hodinu zaměstnán, byl jsem vyrušen. Někdo zaklepal na dvéře, a nežli jsem seskočil ze židle, na které jsem právě u většího regálu s knihami stál, vešel do jizbičky mladý důstojník kyrysnický.

Několik okamžiků na mne zkoumavě pohlížel, nato popošel

několik kroků a micky podával mi ruku.

„Což mě již nepoznáváš?“ vece zvučným barytonem, když jsem poněkud váhal stisknouti podanou mi pravici.

Po hlasu poznal jsem přítele, jehož dobrodružství o přednášce Schneidrově a později v bytu ředitelově bylo mi tak často tanulo na mysli, že mi byl i po letech osobou nejen milou, nýbrž i nanejvýš zajímavou.

Seskočiv rychle z židle, přivítal jsem jej s nelíčenou, upřímnou srdečností a brzo nato byl jsem v pravém křížovém ohni nejrozličnějších otázek.

Poznal jsem z toho, že přítel i na mne v době našeho rozloučení vzpomínal a že jej osudy mé aspoň rovněž tak zajímají jako mne osudy jeho. Otázky jeho následovaly tak rychle za sebou, že jsem sotva stačil odpovídati.

„A tyto hromady knih?“ otázal se mimo jiné, rozhlížeje se zvědavě po jizbičce. „Či snad se stěhuješ?“

„Nikoli! Rád bych to haraburdí prodal antikvaři.“

„Antikváři prodat?!“ opáčil poněkud přítel udiveně,

„Tedy jsi se už nabažil studií?“ pokračoval po malé přestávce. „Ale dobře tak činíš… Jak na tobě pozoruju, nesvědčí ti studium příliš valně –“

„Z čeho tak soudíš?“

„Z bledé, pouvadlé pleti, hluboko vpadlých očí a dutého hlasu, slovem z celého tvého vzezření.“

Musím se přiznati, že mě slova ta poněkud překvapila. Byltě jsem v poslední době do svých studií tak zahloubán, že nedbal jsem hrubě nepatrné jakés nevolnosti, která mě časem skličovala. Že by to mohlo býti symptomem choroby následkem studií, mne ani nenapadlo.

Přítelova slova však mě také upozornila na vzezření přítelovo.

Pohlédnuv na něj pozorněji, shledal jsem, že stala se s ním tělesně podstatná změna. Ze štíhlého, bledého mladíčka byl se stal statný, zdravím kypící muž vysoké postavy.

Mužně krásná jeho tvář byla poněkud sluncem osmahlá; ale

temně modré oči, červené líce, jemné, aristokratické rty a slabé chmýří nad hořejším rtem, zvláště pak hebký, kučeravý hnědý vlas dodávaly jí rázu neobyčejně příjemného.

Chování jeho bylo elegantní, nenucené, řeč téměř lahodná. Uniforma kyrysnická výborně mu slušela a nepřepínám, dodám-li, že náležel přítel bez odporu mezi nejšvarnější důstojníky, jež jsem byl vůbec spatřil. –

„Mýlíš se," pravil jsem po chvíli. „Jsemť úplně zdráv a nenapadlo mne ustati v studiích."

„Proč chceš tedy prodat knihy?" táže se přítel.

Vysvětlil jsem mu to několika slovy.

Přítel se na několik okamžiků odmlčel.

„Nepochopuju," pravil posléze. „Ale buďsi! Učiň, jak uznáš za dobré. Možná že zbaviv se společnosti mrtvých knih, počneš život nový, který ti půjde líp k duhu."

„Pochybuju," dím rozhodně. „Právě tak jako pochybuju, že bys ty zase mohl se vrátit k studiím."

„V tom mýlíš se zase ty!" vece přítel taktéž rozhodně. „Nezapomněl jsem, čím mi bývaly a čím mi mohou býti, a často, přečasto jsem vzpomínal oněch dob, kdy jsme společně…"

„Ale jak jsi se mohl státi vojákem?" tážu se. „Vždyť snad jsi nemusil…"

„Pravda, že jsem nemusil; ale bída mne k tomu dohnala. Věděl jsem, že zadávám svou volnost, svou krev, ba snad i život svůj. Avšak octnuv se na rozcestí zemříti buď hlady hned, anebo se dát živit a vyčkati, nevyvolí-li si mne snad náhoda za oběť, zvolil jsem poslednější."

„Ale tvá mírná povaha, tvé zásady lidskosti! Jakž možno je srovnati s povahou a zásadami soldatesky?"

„Zcela jednoduše," vece přítel, pohrávaje rukovětí svého palaše. „Zapomínáš na povahu lidskou vůbec. My všichni, kteří jsme uvykli hantýrovat morálkou a zásadami, pokládáme člověka, a tudíž i sami sebe za jakousi vyšší bytost a domýšlíme se do sebenejsmělejších extravagancí. Ale mýlíme se! Často jsou okolnosti silnější a zásady

naše rozplynou se v dým… Podobně dělo se i mně. Domnívalť jsem se, že jsem člověk tichý, mírný a dobrý; myslil jsem, že bych nemohl ani chrousta zašlápnouti, ale mýlil jsem se, jako se mýlili všichni, kdož tak o mně soudili."

„Přes to vše nemohu se spřátelit s myšlenkou, že bys byl tak zdivočel, abys mohl chladnokrevně nebo se zálibou rozpoltit lebku člověka, jenž ti nikdy neublížil, kterého jsi nikdy předtím nebyl ani spatřil."

„A přece se tak stalo," dí přítel a trpký úsměv přeletěl sličnou jeho tvář.

„A nepocítils nikdy lítosti?" tážu se. „Netanulo ti nikdy na mysli v dobách úplné osamotnělosti, kdy bývá člověk sám k sobě nejupřímnější, žes pod jiným jménem spáchal vlastně vraždu, tudíž zločin nejděsnější?"

„Co by mi prospěla lítost?" dí přítel poněkud rozpačitě. „Či možno nastavit levou líc, když ti cizí palaš rozetne pravou a krev ti řine po prsou? Či možno složit ruce v klín a klidně se dívati, když k zběsilosti rozvášněný cizák žene se po tobě, by tě utratil?"

„Toť jen přiklad obrany. Zde ovšem může platit ‚zub za zub, oko za oko'," připomínám. „Ale cožpak jsi vždy jednal v obraně? Nebyls nikdy útočníkem sám?"

„Pravda," vece přítel. „Bylo mi nevolno, ba nepochopitelně úzko, když jsem se nalézal poprvé v bitevním šiku a zdáli počala hřímati děla. Čím živěji jsem si v duchu představoval děsný obraz, jenž se měl zanedlouho přede mnou rozvinouti, tím větší nepokoj a úzkost se mne zmocňovaly. Ale vbrzku vše přešlo."

„Ale jak možno, aby člověk tvé povahy mohl vésti první ránu?" dotírám na přítele.

„Máš-li chuti mě vyslechnouti, povím ti v stručnosti, jaký dojem na mne učinil první boj. Chci vypravovat jen, čeho jsem byl svědkem, a nikoli po příkladu jiných, kteří dovedou živě vylíčit celý průběh bitvy, aniž by byli více viděli nežli kotouče kouře a nepatrnou šrůtku v nejbližším okolí svém."

„Jen vypravuj!" vyzývám přítele. „Možná že pak pochopím, co

zdá se mi býti až dosud nevysvětlitelné.“

„Zúčastnil jsem se sice celého polního tažení v Itálii roku 1859,“ počal přítel vypravovati, „ale pluk náš nepřišel k boji, až teprve v rozhodné bitvě u Villafranky.

Asi ke třetí hodině zrána před bitvou dostal pluk náš rozkaz, aby se hnul kupředu. Po neschůdných vedlejších silnicích jeli jsme šerou nocí, až jsme se octli v širokém údolí nedaleko nepatrné jakés vesnicky.

Zastavili jsme se. Když se počalo rozednívati, spatřil jsem, v jakém místě se nalézáme. Po obou stranách byly nevysoké, ale příkré, lesem porostlé pahorky; trochu šikmo před námi rozprostíral se velký, mělký močál, podle něhož vedla silnice širokým údolím dále.

Dlouho jsme stáli, než zaduněly zdáli první temné rány z děl, znamení to k boji.

Pozornost celého pluku upjata byla k vršinám, za kterýmiž, jak se zdálo, palba zahájena.

Kolkolem panovalo hluboké ticho, rušené jen občas frkáním starších, hřmění děl uvyklých a po boji dychtících koní.

Mužstvo bylo klidno a mlčelivo. Vtipy, jež byly až donedávna v řadách pronášeny, náhle umlkly.

Znenadání zasvištěl před námi vzduchem šrapnel, jenž byl přes vršinu zabloudil až k nám, a hned nato uprostřed první škadrony padl. Divoký, nevylíčitelný zmatek v nejbližším okolí trval však jen několik okamžiků. Řady srazily se hned dohromady, jako by byl někdo hrachem hodil.

Jiný šrapnel padl do močálu a zastříkal blátem skoro čtvrt škadrony. Někteří z jezdců odpověděli na nemilé uvítání to smíchem, jiní zaklením. Avšak hned nato padl skoro v totéž místo do močálu šrapnel druhý, třetí a čtvrtý. Kůň jezdce vedle mne divoce zařičev vzepjal se a klesl i s jezdcem; kusy šrapnelu byly je nejspíš smrtelně ranily. Šik se poněkud rozstoupil; ale hned se opět srazil.

Více si toho nikdo nepovšiml; zaznělť za námi náhle táhlý,

přitlumený zvuk trouby, velící: ‚Zvolna kupředu!'

V mžiknutí oka hnul se celý pluk jízdy kupředu.

Zpočátku jeli jsme zvolna v těsných řadách širokým údolím. Neviděli jsme než strmé, lesem pokryté výšiny, neslyšeli než temné dunění děl a občas hromadnou palbu celých praporů pěchoty.

Údolí ponenáhlu se šířilo a škadrony stavěly se podle sebe.

Náhle zaznělo velení: ‚Stůj!'

Pluk se zastavil. Neviděli jsme pranic; jen rachot děl nás upomínal, že zuří boj nablízku. Čekali jsme. Minula asi hodina.

Pluk stál připraven; mužstvo i koňstvo počínalo býti nevrlo. Čekáme druhou, třetí hodinu. Čekáme do odpoledne, ale rozkaz nepřichází.

Náhle zaznělo velení: ‚Nazpět!'

Mrzutě hnul se pluk; ale po několika okamžicích zaznělo troubení k útoku.

Jízda se obrátila, poklusem ujížděla nazpět a objela vršinu, která ji dělila od bojiště.

Nalézáme se na planině.

K útoku troubí se z několika stran tempem vždy rychlejším.

První řady jízdy ujíždějí už rychleji kupředu. Nevidíš nežli velké a menší kotouče bílého kouře; neslyšíš než dusot koňský, dunění půdy, řinčení zbraně, zdáli pak palbu z děl, znedaleka víření bubnů a hromadnou palbu pěchoty, zblízka jen pronikavé troubení.

Zpočátku se ti zdá, jako bys byl na cvičení; jen poklus jízdy mění se rychleji v cval a tento rychleji v úprk. Není to už jízda, toť zběsilý úprk, šílený závod.

Náhle zaduní před tebou hromadný výstřel z ručnic, a teprve teď poznáváš, že žene pluk útokem proti pěchotě ve čtverci. Ze zmatku celého pluku pozoruješ, že v prvních řadách klesají koně i jezdci. Vidíš před sebou kouřem a prachem zahalený temný chumel lidí a koní; jezdci před tebou zadržují koně a vlastní kůň tvůj se vzpíná.

Však náhle zase zazní zvuk trouby, velící ‚Nazpět!', a skoro úprkem uhání pluk v nepořádku nazpět!

Útok se nezdařil.

Po několika minutách zaznělo nové velení: ‚Vlevo!‘ a hned nato troubení k opětnému útoku.

Tentokráte slyšíš před sebou temné, ale vždy zřetelnější dunění půdy – jízda žene útokem proti jízdě.

První řady se srazily. Několik výstřelů z karabin, pak již jen řinčení a nevylícitelné svištění palašů.

Ty sám jsi ještě nevystřelil, neťal. Nalézáš se v divokém chaosu.

Znenadání však jsi skoro osamotněl; jezdci jsou rozptýleni.

Vtom zasviští ze strany palaš nad tvojí hlavou. Kůň tvůj, nejspíše zasáhnut, divoce řičí a vzpíná se. Bez rozpaků, skoro mechanicky mávneš palašem po jezdci po tvém boku; palaš zaboří se do tvrdší jakés látky a jezdec s rozpoltěnou lebkou klesá s koně…

Krev ti stříkla až do obličeje.

A od toho okamžiku skoro ani nevíš, co se kolem tebe děje. Nejsi již svým pánem, nýbrž otrokem svého koně a své brutálnosti.

‚Pracuješ‘ v pravém slova smyslu, ale nenapadne tě, že ‚krvavá práce‘ tvá ničí lidské životy. Nemyslíš na nic; reflexe je nemožná. Cítíš jen, že ti na čele vyvstává pot, že ti planou líce, že krev tvá vře.

Palaš v ruce tvé jest jako pírko. Nedbáš již sebe, nedbáš již svého koně, tím méně něčeho kolem sebe. Zvířeckost člověka slaví své triumfy.

Je cosi strašného, ale zároveň neodolatelně rozplameňujícího v takové seči. Zdá se mi, že zvíře v boji na život a na smrt více přemítá než člověk, který je slepý a hluchý, ukrutnější, zběsilejší krvelačné šelmy.“

Přítel na chvíli se odmlčel. Uchopiv pak rukověť svého palaše, křečovitě ji tiskl a suše dodal:

„Vše to trvalo jen asi čtvrt hodiny. Dle všeho měli jsme před sebou přesilu; troubenoť ‚Nazpět!‘.

Trhl jsem koněm. Kůň se vzepjal a tryskem uháněl směrem, kterým ujížděli ostatní, až se bez pobídnutí zastavil.

Byl jsem v středu decimované škadrony. Palaš držel jsem křečovitě v pravici. Byl skoro celý zakrvácený. Klidně otřel jsem jej o zažloutlou hřívu svého bělouše, a zaraziv jej do pochvy, sejmul jsem

čáku, abych si s čela setřel pot a krev, kterou jsem byl potřísněn… Toť vše, co ti mohu říci a čím vysvětliti zdánlivou záhadu."

Přítel umlkl.

Prosté vypravování jeho učinilo na mne dojem hluboký. Pochopilť jsem vše, ale zároveň jsem nabyl přesvědčení, že v příteli přes všechen zdánlivý cynismus nebyla doposud lidskost úplně utlumena.

Mlčky podal jsem mu ruku, jako bych mu odpouštěl, jako bych se s ním teprve nyní smiřoval.

Stiskl ji vřele…

A dlouho seděli jsme ještě pospolu, hovoříce o věcech nepatrných i důležitých, vzpomínajíce minulých dob a vyměňujíce si myšlenky o budoucnosti.

V průběhu hovoru chtěl jsem se několikráte přítele výslovně zeptati, je-li nyní už úplně zdráv, zdali přízraky, jimiž byl druhdy mučíván, ještě se opakují; ale pozoruje, že se tomu sám skoro jaksi úzkostlivě vyhýbá, odložil jsem to na dobu příhodnější.

K charakteristice přítelově dodávám jen ještě několik slov, kterýmiž mi v stručnosti pověděl o svých osudech v době, co jsme se nebyli viděli.

Vypravoval mi asi následovně:

„Od poslední své choroby meškal jsem k radě lékařově v Pošumaví u své tety v nepatrné a celkem dosti nevlídné vesničce, asi dvě hodiny cesty jihozápadně od Sušice. Teta měla tam chatrčku s malou zahrádkou a asi půl korce políčka: vypomáhala sousedům při polních pracích, sbírala houby, jahody a klestí a tak živila se nuzně a bídně.

Byla to žena již asi šedesátiletá, shrbená, mrucivá a nevlídná. Ale pro mne byla by učinila vše. Mně by byla všechno prominula, na mne se nedovedla ani zamračit, tím méně aby se byla někdy na mne utrhla, jako to mívala ve zvyku v obcování s lidmi vůbec.

Kromě stařeny té neměl jsem ve vesničce, čítající pouze patnáct čísel, žádných příbuzných. Také důvěrných známostí jsem tam žádných neměl a také míti nemohl.

Bylať víska beze školy, bez kostela, bez úřadů, bez kasáren – jen hospůdku tam měli s dvěma stoly a několika vetchými stolicemi. Novin jsem tam nespatřil a jenom jeden soused měl prý kdesi na půdě v staré truhle několik starých knih, kterýmž nerozuměl, poněvadž ani on, ani jeho příbuzní neuměli čísti.

Chtěl jsem se seznámiti aspoň s tímto sousedem a požádal jsem jej o připomenuté knihy. S ochotou vedl mě na půdu a ukázal mi svůj ‚poklad'. Byly to staré kalendáře z let čtyřicátých, ale tak zpuchřelé a moly rozežrané, že se mi v ruce rozpadávaly.

V takové společnosti strávil jsem úplný rok. Naštěstí byla nablízku Šumava a její lesy. Byla mi náhradou za veškerou společnost.

Celé dny potuloval jsem se po lesích, líhal ve stínu nebo na výsluní v trávě, líčil na ptáky nebo zajíce a jinou zvěř, naslouchal šumotu ve vrcholcích stromů nebo bublání potůčků nebo bzučení medáků, slovem krátil jsem si zpočátku bezpříkladně dlouhou chvíli, jak jsem mohl, až jsem posléze veškeré té jednotvárnosti uvykl.

V srpnu roku 1857 zajel jsem si jednou do Prahy, abych se poradil s lékařem, jenž mě byl v poslední mé chorobě léčil, mohu-li ve svých studiích pokračovati.

Vypověděl jsem mu upřímně vše a lékař zradil mě od dalších studií aspoň ještě na rok. Uposlechl jsem.

Vrátil jsem se nazpět ke své tetě a žil tam v úplné odloučenosti ještě asi měsíc. Však teta náhle zemřela a nepatrné jmění její připadlo dle kšaftu, jejž byla před lety k radě faráře z asi dvě hodiny cesty vzdálené osady sepsat dala, – klášteru kapucínskému v Praze.

Tím bylo také léčení mé u konce. Byltě jsem zbaven všeho, i té bídné, nej nutnější stravy, kterou jsem měl z milosti.

Přemýšlel jsem o své budoucnosti a o prostředcích k životu. Ale vbrzku jsem seznal, že jako zběhlé studentisko musil bych vésti život více o hladu, a rozhodl jsem se.

Den po tetině pohřbu, svázav svůj raneček, odebral jsem se do Plzně, kde jsem se dal asentovati.

Jako voják vedl jsem život kocovnický jako cikán. Byl jsem posádkou, zpočátku u pěchoty, později pak u jízdy, téměř ve všech hlavních městech Rakouska nebo osadách v nejbližším okolí větších měst.

Na subordinaci vojenskou arci jsem dosti často nevrle mrucíval, ale později, když jsem se stal důstojníkem, byla i tato subordinace snesitelnější.

Nelituju svého kroku; nelituju, že vzdal jsem se studií. Jeť život krátký a v společenských poměrech našich jsou jen dvě cesty: buď pracuješ a živíš jiné, anebo nepracuješ a dáš se živiti jinými.

Zvoliv tuto druhou cestu, musil jsem se arci odříci mnohých výhod, jaké poskytuje třeba v svízelné a namáhavé práci trávená samostatnost; ale pojistil jsem se tím jaksi proti celé řadě nejrozmanitějších nesnází.

Jen jedno bylo mi vždy k smrti protivno; že musil jsem žíti mimo Čechy a mimo Prahu.

Avšak od několika dní meškám již v Praze. Byl jsem k žádosti své přidělen k účetní kanceláři vrchního vojenského velitelství, kde bohdá budu moci stráviti celý další život svůj.

A první a jediný z dřívějších známých, jehož jsem vyhledal, byl jsi ty… Doufám, že zůstaneme i nadále přáteli, jakými jsme bývali, dokud zaměstnání a snahy naše tak se nerůznily jako nyní.“ Potud přítel o svých osudech.

Vypravoval mi sice později mnoho víceméně zajímavých podrobností; ale myslím, že několik těchto črtů úplně dostačí k poznání jeho povahy.

Minulo několik týdnů.

Přítel navštěvoval mě skoro každodenně.

Zpočátku nebylo mi to příliš vhod, poněvadž mě návštěvy jeho vyrušovaly a nemálo mi překážely. Ale jsa člověk snášenlivý a mírný, trpěl jsem je, jako trpíváme obtěžující nás, a přece příjemné žhavější paprsky jarního slunce.

Vbrzku poznal jsem v příteli muže bystrého rozumu a

vybroušené soudnosti.

Duševní obzor jeho byl široký; názor v svět pak dle mého náhledu jasný i přesný a s mým vlastním takměř úplně se shodující.

Cynismus a lehkomyslnost, jevící se často v jeho slovech i chování, byly jen zdánlivé. Byltě přítel i jako voják zůstal aspoň poněkud věren dřívější své příchylnosti k studiím a zanášíval se jimi, pokud mu čas a veselí soudruzi ve vojště dovolovali. Vyznalť se nyní v šesti jazycích výborně a v několika jiných částečně; znal svět a jeho potřeby, znal lidi, jejich slabosti i výtečné vlastnosti, slovem byl to člověk jako společník i přítel vpravdě vzácný.

Takměř zimniční horlivost má v studiích nezůstala však na něj bez vlivu.

Příklad můj vzbudil v něm podobnou horlivost. Dvou– nebo tříhodinná dopolední práce v kanceláři bývala vždy odbyta s jakousi nechutí; ostatní čas trávíval obyčejně v mé studentské mansardě nebo v mé společnosti v pražských veřejných knihovnách. Počal studovat i totéž a tímže způsobem jako já; ale vbrzku předčil mě horlivostí i nadáním.

Vynikalť nade mne bystrozrakem a soudností. Nejzáhadnější sporné nebo problematické věci rozřešil často takměř hravě, a proto bylo mi v nejvyšší míře podivno, že člověk tak pružných a zdravých nervů mohl býti před lety trápen přízraky a viděními, které mohou míti základ jen v chorobě nervů vůbec.

Příčina, která byla v podstatě tak zdravý systém nervový povážlivým způsobem vzrušila a v nepořádek uvedla, musila tudíž býti buď neobyčejná, byla-li náhlá, nebo v opačném případě působila na přítele neobyčejně dlouho.

Nyní však byl přítel duševně úplně zdráv a nezdálo se, že by mohl býti zase tak snadno z duševní své rovnováhy vyrušen.

Zřídka sice, ale přece aspoň někdy, podnikali jsme společné vycházky do okolí pražského.

Kdysi kvečeru, vracejíce se z jedné takové vycházky, octli jsme se u hřbitovů Volšanských.

„Pojďme přes hřbitov!“ pravil přítel.

Uposlechl jsem.

Byl tichý srpnový večer.

Slunce klonilo se k západu a zlaté paprsky jeho pohrávaly v temně zeleném listoví stromů, jež časem mírným větříkem vzedmuto zašelestilo, jako by nablízku několik osob přitlumeným hlasem hovor vedlo.

Hřbitovy byly takměř pusty. Jen tu a tam meškal někdo stoje nebo kleče u některého rovu nebo náhrobku.

Volným krokem ubírali jsme se mlčky podle sebe, až jsme se octli na jedné z postranních stezek.

Přítel, jenž byl pozorněji než já prohlížel jednotlivé náhrobky, náhle se zastavil, a ukázav rukou na náhrobek z pískovce nedaleko zdi, podotknul:

„Viz! Zde leží páter Schneider!“

Pohlédl jsem na náhrobek.

Byl to nevelký kříž s podobou Kristovou: kolem širokého rovu bylo nízké zábradlí z pískovce. Na širokém podstavci, na němž se vypínal kříž, byla dvě jména: Bernard Bolzano a Franz Schneider.

„Pamatuješ se ještě na pátera Schneidra?“ otázal se přítel.

„Jakž bych se nepamatoval!“ dím suše. „Věděl jsem sice, že byl pohřben do hrobu Bolzanova, ale nevěděl, v kterém místě.“

Přítel popošel blíže k náhrobku, a rozhlédnuv se kolem, spatřil ve zdi zazděnou tabulku, tolikéž s jménem Schneidrovým, která tam byla bezpochyby zasazena dříve ještě, nežli byl Bolzanovi a jeho žáku pomník zřízen.

Přítel přečetl tabulku a zadumal se. Nevyrušil jsem ho.

Po chvíli mávl odmítavě rukou a děl:

„Eh! Zbytecno zachmuřovat se myšlenkou o konečném rozkladu těla v původní prvky, o vrácení se v pusté nic, z něhož jsme byli pošli…“

„Znals Schneidra dříve, nežli jsme jej poprvé spatřili jako svého ředitele a katechetu?“ otázal jsem se.

„Nesnadno říci,“ dí přítel. „Často se mi zdálo, že jsem jej kdysi před lety viděl a slyšel, ale s úplnou určitostí to tvrdit nemohu. A

právě jen okolnost, že jsem se domníval poznávati v něm člověka, s kterýmž jsem se byl už jednou v životě setkal, byla příčinou zvláštního poměru, jenž mezi námi panoval; bálť jsem se škaredého pátera takměř jako nějaké příšery."

„Nepochopuju tvé bázně zrovna tak, jako jsem si nemohl nikdy vysvětliti tvého chování o poslední návštěvě u pátera Schneidra, která měla pro tebe tak osudné následky," pravil jsem na to. „Chtěl jsem tě sice již častokráte žádat za vysvětlení, ale pozoruje, že vyhýbáš se hovoru o tom skoro úzkostlivě, měl jsem za to, že máš důtklivou příčinu, aby se o tom nemluvilo. A proto jsem se netázal."

„Děkuju ti za tvou šetrnost, ačkoli jí nyní po letech nebylo skoro ani potřebí," odpovídá přítel. „Nyní ti mohu všechno povědět, aniž bych se musil obávat, že živé připomenutí zvláštního případu onoho může míti pro mne nějaké nepříjemné následky. Chceš-li mě půl hodinky vyslechnouti…"

„Ponechávám vše tvému vlastnímu rozhodnutí," přerušuju přítele.

Po těchto slovech obrátil se přítel od Schneidrova náhrobku.

Volným krokem ubírali jsme se stinným stromořadím, jež vede středem hřbitovů.

Mlčeli jsme. Přítel byl zamyšlen.

Na rozhraní druhého a třetího odděleni volšanských hřbitovů náhle se zastaviv připomenul:

„Neslíbil jsem ti právě, že ti budu vypravovat o své návštěvě u pátera Schneidra?"

„Ovšemže; ale není tomu déle než dvě nebo tři minuty."

„Odpusť, že jsem mohl hned zas zapomenout," omlouvá se přítel. „Zahloubalť jsem se opět ve vzpomínky- - - „

Nedokončil.

K vyzvání mému usedli jsme na jednu z nečetných laviček na konci stromořadí.

Před námi rozkládalo se třetí oddělení hřbitovů, k němuž se přijíždí od silnice černokostelecké.

Jako všechna ostatní oddělení rozkládá se i toto na mírném

svahu, a poněvadž na něm nebylo ještě stromoví a křoví v tak četném počtu jako na prvních dvou, přehledU jsme z místa, na kterém jsme byli usedli, takměř celé toto oddělení, v jehož středu stojí velký, temně šedě natřený kovový kříž s podobou Kristovou.

Po malé chvíli počal přítel vyprávěti asi v tento smysl:

„Zpráva tvá, že páter Schneider interesuje se o mne a o moji chorobu, která mě byla upoutala na lože po známém ti případu ve škole, nemálo mě překvapila.

V souvislosti s dávnými mými vzpomínkami z mládí přispěla zpráva ta nemálo k rozmnožení mého nepokoje a bázně, kterou jsem choval k Schneidrovi od okamžiku, kdy jsem jej poprvé ve škole spatřil. Tím můžeš si také snadno vysvětliti, proč jsem tě požádal, abys mě doprovodil k jeho bytu a tam na mne čekal, když mě k sobě pozval na pozdní dobu večerní.

Pravou příčinu pozvání toho, ačkoli ležela skoro nasnadě, ani jsem netušil, a proto byly domněnky mé tím bizarnější a obavy v nejvyšší míře trapné.

S tlukoucím srdcem zazvonil jsem u předsíně ředitelova bytu.

Stará jakás ženština mi otevřela, a jako by věděla, že jsem skutečně osoba, kterou ředitel očekával, otevřela mlčky dvéře vedoucí do salónu.

Vstoupil jsem.

Salón byl prostě, ale vkusně ozdoben; nábytek byl tmavé barvy.

Uprostřed stál velký prostřený stůl, na němž hořela velká argandská lampa. V lenošce těsně u stolu seděl škaredý páter v černé klerice.

Světlo lampy padalo přímo na jeho temně zarudlou tvář, v které se jevil neobyčejný klid. Pravou rukou opíral se ředitel o stůl.

Když jsem vstoupil, držel právě v ruce té nůž se stříbrnou střenkou a pohrával jím o hranu vkusného pleteného košíčku z tenkého stříbrného nebo postříbřeného drátu. V košíčku bylo několik jablek celých a jedno nakrojené…

Toť vše, čeho jsem si byl všiml.

Schneider, zaslechnuv nejspíše zazvonění, čekal patrně, kdo

vstoupí; sivé, pronikavé oko jeho utkvělo aspoň upřeně na mé tváři, jakmile jsem se byl mezi dveřmi objevil.

Poznal mě, vstal a popošel mi několik kroků v ústrety.

‚Již jsem se domníval, že jste na mé vyzvání zapomněl,' podotkl, snaže se drsný svůj hlas co možná zjemniti.

Chtěl jsem něco připomenout, ale Schneider mě předešel řka:

‚Prosím, sedněte si!'

Usedl jsem.

Schneider zaujal pak opět místo v křesle naproti mně.

Chvíli jsme mlčeli. Čekal jsem, až mne ředitel osloví. Tento však několik minut zpytavě na mne pohlížel, nato přejel rukou přes čelo, jako by si na něco vzpomínal, a děl:

‚Vy jste byl churav, není-liž pravda?' ‚Ano,' dím.

‚Nemohl byste mi povědít, ale co možná podrobně, jak se u vás choroba jevila od prvních symptomů, jaký byl její průběh a vůbec vše, co vám o ní utkvělo v paměti?'

Vyhověl jsem vyzvání tomu co možná nejsvědomitěji, ale přece dle všeho velmi primitivně; neboť Schneider každou chvíli mě přerušoval, tázaje se na věci a podrobnosti, kterých jsem pomíjel mlčením.

Pověděl jsem vše, co jsem věděl i tušil.

‚A chorobu vaši předcházel jakýsi přízrak, jakési vidění nebo cosi podobného, není-liž pravda?' vyptával se opět Schneider.

Přisvědčil jsem.

Jakého druhu přízrak ten byl, Schneider se netázal. Zdálo se, že zajímá jej více způsob, jakým se jevil, nežli přízrak sám, anebo že o přízraku samém zúmyslně nechce šířiti slov.

‚Choroba vaše, kterouž předcházela vždy úzkost a bázeň, počala se tedy nápadněji jeviti v přítmí, v čas bouře a přízrak dostavil se posledně po intenzívním zablesknutí,' počal po chvíli páter.

‚Případ ten není osamělým. Tak například bával se slavný filosof francouzský Rousseau ve tmě jako dítě a důmyslný spisovatel anglický Hobbes nemohl býti ani okamžik beze světla, upadaje ve tmě v stav takměř šílený. Možná že jest vám známo, že Caesar

němuž se přidružil zvláštní pocit uspokojení. Bylo mi však přece nesnadno něco odpověděti; scházeloť mi slov.

V salóně panovalo hluboké ticho, rušené jen jednotvárným zvukem kyvadla velkých visacích hodin.

Páter nespouštěje ze mne očí, seděl nepohnutě ve svém křesle, jako by čekal, zdali snad přece něco odpovím.

Po delší přestávce počal pak opět mluviti:

‚Dovedu podivný tento duševní stav oceniti, známť jej aspoň poněkud z vlastní zkušenosti.

Pamatuju se zcela dobře, že v mládí, když jsem byl asi ve vašem stáří, ochuravěl jsem hlavně následkem přílišného napětí duševního při namáhavých studiích zánětem mozkových blan.

Počal jsem mluviti nesmyslné řeči, z kterýchž osoby, které byly kolem mne, soudily, že se mi zdá, jako bych byl kdesi v čarokrásné zahradě a utíkal před ohyzdným ještěrem.

Brzo nato změnil se ještěr v překrásného, malinkého opeřence s velkým, zahnutým zobákem, plným ostrých, jehlám podobných zoubků, mezi nimiž pohyboval se střelhbitě dlouhý tenoučký jazýček, jehož konec měl podobu rozžhavené kotvice. Místo křídel měl opeřenec dvě ploutve; nohy jeho měly podobu nohou lidských, ale na každém prstíčku byl místo nehtu dlouhý zahnutý drápek.

Děsný, a přece krásný tento tvor vznesl se do povětří a kroužil pak nad mojí hlavou jako káně, obletující vyhlídnutý svůj lup. Snášel se vždy níž a níže.

Utíkal jsem, seč mi síly stačily.

Netušená bázeň a úzkost svírala má prsa a studený pot vyvstával mi na čele. Úzkost i bázeň se vzmáhaly, čím více se podivný tvor ten ke mně blížil.

Zdálo se mi sice, že bych jej mohl, kdyby se odvážil až ke mně, jedním mávnutím ruky zaplašit nebo chytit a tak neškodným učinit; ale přece jsem se ho bál, jako před několika okamžiky škaredého ještěra. Náhle však fantastické ptáče v kroužení ustalo, vzneslo se do výše takměř nedohledné; ale hned nato rychlostí blesku slítlo dolů, a vřeštíc pronikavě jako podrážděný papoušek, zaťalo své dlouhé

Schneider však mi neposkytnul času k reflexím. Drsný, apatický hlas jeho ozval se poznovu.

Promluvilť v tento smysl:

‚K neuvěření, že možno ještě na počátku druhé polovice devatenáctého století konstatovati takořka úplné vítězství pověry nad zdravým rozumem nejen u lidí nevzdělaných, nýbrž i u vzdělanců.

Tradice, vychování a vyučování ve školách hrají v tom arci úlohu hlavní. Otažte se kohokoli ze svých známých, optejte se mužů nepředpojatých a sebesrdnatějších na pocit, jaký se jich zmocnil, když musili za noční doby stráviti několik hodin o samotě u mrtvoly nebo na hřbitově nebo v pošmurném chrámě nějakém, a povědí-li vám pravdu upřímně, podivíte se u většiny z nich hrůze, kterou byli pocítili.

A přece jest mrtvola již jen bezduchým předmětem, hřbitov pouhým sadem a chrám pouhou budovou jako kterákoli jiná, v které zcela klidně noci trávíme. Vizte jen obraz ukřižovaného spasitele tamto na stěně!…‘

Po těchto slovech ukázal na stěnu za mne a odmlčel se.

Obrátiv se spatřil jsem na stěně na velkém ebenovém kříži dřevěnou podobu Kristovu v životní velikosti.

Byla pracována velmi dovedně; ale v zažloutlém osvětlení olejové lampy měla výraz takměř příšerný. V nakloněné tváři jevila se přísnost a pošmurnost; tělo, patrně z lipového dřeva, mělo ráz skutečné mrtvoly.

Páter Schneider měl pravdu.

Nemohl jsem se ubrániti pocitu hrůzy. Zachvěl jsem se a Schneider zachvění to zpozoroval.

‚Od nepamětných dob,’ pokračoval po malé přestávce, ‚pracovali jednotliví osvícenci proti takovémuto nepravému pojímání světa. Ale nic naplat! Přírodozpytci, filosofové a básníci podrývali znenáhla půdu pod bůžkem pověry.

V tisícerých spisech proveden přesný, nezvratný důkaz, že neděje a nedělo se na tomto světě pranic způsobem nadpřirozeným, nýbrž

vše jen dle určitých, byť i doposud z velké části nevysvětlitelných zákonů přírodních. Největší duchové všech vzdělaných národů zápasili na tomto poli, ale výsledek veškeré jejich dosavadní práce je poměrně velmi nepatrný.

Připomeňte si jen nynější Francii! A přece se může národ francouzský jako málokterý jiný vykázati muži, kteří v tomto směru učinili vše, co vůbec možno.‘

Páter Schneider nespouštěje ze mne očí, postavil se pak proti mně a pravil dále dutým, přitlumeným hlasem:

‚Pozoruju, že na vás slova má učinila zvláštní dojem. Také pohled na tento kříž zde na stěně nemohl zůstati na vás za poměrů, v kterých se právě nalézáte, bez účinku.

A přece kříž ten a podoba Kristova na něm není než pouhé dřevo, bezduchá látka, kterou každý den vídáme. Ovšem za jiných okolností a v jiných tvarech.

Ale kdož medle, jenž byv vychován ve víře katolické a později třeba vědami se zanášel, kdož medle odvážil by se v pozdní hodině noční jako nyní strhnou ti bezduchý obraz vykupitelův z kříže toho?

Komuž by netanulo na mysli, že by tím spáchal čin nepromíjitelný, čin, kterýž by sám ukřižovaný ztrestal bez odkladu?

A přece každý z nás ví, že dřevěné tělo Kristovo na kříži necítí, jako jest bez citu tento nůž zde na stole.‘

Poté uchopil Schneider nůž na stole ležící, a přistoupiv kvapně až ku kříži na stěně, dodal:

‚Kdyby tomu bylo jinak, musila by vystříknout krev!‘

A prudce jednou ranou zarazil nůž do prsou Kristových…

Po ráně následoval dutý zvuk jako temné, přidušené zaúpění.

Nůž trčel z prsou Kristových a škaredý páter stál bez pohnutí vedle kříže, dívaje se na mne upřeně a přísně jako člověk, jenž byl právě provedl nezvratný důkaz.

‚Nuže, proč nevystřikla krev?‘ pravil po malé chvíli, a obrátiv se ku stěně, uchopil nůž a několikráte jím prudce zalomcoval, jako by jej ještě hlouběji vrážel do prsou Kristových.

Nemohl jsem odvrátiti zraků svých z kříže.

Nůž trčel v prsou Kristových doposud; ale zdálo se mi – buď to byl klam smyslů nebo skutečnost – jako bych pod nožem na Kristově zažloutlém těle pozoroval několik kapek čerstvé krve.

Výkřik zděšení vydral se mi mimovolně z prsou. Prudce vyskočil jsem ze stoličky, na které jsem byl až dosud seděl. Chvěl jsem se na celém těle; nohy mé byly takřka bez vlády.

V tváři a vůbec v celém vzezření mém zračila se bezpochyby hrůza v nejvyšším stupni; neboť sám Schneider, jenž byl rychle ke mně přistoupil, jevil překvapení, ba i leknutí.

V okamžiku tom jsem si připomenul, že na mne čekáš venku před domem, že ti mohu dát umluvené znamení. Sáhnul jsem do kapsy po kamenu…

‚Co to? Jakž možno, aby měl chladný, střízlivý výklad můj takovýto účinek?' zvolal páter Schneider náhle přísným hlasem přistoupiv ke mně; ale hned nato, jako by se byl vzpamatoval, dodal co možná přívětivě:

‚Utište se, příteli! Upokojte se! Nechtěl jsem vás polekati!'

Schneidrovo oslovení zdrželo mě na okamžik, že jsem ti nedal umluvené znamení hned; ale kámen držel jsem stále v ruce.

Schneider couvnuv několik kroků ode mne, pokračoval:

‚Nebudte přece bláhovec! Kdyby zde skutečně bylo ve hře něco nadsmyslného, musilo by se přece díti něco jiného, nežli se děje. Vizte jen! Vždyť Kristova podoba visí zde na kříži právě tak bez hnutí a bez ducha jako dříve. A o krvi, která nám měla býti znamením, není ani památky.'

Přitom ukázal pravou rukou ku kříži a hned nato rukou tou prudce mávnul proti mně.

Zdálo se mi, jako by mi bylo několik vřelých kapek stříklo do obličeje. Rychle přejel jsem si levou rukou tvář a mimovolně pohlédl jsem do dlaně.

Tentokrát nebylo žádné pochybnosti již; setřelť jsem s tváře své – krev. Výkřik zděšení vydral se mi opětně z prsou a současně letěl kámen, jejž jsem držel v pravici, do okna. Rozbité sklo zařinčelo. Zvukem tím poněkud vzpamatován, napjal jsem veškeré síly a

vyrazil ze salónu.

Slyšel jsem za sebou kroky a přitlumené volání Schneidrovo: ale zděšení a hrůza hnaly mne dále.

Seběhl jsem přes schody a nedbaje tebe, jenž jsi mi dle úmluvy na dané znamení spěchal ku pomoci, běžel jsem dále.

Co dělo se se mnou později, je ti známo."

Přítel umlkl.

Zatímco byl vypravoval, bylo se poněkud setmělo. Na šedé obloze, která byla jen na západě ještě poněkud zarůžovělá, počaly se již roztřepávati hvězdy a šeré stíny rozkládaly se po hřbitově.

Kolem nás panovalo hluboké ticho.

Jen časem zašelestil větřík tajemně v hustém listoví stromů a pohnul smuteční vrbou některou, která se mírně rozkývala, by po chvíli svislé haluze své spustila zase bez hnutí ke hrobu, nad kterýmž stála. Přívětivo, ba příjemno bylo na tomto místě staletého z tlí vání tisíců lidských těl; ba ani kříže a bizarní pomníky s vkusnými a nevkusnými sochami nebyly celkovitému dojmu na újmu. Jen veliký, masivní, temně šedý kříž stojící asi čtyřicet kroků před námi měl v šeru večerním ráz pošmurný a nevlídný.

Podoba Kristova, obrácena jsouc čelem k severu, byla zpola osvětlena jemným, žlutavě zarůžovělým přísvitem hasnoucích červánků od západu, kdežto druhá polovice směrem k východu nalézala se v temnu.

Tvář Kristova měla v podivném osvětlení tom výraz pošmurné, nevlídné trpkosti.

Vedle mne sedící přítel vše to nepozoroval. Skončiv své vypravování, podepřel ruce lokty o kolena a ukryl tvář svou v dlaních, jako by se byl zamyslil.

Přál jsem sobě sice bližší vysvětlení některých momentů, ale přece jsem přítele ne vyrušil.

Po několika minutách obapolného mlčení chtěl jsem jej přece oslovit, než pozornost má byla upoutána k zvláštnímu, neočekávanému úkazu.

Již ke konci přítelova vypravování cítil jsem po nějaký čas jakýsi

podivný dusivý dým. Rozhlédl jsem se sice několikráte kolem sebe, ale kromě lehýnkého mžení opodál nepozoroval jsem pranic nápadného. Nyní pak se mi zdálo, jako by šero na hřbitově panující měnilo se znenáhla v žlutavý, pak v zarůžovělý přísvit jitřní.

Změna ta děla se tak povlovně, že jsem ji sice několik okamžiků pozoroval, aniž mi napadlo pátrati po příčině.

Náhle však zarůžovělý zásvit změnil se v rudou zář, která mžiknutím oka osvítila hřbitov, jenž v nenadálém tomto osvětlení nabyl rázu takměř příšerného.

Tuše příčinu zcela přirozenou, vstal jsem a ohlédnuv se nazad spatřil jsem, pokud bylo možno skrze stromoví rozeznati, že na nedalekém poli stojí stoh obilí v plameni.

Také přítele vyrušila nenadálá tato změna z jeho zadumání, ale vyrušila jej náhle. Vyskočilť prudce z lavičky a plaše, ba divoce rozhlížel se kolem sebe, neboť plamen byl v okamžiku tom vyšlehl vysoko do výše a skoro oslňoval.

„Co to? Co se děje?“ zvolal přidušeným hlasem. Ale hned nato zavrávoral, a zachytiv se o strom, sklesl zase na lavičku, z které byl vyskočil.

Naklonil jsem se k němu; ale nežli jsem promluvil, vztyčil se přítel poznovu.

„Což nevidíš tamto před námi kříž?“ pravil chvějícím se hlasem.

„Vidím,“ odpovídám.

„A na něm ten děsivý přízrak?“ pokračuje přítel, „O ne, ne! To není Kristus, to není tvář muže – toť dívka – spanilá, čarokrásná, ale na smrt bledá dívčí tvář… Na hlavě má korunu a od té vlaje dlouhý, řásnatý bílý závoj, v němž třpytí se množství drobných hvězdiček… Dva vrkoče tmavých vlasů splývají jí přes ramena až po pás… Viz jen, jak lahodně se usmívá, ač trpí – nevýslovně… Ne, ne! To není, to nemůže býti Kristus! To není tvář muže, toť nevýslovně sladká tvář panny…“

„Probůh, jen se vzpamatuj!“ konejším přítele. „Vždyť pak vše, o čem mluvíš, je pouhý klam.“

„Ne, ne! Jen pohlédni na kříž pozorněji!“ volá přítel hlasem

úzkostlivě rozechvěným. „Nevidíš, že na kříži není rozepjata nahá mrtvola Kristova, nýbrž v bolesti se svíjející útlé tělo dívčí ve vybledlém, žlutavém rouchu ženském, tělo panny s tváří milostných tahů, ale zhyzděné hustým, tmavým, plným vousem…“

„Ty šílíš!“ vzkřikl jsem.

„A viz! Právě pohnula útlou nožkou a shodila lesklý zlatý pantoflíček pod kříž,“ zvolal přítel vztyčiv se a ukázav rukou ke kříži.

Pohledl jsem na okamžik na kříž.

Místo přízraku přítelem líčeného spatřil jsem na něm rozepjatou mrtvolu Kristovu jako předtím; jen vyraz tváře Kristovy, která se nalézala nyní v úplném osvětlení, nebyl tak pošmurně a nevlídně trpký jako dříve.

„Vzpamatuj se, vzpamatuj!“ dím k příteli, jenž stál podle mne, dívaje se upřeně na kříž před námi.

Neodpověděl.

Vzal jsem jej za ruku.

„Kdo se mne dotýká?“ zaúpěl bolestně, a prudce se mi vytrhnuv, rozběhl se směrem ke kříži.

Sotva však učinil několik kroků, sklesl na zem.

Přiskočil jsem k němu, ale pomoci mé již nebylo potřebí. Přítel vyskočiv se země, obrátil se a rychle pospíchal touže cestou, kterou jsme byli přišli.

Několik okamžiků díval jsem se za ním, jsa na rozpacích, mám-li jej následovat čili nic. Rozhodl jsem se pro první a pospíšil za ním; ale zanedlouho jsem nabyl přesvědčení, že přítele již nedohoním.

Jako před lety, když se byla v bytu Schneidrově udála příhoda, kterou mi byl přítel právě vypravoval, pospíšil jsem za přítelem i tentokráte také do jeho bytu na Malé Straně nedaleko budovy vrchního vojenského velitelstva, avšak nezastal jsem ho.

Vrátiv se domů ulehl jsem; ale takměř po celou noc nemohl jsem usnouti. Trapná nejistota a obavy o přítele zaplašovaly prese všechnu tělesnou moji unavenost spánek. Toliko k ránu zdřímnul

jsem na krátkou chvíli; však před východem slunce jsem procitnul a pospíšil bez odkladu k příteli.

Rychle vyběhl jsem po schodech do druhého patra a ještě rychleji zaklepal jsem na zamčené dvéře přítelova bytu.

Nikdo se neozval.

Klepal jsem dvakrát, třikrát, vždy netrpělivěji a hlasitěji; ale nikdo se neozýval, ani když jsem počal v pravém slova smyslu bouchat, až vyburcovaní sousedé začali vycházeti ze svých bytů, aby se přesvědčili, kdo tak záhy zrána ruší klid jinak neobyčejně tichého domu.

Klepání i bouchání mé bylo marné; v bytu, v němž přítel bydlil sám, nikdo se neozval.

Prohlédnuv pozorněji zámek, shledal jsem, že jsou dveře uzamčeny na klíč z bytu a že klíč trčí v zámku.

Obávaje se, že přítele stihlo náhle nějaké neštěstí, poslal jsem sousedova hocha pro zámečníka. Ale než tento přišel, dohnala mě nedočkavost má k tomu, že pomocí sousedů, kteří mě dobře znali, vypáčil jsem dvéře přítelova bytu a vrazil dovnitř.

V předsíni i v prvním pokoji bylo vše v nejvzornějším pořádku; v pokoji druhém, přítelově ložnici, spatřil jsem přítele. Leželť v posteli vysvlečen a na první pohled jsem poznal, že klidně, ale neobyčejně tvrdě spí.

Současně se mnou bylo do bytu vešlo také několik sousedů. Zastyděl jsem se za svou pošetilou nedočkavost, a omluviv ji způsobem dosti nemotorným, požádal jsem sousedy, aby mě nechali s přítelem o samotě. Uposlechli s jakousi nelibostí, ba nevrlostí.

Usednuv poté na pohovku, čekal jsem, až přítel procitne.

Když však ani po hodině ještě se neprobouzel, počal jsem jej budit. Trvalo to několik minut, nežli procitnul. Otevřel líně oči a poznav mě seskočil ruče z lože úplně zdráv a vesel, jako by se byl probudil po příjemném snu.

Byl sice v tváři poněkud bled, ale vzezření jeho bylo vcelku zcela uspokojující.

Omluvil jsem svou přítomnost i vypáčení dveří způsobem co možná nejvhodnějším, ale pravou příčinu jsem zamlčel.

Přítel sice slovům mým, jak bylo ze všeho patrno, nepřikládal víry úplné, avšak tuše pravou pohnutku mého jednání, nevyptával se mne na nic více a vbrzku rozpředl se mezi námi hovor o věcech všedních a obyčejných…

Od té doby scházívali jsme se opět skoro každodenně; ale o Schneidrovi a přítelových přízracích z příčin nasnadě ležících jsme nemluvili.

Žili jsme opět jako dříve svým studiím, kterýmž jsme se oddali s horlivostí mladistvých nadšenců.

V průběhu několika měsíců byl by bedlivý pozorovatel seznal, že stala se s námi oběma následkem vzájemného vlivu podstatná změna.

Přítel, který sice nikdy společností veselých, bezstarostných přátel a známých u vojště příliš často nevyhledával, počal se později společnostem těm v pravém slova smyslu vyhýbati a zamiloval si samotu, kdežto já, kterýž jsem se byl druhdy společnosti vůbec vyhýbával, počal jsem ji nyní častěji než kdy jindy vyhledávati nebo jsem po ní aspoň toužil.

Několikaleté samotářství počalo mě poznenáhlu omrzovati a stávalo se mi takměř nesnesitelným, kdežto přítele zase patrně omrzoval veselý, bujný život v bezstarostných, pouhému okamžiku žijících společnostech; ale oba bránili jsme se nenáhlé této změně svých povah s houževnatostí, jakou se obyčejně člověk bránívá, když má odkládati zvyky staré a hluboko zakořeněné.

Přítel odkládal znenáhla nemravy a zlozvyky bujné vojáckosti, já pak zlozvyky a nemravy hypochondrického učence.

Pozbývaje cynismu, bezohlednosti a tvrdošíjné neústupnosti, s jakou lpíval na svých takzvaných zásadách, stával se přítel měkčím, lidu milnějším, smířlivějším a cituplnějším, kdežto já zase, byv druhdy přespříliš ústupným, mírným, nesmělým, ba ostýchavým a vždy a ve všem povolným, počínal jsem býti rozhodnějším, samostatnějším a ne-li drsnějším, tak aspoň houževnatějším v hájení

svých názorů a přesvědčení svého.

Přítel nejsa v kanceláři prací přetížen, mohl větší část dne věnovati studiím a také tak učinil. Maje obstojné příjmy obracel dobrou jich polovici na knihy a pomůcky všeho druhu. Knihovna jeho rychle se množila, kdežto moje zůstávala takměř bez doplňování.

Zanedlouho uveden také následkem vzájemného vlivu v chaotické studium naše aspoň jakýs takýs systém.

Poznavše, že nalézáme se na scestí, dohodli jsme se po zralém uvážení vzhledem k obapolným náklonnostem svým k vědám přírodním, že věnujeme se budoucně výhradně studiu těchto věd, a rozhodnuvše se zahájili jsme společně na počátku měsíce ledna roku 1866 studium to aspoň poněkud systematicky.

Náklonnost naše k přírodním vědám dřímala v nás obou odedávna, a není tudíž divu, že moje i přítelova knihovna obsahovala z větší části spisy v obor ten spadající, takže od té doby, co jsme se rozhodli pro vědy přírodní, jen zřídkakdy musili jsme navštěvovati knihovny veřejné.

Jako konečný cíl tanulo nám oběma na mysli dosažení profesury přírodních věd na vyšším gymnasiu nebo vyšší reálné škole. Vědouce zcela dobře, čeho se nám k tomu ještě nedostává, pracovali jsme s úsilím neúmorným a vzornou vytrvalostí, obyčejně společně bud v bytu přítelově neb u mne.

Jsem přesvědčen, že za takovýchto okolností byli bychom oba cíle svého dříve nebo později skutečně také dosáhli; avšak válka rakousko-pruská roku 1866 přerušila náhle společné naše studium.

Dva nebo tři dny po úředním vypovězení války navštívil jsem přítele. Zastal jsem jej zaměstnaného pořádáním svých věcí.

„Nechtěl bys převzíti prodej mé knihovny některému antikváři?“ vítal mě přítel a trpký úsměv přelétl sličnou jeho tvář. „Jsemť v podobném postavení jako před krátkým časem ty. Zdá se mi, že haraburdí toho nepotřebuju a nikdy již potřebovati nebudu.“

Pochopil jsem slova ta úplně.

„Což není pražádné zprostředkování možné?“ tážu se.

„Pražádné," vece přítel úsečně.

„Jak to? Vždyť pak jsi vždy ujišťoval, že je ti představený tvůj, plukovník M. nakloněn, že tě v kanceláři své potřebuje nevyhnutelně a že se častokráte vyslovil, že nepůjdeš nikdy více k armádě, dokud on bude tvým představeným, byť byla potřeba sebenaléhavější."

„Vše to pravda," odpovídá přítel. „Plukovník si mne dal předvolat, a sděliv mi rozkaz, že musejí všichni přespočetní úřadníci vojenští ke svým plukům, dal mi na vůli, chci-li jíti čili nic. V případu, kdybych chtěl zůstat, že musí kolega můj, nadporučík R. Tento však je ženat a otcem dvou dítek. Rozhodnul jsem se tedy, že půjdu sám."

Prostičké, ale závažné sdělení to učinilo na mne hluboký dojem. Dovedlť jsem oceniti přítelův cit i obětavost jeho.

Mlčky podal jsem mu ruku a vřele jsem stiskl jeho pravici.

„Kde leží nyní tvůj pluk a kdy odjedeš?" tážu se po chvíli.

„Pluk je doposud posádkou v Sibini. Měl bych tedy odjeti dnes nebo zítra, abych jej ještě zastihl, než se vypraví ze Sedmihradska do Čech; ale žádal jsem, abych byl přeložen k pěšímu pluku Martini, u něhož jsem sloužil, než jsem přišel k jízdě. Zůstanu tudíž nejspíš několik dní v Praze, až dojde rozkaz o odchodu."

„Společná naše studia budou tedy načas přerušena," připomínám.

„Lituju, že tomu tak, avšak ještě větší žel, že snad na čas dlouhý nebo snad navždy…"

„Jak to? Či soudíš, že bude válka trvat dlouho"

„Nikoli! Trvám, že bude v několika týdnech po všem; ale zdá se mi, že z polního tažení toho již se nevrátím."

„Toť pouhé, ničím neodůvodněné zdání…"

„Pravda; ale předtucha má jest aspoň poněkud oprávněna. Nejsemť více tím, čím jsem býval, než jsem přišel do Prahy a oddal se studiu. Zdáť se mi, že nedovedu se již ani tak bránit jako dřív, tím méně, abych měl zmužilosti k útoku."

„Možná že se ti to jen zdá," připomínám. „Až uslyšíš hřmění děl,

až uzříš, jak ten neb onen soudruh podle tebe padne nebo raněn v bolesti svíjeti se bude na zemi, až s divokým jásotem požene celý pluk s nasazenými na puškách bodáky útokem proti pluku tvému…“

„Leč právě toho se jaksi obávám,“ vece přítel. „Vše, co jsi byl uvedl, arci obyčejně vojína rozplameňuje; ale zdá se mi, že zůstane na mne úplně bez účinku. Pozoruju sice bojechtivost, která se jeví v kruzích vojenských i nevojenských, zůstávám však chladným a lhostejným ke všemu. Nemohu se ubrániti trpkému pocitu, jejž budí v člověku povahy reflexivní vědomí, že na pouhý rozkaz…“

„Avšak vše to nenasvědčuje, že bys se nemohl z boje opět vrátit zdráv.“

„Pravda! Nebezpečí v boji není tak velké, jak se laikům zdá. Hrajeť zde náhoda podobnou asi úlohu jako v loterii. Tisíce lidí sází po celý svůj život, aniž by vyhráli; a náhodou jen vyhraje ten onen jednotlivec. Podobně je ve válce. Co tu musí býti kulí vystříleno, než jedna raní, než jedna raní smrtelně, než jedna usmrtí! Není to tedy boj sám o sobě, jenž budí ve mně trapnou předtuchu, nýbrž vědomí, že náhoda, která mi byla dříve příznivá, může se mi tenkráte stati osudnou.“

„Zdá se tedy, že klidný, tichý život, věnovaný studiu, měl na tebe rozhodný vliv.“

„Sdílím tvůj náhled,“ odtušil přítel. „Zdáť se mi, že život ten útlumu je v člověku takzvanou rekovnost, že činí z člověka nesmělce, bázlivce, ba zbabělce.“

„Dočasné přerušení života toho nemůže ti tedy býti na škodu,“ povzbuzuju přítele. „Možná že dřívější tvá rozhodnost, odhodlanost a smělost opět se vrátí, ovšem ve formě poněkud mírnější, lidštější.“

Přítel na chvíli se odmlčel. Nato připomenul:

„Nechť už tomu jakkoli, pomoci není žádné. Musím! Jediné to slovo objasňuje úplně společenské poměry, ve kterých žijeme. Zásady, přesvědčení, vůle jednotlivce musí se jim podříditi. Jeť cosi strašného v této neodvratné nutnosti, ale jednotlivec je bezmocný atom… Proud všeobecný jej strhne a žene dál jako třtinu, až jej

někde zůstaví bez pomoci… Jsmeť jeden druhému otrokem a Kristova zásada o vzájemné lásce povšechné je doposud pouhou frází. Zdá se mi, že ani s moderním názorem v svět nevystačíme. Nejsmeť tím, čím nás ideální názor Kristův chtěl učiniti; po smrti neočekává nás ani odplata za utrpení, aniž trest za skutky dle vlastního našeho názoru hříšné – nejsmeť pány své vůle, nýbrž otroci okolností…“

Chtěl jsem připomenouti: „Probůh, ty moralizuješ!“, ale přítel mne předešel.

„Promiň mi několik těchto trpkých slov,“ pravil. „Vímť, že právě tak jako kdokoli jiný z rozumnějších nemiluješ ledabylých reflexí všeobecných. Jsouť obyčejně příliš subjektivní a zřídkakdy budí ohlasu u jiného. Leč předmět, o který jde, jest nevyčerpatelný, a proto raději o tom pomlčíme!“

Tím byl hovor náš ukončen.

Nějaký čas zůstali jsme ještě pohromadě, hovoříce o věcech zcela obyčejných. Nato jsme se rozloučili.- - -

V krátké době uspořádal přítel všechny své záležitosti a čekal klidně, až dojde rozkaz k odchodu pluku z Prahy.

Rozkaz došel po pěti dnech a posledního dne pozdě navečer dlel jsem s přítelem v bytu jeho naposledy… Rozmlouvali jsme zpočátku o denních událostech, o přípravách k válce, o organizaci obou armád, o možnosti vítězství a podobném.

Přítel byl neobyčejně málomluvný a zádumčivý. Odpovídali na otázky mé úsečně, jednoslabičně, čímž rozmluva často vázla.

Posléze náhle pohodil hlavou a děl:

„Eh! Zbytečno šířiti o tom slov! Mnohdy záleží od nepatrnosti nejpodřízenějšího druhu porážka, jako u Waterloo a jinde, a vojevůdce i armáda jsou úplně bez viny. Mně však jest možné vítězství pruských zbraní úplně lhostejné. Jen následky jeho budí ve mně jakési obavy v ohledu politickém.“

Když jsme si byli v stručnosti vyměnili své náhledy v této příčině, pravil přítel:

„Úsudky, které se pronášejí o válce vůbec, zdají se mi býti

víceméně povrchní; ale myslím, že by mne i tebe nemálo zajímal úsudek člověka, kterýž…“

„Koho míníš?“ přerušil jsem přítele.

„Pátera Schneidra.“

„Věřím, že úsudek jeho mohl by býti dosti zajímavý v ohledu povšechném,“ pravím kvapně. „Ale proč si připomínáš právě nyní opět muže, jenž jest v tak úzké souvislosti s osudnými tvými přízraky?“

„Připomenutí samo o sobě nebylo nikdy příčinou těchto přízraků,“ vece přítel s nezměněným klidem. „Trvám, že podařilo se mi vyzkoumati pravou jich příčinu, a proto nemusím se obávati, že by pouhá vzpomínka na škaredého pátera mohla je opět vyvolati.“

„Netane ti na mysli případ ze hřbitova volšanského?“ připomínám. „Tenkráte jsi také vypravoval o Schneidrovi a skončils vypravování své…“

„Toho, bohdá, dnes nebude,“ přerušil mě přítel s lehýnkým úsměvem. „Chces-li, podám toho take důkaz. Chci ti vypravovat událost, kterou jsem ti měl již dávno vypravovat, abys mohl seznati pravý stav věcí a pravou jich příčinu.“

„Ne, ne, nevypravuj! Zbytečně bys se rozčilil!“ zvolal jsem kvapně.

„Budiž bez starosti! Nerozčilím se,“ dí přítel. „Naopak stanu se klidnějším, když budu vědět, že odcházím v místa, odkud snad se nikdy již nevrátím, bez tajemství, jež jsem byl až dosud před nejlepším přítelem skrýval. Pokládám za svou povinnost netajiti před tebou ani nej menšího hlavně proto, poněvadž po mé smrti bude snad tvým přispěním možno aspoň poněkud vědě posloužiti.“

„Jak to?“ tážu se bezmyšlenkovitě.

„O tom až později! Především jde o to, chceš-li mne vyslechnout,“ dí přítel s přízvukem škádlivé neústupnosti.

Vida, že přítel stojí pevně na svém, a nechtěje býti několik hodin před naším rozloučením nepovolným, svolil jsem konečně.

Přítel počal v tento smysl:

„Zvláštní, ba podivný případ, jejž ti chci vyličiti, udál se roku

1848 v známých bouřlivých dnech červnových v Praze.

Pokud byl v souvislosti s událostmi pražskými, nemohu udati a připomínám hned zpředu, že musíš vše, co budu výpravovati, posuzovati jako pouhou reminiscenci.

Byltě jsem tenkráte teprv asi dvanáct roků stár a vše, co v době té se událo, vznáší se před duševním zrakem mým jako v mlze. Vidím pouhé obrysy a pamatuju se jen na hlavní věci a některé jednotlivosti; ale nemohu přesně a dopodrobna udati, kdy vlastně, kde a za jakých okolností vše se událo.

Také slova, jež budu citovati, nemohu citovati doslovně, ba ani přibližně; ale obsah je týž, jak jsem jej byl před lety slyšel, ovšem doplněn a zaokrouhlen mými vlastními dodatky.

Podobně má se s dobou, v které se udály některé podrobnosti.

Pamatuju se zcela dobře, že byla mi tenkráte udána zcela zřejmě a určitě, ale zapomněl jsem později všechna data. Teprve po letech počal jsem z upomínek svých sestavovati celistvý obraz a hlavní pomůckou byly mi dějiny povstání polského roku 1846 a podrobnější různé některé zprávy o pražské revoluci červnové roku 1848. Bez těchto nebylo by mi naprosto možno udati ani tolik a s takovou určitostí, jak ti udám.

Trvám, že snadno rozeznáš, co a pokud může se srovnávati se skutečnou a historickou pravdou a co asi je pouhou mojí domněnkou nebo vlastním mým dodatkem.

Jak víš, byl otec můj setníkem u dělostřelectva. Matky své jsem neznal, ale vím, že byla neobyčejně nábožná. Po její smrti svěřil otec můj mé vychování matčině sestře, ošklivé, žvavé to staré panně, která v zbožnosti matku mou daleko předčila.

Otec můj byl jakýmsi představeným v malostranské zbrojnici, kde jsme také bydleli. Byt náš nalézal se v malém domku na ostrově Kampě zrovna před místem, kde býval druhdy, dokud ještě nebylo Řetězového mostu, přívoz z Malé Strany kolem severního cípu Střeleckého ostrova na Staré Město.

Po dnešní den jest na místě tom viděti několik schůdků, vedoucích z hráze ku břehu. Přímo proti těmto schůdkům vedla

tehda malá dvířka do domku, v němž jsme bydlili, ale po pražské revoluci byla dvířka ta zazděna.

Několik dní před vypuknutím bouře pražské musil otec můj vstoupiti do činné služby. Jelikož první pluk dělostřelecký, k němuž otec můj náležel, ležel posádkou v Praze a v malostranské zbrojnici jiná podstatná změna se nestala, zůstali jsme v temže bytu jako dosud.

O vypuknutí revoluce pražské nevím takměř praničeho. Na předcházející některé momenty ovšem se dosti pamatuju. Vímť, že hrával jsem si se soudruhy svými na svornosťáky a na studenty; vím, že jsme se cvičili ve zbrani, ba že měl jsem kdysi k soudruhům svým po příkladu jiných i přiměřenou ‚řeč' atd.

Byltě jsem ještě dítě, všímající si skoro jen hraček.

Však kdysi po poledni, dle všeho soudím, že bylo to v pondělí svatodušní, přikvapil otec domů, a dav mé pěstounce nějaké rozkazy, ihned zase odešel. Byl oblečen, jako by měl jíti na cvičení nebo do pole.

Asi za hodinu zaslechl jsem rány z ručnic a později rány z děl na Starém a Novém Městě.

V zbrojnici i v našem domě nastal neobyčejný ruch. Zanedlouho byla zbrojnice vojskem takměř přeplněna.

Pokud jsem tenkráte mohl vyrozuměti, zuřil boj v ulicích pražských již po několik hodin.

Díval jsem se z okna. Viděl jsem na nábřeží lidi a později vojsko, jež pak táhlo z velké části po Řetězovém mostě na Malou Stranu. Za vojskem vytrhována hned prkna na mostě a házena do vody.

Musím se přiznati, že mi vše to činilo zvláštní potěšení. Nechápalť jsem, oč vlastně jde, a nemohl jsem tudíž také uvážiti následků.

Téhož a následujícího dne otec domů nepřišel.

Události několika dnů po otcově odchodu míhají se vůbec tak mlhovitě před mojí duší, že naprosto nemohu udati, jak po sobě následovaly.

Pamatuju se však zcela dobře, že dívaje se z okna viděl jsem, jak

přijelo od můstku, vedoucího od takzvaného Starého prádla na ostrov Kampu, půl baterie děl, jak jela děla ta podle hráze vodou až k Sovím mlýnům a kterak potom zajela na hráz před domek, v němž jsme bydlili, před kterýmž se rozestavila.

Děla namířena proti Starému Městu. Velitelem dělostřeleckého oddělení toho byl můj otec. Když bylo vše připraveno a uspořádáno, pospíšil otec dvířkami do domu a spatřiv mne přivinul mě skoro divoce k prsům a dlouho, dlouho mne mlčky líbal.

Minuly dva nebo tři dni.

Otec spával jako obyčejně doma. Jenom za dne a vždy až do pozdní noci meškával před domem u baterie, na jejímž blízku tábořilo pod širým nebem také množství vojska pěšího, hlavně granátníci a myslivci.

V době té bylo vojsko mnohokráte alarmováno. Několikráte také stříleno, ale vždy padlo od našeho domku jen několik ran hlavně směrem k staroměstským mosteckým věžím a mlýnům, načež palba vždy zase vbrzku zastavena.

Kdysi odpoledne, podle všech okolností soudím, že to bylo v pátek nebo v sobotu v osudném týdnu svatodušním, přikvapil otec domů, a dav pěstounce mé tiše nějaký rozkaz, políbil mne a rovněž tak rychle, jak byl přišel, zase odkvapil.

Dle všeho byla pěstounka má již dříve na všechno připravena. Kázalať mi, bych se oblekl, a v několika minutách vedla mne z domu směrem k Oujezdu. –

Ptal jsem se jí sice, proč odcházíme z domu a kam se ubíráme, ale pěstounka na první otázku vůbec ani neodpověděla a na druhou odvětila prostě, že neví.

Mně to bylo ostatně lhostejno. Byl jsem rád, že přišel jsem z domu; neboť otec můj, přísný to voják, nikdy mě nikam nedovoloval kromě do školy, kam mne doprovázela vždy pěstounka. Nikdy nevycházel jsem z domu sám, nýbrž vždy ve společnosti otcově, a poněvadž otec nemíval mnoho času nazbyt, vycházívali jsme na procházku jen zřídkakdy, obyčejně za Oujezdskou bránu.

V zahradě u zbrojnice arci jsem se mohl se soudruhy prohání vat dle libosti, ale ze zahrady jsem nikdy nesměl sám. Mnohdy jsem arci zákaz ten překročil a odběhl s kamarády někam do nejbližšího okolí, ale vždy jsem se vbrzku zase vrátil.

Tím se stalo, že v průběhu půl druhého roku, co meškal otec můj v Praze, kam byl z Terezína, kde jsem se byl narodil, přesazen, nepoznal jsem kromě nejbližšího okolí zbrojnice a krajiny za Oujezdskou branou skoro pranic jiného.

Pěstounka vyvedši mě z domu, vedla mě dále několika ulicemi, v nichž skoro ve všech tábořilo vojsko bud pod širým nebem na chodnících podle domů, nebo v průjezdech. Později přišli jsme do ulic úplně pustých a ubírali se dále.

Kudy a kam mne pěstounka vedla, nevěděl jsem. Zdá se mi, že vedla mě nejdříve přes Oujezd podle kasáren; ale že jsme se zase vrátili nazpět a šli dále, až jsme přišli do ulic, v kterých jsem ještě nikdy předtím nebyl.

Ve třech z těchto ulic vešla pěstounka do několika domů, a nechavši mne v průjezdu čekat, šla dále dovnitř, jako by někoho hledala.

Posléze v starém jednom domě nejspíše nalezla, koho hledala. Vrátilať se pro mne a vyvedla mě do prvního patra k neznámým mi lidem.

Zůstali jsme v kuchyni, z čehož soudím, že lidé, u kterýchž jsme dleli, byli jen ledabyle s pěstounkou mojí známi a že nám popřáli útočiště z milosti. Byl jsem unaven, a jelikož byla pěstounka má tentokráte neobyčejně málomluvná, počal jsem zanedlouho podřimovati.

Asi za půl hodiny vrazil do bytu neznámý jakýs člověk, jenž něco šeptmo promluvil a zase odkvapil.

V bytu nastal zvláštní ruch. Všickni hotovili se kvapně k odchodu. Také pěstounka mne vybídla, že půjdeme dále, a v několika okamžicích byli jsme opět na ulici.

Skoro hodinu bloudili jsme opět ulicemi, načež jsme se ubírali úzkým jakýmsi úvozem, pak nějakým parkem nebo zahradou a

konečně dlouhým stromořadím, až jsme se octli na dosti velkém prostranství obklopeném vysokými budovami. Z prostranství toho šli jsme zas užší ulicí a zanedlouho octli jsme se na prostranství menším.

Slunce chýlilo se k západu a zlatý odlesk jeho dodával celému okolí zvláštního půvabu.

Kde jsem se nalézal, nemohu udati; ale kdybych chtěl vylíčiti dojem, jaký na mne celé okolí učinilo, musil bych je porovnati s čtvrtí nějakého města italského.

Obloha byla bez mraků, temně modrá a jen na západě zažloutlá.

Prostranství, tvořící nepravidelný čtverhran, bylo hrbolaté, nedlážděné. Na jižní straně táhla se řada vysokých domů se starobylým podloubím. Na konci této řady domů, směrem k jihozápadu, bylo viděti, že úzká a krátká ulice, kterou poslední dva nebo tři domy tvořily s velkou budovou protější, rozšiřuje se v nemalé prostranství, za jehož domy vypínaly se v dáli asi půl druhého tisíce kroků dvě štíhlé věže chrámové.

K západu vypínala se obrovská, pošmurnému paláci podobná budova o čtyřech nebo pěti patrech. V průčelí, jež mohlo býti asi čtyři sta kroků dlouhé, bylo množství od země až po střechu se vypínajících hladkých sloupů s pěknými hlavicemi.

Část prostranství před touto budovou byla rovná, asi polovice pak nepravidelně se skláněla do hloubky asi čtyř nebo pěti sáhů. V pozadí k severozápadu bylo viděti malý prostý kostelíček s nenápadnou vížkou; před kostelem stál velký dřevěný kříž.

Naproti pošmourné, ale velkolepé budově, kterou jsem pokládal za nějaký palác, bylo viděti průčelí bizarního jakéhos chrámu.

Chrám ten nebyl vyšší obyčejné dvoupatrové budovy. Vížka jeho, pokud se pamatuju, stavěna byla do šesti nebo osmi stran a vypínala se nad střechou chrámovou jen asi na dva sáhy vysoko. Skrze okénka ve vížce bylo viděti uvnitř věže několik menších zvonků, z nichž největší, pokud se pamatuju, nebyl větší lidské hlavy.

Podivný chrám ten nalézal se takměř na úpatí svahu a od

hlavních vrat domnělého paláce nebylo viděti nežli střechu a vížku chrámovou.

Na prostranství mezi palácem a oběma chrámy tábořilo vojsko pod širým nebem, z větší části husaři.

Na několika místech hořely ohně a kolem nich byly tlupy zčásti vysvlečených jezdců, nejrozmanitějším způsobem zaměstnaných. Někteří cídili zbraně nebo koně, jiní jedli nebo opodál ohňů se procházeli; opět jiní seděli před stany, hrajíce v karty nebo kouříce z krátkých dýmek.

Na celém prostranství panoval zdánlivě největší nepořádek, ale zároveň jakési trapné ticho, rušené jen občas řinkotem zbraní, řičením koní anebo také veselým, leč krátce trvajícím smíchem, vycházejícím z některé tlupy vojínů.

Stráže, a sice vždy jeden jezdec a dva pěší, rozestaveny byly na všech místech, odkud byl přístup k prostranství. Kromě toho neustále přicházely a odcházely vojenské hlídky do blízkých ulic.

Přišedše na popsané prostranství, zastavili jsme se. Jak se zdálo, byla pěstounka má na rozpacích, kam se obrátit. Chvíli váhala, pak ale držíc mě pevně za ruku, učinila několik kroků kupředu přímo ke skupení několika důstojníků a jednoho z nich oslovila.

Pravila, že jsme z rodiny vojenské, udala otcovo jméno a optala se, zdali by nám mohl býti někde načas poskytnut nějaký útulek.

Důstojník patrně otce mého neznal. Mrzutě stáhl obočí, a mávnuv rukou směrem k bizarnímu chrámu, děl:

„Nevím! Možná že snad tam, –– bude-li ještě místa. Jest už tam bab i dětí jako mravenců v mraveništi.“

Poté se obrátil zase ke svým soudruhům.

Pěstounka mne vedla k připomenutému chrámu. Popošedše několik kroků níže po svahu, octli jsme se před chrámem, zpředu kamenným zábradlím ohraničeným.

Na zábradlí stálo množství rozličných soch andělů a podobných, vesměs z pískovce tesaných. Ze strany, odkud jsme přicházeli, vedlo několik kamenných, vyšlapaných schůdků ke vchodu chrámovému, jenž byl otevřen.

Vrata byla úzká a vysoká a myslím, že železem pobita. Také průčelí chrámu ozdobeno bylo množstvím větších i menších soch svatých bud ve výklencích, nebo na rozličných výstupcích.

Všady jevila se však zpustlost bezpříkladná. Zdi byly rozpraskány, tu a tam obmítka opadalá a sochy valně porouchány. Větší části soch chyběly již ruce nebo kusy noh a těl. Jiné sochy měly obličeje bud zubem času, nebo svévolnou rukou k nepoznání zhyzděné a nepřepínám, řeknu-li, že vyjímaje snad dvě nebo tři sochy ve výklencích, nebyla ani jediná bez pohromy.

Vešli jsme dovnitř chrámu.

Prošedše krátkým průjezdem octli jsme se v prostranném dvoře, v jehož středu nalézala se čtverhranná, nevysoká, velké kapli podobná budova. Stěny její byly okrášleny množstvím rozmanitých výjevů z legend a pověstí. Pokud se pamatuju, byla to pěkná práce štukatérská a doposud ještě dosti zachovaná.

Dvůr, do něhož jsme byli vešli, byl z tří stran, a sice nejen podle zevnějšího průčelí chrámu, nýbrž i po obou stranách vpravo vlevo od západu k východu obklopen křížovými, dovnitř dvora otevřenými chodbami.

Klenuté stropy křížových chodeb pokryty byly rozmanitými, primitivními vyobrazeními rozličných zázraků a výjevů ze života svatých a světic; na stěnách pak v malých výklencích bylo množství křiklavými barvami dosti živě malovaných obrazů za sklem. Skoro každý obraz ten podobal se jednoduchému oltáři.

Viděl jsem tu rytíře v starém kroji s výrazem zmužilosti nebo zbožnosti v tvářích; zde sličnou ženštinu kyprých tvarů, onde matrónu s vráskovitou odpornou tváří a opět jinde pošmurný nevlídný obraz nějakého poustevníka nebo řeholníka.

Křiklavá živost obrazů i výjevů na obmítce dodávala chodbám těm zvláštního rázu, ale spíše odporného, ba skoro děsivého, nežli příjemného nebo k tiché zbožnosti vábícího.

Na obou koncích hlavní chodby, pak v středu a na konci obou pobočních chodeb byly větší a menší kaple s oltáři jako v chrámech. Nad chodbami byly chodby jiné, určené patrně pro řeholníky nebo

pro osoby v chrámě obsluhující.

Čtverhrannou budovou uprostřed dvora, za kterou rozprostíral se vlastní chrám, rozdělen byl dvůr na dvě části, z nichž každá tvořila pravidelný čtverhran, zarostlý sporou travou. Tu a tam stál zakrnělý, pouvadlý nějaký strom.

Uprostřed každého z těch dvou čtverhranných prostranství stálo velké, asi tři sáhy vysoké skupení soch z pískovce a pod ním zbytky starých vodojemů.

Pokud se pamatuju, nebyla již ani jediná socha celá. Obě skupení byla deštěm, sluncem a prachem zčernalá. Místy bylo vidět mechovinu a z mnohé trhliny vyrůstaly úponkovité nebo vřesovité rostliny. Slovem vše bylo, možno-li, sešlejší a zpustlejší soch a skupení před chrámem.

Následkem valně již k západu se chýlícího slunce panoval v podivném, druhdy zajisté velmi osamělém a smutném nádvoří matný zažloutlý přísvit, dodávající všem předmětům rázu bizarnějšího než kdy jindy.

Bylo mi jaksi teskno, ba úzko. Však neobyčejný ruch a množství lidí všech tříd a všeho stáří, kteří tu právě dleli, trapný pocit můj vbrzku zaplašili.

V nej rozmanitějších skupeních leželi nebo seděli lidé, jak se zdálo, celé rodiny nebo známí, na slámě v křížových chodbách dolejších i hořejších, takže nebylo téměř ani možno chodbami projiti a musilo se chodit podél chodeb po nádvoří.

Než i zde bylo množství bdí buď v skupeních nebo osaměle. Někteří, zvláště muži, živě rozmlouvali. Jiní v zamyšlení volným krokem se procházeli. Tu a tam obstárlejší nebo churavá nějaká osoba jsouc opřena o zeď, podřimovala. Jinde hrály si dítky a opět jinde některá ženština plakala nebo se modlila.

Vše bylo tak mimořádné, tak neobyčejné, že nelze vypsati.

Také něco pěšího vojska tu bylo, ale málo. Měliť na nádvoří pušky v pyramidách, u nichž stála stráž; ostatní vojáci byli rozptýleni po celém nádvoří nebo v chodbách.

Kromě toho spatřil jsem také několik řeholníků, starých to mužů

v tmavých, hnědých rouších.

Procházeli se po chodbách mezi lidem a rozdávali právě chléb každému, kdo po něm ruku vztáhl.

Dle všeho meškali tu lidé již po několik dní a podle rozházené, rozšlapané a sležené slámy také zde po celou dobu tu spali, a sice nejen ve všech místnostech uzavřených, nýbrž i ve všech chodbách a kaplích, slovem všude, kde byli aspoň poněkud chráněni před deštěm a chladným větrem nočním.

Byli to vesměs uprchlíci buď ze Starého, buď z Nového Města, ale hlavně z malostranských budov na levém břehu Vltavy, odkud je byla palba z ručnic z druhého břehu nebo pouhá bázeň vypudila.

Prošli jsme dvakráte po nádvoří podél křížových chodeb.

Nikdo si nás nepovšimnul. Jak se zdálo, staral se každý o sebe a nanejvýš o svou rodinu nebo své známé. Nás patrně nikdo neznal.

Toliko jeden z řeholníků rozdávajících chléb zastavil se před námi, a ukrojiv nám každému z velkého bochníku po krajíci chleba, šel zase micky dále.

Posléze zhlédla pěstounka má přece osobu známou. Byla to chudičká, asi šedesátiletá stařena, sedící na stupínku u jedné kaple.

„Dobrý večer," oslovila ji má pěstounka.

Stařena zvedla hlavu a vlídně poděkovala.

„Prosím vás, možno tu někde přespat?" optala se pěstounka, které patrně na přespání nejvíce záleželo.

„Oh ano, ale jen zde na chodbách; všady jinde už je plno," zněla odpověď. „A kde spíte vy?"

„Tady v kapli sedmibolestné Matky boží," vece stařena a přitom ukázala rukou za sebe na velké skleněné dvéře. „Spí nás tam ale tolik, že už není pro nikoho místa."

Pěstounka má se zamyslila.

„Ale vy máte dítě," pokračovala stařena pohlédnuvši na mne. „Tomu musíme udělat místa. Víte co – já a vy zůstaneme před kaplí a hošík ať si lehne dovnitř na moje místo."

S nelíčenou radostí přijala pěstounka má tento návrh.

Usedli jsme vedle stařeny na týž schůdek a stařenka, žvavá to

žena dobrého srdce, počala pěstounce mé vypravovat rozmanité, klepům podobné historky o osobách, mně a možná i pěstounce samé úplně neznámých.

Mne vše to arci ani dost málo nezajímalo. Seděl jsem tiše vedle pěstounky a naslouchal jen tak napolo.

Byl jsem unaven. Kromě toho dlely myšlenky mé skoro neustále u otce. Nedovedl jsem sice úplně oceniti nebezpečí, v jakém se otec nalézal; ale tušil jsem je a tušení to bylo velmi trapné.

Zatím bylo slunce zapadlo a v křížových chodbách počalo se znenáhla rozhošťovati šero. Zároveň tichnul povlovně ruch a šum, jenž tu byl panoval. Lidé zde dlící počali se ukládati k spánku.

Byl to prazvláštní pohled na tuto směsici lidí.

Z místa, kde jsem seděl, přehlídl jsem kromě poboční jedné chodby také celou hlavní chodbu, táhnoucí se podle celého průčelí chrámu.

Zde ležel stařec vedle malé dívky; tam zase matka a několik dětí takořka v jeden chomáč schouleny a toliko otec, sedě vedle nej mladšího děcka, ještě bděl. Jinde spalo pět a šest osob tak tvrdě, že jim ani dost málo nevadil hlasitý hovor vedlejšího skupení mužů.

Byli tu lidé chudičtí i mohovití a všichni bez rozdílu leželi na slámě, jsouce přikryti buď jen nějakou houní, nebo ženským šátkem.

Jak se mi zdálo, nebráno tu také žádného ohledu na stav nebo jakýkoli jiný privilej. Kam si byl kdo poprvé ulehl, tam ležel také podruhé a potřetí a nikdo místa toho nezaujal bez jeho svolení. Krátce všude panoval vzorný pořádek."

Přítel se odmlčel.

„Proč ustáváš ve svém vyprávění?" optal jsem se. –

„Zdá se mi, že tě nudím," připomíná přítel. „Vypravujuť vcelku nepatrné věci tak podrobně…"

„Nikoli," přerušuju přítele. „Jen vypravuj, jak sám uznáš za dobré! Vždyť i tyto podrobnosti neopakujou se v Praze příliš často."

Poté přítel dále vypravoval:

„Sedě tiše vedle své pěstounky, počal jsem zanedlouho podřimovati, a nevím tudíž, co dělo se kolem mne. Toliko na to ještě

jako ve snu se pamatuju, že pěstounka má vzala mě do náručí a odnesla do kaple, kde uloživši mne na slámu, přikryla mne vlastním šátkem.

V kapli panovala již takměř čirá tma. Vím též, že prosil jsem pěstounku, by u mne zůstala, a pamatuju se zcela dobře, že usedla vedle mne na slámu a držíc ruku moji ve své tiše se modlila.

Vbrzku poté jsem usnul…

Jak dlouho jsem spal, nemohu udati.

Zdálo se mi, že nalézám se kdesi v překrásné zahradě. Stromoví bylo štíhlé, vysoké a v korunách neobyčejně husté. Po štíhlých kmenech a ratolestích pnulo se vzhůru množství úponkovitých rostlin, jejichž květy v korunách stromů se houpajíce, leskly a třpytily se v měnivých, takořka oslňujících barvách.

Zahradou vinulo se množství úzkých i širokých stezicek, vesměs jasně žlutým pískem posypaných.

Místy bylo viděti malou planinu, porostlou hustou, vysokou, kypře zelenou travou, nad kterouž kolébaly se žhavě purpurové, žluté, modré a běloskvoucí květy neznámých mi rostlin. Jinde trčelo kolkolem houští takměř neproniknutelné.

Kolkolem panovalo hluboké ticho, rušené jen občas lehýnkým zašustěním padajícího listí nebo lahodným zašveholením nějakého ptáka v korunách stromů nebo v hustém houští.

Byl jsem v podivné zahradě té o samotě.

Zmocnila se mne úzkost. Běžel jsem po jedné stezce, aniž bych věděl kam a proč.

Cesta brzo se rozšířila, brzo zase zoužila. Někdy dotýkaly se hluboko dolů skloněné ratolesti stromů nebo svislé úponkovité rostliny mé hlavy; jindy zase jsem se octnul na velkém, louce podobném prostranství a vbrzku zaslechl jsem zdáli tajemné šplouchání vln.

Běžel jsem ještě rychleji, až jsem spatřil zdáli stříbrnou prouhu bud potoka, nebo nějaké řeky.

Náhle však se vše změnilo. Neběžel jsem více, nýbrž seděl ve stínu košatého stromu na břehu široké řeky a vedle mne seděla má

matka.

Úzkost a bázeň má byly zmizely a klidně, spokojeně díval jsem se na protější břeh.

Hladina řeky byla hladká a jasná jako zrcadlo a hejna rozličných ptáků vodních poletovala nad vodou nablízku obou břehů.

Na protějším břehu rozkládal se hustý, neproniknutelný les. Zetlelé a tlící kmeny starých obrovských stromů ležely nad sebou a nad nimi rozkládaly mladší stromy své kypře zelené, husté koruny.

Jemňoucký svit žhavého slunce pronikal smaragdovým tímto baldachýnem a osvětloval matně podivné, palmovité, kapradinové a kopřivám podobné rostliny s bohatými, carokrásnými květy ohnivých, pestrých barev a neobyčejných, bizarních, ale překrásných tvarů.

Mírný větřík vanul k nám přes řeku opojnou, ba omamující vůni.

Z dálky, kam mohutná řeka spousty vod klidně a majestátně valila, zazníval temný hukot vodopádu, jako by vycházel z hlubokých roklin, do nichž se vody řítily, a nad strmými pitoreskními skalami šouraly se lehýnké mlhy jako stíny oblaků…

Bylo mi volně, nevýslovně volně a blaze.

Znenadání zmocnila se mne pochybnost, že nesedím podle drahé své rodičky, nýbrž podle ženy zcela cizí.

‚Maticko drahá, drahá!' zaúpěl jsem, aniž bych byl očí svých k ní povznesl.

Žena podle mne sedící stiskla mi ruku a zašeptla:

‚Tiše, hochu, tiše!'

Bez odpovědi zadíval jsem se opět na protější břeh.

Místo bujně zeleného stromoví spatřil jsem hustou mlhu, kterouž prokmitávalo slabé, třepetající se světélko jako hvězdička.

Blížilo se vždy více ke břehu, pak rychlostí blesku přelítlo přes hladinu řeky a zapadlo v brčálovou trávu před námi.

Změna ta mne překvapila.

Pohlédnuv bystřeji v místo, kam bylo světélko zapadlo, spatřil jsem šeredné hádě s otevřenou tlamou, z kteréž neustále šlehal tenoučký jazýček. Zelená očka ošklivého plaza byla na mne upřena.

Chtěl jsem vzkřiknouti, ale nemohl jsem.

Náhle otřásla se země, jako by bylo zhluboka zahřmělo, a podivný jakýs blesk šlehnul přede mnou. Více jsem pranic neviděl; zdálo se mi, že se probouzím. Pomalu probíral jsem se ze sna; avšak občas slyšel jsem vzdálené hřímání a zdálo se mi, že probouzím se v místě rudě osvětleném.

Procitnuv úplně rozhlédl jsem se kolem. Nalézal jsem se v malé, asi pět kroků dlouhé a tolikéž kroků široké, zarudlým světlem osvětlené kapli. Osvětlení bylo mdlé, ale přece aspoň dostačilo, že rozeznal jsem obrysy předmětů kolem.

Kaple tvořila pravidelný čtverhran, vybíhající ve výši asi čtyř nebo pěti sáhů v kulatou, uprostřed proraženou klenbu, nad kterouž nalézala se ve výši asi čtyř stop klenba menší, taktéž kulatá.

Světlo do kaple vnikalo zčásti velkými zasklenými dveřmi, z větší části však nějakými otvory mezi oběma klenbami shůry.

Ležel jsem podle jedné stěny na slámě. Proti mně a za mojí hlavou proti dveřím nalézaly se při stěnách dva velké, rozličnými pozlacenými ozdůbkami a sochami okrášlené oltáře. Před oltářem proti mně visela na jakés železné tyčce ve zdi zaražené malá lampička.

Předměty na oltářích nemohl jsem pro nedostatečné osvětlení rozeznati; neboť i lampička hořela, když jsem procitl, tak mdle, že nerozeznal jsem kolem sebe skoro nic zcela určitě.

Časem vnikalo však dovnitř zarudlé světlo intenzívněj i, čímž bylo možno aspoň na několik okamžiků předměty lépe rozeznati.

Odkud by podivné světlo to přicházelo, nemohl jsem rozpoznati.

Zdálo se mi, jako by to byla rudá „záplava velkého požáru, ale občasné, blesku podobné šlehání intenzivního, mnohdy i oslňujícího světla se současným, vzdálenému hřímání podobným rachotem nasvědčovalo prudké bouři, která se byla nejspíše nad Prahou rozzuřila.

Vše, co jsem byl právě vypravoval, postřehl jsem v několika okamžicích.

Temný hřímavý rachot byl mnohdy tak mocný, že cítil jsem, jak

třese se pode mnou podlaha.

Zmocnila se mne úzkost.

Chtěl jsem vstáti, ale nohy mé byly jako ochromeny. Pronesl jsem příjmení své pěstounky, o níž jsem se domníval, že spí v kapli nebo přede dveřmi, ale jen dutý ohlas vlastního mého hlasu byl mi odpovědí.

Několik okamžiků panovalo kolem hluboké ticho.

Chvíli jsem pozorně naslouchal a tu se mi zdálo, jako by na širokém stupni před oltářem přede mnou bylo se něco pohnulo a slámou, kterou byla podlaha kaple postlána, zašelestilo.

Vtom šlehnul zase intenzivnější zásvit kaplí.

Rozeznal jsem před sebou na slámě neurčité obrysy muže.

Nebyl jsem tedy v kapli sám. Ale bylo mi divno, že není nás tu více, jak byla stařena, která mi byla své místo v kapli postoupila, zvečera připomenula.

Upíraje zraky své na neznámého svého soudruha, ani jsem se nepohnul.

Muž ten, jak se zdálo, spal a nejspíše jej volání mé na okamžik ze sna vyrušilo. Vyčkal jsem několik okamžiků, ale bázeň a úzkost má vždy více se vzmáhaly. Snažil jsem se vztyciti, ale nemohl jsem než pokleknouti.

Pronesl jsem jméno své pěstounky poznovu hlasitěji a opět mi byla odpovědí jen dutá ozvěna vlastního hlasu.

Tentokráte však muž přede mnou napolo se vztyčil. ‚Kdo to volá?' optal se temným, skoro hrobovým hlasem.

Neodpověděl jsem.

Drsný hlas, jejž jsem byl právě zaslechl, působil na mne jako hlas příšery.

Chvěl jsem se na celém těle a studený pot vyvstával mi na cele.

Nevěda skoro ani, co činím, sepjal jsem mimovolně ruce a počal se šeptmo modliti otčenáš.

Napolo se vztyčivší neznámý mne zpozoroval. ‚Kdo jsi, koho voláš?' ozval se po malé chvíli. Neodvážil jsem se promluviti.

‚Kdo jsi, koho voláš?' opakovala přísně temná postava přede

mnou, vztáhnuvši proti mně velitelsky jednu ruku.

Pronesl jsem tiše, bázlivě své jméno a hned nato pokračoval jsem šeptmo v modlitbě.

‚Tedy to přece nebyl sen!' zamumlal neznámý.

‚Ale jak sem přicházíš?' doložil hned nato zcela zřetelně.

Chtěl jsem odpovědít; ale neznámý mne předešel.

‚Však vím. Přišel jsi sem právě tak jako já – viď?' pravil. , Jsme uprchlíci a – teď nás tu všichni nechali samotě, poněvadž nemohli odolat pokušení, aby viděli, jak slaví lidská vášeň své triumfy.'

Dutý hlas neznámého zněl úsměšně, skoro drze.

Několik okamžiků trvalo trapné ticho, rušené jen šeptem mé modlitby a občas temným, vzdálenému hřmění podobným rachotem.

Neznámý muž usednuv poté na slámě, podepřel oba lokty o kolena a skryl obličej v dlaních.

Byl buď zadumán, neb o něčem přemýšlel.

V zarudlém pološeru, jež v okamžicích těch v kapli právě panovalo, viděl jsem jen neurčité obrysy jeho postavy.

Náhle sebou muž ten pohnul a vztyčiv hlavu obrátil obličej přímo ke mně.

Zdálo se mi, že dívá se přímo na mne.

Nemýlil jsem se; neboť hned nato šlehnul zase několik okamžiků trvající intenzívní zásvit kaplí, jenž osvítil i tvář neznámého.

Spatřil jsem ošklivou, zarudlou tvář muže asi padesátiletého. Dlouhé tmavé vlasy splývaly v nepořádku po skráních a v důlcích zapadlé oči byly na mne neodvratně upřeny.

Byla to tvář, kterou sice nelze popsati, ale na kterou také nikdy nelze zapomenouti.

Mně aspoň nevytratila se nikdy z paměti. Spočívaloť v přísných, drsných tazích těch cosi děsivě strnulého, jako němá zoufalost, ve vytřeštěném, neodvratně na mne upřeném pohledu pak cosi jako nevýslovné utrpení a nezměrná bolest.

Jen několik okamžiků mohl jsem škaredou tu tvář pozorovat; neboť v malé chvíli nastalo v kapli opět dřívější zarudlé pološero.

Neznámý, jenž mne byl rovněž tak zkoumavě pozoroval jako já jej, otázal se poznovu přidušeným, poněkud nedůvěřivým hlasem:

‚Jakže se jmenuješ?'

Opakoval jsem jméno své bázlivě a s úzkostí – a hned nato pokračoval jsem opět šeptmo ve své modlitbě.

Teprve nyní, jak se zdá, neznámý postřehl, že se modlím.

‚Ty se modlíš, hochu? Ustaň, ustaň se modlit!' zvolal prudce.

Vášnivý, rozkazovací tón jeho mne zarazil. K modlitbě sepjaté ruce mé klesly mi mimo volně do klína. Ustal jsem v modlitbě skutečně; ale úzkostná bázeň má byly tím větší.

‚Podivno, jak se lidé scházívají!' zamumlal neznámý po malé přestávce, jako by mluvil sám k sobě. ‚Kdo by se byl nadál, že právě dnes, že právě v okamžiku, když spatřil jsem ji ve snu tak živě – ozve se podle mne hlas jejího dítka…'

Podivná, přidušená tato slova neznámého rozchvívala duši mou jako trpká vzpomínka.

‚Znáš mne, hochu?' ozval se náhle neznámý nahlas.

Nežli však jsem mohl odpovědít, dodal:

‚Neznáš, viď? A přece jsem byl nejlepším přítelem tvé matky.'

Lehký výkřik vydral se mi z prsou.

‚Neboj se, hochu!' konejšil mne neznámý hlasem co možná přívětivým. ‚Jeť bázeň lidská právě tak zbytečná a malomocná jako rouhavá modlitba. Uč se trpět, hochu! Uč se trpět, abys sobě v pozdějších letech nezoufal…

Ty neznáš ještě světa, ty nevíš ještě, jak často rozhoduje pouhá náhoda… Věz jen tolik, že kdyby byla tvá matka uposlechla mé rady, – nebylo by tebe na světě… Hnusilo se mi krvavé řemeslo tvého otce; ale láska tvé matky byla mocnější a rada má byla oslyšána…

A právě před několika okamžiky viděl jsem matičku tvou ve snu. Byla na smrt bledá a z oka zírala jí zoufalost. Ptala se mne po tvém otci, ptala se hlasem přidušeným, bolestným. Odpověděl jsem jí, že jsem s ním náhodou mluvil před několika dny, že byl zdráv a vesel, ale nyní že nejspíše…

Matka tvá nevyčkala, až bych dopověděl. Rychle chvátala ode mne. Pospíšil jsem za ní. Běžela vždy rychleji, takže jsem jí sotva stačil.

Náhle před očima mýma zmizela. Běžel jsem dále, až octnul jsem se u břehu Vltavy před domkem, v němž otec tvůj nyní s tebou bydlí.

Před domkem bylo pusto – jen opodál u schůdků, vedoucích k Vltavě, klečela tvá matka u mrtvoly tvého otce…

‚Bože! Můj otec, můj ubohý otec!' zaúpěl jsem.

‚Utiš se, hochu! Vždyť to byl jen sen,' pravil neznámý vážně, tónem poněkud káravým. ‚Uč se rozeznávat skutečnost od pouhého přeludu, pravdu od pouhého zdání! Vzdechy a modlitby ostatně nikdy nepomohou! Neúprosně, bez milosrdenství a bez ohledu na lidská přání pracují síly přírodní. Člověk je pouhou loutkou jejich a dobře pro něj, pozná-li to záhy nebo nepozná-li toho nikdy.

Jsem z těch, kteří poznali děsnou tuto pravdu záhy. Byltě jsem skoro v temže stáří jako ty a pamatuji se na všechny podrobnosti, když otec můj, tenkráte muž v plné síle, náhle nebezpečně ochuravěl. Slyšel jsem mluvit i kolem jeho lože, že životem nevyvážné, že lékař vzdal se veškeré naděje. V úzkosti své pospíšil jsem do chrámu a po několik hodin vyklečel jsem tam na studené dlažbě v nejvroucnější modlitbě, aby bůh otce zachoval… A přece, když jsem se vrátil domů, byl otec mrtev…'

Po malé přestávce neznámý pokračoval:

‚Je cosi strašného ve věrouce, která hlásá, že bůh dal člověku svobodnou vůli, a přece že bez vůle boží ani vlas s hlavy nesejde. Co ti platná svobodná vůle, když ji nemůžeš bez svolení cizí, neznámé a nepochopitelné všemohoucí síly k platnosti přivésti? Avšak ještě strašnější jest pomyšlení, že za všechny ty děsné skutky, které se vědomě i nevědomě pášou ve světě, činí se zodpovědným bůh, bez jehož vůle nic se nedělo a neděje…

Zvláštní, podivný tvor je člověk!

Zná svou malomocnost; ví, že ze všech stran dorážejí na něj mihardy zjevných i tajných nepřátel, kterým se ubránit nemůže; ví,

že bez jeho viny a přičinění strašné pohromy živelní ničí statisíce životů lidských; tuší, že neviditelné zárodky organické ve vzduchu, o nichž se domníváme, že jsou původci nesčíslných nemocí, vznikly jen k jeho záhubě; slovem ví a zná, že vůči přírodě, která nezná milosrdenství, jest tvorem rovněž tak bezmocným jako kterýkoli bídný mraveneček; přes to vše přibásnil sobě ve své pýše vlastnosti svrchovaného pána přírody, nad kterouž však nemá poměrně větší moci než kterýkoli jiný, byť sebemalomocnější a bídnější tvor tohoto světa.

Ne dosti na tom, že tváří se býti tvorem vyšším, vznešenějším tvorů ostatních, on vymýšlí sobě i bytosti nadsmyslné, připisuje jim vlastnosti nejskvělejší, nejdokonalejší, jen aby porovnáváním s nimi mohl hověti své sobeckosti. Však přes všechno porovnávání s vymyšlenými těmito vzory vznešených bytostí zůstal otrokem svých vášní. Nejlepší z nás usilovali sice o vykořenění vášní, ale ani největšímu úsilí nepodařilo se více než dočasné utlumení a zmírnění vášní jednotlivců.

Poznal jsem život i vášně lidské, zkoumal je a přemýšlel o nich, ale výsledek přemýšlení mého byl zdrcující.

Jsa člověk mírný, tichý, nevýbojný, musil jsem jiným, vášnivým a výbojným sloužit za podnož, na kterou drze stoupali, kdykoli se chtěli vyšinouti; za kovadlinu, do které zběsile bušívali, kdykoli jim šlo o provedení sobeckých plánů a ukájení nejrůznějších vášní a náruživostí. Jaký div, že nemiloval jsem nikoho, že nevážil a necenil jsem si nikoho kromě jediné, tiché, mírné a neskonale dobré bytosti pro její upřímnou oddanost a vřelou lásku k svému příteli, k tvému otci – tvé matky…

Byl jsem přítomen posledním jejím okamžikům.

Dlouho díval jsem se mlčky v kalné, hasnoucí již oko její, očekávaje s trapnou úzkostí, až slábnoucí dech její ustane docela.

Životní síla její vzpružila se ještě jednou, naposledy.

Matka tvá vztyčila se poněkud na loži a slabým hlasem děla:

‚Prosím, prokaž mi jen službu jedinou… Mé dítě bude osiřelé; časem svým vstoupí do světa –– prosím tě, neopouštěj je… Budiž

mu přítelem upřímným a při příležitosti je pouč, aby se neklamalo, jako se klamou tisícové. Nechť pozná svět a lidi, jakými jsou skutečně, a nikoli, jakými si je přejeme… Pravda, byť nejtrpčí, nejdrsnější, nechť stane se mu milejší klamu nejsladšího…'

A za několik okamžiků matky tvé již nebylo…

Avšak i ve mně se zklamala! Zapomnělť jsem posledního přání jejího a zůstavil tebe, jediné a nejmilejší její dítě, tvému osudu.

Teprve dnes po mnohých letech setkáváme se náhodou a v okolnostech tak zvláštních a podivných. Teprve dnes, když jsem byl ve snu matičku tvou opět spatřil tak živě, jako by u mne stála, připomenul jsem si poslední její přání a jedině toto připomenutí je příčinou mých slov.

Věziž tedy aspoň úryvek z mého života, abys poznal, co přála si tvá matka v posledních svých okamžicích. Doba i místo, kde se právě nalézáme, je k tomu nejvhodnější. Ty alespoň na dnešní noc a slova má nikdy nezapomeneš..

Neznámý opět na chvíli se odmlčel.

Úryvkovité jeho vypravování zajímalo mne v nemalé míře přes to vše, že jsem všeho nechápal úplně.

Neodváživ se však promluviti setrval jsem bez hnutí, až po několika okamžicích neznámý přítel mé matky opět promluvil.

‚Nemysli, hochu, že tě neznám. A neznáš-li ty ještě mne, poznáš mne dosti záhy neb o mě uslyšíš dříve nebo později, když už mne snad dávno nebude.

Před třemi dny ještě jsem se nenadál, že budu dnes spáti – bez okovů… Netušil jsem, že může všeobecný proud strhnouti i člověka tak chladnokrevného, jakým jsem já… Bylo mi podivno při prvním útoku granátníků – ale potom…

Eh což! – Byl jsem jat a vlečen ze Starého Města na Malou Stranu. Střežili mne, seč bylo v zmatku možno; ale uprchl jsem přece a nyní dlím nepoznán takořka v jejich středu… Z města se dostati není naprosto možno a nebylo by také nic platno. Nejsemť v městě Člověk neznámý, a náhodou-li neučiní několik kulí konec životu dvou nebo tří lidí, kteří mě jali a znají, – budu dříve nebo později

přece vypátrán…

A víš, jaký trest je vyměřen na velezradu?… Smrt prachem a olovem neb oprátkou!…

Nelekám se toho! Život je mi už skoro lhostejný… Otce tvého, druhdy přítele nejlepšího, snad nikdy již nespatřím. A proto budeš mu moci někdy vypravovat sám, čeho jsi byl svědkem v podivné této chvíli, když on – jak bezpečně vím, – poprvé řídil opravdovou palbu baterie…‘

Neznámý opět ustal ve svém podivném rapsodickém vypravování, jemuž jsem naslouchal s dechem zatajeným.

Bylo mi úzko, a přece zase jaksi příjemno ve společnosti muže, budícího v duši mé svými slovy bázeň i důvěru současně, muže, který znal rodinné poměry mé a k rodičům mým stál v tak důvěrném poměru přátelském jako snad nikdo jiný.

Přece však jsem nemohl ani slova pronésti. Polokleče a polosedě měl jsem ruce v klíně sepjaté a upřeně díval jsem se mlčky před sebe k oltáři, kde neznámý, jsa opřen zády o oltář, seděl.

Pro znovu nastalé přirudlé pološero nemohl jsem zase nic víc rozeznati nežli tmavé neurčité obrysy postavy neznámého.

Po chvíli neznámý poněkud se vztyčil; ale hned zas usedl jako dřív a počal výpravovati hlasem poněkud přidušeným:

‚Po smrti tvé matky neznal jsem ve světě nikoho, k němuž bych byl mohl podobně přilnouti. Otce tvého znám z let chlapeckých; studovaliť jsme spolu na temže gymnasiu v Jindřichově Hradci.

Kromě otce tvého býval v té době nejupřímnějším soudruhem mým jakýsi žid. Byl to dobrý hoch; ale povahu kmene židovského v ničem nezapřel. Bohem jeho byl zisk a bohu tomu byl by obětoval vše.

Ještě jsme studovali, když vydal se do světa, a od té doby jsem o něm neslyšel.

Teprve před třemi roky obdržel jsem od něho list, v němž připomenuv, že daří se mu obstojně, zval mne na nějaký čas k návštěvě na statek, jejž byl před delším časem v kraji tarnovském v Polště najal.

Bylo právě na sklonku měsíce srpna, kdy jsem měl dostatek času. Přijal jsem tudíž vyzvání a odejel za několik dní k starému soudruhovi.

Statek ležel v utěšené krajině asi šest hodin cesty na východ od Tarnova. Průčelí hlavní jednopatrové budovy obráceno bylo na náves malé neúhledné vísky, obklopené množstvím ovocných zahrad. Náves byla velká, nerovná a hrbolatá. Uprostřed byl malý rybníček, kterýmž protékal potok, a u lávky, přes potok ten vedoucí, stál velký dřevěný kříž s podobou Kristovou z plechu.

Okolí bylo přerozkošné.

Obyvatelstvo vísky bylo katolické. Nájemce panského statku, jediný to žid v osadě, nepožíval u obyvatelstva velké přízně, ba byl i nenáviděn pro svou lakotu a časté pokutování a trýznění sedláků.

Okolnost ta byla by mne záhy ze statku vypudila, ale setrval jsem přece z příčiny zcela jiné. Bývalý soudruh můj byl vdovec a jediná šestnáctiletá jeho dcera...

Však k čemu líčit dobrotu, mírnost a lásku bleďoučké, takřka éterické této bytosti s divuplným výrazem v černém oku? – K čemu mluvit o něžné, bělounké ručince, o kyprých, purpurových rtech, o hustém, hebkém vlasu havraním, o lehýnkém ruměnci na bledých líckách, když se studem zapýřila, o měkkém, lahodném zvuku hlasu, když promluvila?…

Zůstal jsem jedině kvůli tomuto děcku, které ke mně v několika dnech přilnulo více než k otci, ba snad více, než by bylo přilnulo k příteli nejmilejšímu.

Vrátiv se zanedlouho z Haliče do Prahy, počal jsem se zapřádati v podivné sny.

Divuplný obraz něžné, cituplné dívky tanul mi neustále na mysli. Marně snažil jsem se jej zapuditi; pracoval jsem do znavení, ale obraz její vznášel se před duševním zrakem mým neustále.

Znenáhla přecházelo přemítání mé v dumání, jež bylo přísné duševní práci nemálo na závadu. Po celé hodiny trávíval jsem skoro každodenně v podivné této duševní letargii. Bylo mi asi podobně, jako bývá mladíku, jehož duši byla poprvé v životě láska

rozechvěla.

A přece to nebyla láska, která mne k čarokrásné dívce poutala. Byl to pocit podobný mlhavé, nepochopitelné, ale takořka šílené příchylnosti, s jakou snad lze přilnouti jen k bytosti nejdokonalejší.

Zdáloť se mi, že není a nebylo na světě matky, která by byla dítko své čistěji, upřímněji, vřeleji a vášnivěji milovala nežli já podivnou tuto bytost andělskou…

Minulo několik měsíců.

Po celou tu dobu nedostal jsem o dívce žádných bližších zpráv a jenom z různých stručných poznámek v listech, jež mi otec její občas zasílal, soudil jsem, že žije klidně a spokojeně jako dříve.

V prvních dnech druhé polovice měsíce února roku 1846 obdržel jsem od jejího otce opět list, v němž byla také nejasná poznámka o jakéms nebezpečí, jež hrozí jeho rodině. List ten, vlastně jen tato poznámka byla příčinou, že jsem se odhodlal k opětné návštěvě starého přítele a jeho dcery aspoň na několik dní.

Bez odkladu učinil jsem vše, čeho bylo potřebí, a vydal se na cestu, aniž bych to byl příteli dříve oznámil.

Přibyv do Krakova shledal jsem tam poměry mimořádné. Zimničný ruch mezi obyvatelstvem nasvědčoval věcem neobyčejným, a nebylo k tomu mnoho potřebí poznati, že konají se s chvatem, bez ostychu a s bezpříkladnou smělostí přípravy – k povstání.

V soukromí, ba i ve veřejnosti verbováno pro revoluci s takovou smělostí, jako by nebylo ani možno, by se někdo počínání tomu mohl na odpor postaviti. Všady bylo slyšeti slova nadšení a bojechtivosti; šlechta a emigrace polská byly vítězstvím jisty.

Senát Svobodné obce krakovské musil se přiznati ku své malomocnosti a k naléhání zástupců ochranných mocností povolán do Krakova z Podhoří rakouský vojenský sbor ku pomoci.

V den, kdy přibyl jsem do Krakova, vtrhl voj ten čítající asi tisíc mužů do města. Velitel jeho, malomocný a nerozhodný generálmajor, dal nejen přečetná místa v městě obsaditi, nýbrž vyslal i značnou část vojska svého do okolí Krakova na hlídky.

Pro mne neměly všechny tyto přípravy jiné zajímavosti, nežli že jsem z nich nabyl přesvědčení, jaké asi nebezpečí hrozí příteli.

Bez odkladu vydal jsem se z Krakova na další cestu směrem k Tarnovu.

Přípravy ke vzbouření byly v kraji tarnovském ještě zjevnější nežli v Krakově, ale všady panoval ještě kbd. Dověděl jsem se na cestě, že vzmáhá se jitření mezi sedláky a že šlechta usiluje ze všech sil, aby je přiměla ku společnému jednání v povstání.

Druhdy šlechtou týraní sedláci byli však nyní nedůvěřiví, a pozorujíce, že jim jindy vždy hrdá šlechta počíná lichotit, obávali se, že kladou se jim vlastně jen osidla. Nedůvěra sedláků k povstalcům byla všeobecná, a proto uchýlili se onino o radu k úřadům rakouským, které jim radily, aby se nedali svésti a každého povstalce jali a k úřadům přivedli.

Vše to bylo známo po celé krajině, kterou jsem jel. Všudy mluveno o tom bez ostychu veřejně jako o věci nejnevinnější.

Přibyv do Tarnova dověděl jsem se, že povstání již vypuklo.

V noci ze dne 18. na 19. února soustředili se povstalci a táhli k Tarnovu. V Horozanech a v Lysé Hoře však nabaživše se lichocení, kterýmž chtěli sedláky pro povstání získati, počali vzbouřenci sedlákům vyhrožovati, aby je donutili ku společnému jednání; ale když v Lysé Hoře padla první rána z řad povstalců proti sedlákům, vrhli se tito s bezpříkladnou zuřivostí na povstalce a povraždili vše, co jim přišlo do cesty.

Když jsem zrána opouštěl Tarnov, panovalo v městě všeobecné zděšení a příčinu jeho poznal jsem za několik hodin. Potkalť jsem na cestě dlouhý průvod ozbrojených sedláků, vezoucích na saních a vozích zabité, raněné a z větší části strašně zohavené povstalce do Tarnova, by je odevzdali úřadům.

Byla to divoká směsice rozvášněných lidí všeho stáří.

Když potkali mé sáně, kázali zastavit. Vozka můj uposlechl, a teprve po náležitém prokázání se, kým jsem, svolili, že mohl jsem dále jeti. Mezitím slyšel jsem však jen výhrůžky platící povstalcům a z jednotlivých poznámek jsem vyrozuměl, že chystají se sedláci v

celém kraji tarnovském ku všeobecnému zabíjení osob nenáviděných, k drancování a vypalování statků šlechtických a židovských.

Jel jsem dále.

Doufal jsem doraziti k cíli v prvních hodinách po poledni; ale neschůdná cesta a hlavně četné a vysoké závěje sněhové, jimiž se musili koně v pravém slova smyslu prodírati, byly příčinou, že překvapila mne noc ještě asi dvě hodiny od cíle.

Koně byli vysíleni a kočí nechtěl již dále jeti, by v chumelenici, která byla kvečeru nastala, nezbloudil.

Několik hodin strávili jsme v bídné hospůdce jakési malé vesničky.

Naštěstí vichřice zanedlouho se utišila, přestalo sněžit a měsíc takřka v úplňku objevil se na obloze. Bylo asi k desáté hodině, když sliby v přiměřenou a zaslouženou odměnu přiměl jsem kočího, který si byl zatím odpočinul, k další jízdě.

Kočí zapřáhl a já vsedl zase do saní. Jeli jsme dosti rychle.

Skoro již v zenitu se nalézající měsíc ozařoval zasněženou krajinu, že leskla se v stříbrné záři jeho jako bájné zákoutí neznámého světa pohádkového. Jen tu a tam vrhala nějaká vršina neb osamělý nějaký strom podle cesty krátký, ale tmavý stín.

Noční ticho nerušeno než temným, táhlým vrzotem saní a veselým cinkotem zvonků na chomoutech koní. Občas vylétla ze struhy podle silnice vyplašená vrána, která krákorajíc popolétla dále, aby se dala zanedlouho koňmi opět vyplašit.

Asi po hodině poznal jsem, že blížíme se k cíli, a krátce před půlnocí spatřil jsem v dáli matné a neurčité obrysy známé mi vesničky.

Po celou noční cestu jsme nikoho nepotkali. Celé okolí, jak se zdálo, pohříženo bylo v hluboký spánek. Jenom několik světel, kmitajících z oken chatrčí vísky, ku které jsem se nyní rychle blížil, nasvědčovalo, že tam ještě aspoň někteří obyvatelé bdí.

Nebylo mi to ani dost málo nápadno; ale když jsem se přiblížil k prvním chatrčím, poznal jsem, že děje se ve vísce něco

neobyčejného. Stáloť před jednou z chatrčí několik mužů.

Když k nim sáně mé dojely, zastoupili mi cestu.

‚Kdo jste a kam jedete?' ozval se hrubý hlas.

Pověděl jsem.

‚Jeďte tedy!' zachechtal se jízlivě a potupně hlas

A skoro všichni muži divoce se rozesmáli. ‚Přijede nejspíš pozdě! ' dodal jeden z nich, když se byly sáně opět hnuly.

‚Jak to?' zvolal jsem obrátiv se v saních. Místo odpovědi zaslechl jsem jen pustý smích… Za několik okamžiků vjeli jsme do vesničky. Všude panoval hluboký klid.

Prostranná náves, kterouž bylo možno v jasné záři měsíce celou přehlédnouti, byla úplně pusta; ale zdálo se mi, že na druhém jejím konci mihlo se před jednou chýží několik temných postav, které hned zase zmizely.

Kromě toho nebylo mi pranic nápadno. Teprve když jsme vjeli na náves, kam bylo obráceno průčelí hlavní budovy přítelova statku, spatřil jsem, že z několika oken statku vychází zvláštní rudé světlo, jako by uvnitř hořelo.

Byl jsem sice již jen několik kroků od statku vzdálen, ale přece jsem ještě vybídnul kočího k většímu spěchu.

Kočí práskl do koní a v několika okamžicích objeli jsme zeď, která přede mnou zakrývala vrata statku.

Vrata byla dokořán. Vjeli jsme tedy kvapně přímo do dvora, kde spatřil jsem k nemalému podivení svému asi deset mužů, kteří moje sáně obklopili.

‚Co se děje?' táži se.

Místo odpovědi opáčil jeden z mužů:

‚A kdo jste vy, že se na to ptáte?'

Pronesl jsem své jméno, jež učinilo skoro na všechny zvláštní dojem. Ustoupiliť od saní a ani jediný neodpověděl.

‚Co se děje?' táži se poznovu.

Jeden z mužů přistoupil blíže a nesměle děl:

‚Odpusťte, velebný pane, – my tu jen hlídáme… Ale několik zpitých sousedů už je nahoře…'

Vtom zazněl z bytu přítelova divoký výkřik, provázený pustým smíchem a směsicí drsných hlasů.

Vyskočiv ze saní shodil jsem plášť, v němž jsem byl zahalen, a pospíšil, nikým nezdržován, ku vchodu do budovy a po schodech nahoru k přítelovu bytu v prvním patře.

Dvéře do předsíně a odtud do salónu vedoucí byly otevřeny.

Z divoké směsice hlasů zaslechl jsem slova: ‚Vzdej se, padouchu, – živ nebo mrtev musíš do Tarnova!'

V okamžiku, kdy jsem vrazil do salónu, volal kdosi: ‚Dost jsi se nás natýral – a teď bys nás chtěl ještě bouřit proti vládě?… Tvých slibů nedbáme, tvého lichocení si nevšímáme…'

Zvláštní divadlo objevilo se přede mnou.

V salóně bylo asi dvanáct nebo patnáct mužů starších i mladších, vesměs ozbrojených obušky a starými zbraněmi všeho druhu.

Někteří z mužů měli svítilny, jiní drželi v rukou hořící louce.

Ve všech tvářích jevila se k zvířeckosti rozplameněná divoká vášeň.

Vraziv do salónu rozhlédl jsem se kolem a tuše, co se zde děje, zvolal jsem přísným, velitelským hlasem:

‚Jménem nejsvětější Trojice vás vyzývám, abyste netýrali bližního a klidně se rozešli!'

Nenadálým mým objevením se, přísným hlasem a připomenutím nejsvětější Trojice byli rozvášnění sedláci poněkud zaraženi.

Divoká vřava náhle utichla a dav rozstoupil se na dvě strany, takže jsem mohl volně salónem projíti.

Hlavní příčinou toho byla ovšem jen okolnost, že mne někteří sedláci poznali, a vědouce, že jsem knězem jejich víry, kterýž jim byl za svého dřívějšího pobytu v osadě mnohou laskavost prokázal a v mnohém ohledu přispěl k ulehčení tehdy ještě trudného jich osudu, neodvážili se aspoň v prvních okamžicích k žádnému odporu nebo násilí.

‚Probůh, kam vás zavedla vášeň a zaslepenost, přátelé!' oslovil jsem je hned nato tónem mírným a přátelským. ‚Vzpamatujte se přec! Rozpomeňte se, že chcete spáchat zločin, jehož bůh nikdy

nemůže nechati bez trestu.‘

‚Ale, velebný pane, to věčné týrání!‘ ozval se po chvíli jeden hlas.

‚Víra naše však káže trpělivost,‘ opáčil jsem. ‚A proto vás opětně vyzývám, abyste se rozešli! Vždyť se snad dá záležitost vaše v mírnosti vyřídit.‘

‚Ne, ne!‘ zvolalo současně několik mužů a jeden sedlák dodal:

‚My jinak nemůžeme! Ptali jsme se úřadu, jak se máme zachovat, kdyby nás povstalci podněcovali ke vzpouře, a tam nám přáli, abychom každého, kdo tak učiní, jali a k úřadu dovedli.‘

‚Ale nikdo vás přece nevybízel ke skutkům násilným!‘ zvolal jsem poněkud přísněji. ‚Než i v případu, kdyby tomu bylo tak, nemohli, nesměli byste uposlechnout, ano vám v tom brání učení Kristovo!‘

Tato slova má nezůstala, jak se zdálo, na hlouček rozvášněných vesničanů bez účinku.

Nastalo několik okamžiků trvající mlčení.

Pozoruje v některých tvářích jakousi rozpačitost, chtěl jsem vhodnou příležitost vykořistit. Postoupil jsem tedy mlčky několik kroků kupředu.

Přítel, kteréhož byl až dosud přede mnou hlouček venkovanů zakrýval, stál mezi dveřmi, vedoucími do vedlejší komnaty, která sloužívala dceři jeho za ložnici.

Před sebou měl široký dubový stůl, jejž byl dle všeho, byv divokou chasou napaden, v rychlosti ku dveřím přitáhl, aby byl aspoň poněkud chráněn před nepředvídanými útoky. Levou rukou držel v náručí na smrt bledou, patrně omdlelou svou dceru; v pravé ruce měl bambitku. Přítel byl napolo oblečen; dcerka jeho měla na sobě bílý, lehýnký šat noční.

Jak se zdálo, byli rozkacenými a zpitými vesničany překvapeni, právě když se chystali k odpočinku.

Přítel spatřiv a poznav mě, nabyl poněkud zmužilosti. Avšak právě tato neočekávaná zmužilost u člověka jinak zbabělého stala se jemu i dceři jeho osudnou.

Vesničané, stojící ve dvou tlupách, byli mými slovy bud zaraženi,

nebo se nemohli hned rozhodnout i, jak se mají dále zachovat. Mlčeliť, a mlčení to bylo mi dobrým znamením.

Chtěl jsem nerozhodnost jejich vykořistit. Postoupiv až ke stolu, jenž chránil přítele, zašeptal jsem mu, aby byl tich, a chtěl jsem se obrátit k výtržníkům, abych je poznovu mírným způsobem napomenul k mírnosti; ale přítel plán můj několika slovy překazil.

‚Nechť se ted někdo odváží k útoku!' zvolal přísným hlasem, a pozvednuv bambitku, namířil ji proti tlupě u oken, jež vedly na náves.

Nevrlé, ba zlostné zamumlání ze středu tlupy té bylo jedinou odpovědí.

‚Kdo učiní jen krok kupředu, bude synem smrti!' zvolal přítel, nedbaje opětného mého varování.

‚Dřív nám lichotil a teď nám vyhrožuje!' vzkřikl kdosi z tlupy druhé.

Mlčky namířil přítel bambitku proti tlupě druhé, čímž vesničany v největší míře popudil. Rychlostí blesku vrhlo se několik mužů z první tlupy kupředu a jeden z nich nadzvednuv stůl, kterým se přítel chránil, převrhl jej.

Přítel vystřelil.

Z druhé tlupy zazněl výkřik bolesti; patrně byl někdo raněn. Současně vrhlo se i z této tlupy několik mužů na přítele. Byl stržen k zemi a smýkán ode dveří doprostřed salónu.

Mne a dcery jeho, kterou přítel byv udeřen do prsou, pustil z náručí, nikdo se nedotkl.

Ohlušující lomoz a surové spílání trvalo několik okamžiků. Obušky a zbraněmi tepali rozkacení vesničané do přítele.

Prosil jsem, zapřísahal jsem je, aby ustali; ale hlas můj nebylo v strašném hluku ani slyšet.

Vida že je přítel ztracen, chtěl jsem použiti všeobecného zmatku a zachránit i aspoň omdlelou dceru. Vzav ji do náručí, chtěl jsem vklouznouti do její ložnice, ale byl jsem zpozorován.

Dva z vesničanů vrhli se proti mně.

‚Zpátky!' vzkřikl jsem mocným hlasem.

Jeden ustoupil; ale druhý uchopil ubohou dívku kolem pasu, aby mi ji vyrval. S napětím veškerých sil bránil jsem se tomu; ale soupeř můj byl silnější.

Zápas náš o dívku netrval dlouho a již jsem cítil, že nedostává se mi sil, že musím podlehnouti. Drže levicí dívku pevně kolem pasu, snažil jsem se pravicí soupeře odstrčiti, ale marně. Svalovitá ruka jeho byla obemkla štíhlé tílko dívčino jako železné kleště.

V nesnázi své počal jsem prositi, ale prosba má měla účinek opačný. Netrpěliv a popuzen mým odporem, pustil posléze soupeř svou kořist; leč místo odpovědi udeřil mne pěstí do čela a srazil k zemi…

Co se dále dělo, nevím; byltě jsem beze smyslů sklesl na zem…

Jak dlouho jsem ležel bez sebe, nemohu udati.

Posléze probral jsem se znenáhla z mdloby jako člověk, jenž probouzí se z tvrdého sna následkem neobyčejné zimy. V prvních okamžicích nemohl jsem si ani připomenouti, kde se nalézám a co se bylo se mnou přihodilo. Mrazilo mě takřka až do kostí; byl jsem na celém těle zkřehlý a zanedlouho pocítil jsem palčivou bolest na čele a neobyčejnou žízeň.

Teprve po delší době vzpamatoval jsem se úplně.

Ležel jsem v salóně přítelově přede dveřmi, vedoucími do ložnice jeho dcerky. Kolkolem panovalo hrobové ticho. Plavá zář měsíce, vnikající dvěma okny dovnitř, ozařovala zčásti a mdle místo děsného výstupu, kterýž jsem si nyní připamatoval s neobyčejnou živostí.

Chtěl jsem vstáti, ale nedostávalo se mně sil. Volal jsem na přítele a dcerku jeho jménem, avšak vlastní hlas můj odrážel se dutě ode stěn. Nikdo neodpovídal; kolkolem bylo úplně pusto.

Namáhavě dovlekl jsem se posléze k jednomu z oken, kterými svítil měsíc dovnitř.

Bylo úplně zamrzlé. Vztyčiv se poněkud otevřel jsem je. Šlo do zahrady; ale i zde bylo všady pusto. Volal jsem, však ani nyní nikdo se neozýval. Chvíli zůstal jsem u okna toho, a nabyv poněkud sil, vlekl jsem se namáhavě k oknu protějšímu, které šlo, jak jsem věděl,

na náves.

Dovlekl jsem se k němu snadněji než k oknu prvnímu a otevřel je též.

Rozhlédnuv se po návsi, shledal jsem, že je úplně pustá. Světlo již k západu se klonícího měsíce ozařovalo zasněženou náves i chatrče kolkolem.

Ve vesničce panoval úplný klid. Všechna světla v chatrčích byla zhasnuta a jenom zář měsíce odrážela se od některých oken.

Hrobové ticho rušeno bylo občas slabým zasvištěním větříku, jenž rozhoupav na chvíli posněžené haluze stromů, smetl s nich několik chomáčů sněhu a letěl pak dále vesnicí, až svištěni jeho v dáli úplně zaniklo.

Byla to jedna z oněch čarokrásných luno jasných nocí zimních, jež báječným leskem a nevylíčitelným kouzlem působí i na nej rozčilenější mysl lidskou konejšivě.

Dlouho stál jsem u otevřeného okna a zrak můj mimovolně bloudil od chatrčky k chatrčce, až utkvěl na velkém dřevěném kříži, stojícím u lávky, kteráž vedla přes potok. Kříž ten obrácen byl zpola k západu, zpola k oknu, kterým jsem se díval.

Avšak sotva na něm zrak můj utkvěl, zachvěl jsem se. V záři měsíce viděl jsem zcela zřetelně, že nevisí na kříži rozepjatá podoba Kristova z plechu, nýbrž skutečné tělo lidské v bílém rouchu.

V prvním okamžiku měl jsem za to, že to klam smyslů, ale pohlédnuv na kříž pozorněji, shledal jsem, že visí na něm přibité tělo dívky…

Hlava ubohé byla skloněna k prsům a dva pletence černých vlasů splývaly jí přes ramena skoro až po pás.

Navzdor nedostatečnému osvětlení a dosti značné vzdálenosti poznal jsem v ukřižované dceru svého přítele…

Nebylo pro mne již žádné pochybnosti, že spáchán zde skutek nejzběsilejší brutálnosti.

Několik okamžiků díval jsem se bez pohnutí na kříž. Zpočátku jsem soudil, že ubohá není ještě mrtva, že tělo její svíjí se křečovitě na kříži; ale hned poté se mi zdálo, že visí na kříži již nepohnutě, že

jest mrtva.

Krev v žilách mých se rozproudila a místo mrazivého chladu cítil jsem rychle přibývající horko. Zkřehlé ruce mé nabyly v několika okamžicích opět vlády, cítil jsem, že následkem nenadálého rozčilení vrací se mi opět síla.

Jako pomatenec vrávoral jsem od okna ke dveřím a odtud po schodech dolů.

Zpočátku šel jsem zvolna a nejisté, pak vždy rychleji a jistěji. Octnuv se na dvoře, mohl jsem už skoro tak jistě dále jíti jako kdy jindy.

V domě i na dvoře, ba i na návsi nebylo ani živé duše. Vyraziv ze vrat, jež byly doposud dokořán, chvátal jsem přímo ke kříži a v několika okamžicích octnul jsem se pod ním.

Teprve nyní pozvedl jsem opět oči a pohledl na kříž. Spatřil jsem a poznal na něm skutečně přítelovu dcerušku…

Byla přibita velkými hřeby a útlé tělo její zakrývalo obraz Kristův skoro úplně. Hlava její byla poněkud k prsům a vpravo nachýlena, následkem čehož bylo těsně vedle její hlavy viděti tvář Kristovu.

Zář měsíce padala skoro přímo na její i Kristovu tvář; avšak výraz obou tváří byl nestejný. V mužné, křiklavými barvami malované tváři Kristově jevil se klid smrti, v bledé něžné tváři dívčině pak nevýslovné utrpení mučené. Víčka očí jejích byla pootevřena a oči, jak se zdálo, na mne upřeny.

Kříž, na němž bylo tělo ubohé dívky rozepjato, nebyl posněžen, nýbrž pokryt nesčíslnými ledovými křišťálky, jež v záři měsíce jako množství perliček se třpytily, a jenom tu a tam, kam byla při provedení brutálního skutku ukřižování ruka rozvášněného katana sáhla, bylo místo temné.

A uprostřed zvláštního tohoto jasu visela na kříži dívka v bílém svém nočním rouchu; zpod několika bílých sukének vyčnívaly útlé nožky její, z nichž jedna, bosá, přibita byla ke kříži, kdežto druhá v běloučké punčošce a atlasovém střevíčku visela nepřibita podle kříže. Část svrchního roucha byla utržena a až k hlavě ubohé povyhrnuta, odkud splývala dolů jako bílý závoj…

Co dělo se v duši mé při pohledu na tuto nevinnou oběť lidské ukrutnosti, nelze vylíčiti.

Dlouho díval jsem se na ukřižovanou upřeně a bez pohnutí. Zdálo se mi, že je již mrtva, a proto stál jsem dlouho před křížem, aniž by mi bylo napadlo, že možno snad ubohé nějakým způsobem přispěti ku pomoci.

Ve vesničce panoval doposud úplný klid. Jak se zdálo, bylo veškeré obyvatelstvo pohříženo ve hluboký spánek. I původcové děsného skutku meškali dle všeho bud mimo osadu, nebo již odpočívali na loži…

Mimo volně poklekl jsem před křížem, jako bych se chtěl modliti, ale očí svých nemohl jsem z kříže ani na okamžik odvrátiti.

Znenadání se mi zdálo, že prsa dívčina lehýnce se zdvihají, jako by ještě dýchala.

Možná že to byl klam smyslů; ale přece jsem zbystřil zrak. Zdálo se mi, že vidím, kterak jí od úst vane občas lehýnká, takměř nepozorovatelná pára, neomylný to důkaz dýchání.

Vyskočiv střelhbitě se země, obemknul jsem bez rozmýšlení dřevěný kříž a počal se soukati do výše. –

Kříž byl vysoký, takže nohy ukřižované byly asi dva sáhy nad zemí.

Avšak hned po prvním pokusu jsem seznal, že se mi nedostává zručnosti i sil k provedení mého úmyslu vysoukati se na kříž. Svezl jsem se po kříži dolů a sklesl pod křížem.

Myšlénka, že je dívka ještě živa, dodala mi však poznovu zmužilosti. Počal jsem volati o pomoc; ale hlas můj byl sláb a nikdo se neozýval.

Po několika trapných okamžicích opakoval jsem pokus svůj vysoukati se na kříž poznovu.

S napětím veškerých zbývajících sil svých vysoukal jsem se až k nohám ubohé oběti. Tvář má dotkla se studené bosé nožky dívčiny; leč v temže okamžiku opustily mě opět síly a skoro bez vlády svezl jsem se zase pod kříž.

Po krátké chvíli vztyčil jsem se poznovu a opakoval zoufalý

pokus potřetí.

Opět jsem se vysoukal až k nohám ukřižované; opět dotkla se tvář má studené bosé nožky a již jsem cítil, že síly mé zase ochabují, an tu náhle pod mýma nohama vylomil se kus zpukřelého kříže a jedna noha má nalezla aspoň nepatrné jakés opory v otvoru vylomeného dřeva.

Jistější postavení, jaké jsem tím byl zaujal, dodalo mi zmužilosti a vzbudilo ve mně naději ve zdar celého pokusu. Drže kříž oběma rukama obemknutý, snažil jsem se hlavou a zuby vyviklati hřeb, kterýmž byla bosá nožka dívčina ku kříži přibita.

Staré, zčásti zpukřelé dřevo kříže usnadnilo mi poněkud obtížnou a namáhavou práci. Po delším namáhání jsem pozoroval, že se hřeb viklá, a v několika okamžicích byl šťastně zuby vytažen ze dřeva, ale vězel ještě v noze.

Drže hřeb zuby a opřev čelo o nožku, vytáhl jsem hřeb po delším úsilí i z nohy, a abych měl výše opět opory, zasadil jsem jej zase do otvoru a vtlačil čelem co možná hluboko a pevně do kříže.

Částečný tento úspěch dodal mi zmužilosti ještě větší.

Namáhavě vysoukal jsem se po kříži tak vysoko, že mohl jsem se jednou nohou opříti o novou oporu, kterou mi poskytoval vytažený a opětně do kříže vtlačený hřeb. Boje se, aby hřeb pod mojí nohou nepovolil, obemknul jsem levou rukou příční trám kříže, a snaže se co možná držeti se více rukou tou než opírati se nohou o hřeb, počal jsem pravou rukou opatrně vyviklávati hřeb, kterýmž byla levá ruka dívčina ku kříži přibita.

Tentokráte podařilo se mi to neobyčejně rychle.

Vyviklav tento hřeb, ponechal jsem jej ještě v kříži, načež vztáhl jsem pravici ku hřebu, jímž byla přibita druhá ruka dívčina.

Zde bylo namáháni daleko obtížnější. Boje se, aby tělo dívčino nespadlo pak bez opory z kříže na zem, obemknul jsem kříž i tělo oběma rukama, takže prsa má spočívala na prsou dívčiných, a jako u hřebu prvního vyviklal jsem hlavou a zuby hřeb poslední.

Trvalo dlouho, nežli jsem zpozoroval, že se hřeb viklá. Nato, přitlačiv prsoma tělo ubohé dívky ku kříži, obemknul jsem nejdříve

pravou rukou příční trám kříže a levou rukou vytáhl jsem hřeb z ruky pravé, obemknuv pak levicí druhou část příčného trámu, vytáhl jsem pravou rukou hřeb poslední.

Tělo dívčino bylo tudíž úplně volno a toliko prsoma mýma ke kříži přitlačeno.

Nahnuv nyní tělo své nazad, aby tělo dívčino skleslo na má prsa, soukal jsem se s břemenem z kříže a v několika okamžicích octl jsem se s dívkou pod křížem.

Jak dlouho tato má namáhavá práce trvala, nemohu udati.

Tenkráte zdálo se mi, že netrvala dlouho, ale později, když jsem uvážil všecky okolnosti, musil jsem vyznati, že namáhání mé trvalo asi dvě nebo tři hodiny.

Po celou dobu, co pracoval jsem o vysvobození dívky, necítil jsem, že by mně ubývalo sil; ale octnuv se s dívkou, již jsem na prsou svých držel v pevném objetí, pod křížem, sklesl jsem takořka úplně bez vlády na zem.

Snažil jsem se vztyčiti se, ale nebylo možno. Nohy mé byly úplně bez vlády, ruce zkřehlé a z úst, z hlavy i rukou řinula se krev a mrazem ihned stydla.

Především počal jsem zkoumati, zdali je dívka ještě živa.

Nikoli bez namáhání vztáhl a položil jsem zkřehlou ruku svou na dívčinočelo a tvář. Obé bylo studenější mé ruky; zdáloť se mi, jako bych se byl dotkl ledu.

Sáhl jsem k srdci jejímu, ale nepozoroval ani tlukotu nejnepatrnějšího.

Nahnuv se k její tváři, přiložil jsem vlastní tvář těsně k ústům jejím, ale dívka již nedýchala, nebo dýchala již jen tak slabě, že v zmatku a rozčilení svém nemohl jsem toho pozorovati.

Zachránění ubohé dívky bylo tudíž takořka nemožné. Přesto však nevzdával jsem se ještě naděje veškeré.

Počal jsem opět volati o pomoc. Avšak druhdy zvučný hlas svůj sám jsem nepoznal; sípalť jsem. Pustiv dívku z objetí a zanechav ji pod křížem, chtěl jsem se dovléci aspoň k nejbližší, pouze padesát nebo šedesát kroků vzdálené chatrči, abych tam poprosil o pomoc;

ale nedovlekl jsem se dále než několik kroků.

S nej větším namáháním do vlekl jsem se zase nazpět až ku kříži, u něhož jsem byl dívku na několik okamžiků o samotě zůstavil. Chtěl jsem ji křísiti sám, leč ruce mé byly už tak zkřehlé, že nemohl jsem více než vzíti tělo dívčino do náručí a dechem svým zahřívati ledovou její tvář.

Bylo to namáhání zoufalcovo.

Ještě nyní připomínám si s hrůzou děsné ony okamžiky. Duševní muka, jež jsem v době té přestál, není možno vylíčiti.

Tušil jsem, ba byl jsem skoro přesvědčen, že malomocné namáhání mé jest úplně marné, ale přece jsem v něm neustal. Cítil jsem, že dech můj slábne, a vědomí to hnalo mi krev ku hlavě.

Pozoroval jsem, že ještě jednou vrací se mi trochu síly. Opětoval jsem zoufalý pokus poznovu. Tentokráte dotkly se rty mé ledových rtů dívčiných a poprvé v životě svém vtiskl jsem mimovolně políbení na dívčí rty…

Krev zavířila mi prudčeji v žilách. Zdálo se mně, že vrací se mně síla, a nevěda skoro ani, co a proč tak činím, – počal jsem čílko i líce i rty dívčiny vášnivě líbati…

Náhle ustal jsem v líbání. Zdáloť se mi, jako bych cítil, že mne ovanul slaboučký dech…

Zadíval jsem se upřeně v dívčinu tvář.

Možná že to byla skutečnost nebo pouze klam smyslů mých – pootevřená víčka očí jejích byla se otevřela úplně a pomalu zase se zavírala…

Bouřlivě přitiskl jsem zkřehlé tělo dívčino ke svým prsům a divoce, náruživě počal jsem dívku líbati v tvář…

Bylo to však poslední vzplanutí mých sil.

V několika okamžicích cítil jsem všeobecnou ochablost. Ochaboval jsem v líbání, až jsem ustal; hlava má sklesla k prsům a mrákoty počínaly zastírati mou duši.

Zmocnila se mne trapná, zoufalá úzkost.

V úzkosti té pozvedl jsem očí svých vzhůru a zrak můj utkvěl na kříži. Podoba Kristova shlížela ke mně, jak se mi zdálo, nevlídně;

přes to vše odvážil jsem se v beznadějném stavu svém ku prostředku poslednímu – počal jsem se modliti…

Nemodlil jsem se slovy, nýbrž jen myšlenkami; ale modlil jsem se tak vřele, tak upřímně jako tehda, když jako hoch, kleče na studeném dláždění v chrámě, prosil jsem boha, by mi otce zachoval…

Modlitba má netrvala než několik okamžiků.

Mrákotná mdloba zachmuřovala vždy rychleji mého ducha, až mne přemohla úplně.

Pamatuju se ještě jen na to, že zdálo se mi, jako bych byl zdáli zaslechl zvláštní, víření bubnu podobný rachot. Zvuk ten byl vždy hlasitější a blížil se ke mně; ale chápavost má byla již tak nepatrná, že nemohl jsem ani rozeznati zdali to skutečně víření bubnu čili nic.

Znenadání rachot přestal a kolem mne panovalo hrobové ticho.

Zanedlouho se mi zdálo, jako bych slyšel nablízku několik lidských hlasů. Později jsem cítil, že se mne někdo dotýká a že mne zvedá se země. Tím nabyl jsem opět na několik okamžiků aspoň poněkud vědomí. V slabém osvětlení právě zapadajícího měsíce spatřil jsem kolem sebe tlupu vojáků v šedých pláštích; dva z nich právě mne zvedali se země.

Zasípal jsem něco, ale dle všeho nepronesl jsem než několik nesrozumitelných slov, poněvadž jsem hned nato zaslechl, že se mne několik hlasů táže na vysvětlení. Snažil jsem se pronésti ještě něco, ale nevím už, zdali zasípání mému někdo porozuměl…

Co se se mnou dále dělo, nemohu udati; byltě jsem pozbyl vědomí úplně…

Když jsem opět přisel k sobě, nalézal jsem se v bídné chatrči na prostičkém loži. Byltě jsem nebezpečně onemocněl, a jak mi bylo později vypravováno, skoro po dva týdny jsem o sobě nevěděl. Pozdravoval jsem se pomalu, a teprve když jsem mohl lože opustiti, optal jsem se lidí, kteří mne ošetřovali, kde se nalézám, jak jsem tam přišel a co se vůbec se mnou po celou tu dobu mé nemoci dělo.

Zpočátku odpovídáno na mé otázky vyhýbavě. Později jsem se dověděl, že vojenský lékař, který mě občas navštěvoval, přísně

rozkázal, aby se mi pranic podobného nezvěstovalo.

Ještě později, když už jsem se byl tak dalece pozdravil, že jsem mohl v jizbě denně aspoň několik hodin přecházeti, byl jsem v povoze dopraven do větší nemocnice, a teprve zde jsem se dověděl, že nalézám se v Tarnově.

Zpočátku nedověděl jsem se ani nyní ještě pranic podstatného, a teprve když pozdraviv se úplně, měl jsem nemocnici opustiti, pověděno mi následující:

Přítel byl mrtev; výstřelem rozlícení sedláci byli jej zabili. Mezitímco někteří z nich páchali brutální násilí na jeho dceři, naložili jiní mrtvolu přítelovu na sáně, aby ji dopravili do Tarnova.

Na cestě však potkali setninu vojáků. Velitel rozkázal, aby se vrátili, a tak octlo se vojsko v osadě, v které byl děsný skutek spáchán.

Byl jsem nalezen pod křížem, z něhož jsem ukřižovanou dceru přítelovu sňal, a k rozkazu setníka, jenž zůstal se svou setninou k zamezení dalších výtržností nějaký čas v osadě, byl jsem zpočátku veským lazebníkem ošetřován a později pečlivě léčen lékařem vojenským, jenž byl zvláště z nejbližší stanice vojenské přivolán.

Co se stalo s přítelovou dceruškou, byla-li mrtva a kde pohřbena, nemohl mi nikdo pověděti.

Později, když jsem opustil nemocnici, dověděl jsem se jméno setníka, jemuž jsem byl díkem zavázán za své zachránění. Praveno mi, že setnina jeho mešká právě v Lysé Hoře. Pospíšil jsem tam; ale setník nebyl mezi živými; setnina jeho byla zdecimována. Od několika vojínů jsem se dověděl, že setník padl v malé šrůtce s povstalci několik dní po mém zachránění.

O ukřižované nevěděli vojáci téměř pranic podstatného kromě toho, že nebyla mrtva.

K rozkazu setníkovu byla dopravena nejdříve do jedné z nejbližších chatrčí u kříže, na němž měla zahynouti. Později nabyl setník přesvědčení, že přes nejpřísnější dozor není tam dívka v bezpečí, poněvadž rozlícenost a mstivost vesničanů spíše rostla, než by byla ochabovala, a proto chtěje předejíti možné výtržnosti, dal

dívku z osady odvézti.

Kam byla dopravena, nemohl mi nikdo udati, neboť i oni dva vojíni, kteří ji byli v saních doprovázeli, padli v téže šrůtce s povstalci jako jejich setník… Pátral jsem sice nyní s dvojnásobnou horlivostí po dívce, ale veškeré mé pátrání bylo marné…'

Tím ukončil neznámý své vypravování.

Ke konci byl jeho hlas přitlumený jako na počátku a poslední slova pronesl hlasem tak přidušeným, že jsem jich sotva doslechl.

Naslouchal jsem vypravování tomu s napětím a v duši mé vystupovaly lícené obrazy s daleko větší živostí, než byly neznámým popisovány. Cítil jsem soustrast s neznámou dívkou i s osudem muže, jenž mi byl právě vypravoval o nezaviněném jejím utrpení, a slzy vstoupily mi do ocí.

Možná že bych byl zanedlouho vypukl v hlasitý plác, kdyby mně byl neznámý delším mlčením ponechal volnost k přemítání o tělesných i duševních mukách, jež byla ubohá dívka vytrpěla.

Neznámý odmlčel se jen na chvíli, načež podotknul:

‚Viz, jak podivné panuje zde osvětlení!'

Již za jeho vypravování byl jsem si změny té povšimnul, ale jsa zaujat více vypravováním, nedbal jsem toho. Nyní, byv zřejmě upozorněn, zpozoroval jsem, že panuje v kapli rudé osvětlení, jako by se probouzel letní den a odlesk červánků vnikal dovnitř.

Vnitřek kaple byl nyní tak jasně osvětlen, že mohl jsem vše, ba i obličej neznámého, zcela zřetelně jako za jasného dne rozeznati. Časem ovšem šlehnul kaplí jako blesk zásvit intenzivnější, skoro oslňující.

Hřímavý rachot, kterýž byl v průběhu vypravování neznámého vždy více ochaboval, opakoval se nyní již jen zřídka, ale vždy byl velmi mocný a prudký a pokaždé otřásla se země, jako když prudce zahřmí. Než teprve nyní jsem zcela zřetelně rozeznal, že není to hřímáni, nýbrž že otřásá se země následkem prudké palby z děl…

Vše to zpozoroval jsem v několika okamžicích.

‚A víš-li pak, že příčinou osvětlení tohoto je tvůj – otec?' pokračoval neznámý. ‚Ale nikoli z vlastního popudu, nýbrž proti

své vůli, z pouhého rozkazu…

Nyní snad pocnopíš, jak bídný, jak malomocný je člověk, – snad pochopíš, co může za takových poměrů prospěti modlitba…

Oduševňování přírody je pouze lahodný klam. Zákony přírodní jsou nezvratný a vše musí se jim podrobiti. Výkony jejich nezastaví ani prosba nejúpěnlivějsi.

Dovolávati se milosrdenství u vymyšlených bytostí nadsmyslných, o nichž se mnozí z nás klamně domnívají, že libovolně zákony ty řídí, jest rouháním a hříchem nejtěžším. Žádati od přírodních sil, které v účincích svých ještě nikdy nikomu se nepodrobily, aby změnily odvěkou svou podstatu a hověly choutkám jednotlivců, je pošetilost nej hnusnějšího druhu.'

Po těch slovech neznámý, kterýž po celou dobu svého vypravování nebyl se skoro ani pohnul, prudce se vztyčil a vstav zadíval se na mne.

Polosedě a polokleče byl jsem naslouchal jeho slovům a zrak můj byl takměř neustále upřen v místo, kde viděl jsem přímo před sebou zpočátku temné obrysy a později, když vnikalo do kaple jasnější rudé světlo, zřejmě tvář neznámého. Avšak ani nyní, když neznámý se vztyčoval a konečně vstal, nemohl jsem odvrátiti zraku svého z jeho tváře.

Tím se stalo, že sleduje jeho tvář, když se vztyčoval se země, pohledl jsem do výše a zrak můj svezl se na okamžik z tváře neznámého na oltář přede mnou.

Současně šlehl jasně osvětlenou kaplí opětně zásvit tak intenzívní, ba oslňující, že musil jsem zamhouřiti oči.

Když pak jsem je opět otevřel, vzkřikl jsem hrůzou a zděšením. Zrak můj byl utkvěl na oltáři, jenž právě v okamžiku tom tak jasně osvětlen, že mohl jsem na něm zcela zřetelně rozeznati každou podrobnost.

Spatřil jsem na něm široký, kolmo vztyčený dřevěný kříž a na kříži rozepjatou postavu útlounké dívky ve vybledlém žlutavém šatě.

Zdálo se mi, že na smrt bledá tvář ukřižované je spanilá. Na

hlavě měla zlatou korunu a od té vlál dlouhý řasnatý bílý závoj, na němž třpytilo se množství drobných hvězdiček. Dva vrkoce tmavých vlasů splývaly jí přes ramena až po pás; ale milostné tahy její zhyzděny byly hustým, tmavým, plným vousem…

Později arci jsem si vše to vysvětloval jako pouhý přízrak, vzniklý následkem právě líčené události a náhlého, blesku podobného oslňujícího zásvitu, jenž šlehnul kaplí; ale v okamžiku, když jsem viděl obraz ten před sebou, nechápal jsem ani možnost toho.

Zmocnila se mne nevýslovná úzkost. Cítil jsem, že vyvstává mi pot na cele, a chvěje se na celém těle, počal jsem hlaholiti.

Hned po prvním mém výkřiku promluvil ke mně neznámý několik konejšivých slov, načež pokleknuv vzal mě důvěrně za ruku.

Trhnul jsem sebou, jako by mě byla zmije uštkla a zamhouřiv oči setrval jsem několik okamžiků bez hnutí.

Přízrak zmizel.

Ale jakmile jsem oči opět otevřel, utkvěl zrak můj poznovu na oltáři a přízrak stál přede mnou s touže živostí jako dříve.

Tentokrát však se mi zdálo, jako by se byla postava ukřižované dívky pohnula.

V bledé tváři ukřižované, která byla zprvu bez hnutí a mrtva, jevil se nyní lehýnký úsměv; polo otevřené, na mne upřené oči leskly se a jedna nožka dívčina právě v okamžiku, když opakoval se opět hřímávý rachot a podlaha pode mnou se otřásla, se pohnula a zlatý lesklý střevíček nebo pantoflíček smekl se pod kříž…

Možná že vše to byl klam mých smyslů; ale zdánlivé toto oživení před chvílí ještě úplně bez hnutí přede mnou se jevícího přízraku zvýšilo hrůzu, která se mne byla zmocnila, v takové míře, že vyskočil jsem se země. V chování mém jevilo se bezpochyby zděšení bezpříkladné, neboť neznámý chopiv mne za ruku, počal mě s patrnou úzkostí konejšiti.

Chvíli stál jsem třesa se na celém těle se zamhouřenýma očima, bez pohnutí; ale hned nato, když otevře v opět oči spatřil jsem na

kříži týž přízrak jako dříve, vytrhl jsem se prudce neznámému a vzkřiknuv vyrazil jsem z kaple na chodbu.

Neznámý volaje, bych neprchal, chvátal za mnou; avšak hrůza hnala mne kupředu.

Na chodbě, na kterou jsem byl vyběhl, spalo sice několik osob; než většina z těch, jež se tam byly zvečera ke spaní uložily, meškala dle všeho někde jinde.

Bez překážky běžel jsem podle chodby po nádvoří a v několika okamžicích octnul jsem se u východu z podivné budovy. Zahýbaje do průjezdu zpozoroval jsem, že chvátá neznámý za mnou.

Běžel jsem ještě rychleji.

Prostranství bezprostředně před chrámem bylo pusté, ale trochu výše stály tlupy lidu a vojska. Krvavá záplava, pocházející patrně od nějakého velkého požáru, dodávala všemu, co jsem viděl, rázu děsivého. Znedaleka troubeno a bubnováno na poplach, zdáli pak zaznívaly rány z děl.

Zpočátku zaměřil jsem k davu lidu; ale po několika skocích odbočil jsem stranou, a seběhnuv doleji k menšímu kostelíčku, veběhl jsem do úzké uličky, kterou tvořily po obou stranách se táhnoucí zdi.

Ulička šla skoro příkře z vršku a byla úplně pustá. Z této uličky zabočil jsem do ulice jiné, kterou tvořila toliko po jedné straně řada budov, kdežto po druhé straně táhla se dosti vysoká zeď. I tato ulice byla liduprázdná.

Úprkem běžel jsem dále, beze cíle, až octnul jsem se na větším prostranství, ohraničeném velkými, palácům podobnými budovami. Středem prostranství táhlo se stromořadí vysokých košatých stromů. Pod stromy tábořila nepatrná část vojska, kdežto množství pěchoty i jízdy stálo po obou stranách stromořadí.

Jak se zdálo, bylo vojsko to připraveno k boji a čekalo jen na rozkaz.

Teprve zde jsem se zastavil a rozhlédl pozorněji kolem sebe.

I zde měly v odlesku rudého světla všechny předměty ráz takměř příšerný.

Obloha byla skoro krvavá. Každou chvíli bylo pozorovati zablesknutí, načež následovala hřímavá rána z děla. A skoro vždy šlehnul hned nato prostranstvím mocný zásvit, jako by byly plameny požáru, jenž byl příčinou zvláštního tohoto osvětlení, po několik okamžiků tak intenzívní, že bylo lze předměty kolkolem zcela zřetelně, skoro jako za jasného dne rozeznati.

Sotva však jsem postál několik okamžiků, ozval se těsně za mnou drsný velitelský hlas.

Ohlédnuv se spatřil jsem za sebou silnou vojenskou hlídku. Hned nato byl jsem několika vojíny obklopen a vyzván pověděti, kdo jsem a jak v ta místa přicházím.

Odpověděl jsem třesoucím hlasem, že hledám svou pěstounku, a udal také své jméno.

Dle všeho znal velitel hlídky mého otce; neboť jakmile jsem pronesl své jméno, netázal se na nic více, nýbrž vyzval jednoho z vojínů, aby mne dovedl na místo bezpečnější, kde bych mohl aspoň přes noc zůstati.

Byl jsem doveden do tmavého průjezdu jednoho z nejbližších domů, kde bylo po zemi množství slámy rozestláno. Dle všeho byla sláma určena pro vojsko, které však tuto noc musilo stráviti pod širým nebem.

Bylo mi rozkázáno ulehnouti a nevzdalovati se. Uposlechl jsem; ale na usnutí nebylo lze ani pomysliti. Byltě jsem v nejvyšší míře rozčilen a teprve někdy k ránu trochu jsem zdřímnul.

Když jsem opět procitl, panoval kolkolem hluboký klid. Palba z děl byla úplně utichla a rudé osvětlení, které ze dvora i do průjezdu vnikalo, bylo již mdlejší.

Vrata domu byla zavřena. Nevida nikoho nablízku, vstal jsem a plížil se pomalu přes dvůr. Spatřiv v jedné z postranních budov nízkou otevřenou chodbu, vešel jsem do ní.

Chodba byla klikatá a vedla do jiného dvora, z něhož zase vedl tmavý průjezd. Vešed do průjezdu toho shledal jsem, že jsou vrata jen přivřena, a za několik okamžiků byl jsem na ulici.

Kde jsem se nalézal, nevím; ulice byla pustá.

Bez rozmýšlení šel jsem jedním směrem a bloudil pak z ulice do ulice.

Skoro hodinu strávil jsem tímto bezúčelným blouděním ulicemi. V některé potkal jsem již arci také lidi, neboť slunce bylo už nad obzorem; ale ostýchal jsem se pozeptati se jich, kde se nalézám.

Konečně přišel jsem úzkou uličkou na prostranství a poznal, že nalézám se na náměstí před malostranským mikulášským chrámem. Zrychliv kroky pospíchal jsem k Újezdu; avšak pro množství vojska, jež tu tábořilo a ulici takměř zatarasovalo, nešel jsem dále, nýbrž zabočil do jedné z postranních uliček a pospíšil přes druhé a třetí Maltézské náměstí k jízdárně za Nosticovým palácem, odkud pak, jako druhdy přečasto se dělo, dostal jsem se přes zeď těsně u břehu ramene Vltavy, jež tvoří ostrov Kampu, do zahrady za zbrojnicí.

Po celou tu dobu pozoroval jsem přes vyšlé již slunce rudou záplavu na obloze a husté kotouče kouře nad Prahou, vlastně nad Starým Městem.

V zahradě zbrojnice bylo doposud množství vojska, ale skoro všechno odpočívalo v trávě pod stromy. Vyhnuv se instinktivně strážím, pospíšil jsem k domku, v němž jsem s otcem bydlil, a bez překážky dostal jsem se do domu a k bytu našemu.

Byt byl uzamčen, ale z malé předsíňky bylo jedním oknem viděti přes Vltavu na nábřeží staroměstské.

Přistoupiv k oknu tomu, spatřil jsem staroměstské mlýny mostecké v plamenech a požárem tím vysvětlil jsem si také zvláštní rudé osvětlení kaple, v níž jsem byl osudnou onu noc strávil, jakož i občasné intenzívní a mnohdy i oslňující blýskání, jež jsem byl nejen v kapli, nýbrž i později, když jsem se octl na ulici, pozoroval.

Dle všeho šlehl intenzivnější zásvit kaplí jen tenkráte, když některý granát nebo smolný věnec padl do hořících již mlýnů a plameny z té nebo snad z jiné příčiny vysoko k obloze vyšlehly. Nyní však, když už do mlýnů nestříleno, hořelo hlavně uvnitř a plameny nešlehaly již tak mocně vzhůru.

Před domkem, z něhož jsem se na neobyčejný výjev tento díval, stála děla hrozivě k Starému Městu namířená a podle nich k palbě

připravení dělostřelci.

Na všem bylo lze pozorovati, že bylo z děl těch po několik hodin prudce páleno. Kouřem začmoudlé tváře dělostřelců, kteří byli celou noc v záhubné, namáhavé práci probděli, měly výraz pusté zdivočilosti.

Několik okamžiků díval jsem se z okna, pátraje po otci, ale nezahlédl jsem ho.

Seběhnuv po schodech opět do zahrady, spatřil jsem podle zdi ležeti několik mrtvých vojínů, kteří byvše nejspíše palbou ze Starého Města někde před domkem zabiti, byli sem od soudruhů zavlečeni. Byli to hlavně myslivci, několik granátníků a tři dělostřelci. Jeden z těchto posledních byl zčásti přikryt vojenským pláštěm a obrácen obličejem ke zdi.

Zvědavě přiblížil jsem se k němu, a pohlédnuv mu v zsinalou tvář, poznal jsem svého – otce…“

Přítel skončil své vypravování.

Připomenutím smrti svého otce vzbudil v duši své bez odporu jednu z nejtrpčích vzpomínek a nemohl se ubrániti hlubokému pohnutí. Zastřev oběma rukama svou tvář, setrval chvíli v mlčení.

Právě tak jako jsem nebyl přerušil dlouhé a poněkud i rozvláčné vypravování jeho, neosmělil jsem se vyrušiti jej nyní z bolestných jeho vzpomínek.

Zanedlouho přítel vstal z pohovky, na které byl seděl, a přešed několikráte po pokoji, usedl opět na totéž místo.

Byl zase tak klidný jako předtím a dříve ještě, nežli jsem jej oslovil, promluvil sám:

„Vylíčil jsem ti právě podivný tento případ, jak mi byl v paměti utkvěl, a připomínám poznovu, co jsem byl na počátku svého vypravování podotkl, že musíš líčení mé pokládati za pouhou reminiscenci z dob, na které se v pozdějším věku zřídkakdy dosti živě pamatujeme.

V podstatě a v hlavních věcech událo se však všechno v tomto způsobu, jak jsem byl právě uvedl.

K dalšímu vysvětlení musím však dodati některé podrobnosti ze

svého života, jakož i některé své domněnky, kterýmiž jsem sobě v pozdějších letech právě vylíčený případ vysvětloval.

Před osudnou nocí tušil otec můj, že dojde dle všeho k palbě proti Starému Městu, a chtěje mne míti v místě bezpečnějším, nežli byl domek, v němž jsme bydlili, poslal mě s pěstounkou, by vyhledala pro mne nějaký útulek.

Kam mne byla uvedla, nevím, ba doposud ani netuším. Že to bylo někde na Malé Straně, není žádné pochybnosti, ačkoli jsem si nikdy nemohl vysvětliti, jak možno nalézti v Praze chrám tak bezpříkladně zpustlý, jako byl onen, v němž jsem byl svědkem vypravovaného případu.

Okolnost, že zůstal jsem sám v kapli, kam mě byla pěstounka má, když jsem počal dřímati, donesla, byla mi vysvětlena později.

Když totiž zahájena prudká palba děl proti staroměstským mosteckým mlýnům a mlýny ty zanedlouho počaly hořet, vnikala neobyčejná záplava do kaple, v níž teta má vedle mne seděla.

Jako mnoho jiných osob, které byly v připomenutém chrámě útulek nalezly, nemohla pěstounka má odolati zvědavosti a vyběhla společně s několika jinými před chrám, aby byla očitou svědkyní děsného nočního divadla.

Když mě opouštěla, věděla, že v kapli přenocuje také neznámý muž, jenž tam byl již předtím, než jsme my přibyli do chrámu. Žvavá stařena, která mi byla postoupila své místo v kapli, byla ji o tom zpravila, a proto byla teta o mne bez starostí.

Kdo by muž ten byl, nevěděla ani teta, ani stařena; ale poslednější, která jej byla viděla za dne, tušila, že to nějaký kněz.

Když pak později teta má do kaple se vrátila, nenalezla tam ani mne, ani neznámého muže. V úzkosti své proběhla několikráte nádvoří i chodby, a když mne nikde nenalezla, pospíšila opět před chrám, aby mne vyhledala. Jelikož pak mě nenalezla ani mezi davy lidu před chrámem, zabočila dle všeho do téže postranní ulice, kterou jsem byl uprchl; ale potkala vojenskou hlídku, která ji vrátila.

Byla nucena jíti nazpět na prostranství před chrámem, kde neustále po mně pátrajíc, musila zůstati až do rána, kdy bylo lidu

opět dovoleno ulicemi volně procházeti.

Majíc za to, že procitnuv v kapli ve společnosti neznámého muže vyběhl jsem, abych ji vyhledal, a soudíc zcela dobře, že nemoha ji nalézti dal jsem se nejspíše nazdařbůh některou pustější ulicí, abych se dostal k domovu, pospíšila pěstounka má, jakmile jí bylo dovoleno, k našemu bytu a nalezla mne u mrtvoly otcovy…

Co se dělo dále se mnou, jest zcela prostičké.

Především však musím připomenout, že jsem dítětem nemanželským. Jak víš, nemůže se v rakouském vojště žádný důstojník oženiti, nesloží-li nevěsta přiměřenou kauci. Matka má byla chudičká a otec, nemoha ji pojmout za choť legální, žil s ní v konkubinátu.

Z té příčiny neměl jsem po smrti otcově žádného práva žádati jakéhokoli zaopatření od státu. Také teta má neměla žádného jmění, ale přes to vše mne neopustila. Prodavši v několika dnech, co bylo po otci zbylo, odebrala se se mnou do jedné vísky nedaleko Klatov, kde žili jsme nějaký čas na malém statečku, jenž náležel lidem, kterýmž byl otec matky mé před léty zvláštní jakousi službu prokázal.

Byli to lidé již obstarožní; dobří, tiší a trpěliví. Asi za tři měsíce však pěstounka má zemřela. Dobří lidé, u nichž jsme byli útulek nalezli, věděli sice, že mám ještě jednu tetu, žijící v nepatrné vesničce nedaleko Sušice; věděli, že pěstounka má před svou smrtí tuto svou starší sestru, která měla chatrčku se zahrádkou a malým políčkem, písemně žádala, by mne neopouštěla; ale přes to vše, když došla později cizí rukou psaná zpráva, že teta jest ochotna přání své sestry vyhověti, nesvolili k tomu, nýbrž prohlásili, že mě přijímají za vlastní dítě.

Posílali mne do školy do Klatov, kam jsem měl přes půl druhé hodiny cesty, a poskytli mi vše, čeho bylo třeba; slovem nemajíce sami žádných dítek, chovali se ke mně skutečně jako k dítěti vlastnímu.

Asi po čtyřech letech stihlo tyto mé dobrodince strašné neštěstí; vyhořeliť. Byli sice pojištěni, vlastně domnívali se, že jimi jsou;

neboť agent, u něhož se pojistili a kterémuž pojistné po půl druhého roku vždy správně odváděli, podržev přijaté částky, dovedl venkovany, po celou tu dobu nic zlého netušící, klamati, že jest vše ve vzorném pořádku. Věřili mu a byli podvedeni; přes noc stali se žebráky.

Pohroma ta nebyla by zůstala bez vlivu také na můj osud, kdybych v té době nebyl měl několik obstojných kondic v Klatovech. Byltě jsem v sekundě a náležel mezi žáky nejlepší.

Ředitel znaje mé osudy, postaral se později vlivem svým o to, že mohl jsem vstoupiti do některého učiliště vojenského; ale nemaje k vojančině žádné chuti zůstal jsem raději na gymnasiu, kde zápase s hmotným nedostatkem setrval jsem až do kvarty.

Náklonnost má k vědám praktickým přiměla mne později, jak víš, k tomu, že přešel jsem na sklonku roku 1856 z gymnasia klatovského na německou vyšší reálku v Praze.

Toť vše, co mohu ti povědít závažnějšího o svých osudech, než jsem se v Praze setkal s tebou a za několik dní s páterem Schneidrem.

Rozumí se samo sebou, že v tichém Pošumaví, zvláště na svých výletech do lesů šumavských nebo na osamělých procházkách v rozkošném okolí klatovském často jsem si vzpomínal na noční dobrodružství své v zpustlém chrámě pražském.

Kdo by byl neznámý onen muž, jenž mne byl svým vypravováním tak polekal, nedověděl jsem se. Ptal jsem se sice pěstounky své, které jsem arci mnohé zamlčel, ale ona nemohla mi dáti žádného vysvětlení, poněvadž ani otce mého dříve neznala, až když ji po smrti mé matky požádal, aby převzala úkol mého vychování.

Otec a matka má byli mrtvi a kromě těch nemohl mi nikdo dáti žádného vysvětlení.

Teprve když jsem přibyl do Prahy a pátera Schneidra poprvé spatřil, domníval jsem se v něm poznávati podivného vypravovatele ze zpustlého chrámu.

Dlouho jsem se sice zpěčoval pokládati domněnku svou za

pravdu; ale po osudném odpoledni, kdy o Schneidrově přednášce za pozdní podzimní bouřky měl jsem podobné vidění jako roku 1848, a když pak po několika dnech navštíviv Schneidra v pozdní době večerní, byl jsem svědkem případu, o němž jsem ti byl na hřbitově volšanském vloni vypravoval, nemohl jsem jinak než pevně za to mít i, že podivný neznámý muž onen nemohl býti nikdo jiný nežli páter Schneider.

Nevěděl jsem sice o osudech Schneidrových takměř pranic bližšího; ale ohyzdná tvář podivného vypravovatele a rovněž tak podivný temný názor v svět, jenž jevil se v jeho vypravování, byly mi utkvěly v paměti, a ze všech lidí, jež jsem byl poznal, nebyl nikdo tomuto ne vyli čitelnému obrazu, jejž jsem v duši své choval, tak podoben jako Schneider.

V pozdějších letech, když jsem vedl kočovnický život vojenský, a zvláště když jsem ležel posádkou v Haliči, pátral jsem po svědcích děsného případu, jenž se byl udál v revoluci polské v osadě za Tarnovem. Ale kromě pouhé pověsti, která se o tom v několika vesničkách v okolí Tarnova zachovala, nevyslídil jsem nikoho, kdo by mi mohl vypravovat událost tu z vlastního názoru.

Také o přízraku samém dosti často jsem přemýšlel, aniž by se mi bylo podařilo poznati pravou podstatu jeho. Teprv od posledního vidění na hřbitově volšanském zdá se mi, že mohu udati jeho příčinu.

Poprvé jsem měl vidění to roku 1848, jak jsem byl právě vylíčil.

Podruhé stalo se tak, když jsem byl ještě u svých prvních dobrodinců u Klatov.

Bylo to na podzim roku 1852. V době té byl jsem neobyčejně pilen. Minulé prázdniny strávil jsem v namáhavém, vysilujícím studiu soukromém; když pak zahájen nový školní rok, byl jsem neobyčejně sláb. Občas dostavovala se také lehýnká závrať, spaní mé bylo nepokojné, chuť k jídlu jen nepatrná.

Zato pracoval mozek čileji a snadněji než kdy jindy a zvláště nočního času dařívalo se mi studium k úplné mé spokojenosti.

V tu dobu však jsem také častěji dlíval v zadumání, bavě se

vzpomínkami nebo zanášeje se rozličnými mlhavými plány životními.

Obrazy mé fantazie byly v ten čas živější než kdy jindy.

Kdysi za tiché podzimní noci meškal jsem sám ve své prostičké sedničce. Ležel jsem naznak natažen na loži oblečen, jak jsem se byl z celodenního výletu vrátil.

Vzpomněl jsem si na dobrodružství své s neznámým mužem – obraz za obrazem míjel před duševním mým zrakem s neobyčejnou živostí, an tu znenadání vyrušil mě z mého polosnění neobyčejný poplach a pokřik.

Střelhbitě seskočil jsem z lože, a vyraziv jednou ranou jen přivřené dvéře své sedničky, vyběhl jsem na dvůr.

Spatřil jsem před sebou stodolu v plamenech. Přechod z tmavé komůrky do oslňujícího světla byl tak náhlý, že nemoha světla toho snésti, musil jsem oči za mhouřiti.

Když pak jsem je opět otevřel, spatřil jsem k nemalé své hrůze známý přízrak ukřižované přímo před sebou…

Potřetí opakovalo se to za podobných okolností, jak víš, v posluchárně o přednášce Schneidrově za pozdní bouře podzimní. Také v té době byl jsem po několik měsíců neobyčejně namáhavě studoval, abych odbyl přijímací zkoušky s úspěchem nejskvělejším.

Když pak Schneider přednášel, zahloubal jsem se ve vzpomínky a po neobyčejně intenzívním zablesknutí spatřil jsem ukřižovanou taktéž přímo před sebou, ale jako v mlze zahalenou.

Od té doby přízrak se neopakoval, až teprve před krátkým časem na hřbitově volšanském.

I tentokráte bylo to za podobných okolností jako podruhé a potřetí. Také toto poslední vidění předcházelo neobyčejné duševní namáhání. Byl jsem sláb a systém nervový byl zajisté valně rozrušen.

Přízrak dostavil se u mne vždy v době po namáhavých studiích, kdy krev hnávala se prudčeji k hlavě a nervy mé byly churavy. Vždy jej předcházely vzpomínky, a když pak náhle nastalo podobné osvětlení, jako bylo ono, za jakého jsem měl vidění to poprvé, objevil

se přízrak přede mnou.

Musím však podotknouti, že charakter prvního vidění valně se lišil od všech ostatních.

Pokud se pamatuju, byl první přízrak můj neobyčejně živý a určitý. Viděl jsem ukřižovanou dívku před sebou jako ve skutečnosti a pamatuju se zcela dobře, že objevily se přede mnou všechny podrobnosti, jak jsem ti byl o nich vypravoval, kdežto všechny ostatní přízraky byly mdlejší, mlhavější a neurčitější, takže jsem si mnohou podrobnost musil doplniti sám, aby byl přízrak podobnější přízraku prvnímu, jehož bezprostřednost byla vpravdě až překvapující.

Vykládám si to sice tím, že všechny pozdější přízraky dostavily se v dlouhých intervalech několika roků a za jiných okolností, ale výklad ten přece mě úplně neuspokojuje.

Pamatujuť se, že přízrak nejposlednější byl daleko živější přízraku druhého, ačkoli oba co do živosti a určitosti přízrak první ani zdaleka nedostihly. Jisto že hraje tu také osvětlení a duševní nálada úlohu neposlední, ale přes to vše, jak už připomenuto, nejsem s výkladem svým spokojen.

V pozdější době, když jsem podivný případ ten logicky analyzovati počal, měl jsem v úmyslu vyhledati také místo, kde se udál; ale úmysl svůj jsem nikdy neprovedl. Měltě jsem od roku 1848 tak neobyčejnou antipatii ke chrámům vůbec, že navštěvoval jsem je jen zřídkakdy a vždy jen v případech nejnutnějších.

A chci-li býti upřímným, musím se přiznati, že bych byl v žádném chrámě nezůstal ani za dne o samotě, tím méně abych se tam byl zdržel delší čas v pozdní době večerní nebo noční.

Když jsem přibyl z klatovského gymnasia do Prahy, byla tato nechuť, vlastně bázeň má, ještě tak intenzívní, že vyhýbal jsem se všem pražským chrámům, takže jsem kromě chrámu salvátorského, kam jsem jako student vždy v neděli na exhorty Schneidrovy chodívati musil, nenavštívil a nepoznal žádného jiného.

V pozdějších letech, zvláště když vrátil jsem se po kočovnickém životě vojanském loni opět do Prahy, byla bázeň má již tak dalece

ochabla, že měl jsem pevný úmysl vyhledati chrám i kapli, v níž jsem byl poprvé zvláštní přízrak spatřil; ale nenadálé opakování přízraku na hřbitově volšanském zdrželo mě poznovu od provedení mého úmyslu.

Přiznávám se, že byla to zpozdilost muže nedůstojná; ale trvám, že nemám pražádné příčiny něco podobného před tebou tajiti.

Toť vše, co mohu ti pověděti o podstatě přízraku svého. Zbývá mi jen ještě několik slov o jeho následcích.

Kromě připomenuté již bázně před chrámy, a tudíž i jakési nechuti ke všemu, co bylo a jest ať již v jakémkoli spojení s nimi, nevěděl jsem až donedávna o ničem podstatném.

Duch můj zůstal jasný, soudnost přesná, vnímavost a chápavost táž jako dříve. Jen bezprostředně před přízrakem jevily se u mne vždy symptomy zvýšené duševní činnosti, spojené s bázní vždy více přibývající, kdežto po přízraku dostavila se malomocnost a povšechná ochablost; ba skoro zpito melos t, které však později zase ponenáhla mizely, až organismus můj přišel opět do stavu normálního.

Teprve před nějakým časem, když jsem o dřívějším životě svém počal přemýšleti jaksi ze stanoviska objektivního, shledal jsem, že liším se v jedné věci v podstatě a nápadně od jiných lidí.

Po celý svůj život nepoznal jsem totiž pohlavní lásky. Dívčí krása a spanilost zůstavily mě vždy chladného, ačkoli nemohu říci, že bych pro krásu vůbec nebyl měl smyslu.

Možná že patří valná část tohoto nedostatku na účet mé povahy, možná také že prvý zárodek k zvláštnosti té položen byl v mládí nejútlejším, nebo že z jiných neznámých příčin zaujímám výlučné toto stanovisko. Dle všeho zdá se mi však, že první přízrak můj nezůstal na mne v ohledu tom bez vlivu.

V okamžicích úplné odloučenosti a milého snění vídal jsem bezpočtukráte před duševním zrakem svým spanilou, ale na smrt bledou tvář. Havraní vlas, povyhaslé černé oko a zsinalé rty dodávaly krásné tváři té výraz nevýslovně bolestný…

Byla to tvář, jak jsem si v duchu představoval tvář ukřižované

dcerky Schneidrova přítele… Tváři té podobnou nespatřil jsem nikdy; zůstalať mi tak milou, tak drahou, jako tvář mrtvé matky…“

Přítel umlkl.

Chvíli popřál jsem mu oddechu, ale poté počal jsem se vyptávati na nejrozmanitější podrobnosti.

Přítel odpovídal na každou moji otázku; avšak v podstatě nedověděl jsem se pranic nového, než co mi byl již dříve v souvislosti a obšírně vypravoval.

Tak seděli jsme v tiché vážné rozmluvě pospolu až do rána, když jitřní zásvit nás upomenul, že musíme se rozloučiti.

„Mám tě vyprovodit?“ otázal jsem se, když posléze přítel vstav, sáhl po šavli, aby se jí opásal.

„Děkuju ti,“ odpověděl měkce. „Bude líp, když si po probdělé noci odpočineš.“

„Mohu ti snad ještě něčím posloužit? Něco uspořádat, vyřídit?“

„I za to děkuju; pamatoval jsem na vše sám,“ dí přítel. „V případu, kdybych se již nevrátil, nalož s nepatrným jměním mým, hlavně s mojí knihovnou, po vlastním uznání. Poslední vůli svou, která tě k tomu opravňuje, deponoval jsem na úřadě.“

Chtěl jsem něco namítnout, ale přítel pokračoval:

„O jednu laskavost však tě přece musím požádat. Připomenul jsem na počátku dnešního svého vypravování, že po mé smrti bude snad možno aspoň částečně vědě prospěti. Z té příčiny tě žádám, abys v případu, kdybych padl – bude-li jen možno – vyhledal můj hrob, mrtvolu moji dal vykopati a hlavně mozek a oči mé dal vědecky prozkoumati. Toť poslední má prosba, které zajisté neoslyšíš.“

Slíbiv, že přání tomu vyhovím, podal jsem příteli ruku, jenž ji srdečně a vděčně stisknul.

Když mi byl přítel ještě připomenul, že mi bude při příležitosti z bojiště psát, rozloučili jsme se…

Zvláštní poměry nastaly v Čechách před vypuknutím války.

Nepřítel, jak známo, podceňován a vítězství zbraní rakouských

pokládáno všeobecně za jisté.

Všechny třídy obyvatelstva rozechvíval zimničný nepokoj. Trapné očekávání blížící se katastrofy, jejíž následky – ať již na prospěch nebo neprospěch Čech – nikdo nemohl předvídati, jevilo se veřejně i v soukromí v nejrůznějších obdobách.

Bojechtivost byla všeobecná.

I lidé druhdy mírní, ba bojácní, osvědčovali nyní všemožným způsobem netušenou odhodlanost. Mapa Čech nebyla snad ještě nikdy, co mapy existujou, tak pilně a od tak ohromného množství znalců i laiků zkoumána jako právě v tu dobu.

Lidé rázní a smělí byli úplně přesvědčeni, že není ani jinak možno nežli zvítězit, kdežto lidé nesmělí a neodhodlaní kojili se aspoň nadějí ve vítězství.

Před válkou, kdy strategie, taktika a hromadná zhoubnost jehlovek nepřátelských nebyly se ještě osvědčily, byla tak pevná důvěra ve vítězství zbraní rakouských aspoň poněkud oprávněna.

Mezi lidmi, kteří se o válku nejvíce interesovali, byli bez odporu jednotlivci i celé rodiny, jejichž otcové, bratři i synové nebo přátelé musili táhnouti proti nepříteli.

Mnozí z nich arci toho nedávali najevo, očekávajíce v trapné úzkosti zprávy o první srážce, kdežto jiní, a to hlavně ti, kdož pokládají vojáctví za pouhé řemeslo, kterýmž možno pohodlněji se živiti než jakýmkoli jiným zaměstnáním, netajili se svými nadějemi v brzké a rychlé postoupení svých příbuzných a přátel.

Náležel jsem k lidem prvnějším. Přítel, jenž mne byl právě opustil, netoužil po povýšení a také já neměl pražádné příčiny přáti si více, než aby se co možná nejdříve zase vrátil zdráv, jak byl odešel.

Zdánlivě jsem byl klidný, ale duši moji rozechvíval bezpříkladný nepokoj. Na práci, ať již druhu jakéhokoli, nebylo ani pomyšlení. S trapnou úzkostí očekával jsem nejen slíbené listy přítelovy, nýbrž i zprávy o průběhu války vůbec.

Konečně, a sice pátý den po přítelově odchodu, dostal jsem první jeho list. Byl datován z Mladé Boleslavi a obsahoval jen několik slov.

Přítel mi psal, že byl pluk jeho přidělen k armádnímu sboru, jemuž velel Clam Gallas; dále si naříkal na dlouhou chvíli a na to, že jest mu nyní pobožnost vojáků polského pluku skoro protivná.

„Byl jsem sice vždy tolerantní ku všem vyznáním," psal mimo jiné. „Byloť mi totiž vždy zcela lhostejno, jakého boha a jakým způsobem někdo vzývá; ale býti bez ustání očitým svědkem růženečkování a líbání škapulířů, neslyšeti v středu svých podřízených skoro nic jiného nežli vzdechy, zbožná přání a vzývání všech možných svatých, aby orodovali u boha a nejsvětější Trojice, musí se přece časem svým i nejtolerantnějšímu člověku zhnusiti.

Pozoruju zcela dobře, jak vzmáhá se náboženský tento zélotismus vůči blížícímu se nebezpečí. Druhdy, v době míru, nebyl aspoň nikdy tak nápadný, leda u jednotlivců, kdežto nyní je všeobecný. Zhlédnou ti kostel, kapličku nebo sochu nějakého svatého a nemoci se tam pomodliti; spatřiti duchovního a nemoci se mu vyzpovídat jest asi pro podivný lid ten mukou největší.

Větší část důstojnictva ovšem si toho nevšímá nebo se pohrdlivě usměje; ale na mne vše to činí dojem odporný, zvláště když si připomenu, že titéž lidé, kteří dnes celé hodiny v nejzbožnější modlitbě vyklečí, budou zejtra nebo pozejtří zcela chladnokrevně pálit do řad nepřátel, a až zazní rozkaz k útoku, že se vrhnou na nepřítele s bezpříkladnou zuřivostí. Skoro lituju, že jsem žádal, abych byl přidělen ku zbožnému tomuto pluku; leč nyní již nelze více změniti."

Následujícího dne obdržel jsem od přítele lístek druhý.

Obsahoval jen několik řádků:

Přítel mi psal, že za hodinu opustí pluk jeho Mladou Boleslav, aby se odebral na sever. Dále mi zvěstoval, že od té doby budu dostávat listy jeho poštou polní a že následkem rozkazu vrchního velitelstva severní armády nesmí býti v žádném listu udáno místo, kde byl psán, aby v případu zachycení nebo zneužití listu nedověděl se nepřítel o pohybech jednotlivých oddělení vojska rakouského.

Byl jsem spokojen; neboť na místě, odkud mi přítel psal, zajisté mi pramálo záleželo.

Obdržev tyto dva listy rychle za sebou, domníval jsem se, že bude přítel podobně pilně i dále psávat; ale uplynulo pět dní, aniž bych byl dostal nějaké zprávy, a počal jsem už býti nepokojným.

V přípravách k válce pokračováno v té době s nezměněnou horlivostí, nicméně na bojišti samém nebylo přišlo ještě k žádné srážce.

Doposud mělo se všeobecně za to, že vojsko rakouské vtrhne do země nepřítelovy, an tu znenadání došla telegrafická zvěst, že vojsko pruské překročilo hranice české a Rakušané že – couvají. A téhož dne, kdy tedy bylo již možno, že přítel můj zúčastnil se někde boje, obdržel jsem od něho list třetí a nad očekávání obšírný.

Kladu jej zde doslova:

…19. června 18''

„Milý příteli!

Tentokráte neudávám místa, kde tento list píšu, z dvou příčin: jednak abych vyhověl přísnému rozkazu vrchního velitelstva, jednak proto, poněvadž sám si přeju, aby případ, o němž ti píšu, zůstal aspoň nějaký čas ještě tajemstvím. Proto nepřipojuju ani svého jména…

Jsem rozčilen v míře nejvyšší a nevím ani, zdali a jak ti asi list tento dopíšu.

Činil jsem seč jsem, abych nabyl klidu aspoň poněkud; ale veškeré úsilí mé bylo až dosud marné.

Divoce bouří krev v mých žilách, hlava mě pálí a ruka má se chvěje… Promiň tedy, shledáš-li v dopisu mém něco temného, nesouvislého, nevysvětleného!… Život můj nenáleží již mně…

…20. června

Odpusť, že jsem list ten včera nedokončil.

Musil jsem přestati a pokračuju teprve dnes, když jsem už aspoň poněkud klidnější.

Nepsal bych ostatně ani tentokráte; ale nepřítel může každou

chvíli překročiti hranice, a tak by se mohlo osudnou náhodou státi, že bych sešel ze světa, aniž bych ti podal zprávu o zvláštním případu, jenž jest v nejužší souvislosti s událostmi, o nichž jsem ti byl před svým odchodem z Prahy obšírněji vypravoval.

Píšu ti v bídné chatrči malé osady, která se rozkládá na úpatí mírného pahorku, na němž se nalézá klášter.

Nebudu šířiti slov o duševním stavu svém, nýbrž obmezím se na prosté vylíčení pouhého fakta a ty sám zajisté snadno se domyslíš, co bouří v mé duši. Chci, abys zvěděl především o události samé, a nikoli o mých citech. Vím, že tento způsob psaní bude mne státi obrovské přemáhání; ale přičiním se ze všech sil, abych nezabředl do reflexí, kterýmiž bych list svůj zbytečně rozváděl.

Byl jsem se svou setninou vyslán na přední stráže. Část vojska mého táboří pod širým nebem v osadě, v které ti píšu; ostatní vojíni jsou na předních strážích. Nepřítel, jak už jsem připomenul, nepřekročil sice ještě hranic, ale nejdále pošinuté stráže a hlídky naše pozorujou prý nepřátelské přední stráže ze vzdálenosti asi půl hodiny cesty.

Leč o tom všem nechci šířiti slov! Chci ti psáti o události, která se zběhla zde předevčírem k večeru.

Přibyl jsem do krajiny této se svou setninou za krásného odpůldne, bych obsadil malý klášter a nepatrnou vesničku.

Klášter nalézá se na malém pahorku, z něhož je do lesnatého údolí překrásná vyhlídka. Osada, čítající asi třicet chatrčí, rozkládá se na úpatí vršiny té a z osady samé vede trojí stromořadí na jih, na sever a na západ. Budova klášterní ničím nevyniká a jest obydlena asi desíti jeptiškami.

Jak víš, nejsem přítelem života klášterního; ale přes to vše nechtěl jsem zbožné sestry vyrušit z klidu jejich a místo obsazení kláštera vyslal jsem ku klášteru a na malý hřbitůvek opodál jen několik stráží k pozorování okolí, kdežto hlavní část vojska mého rozložila se táborem v stromořadí, vedoucím z osady na jih.

Učiniv veškerá nutná opatření bezpečnosti, požádal jsem vojíny, by se nevzdalovali, a zejména aby klášternic nižádným způsobem

neobtěžovali.

Nadešel tichý letní večer.

Unaven několikahodinným pochodem, ulehl jsem v polním stanu, jenž mi byl od úslužných vojínů narychlo sdělán, a usnul jsem.

Když jsem procitl, byla již noc. Vyšed ze stanu, ubíral jsem se volným krokem stromořadím, a pak širokou, poněkud příkrou stezkou ku klášteru, bych z výšiny rozhlédl se po okolí.

Dospěv až ku vchodu na hřbitov, jenž rozkládá se opodál kláštera, zastavil jsem se a pozoroval chvíli okolí. Všady byl klid a strážné ohně bylo viděti v půlkole na sever od kláštera.

Vše bylo tedy v nejlepším pořádku. Také na hřbitově byla si stráž rozdělala oheň a pět vojínů sedělo kolem ohně v dosti živé rozprávce.

Zastaviv se u vchodu na hřbitov, díval jsem se chvíli na vojíny, z nichž jeden soudruhům svým vypravoval právě cosi tak zajímavého, že všickni pozorně naslouchali.

Poznal jsem ve vyprávějícím desátníka první čety, muže asi šestatřicetiletého, kterýž sloužil u téhož pluku již třetí kapitulaci. Od několika roků byl ženat a otcem tří dítek; rodina jeho dlela v tu dobu právě v Praze.

Znal jsem jej již z doby, kdy jsem byl u téhož pluku ještě nováčkem.

Ve smyslu vojenských předpisů byl to vojín vzorný; jako člověk měl všechny nectnosti lidí surových a prchlivých. Vynikal nad jiné houževnatou vytrvalostí a náboženským zélotismem; ale lišil se od sdílných krajanů svých neobyčejnou málomluvností.

Po celou dobu, co jsem jej znal, neslyšel jsem ho nikdy v souvislosti vypravovati, a proto bylo mi nynější vypravování jeho nápadným.

Z té příčiny popošel jsem podle hřbitovní zdi několik kroků kupředu, bych slyšel, co druhdy mlcelivý desátník soudruhům svým tak živě vypravuje.

Nežli však mne vojíni zpozorovali, zaslechl jsem z vypravování

desátníkova následující úryvek:

‚… Chlap si myslil, že už má vyhráno, že vyvázne… Ale nepodařilo se mu. Páter nás chlácholil; ale my byli rozvztekleni a zpiti všichni… Neměl nás dráždit!… Dřív nám lichotil a teď, když měl pátera ku pomoci, počal nám vyhrožovat a namířil proti nám pistoli. Vrh jsem se první proti němu. Nadzvedl a překotil jsem stůl, za kterým stál. Vtom vyšla rána…'

Dojem, jaký na mne učinilo těchto několik slov, nelze vypsati.

Poznal jsem, že setkal jsem se po mnoha letech s očitým svědkem, ba s jedním z hlavních účastníků děsného případu, o němž mi byl neznámý páter roku 1848 v kapli pražského chrámu vypravoval.

Chtěl jsem postoupiti o několik kroků blíže, ale byl jsem jako přimražen, a tak musil jsem nepozorován vyslechnouti ještě následující slova:

‚… Vrhli jsme se na padoucha a vtáhli jej doprostřed pokoje. Páter chtěl chránit holčinu, ale já mu ji vyrval a srazil pátera jednou ranou k zemi… Židáka jsme utloukli… Mezitím vykřikl jsem: ‚A co s holkou?' – ‚Zabme ji!' volali někteří. – ‚Ne, ne, to by za to nestálo,' zvolal jsem. ‚Jako židé ukřižovali Krista, tak ukřižujme my židovku!' – ‚Ukřižujme! Ukřižujme!' hulákalo několik zpitých a rozvzteklených sedláků… Byl jsem tenkrát mladý, silný chlapík a sám jsem omdlelou holčinu vynesl na náves a tam…'

Více jsem neslyšel. Rychle postoupil jsem kupředu.

Vojíni spatřivše a poznavše mě, vstali a mlčky salutovali.

Pro vnitřní pohnutí nebyl jsem v stavu ani slova pronésti, a teprve po chvíli, když jsem byl pohnutí své aspoň poněkud potlačil, optal jsem se vojínů, o čem tu právě řeč.

‚Pan desátník nám vypravuje o polské revoluci.' podotknul jeden z vojínů.

‚Slyšel jsem,' vyrazil jsem ze sebe, neboť krev hnala se mi tak prudce k hlavě, že nebyl jsem takořka ani s to, abych něco jiného pronesl.

Vojáci pozorujíce mé rozčilení byli poněkud na rozpacích a nikdo z nich neodvážil se promluviti.

Po chvíli, obrátiv se k desátníkovi, který stál dva kroky přede mnou, otázal jsem se ho:

‚Vy jste byl při tom?'

‚Ano, pane setníku,' zněla poněkud nesmělá odpověď.

‚Kdy a kde se to stalo?'

‚Ku konci února roku 1846 v mém rodišti.'

‚A vykřikl jste: » Ukřižujme ji!« – vy první?'

Desátník mlčel, jsa patrně na rozpacích, má-li se nyní přiznati, nebo účastenství své popříti.

‚Vy a nebo někdo jiný?' opáčil jsem přísně a ruka má mimo volně sáhla po rukojeti šavle.

Oslovený opět neodpověděl:

‚Odpovíte nebo neodpovíte?' zvolal jsem ještě přísněji než předtím.

Desátník vida, že nelze vyváznouti, ustoupil o krok nazad a nesměle pronesl:

‚Já ne, pane setníku, – a nevím, kdo…'

Zbabělá tato výmluva učinila na mne strašný dojem. V mžiknutí oka vytasil jsem šavli a mávnul po desátníku, jenž s rozpoltěnou lebkou sklesl na zem…

Ostatní vojíni s hrůzou ustoupili ode mne. Co dělo se v tu chvíli v mé duši, nelze vylíčiti. Vmysli se, možno-li, v rozčilení největší a suď sám, byl-li jsem v okamžicích těch při smyslech a možno-li snad zabití člověka toho omluviti. Já toho nedovedu. Možná že muž ten přece nebyl vinen…

Tak soudím nyní, když už jsem poněkud klidnější. Ale předevčírem, když stál jsem na hřbitově nad jeho mrtvolou a rudá zář strážného ohně rozdělaného mezi dvěma hroby děsivě osvěcovala neočekávaným skutkem polekané ostatní vojíny, netanulo mi na mysli nic, nežli že bych skutek ten za podobných okolností bez rozmýšlení a snad chladnokrevněji než poprvé opakoval.

Neklň mi, nezlořeč mi, duše drahá! Vímť, že zabiv jediného člověka, zničil jsem štěstí celé nevinné rodiny. Vím, že utrativ lidský

život, spáchal jsem skutek nepromíjitelný, poněvadž individuum nikdy se neopakuje. Vím a uvažuju nyní vše, i následky, které bude míti skutek ten pro mne vzápětí.

Poslední okolnost připamatoval jsem si také na hřbitově. Zaraziv zkrvácenou šavli prudce do pochvy, chtěl jsem beze slova opustiti hřbitov.

‚Máme mrtvolu pochovat, pane setníku?' otázal se jeden z vojínů, když jsem se byl obrátil k odchodu.

Připomenutí to uvedlo mi na mysl nutné následky mého skutku.

‚Především vás žádám,' pravil jsem k vojínům, ‚abyste o skutku, jehož svědky jste právě byli, nezmiňovali se zatím nikomu. Vím, že pro skutek svůj budu postaven před vojenský soud a výrok soudu nemůže zníti jinak než vinen. Přál bych si však, aby se to nestalo dříve, než bude skončeno nynější polní tažení. Možná že nepřátelská zbraň učiní životu mému konec. Nestane-li se tak, zaručuju se vám svou ctí, že dostavím se pak k soudu sám. Můžete a chcete mi poskytnouti tuto lhůtu?'

‚Učiníme, jak si přejete, pane setníku,' odpověděl jeden z vojínů.

‚Nechť tedy nyní některý z vás pospíší do osady pro vojenského lékaře, aby zjistil smrt zabitého; potom můžete mrtvolu pohřbíti.'

Zatímco jeden vojín odkvapil pro lékaře, otázal jsem se ostatních:

‚Jak se stalo, že vám desátník počal příhodu tu vypravovat? Vzpomněl si sám nebo snad někdo z vás věděl už dříve něco o ní?'

‚Stalo se to takto, pane setníku,' ujal se slova jeden vojín. ‚V dnešním denním rozkazu bylo nám, jak víte, přísně zakázáno obtěžovati jeptišky kláštera způsobem jakýmkoli. Stráž, která sem byla odpoledne vyslána a kterou jsme my večer vystřídali, rozkazu tomu nevyhověla. Prostranná kaple kláštera, v které se konají jen občas služby boží, byla otevřena a dva vojáci odpolední stráže nemohouce odolati, vešli do kaple, aby se tam pomodlili. Kdo v kapli oné byl nebo jakým způsobem dověděli se o tom, co nám vypravoval jeden z nich, když jsme je vystřídali, nevím, ale…'

‚A co vám vypravoval?' přerušil jsem vojína.

‚Že je v klášteře jeptiška, která má na rukou i nohou podobné

rány jako ukřižovaný spasitel… A tak se stalo, že nám desátník počal vypravovat…‘

‚Zde v klášteře že jest?‘ vyrazil jsem ze sebe.

Vojín přisvědčil.

‚A jak se zove, odkud je?‘ tážu se kvapně. ‚Nevím, pane setníku; nevím vůbec nic více, než co jsem byl právě uvedl.‘

Chvíli stál jsem mlčky, jsa na rozpacích, co mám činiti, ale vbrzku jsem se rozhodl, že musím se bez odkladu přesvědčiti. Vzniklať v duši mé domněnka, že jeptišky klamou snad zbožný lid, a v souvislosti s vypravováním desátníkovým měl jsem v tu chvíli pevně za to, že stigmatizovaná jeptiška nemůže býti jinou osobou než ukřižovanou židovkou…

Bez dalšího rozmýšlení se odkvapil jsem ze hřbitova a pospíšil k fortně klášterní, kde jsem prudce zazvonil.

Za několik okamžiků ozval se v chodbě lehký krok, slabé světlo kmitlo zamřížovaným okénkem ve fortně a vlídný ženský hlas se ozval:

‚Co si přejete v tak pozdní noční chvíli?‘

‚Jsem velitelem oddělení vojska, které dnes obsadilo podklášteří, a musím bez odkladu mluvit s představenou kláštera,‘ pravil jsem rozhodně. ‚Prosím, ohlaste mne!‘

Po těchto slovech padlo světlo skrze okénko přímo na moji tvář, jako by se vrátná chtěla aspoň poněkud přesvědčiti o pravděpodobnosti slov, jež byla slyšela.

‚Poshovte několik okamžiků!‘ ozval se týž vlídný hlas. ‚Abatyše posud bdí – ohlásím vás.‘

Nečekal jsem ani pět minut.

Okénkem ve fortně mihlo světlo poznovu a za několik okamžiků ozval se jiný ženský hlas opakující otázku, čeho si přeju.

Opáčil jsem svou žádost za vpuštění.

Po chvíli zaskřípal klíč v zámku a fortna se pootevřela.

Spatřil jsem dvě jeptišky. Jedna z nich držela v ruce svítilnu a svazek klíčů.

‚Přejete si, pane veliteli?‘ optala se vlídně druhá. ‚Jsem abatyší

kláštera toho.‘

‚Přál bych si promluviti s vámi o vážné záležitosti,‘ dím hlasem poněkud přitlumeným.

‚V tak pozdní době noční?’ opáčila abatyše. ‚Což nelze rozmluvu odročit na zejtra?’

V měkkém přívětivém hlase, jakým byla slova pronesena, spočívalo zvláštní kouzlo. Již jsem chtěl odpovědít, že dostavím se druhého dne ráno, když mi napadlo, že by jeptišky jsouce takto upozorněny, mohly nejen uhodnouti, ale v průběhu noci účel mé návštěvy také překaziti. Proto jsem odpověděl:

‚Odpusťte, že nelze mi ani okamžik otálet; záležitost, o kterou se jedná, je naléhavá…’

Abatyše ještě chvíli váhala a zdá se, že by byla za jiných okolností žádost mojí rozhodně odepřela. Ale v době tak mimořádné, jako byla ona, kdy vojsko nepřátelské mohlo každou chvíli překročiti hranice, domnívala se nejspíše, že žádost moje týká se výhradně záležitostí vojenských, a proto žádosti mé, ač nerada, přece vyhověla.

‚Následujte mne tedy!’ pravila posléze a ubírala se volným krokem chodbou do kláštera.

Poprvé v životě svém vkročil jsem přes práh pošmurné budovy klášterní.

Zanedlouho octl jsem se v hovorně kláštera. Vrátná, která nás tam byla doprovodila, zavěsila svítilnu na hřeb ve zdi a opustila síň.

Byl jsem s abatyší o samotě.

‚Nuže, pane veliteli, – vaše přání?’ ozvala se představená kláštera ještě vlídněji, než když mě byla poprvé oslovila.

‚Odpusťte, velebná matko, že se vás tážu na záležitost klášterní,‘ pravil jsem. ‚Je pravda, co jsem byl právě se dověděl, že přechováváte v klášteře jeptišku stigmatizovanou?‘

Otázka má abatyši patrně překvapila i urazila. Ustoupila o krok ode mne a vážně, ba přísně děla:

‚Dovolte, pane, – po jakémpak právu se na to tážete?‘

Vyhýbavost ta byla mi podezřelou.

‚Promiňte,' dím rozhodně, ‚že prozatím na tuto vaši otázku neodpovím. Pravda-li, co mi bylo zvěstováno, pak musím s jeptiškou tou mluvit ještě dnes.'

‚To není možné,' odvětila abatyše vážně.

‚Proč?'

Abatyše neodpověděla.

‚Tedy skutečně se zde nalézá?' opáčil jsem po chvíli. ‚Myslíte-li sestru Marii…'

‚Nevím, jak se zove nyní; ale dříve bylo její jméno Rút…'

‚Sestra Marie že se zvala Rút?' otázala se abatyše udiveně a zrak její, doposud k zemi upřený, utkvěl nyní zvědavě na mé tváři.

‚Dívka, o které mluvím, byla židovka…,' připomínám.

Abatyše ucouvla opět o krok, sklopila zraky a neodpověděla.

‚Mohu s ní mluvit, mohu ji spatřit?' naléhám netrpělivě.

Abatyše váhavě odpověděla.

‚Vaše přání, pane, v této době jest neobyčejné a naléhavost, s jakou se domáháte jeho vyplnění, jest mi důkazem, že není bezdůvodné. Ale promiňte – možno-li, dostavte se zejtra – a přání vaše bude vyplněno aspoň částečně…'

‚Proč jen částečně?' opáčil jsem a nedůvěřivost moje se vzmáhala.

‚Protože můžete sestru Marii jen spatřit, ale nikoli s ní mluvit. '

‚Je snad vaše řehole tak přísná?'

‚Nikoli!'

‚Jaká tedy toho příčina?'

Abatyše na chvíli se odmlčela, a teprve když jsem otázku svou opakoval, odvětila:

‚Prosím, račte přijít zejtra!'

Žádost moje arci byla neobyčejná, ale vyhýbavost abatyše a odkazování na druhý den potvrzovaly mě v domněnce, že se zde skutečně jedná o nějaký klam fanatismu náboženského.

‚Nemohu jinak, paní abatyše,' pravil jsem poté, ‚nežli žádost svoji opakovat s veškerým důrazem. Buď vyhovíte mé prosbě dobrovolně – nebo užiju násilí…'

Chmura nevole zastřela na okamžik až dosud klidnou,

vráskovitou tvář abatyše. Neodpověděla na moje slova, nýbrž popošla ke dveřím a otevřela je.

Vešla vrátná, která byla čekala přede dveřmi,

‚Vezmi světlo a uveď nás do kaple!' kázala vrátné.

Jeptiška mlčky uposlechla.

Šli jsme z hovorny dlouhou, nevlídnou chodbou.

Asi za dvě minuty octli jsme se v prostranné, jen několika obrazy a sochami okrášlené kapli. Hlavní oltář byl rovněž tak prostý jako oba menší postranní oltáře a v celé kapli nepoutalo pranic pozornost kromě železného zábradlí, jež ohraničovalo před hlavním oltářem jakýsi nevysoký pomník.

Abatyše popošla mlčky až k tomuto zábradlí.

Následoval jsem ji s vrátnou, která nesla světlo. Dospěv až k zábradlí, shledal jsem, že vedou po obou stranách pomníku schůdky dolů do nějakého sklepení.

Teprve nyní obrátila se abatyše k doprovázející nás jeptišce se slovy:

‚Jdi napřed – k sestře Marii…'

Jeptiška uposlechla.

Otevřevši jen přivřená dvířka zábradlí, sestupovala po schodech.

Následoval jsem ji, abatyše se ubírala za mnou.

Za několik okamžiků octnuli jsme se v nevelkém klenutém sklepení, z jehož stropu visela věčná lampa, jejíž zarůžovělé světlo dodávalo všem předmětům rázu neobyčejně pošmurného.

Na první pohled jsem poznal, že nalézám se v hrobce. Podle dvou stěn vpravo a vlevo stálo po osmi až desíti velkých kovových rakví a nad každou byla na stěně malá tabulka.

U protější stěny přímo před námi nalézala se rakev jediná. Rakev ta, lišící se od ostatních šířkou, byla pokryta černou jakousi látkou. Nad rakví na stěně byla jednoduchá tabulka s citelným nápisem Sestra Marie.

Beze slova vzala abatyše vrátné svítilnu z ruky, a pošedši až k rakvi, odhrnula z ní černou roušku a držela svítilnu nad rakví.

Dojem, jaký na mne učinil obraz, jejž jsem spatřil, z paměti mé

nikdy nevymizí.

I teď, když si okamžik ten připomínám, tají se mi dech, ruka má se chvěje a krev prudce žene se od srdce k hlavě a zase nazpět k srdci…

Pojala mě závrať jako člověka, jenž octnuv se náhle před děsnou propastí, spatřil na jejím dně bytost nejdražší, bytost, po které byl po léta toužil, bytost milejší nejsladších vzpomínek, ale – mrtvou.

Přede mnou ležela zvláštní, skoro rovněž tak široká jak dlouhá kovová rakev se skleněným víkem. Uvnitř byla vyložena černým aksamitem, na němž ležel široký, plochý dřevěný kříž přihnědlé barvy a na kříži tom rozepjatá, ale nepřibitá mrtvola útloučké mladistvé dívčiny ve vybledlém, řasnatém rouše klášterním.

V podivném dvojsvětlí, jež tvořilo zarůžovělé světlo věcné lampy a žlutavý svit svítilny, kterouž abatyše nad rakví držela, měla tvář mrtvé dívky výraz neobyčejně lahodný.

Tvář její, ovroubená havraním, krátce přistřiženým vlasem, byla skutečně nebo se mi aspoň zdála čarokrásnou.

Spočívalo v ní tolik dobroty, lahody a laskavosti, že zdálo se mi, jako bych se díval v tvář oné tajuplné bytosti, která od mého mládí po celou řadu let neustále vznášela se před duševním zrakem mým, kterou jsem vídal vždy, kdykoli připomenul jsem si sny nejblažší a nejrozkošnější, a která mi tak byla milá, tak drahá jako vzpomínka na mrtvou matku…

Beze slova popošel jsem až k rakvi, a nahnuv se nad ní, dlouho, předlouho díval jsem se v němé bolesti v sličnou tvář mrtvé jeptišky…

Nebylo pro mne žádné pochybnosti více. Rány na rukou od probitých hřebů, pak rána na jedné bosé nožce byly nezvratným důkazem, že nalézám se před mrtvolou nešťastné ukřižované, o níž mi bylo před lety za tak zvláštních okolností vypravováno a která byla bez odporu hlavní příčinou mých přízraků.

Nevýslovná bolest sevřela mi prsa.

Chtěl jsem promluviti, ale hlas mi uvázl v hrdle; chtěl jsem odstoupiti, avšak nohy mé byly jako přimraženy a slzy, které po

mnoho let nebyly mi vstoupily do ocí, zakalily mi zrak.

Stařičká abatyše držíc v jedné ruce svítilnu a v druhé černý příkrov, jejž byla s rakve odhrnula, stála nepohnutě a mlčky u rakve tak dlouho, až posléze sám jsem odvrátil zraků svých od neobyčejného obrazu toho. Poté přehodila opět černý příkrov přes rakev…

‚Vyhověla jsem vašemu přání, pane veliteli,' ozvala se po chvíli abatyše, která stojíc klidně u rakve čekala, až mine mé pohnutí, ‚aniž bych se byla tázala po pohnutkách neobyčejného přání vašeho…'

‚Děkuju vám, paní abatyše, za vaši ochotu,' přerušil jsem stařenu. ‚Odpusťte, že vyrušil jsem vás v tak pozdní době…'

‚Znal jste sestru Marii?' otázala se abatyše.

‚Neznal!'

‚Jak tedy možno vysvětlili?…'

‚Chci být za vaši laskavost upřímným,' pravil jsem. ‚Teprv asi před půlhodinou dověděl jsem se, že mešká ve vašem klášteře, a v duši mé vzniklo podezření, že stala se obětí náboženského fanatismu.'

Abatyše neodpověděla.

‚Jen za jedno vás ještě prosím,' pokračoval jsem. ‚Povězte mi, možno-li, kdy a jakým způsobem přišla sem do kláštera?'

‚Osud ubohé sestry Marie je velmi prostý,' pravila stařena. ‚Roku 1846, tuším na počátku měsíce března, nalezlo několik vesničanů v blízkém lese zimou zkřehlou a hlady vysílenou dívku v rozedraném šatě a přivedli ji sem do kláštera. Poskytly jsme jí útulku. Byla to dívka asi šestnáctiletá; na obou rukou a na jedné noze měla rány, jak jste byl právě na mrtvole spatřil. Kdo a odkud by byla, nedověděly jsme se, neboť ubohá dívka, již jsme později zvaly sestrou Marií, byla – šílenou a němou… Zdá se, že konala dalekou cestu. Žila, vlastně živořila zde v klášteře jen několik měsíců; churavělať, až dokonala tiše svůj život. Jediné, co po ní zbylo, je část jakéhosi listu, jejž jsme nalezly v jedné kapse jejích šatů; leč ani list ten neposkytl nám žádného vysvětlení.'

‚Je možno, abych list ten spatřil?' pravil jsem kvapně.

Abatyše přisvědčila.

‚Byl to majetek sestry Marie, a proto uložily jsme jej u jejích nohou.‘

Přitom odhrnula ještě jednou přikrývku s rakve, nadzvedla skleněné víko, a vzavši u nohou mrtvoly ležící lístek, podala mi jej.

Poznal jsem písmo na první pohled.

‚Darujte mi, prosím, tento lístek,‘ poprosil jsem.

Abatyše svolila.

Poděkoval jsem, a omluviv se ještě jednou, opustil jsem hrobku i klášter.

O citech, které bouřily a bouří v mých prsou, psáti nemohu a stálo mne velkého přemáhání, nežli jsem ti vypsal celý průběh zcela objektivně.

Lístek, vlastně jen část lístku toho, jenž mi byl darován, přikládám k tomuto svému dopisu.

Bud zdráv! Bude-li možno, budu ti psát zase co nejdříve.“

Potud přítelův dopis.

Avšak lístek, o němž se ku konci zmiňuje, že jej k dopisu svému přikládá, přiložen nebyl.

Ode dne, kdy došla z bojiště telegrafická zpráva, že překročil nepřítel hranice a vojsko rakouské že couvá, následovaly zprávy z bojiště s nepředvídanou rychlostí za sebou. Brzo došla zvěst o bojích a zanedlouho dopraveni do Prahy první ranění z bitek u Podola a Mnichova Hradiště.

S trapnou úzkostí očekával jsem na nádraží příjezd prvního vlaku s raněnými, jehož přibytí do Prahy bylo dříve ohlášeno.

Mezi raněnými, mezi kterýmiž byli také důstojníci a vojíni polského pluku Martini, přítele mého nebylo. Poptával jsem se po něm několika lehce raněných vojínů jeho pluku, ale žádný z nich nemohl mi o něm podati podstatnou zprávu. Jeden z důstojníků viděl jej sice v boji u Podola, ale byv tam sám raněn, nemohl mi pranic více pověděti, nežli že právě v okamžiku, když jej z bojiště odnášeli, hnal přítel můj v čele setniny útokem na menší oddělení

pruské pěchoty.

Od té doby byl jsem pokaždé na nádraží, kdykoli přibyl nějaký vlak s raněnými, a náležel jsem – jako mnozí jiní, jejichž přátelé a známí účastnili se války – k nejpilnějším čtenářům úřadního listu, v němž každodenně otištěn byl dlouhý seznam jmen – raněných a mrtvých…

Neočekávané couvání vojska rakouského i po větších bitkách u Mnichova Hradiště, Jičína, Trutnova atd. bylo sice nápadné, ale přece nebudilo ještě za tehdejší bojechtivosti, která nepřítele podceňovala, žádných velkých obav. Mělo ť se prostě za to, že armáda rakouská vyčká nepřítele v postavení strategicky nejvýhodnějším, aby svedla jedinou, velkou a rozhodnou bitvu. –

Zprávy o bitvě té došly v několika dnech. Zpočátku zněly příznivě, pak pochybně a posléze nebylo už více možno tajiti úplnou porážku vojska rakouského.

Tvářnost Prahy v dnech po bitvě u Králové Hradce jest doposud v živé paměti. Vojsko, které tu ještě zbylo, c. k. úřadové, policie, četnictvo, slovem vše, co bylo jen zdaleka v nějaké souvislosti s vládou, opustilo v dnech těch Prahu a po příkladu orgánů vládních prchaly přečetné rodiny bohatých i chudších soukromníků na jih a na západ od Prahy…

Netrvalo to dlouho a Praha byla – poprvé, co existuje – úplně volna…

Královský hrad hradčanský, místodržitelství, vrchní vojenské velitelství, policejní ředitelství, všechny kasárny, vojenské i četnické, slovem všechny místnosti, v nichž pracovával až do té doby složitý aparát vládní, – vyjímaje toliko trestní soud – byly opuštěny a takměř úplně prázdny nebo ponechány pod ochranou nějakého ubožáka, jemuž vypláceno až dosud ze státní pokladnice jen tolik, aby právě nemusil hladem zemříti.

Hlavní město Čech těšilo se úplné a neobmezené volnosti. Nikdo v něm nevládl, nikdo nerozkazoval, nikdo nikomu nevyhrožoval, ba zdálo se, že není v Praze člověka, jenž by se odvážil mír a poklid porušit.

Neobmezená tato volnost Prahy však dlouho netrvala. Občanstvo, jsouc odvěkým vladařením nejen úřadnictvu, nýbrž i všem ostatním orgánům vládním od místodržitele až po prostého policistu příliš uvyklé, nemohlo nadlouho snésti úplné svobody.

Za několik hodin zřídilo si samo náhradu za vládní orgány a c. k. priv. ozbrojení sborové měšťanští dobrovolně a ochotně převzali úkol policie a zčásti také úkol vojska.

Obsadivše vojenské a policejní strážnice, věnovali se službě té s veškerou horlivostí a svědomitostí mužů o důležitosti svého konání přesvědčených.

Naštěstí nebyla služba ta v oné době příliš nesnadná, neboť tolik jest nad vši pochybnost jisto, že bezpečnost života a majetku nikdy nebyla v Praze tak velká jako právě v oněch dnech všeobecného napětí a rozechvění.

Za několik dní po bitvě u Králové Hradce změnila se fyziognomie Prahy poznovu.

Vojsko nepřátelské přibylo do Prahy, ubytovalo se v kasárnách a po domech a Praha měla napohled opět dávný svůj ráz, toliko s tím rozdílem, že službu, kterou druhdy konávali lidé v uniformách rakouských, převzali nyní lidé v uniformách pruských.

Pro lidi obyčejného druhu, jako jsem byl já, kteří ani od porážky, ani od vítězství nepřítelova praničeho neočekávali, změna tato mnoho neznamenala.

Neušla nám sice, mluvili jsme o ní, ale v podstatě nám aspoň v oněch dnech ještě v praničem nepřekážela.

Žil jsem tedy i po obsazení Prahy vojskem nepřátelským rovněž tak jako předtím – to jest nevšímal jsem si takměř praničeho, co se dělo kolem mne.

O osudu, jaký potkal v svedených bitvách přítele mého, nedověděl jsem se ani nyní ještě pranic podstatného a měl jsem za to, že aspoň životem šťastně vyváznul.

Avšak domnění mé netrvalo dlouho. Kdysi, prohlížeje dodatečně seznamy mrtvých a raněných v českých listech pražských, nalezl jsem mezi mrtvými také jméno přítelovo.

Dojem, jaký na mne učinilo několik těch vytištěných písmenek, byl zdrcující. Chvěl jsem se na celém těle, srdce počalo mi prudce biti a oči zalily se mi slzami.

Byl jsem sice připraven na nejhorší; ale nabyv úplné jistoty o smrti přítelově, nemohl jsem se na několik okamžiků ubrániti pohnutí nejbolestnějšímu.

V tu dobu byly již nejen všechny nemocnice, nýbrž i všechny místnosti, které byly v Praze provizorně v nemocnice přeměněny, raněnými vojíny v pravém slova smyslu přeplněny. Jelikož však stále ranění do Prahy dopravováni, nezbylo pomocnému komité než upravovati vždy nové místnosti v polní nemocnice.

Od onoho okamžiku, co jsem zvěděl o smrti přítelově, nešel jsem nikdy více na nádraží, když přibyl vlak s raněnými.

Přes to vše neopomenul jsem přece nižádné příležitosti, abych se dověděl kdy, kde a jakým způsobem vlastně přítel zahynul, a vždy, kdykoli jsem se setkal s někým, kdo buď sám, nebo prostřednictvím druhé osoby měl příležitost mluviti s některým lehce raněným vojínem buď od pluku přítelova, nebo od pluku jiného, o němž jsem věděl, že zúčastnil se těchže bitek jako pluk přítelův, neopomenul jsem se nikdy poptati také po osudu přítelově.

Avšak veškeré mé pátrání zůstalo i nyní ještě úplně bez výsledku.

Ku konci měsíce července, když už bylo všeobecné účastenství obyvatelstva pražského i k raněným vojínům valně ochablo, takže už skoro nikdo ani se nezastavil, když ubíral se ulicemi pražskými nějaký menší transport s raněnými, vracel jsem se za krásného odpůldne z delší vycházky do okolí pražského, a octnuv se na Mariánských hradbách, dal jsem se přes hradby směrem k Novému Světu a odtud podle kapucínského kláštera.

Octnuv se před klášterem tím, spatřil jsem, že před chrámem loretánským stojí několik povozů, v kterýchž bývali ranění vojíni dopravováni. U vozů stálo malé skupení pruských vojáků, kteří je byli dle všeho doprovázeli; vozy však už byly prázdny.

„Odkud ten transport raněných?“ otázal jsem se jednoho z vojínů pruských, když jsem byl došel až před chrám loretánský.

„Z Mladé Boleslavi," zněla stručná odpověď žargonem berlínským.

„Prusové nebo Rakušané?"

„Pouze Rakušané."

„A nevíte od jakých pluků?"

„Nevím."

„Neznáte rakouský pluk pěchoty Martini?"

„Znám; bojoval jsem proti němu u Podola."

„Je snad někdo od pluku toho mezi raněnými?"

„Nevím, ale zde přítel bude vědět; doprovázelť transport raněných z Boleslavi až sem a má seznam jmen," zněla odpověď.

A vojín ukázal na staršího poddůstojníka, jenž byl právě vyšel z chrámu.

Obrátiv se k tomuto opakoval jsem poslední svou otázku.

Muž ten ani do seznamu raněných nenahlédnuv, pravil, že mezi raněnými nalézá se také důstojník od pluku Martini.

„Znáte jeho jméno?"

Tázaný vytáhnuv z postranní kapsy svého kabátu úřadní listinu, nahlédnul do ní a vyslovil jméno – přítelovo.

„Jak to? Nemýlíte se?" zvolal jsem.

„Nemýlím."

„Je raněn lehce nebo těžce?" optal jsem se kvapně dále.

„Jen lehce na hlavě."

„Možno s ním promluvit několik slov? Jeť mým přítelem…"

„Není žádné překážky; ale ranění nejsou ještě umístěni."

„Jak to?"

„Když jsme s nimi přibyli do Prahy, odkázali nás sem; ale i zde jsou všechny místnosti už přeplněny. Pro nové raněné musejí býti teprve lože upravena. Zatím byli ranění na krátkou dobu uloženi na slamníky v kaplích…"

„To nic nevadí," dím nedočkavě. „Možno-li, ukažte mi, kam byl přítel dopraven."

Poddůstojník s ochotou přání mému vyhověl.

Prošedše průjezdem octnuli jsme se v křížové chodbě. Průvodce

můj se zastavil, a ukázav rukou vpravo do chodby, děl:

„Tam v poslední kapli – stojí tam jeden muž na stráži."

Všimnuv si jen zběžně, že nádvoří i křížové chodby loretánského chrámu, kde hemžilo se množství vojska pruského, poskytovaly neobyčejný pohled, spěchal jsem naznačeným směrem. Před kaplí oznámil jsem stráži, že přál bych si s raněným důstojníkem promluviti.

Stráž ničeho nenamítala a já vešel do kaple.

Paprsky k západu se chýlícího slunce, vnikajíce do kaple, v které se nalézaly dva oltáře, okrouhlými otvory shůry a zčásti jako odlesk velkými zasklenými dveřmi osvěcovaly vnitřek kaple dosti jasně. Přes to vše nevšimnul jsem si ničeho kromě podle jedné stěny na slamníku naznak ležícího a až po krk hrubou houní přikrytého muže s obvázanou hlavou.

Na první pohled poznal jsem přítele.

Na smrt bledá jeho tvář měla však výraz neobyčejně klidný. Oči měl zamhouřeny; patrně spal nebo dřímal…

Když jsem vstoupil a k němu se nachýlil, otevřel oči.

Také on mne poznal a zásvit radosti přeletěl bledou jeho tvář. Namáhavě se nadzvedl a podal mi pravici.

Byla studená jako led.

V okamžiku, když jsem příteli ruku stiskl, zahalila nějaká chmura slunce a v kapli nastalo přítmí.

„Dostals poslední můj list?" otázal se přítel mdlým hlasem.

Přisvědčil jsem.

Avšak právě tato první otázka mě upomenula, že zabývá se přítel v myšlenkách předmětem, který by jej mohl snadno rozčilit. Proto snažil jsem se odbočiti k předmětu jinému.

„Jak se ti daří?" tážu se. „Bylo mi zvěstováno, žes raněn lehce; nebezpečí patrně už minulo."

„Nesnadno říci," vece namáhavě přítel. „Lékaři rakouští děli, že jsem raněn těžce, lékaři pruští zase, že lehce…"

„Proč jsi tedy svolil k dopravě své do Prahy?"

„I na to nesnadno odpovědět. Když jsem ležel v nemocnici v

Mladé Boleslavi a horečka pominula, zmocnila se mne tak neodolatelná touha po Praze, že sám jsem žádal…“

„Lékaři ti zajisté radili klid,“ pravil jsem pozoruje na příteli, že namáhá se, aby usedl.

„Jsem tak kliden jako málokdy jindy.“

„Kdy a kdes byl raněn?“

„V bitce u Podola 26. června, když jsme počali po celém šiku couvati. Jak snad víš, couvali jsme od hranic bez ustání. Přibyvše k Sychrovu, couvli jsme k Podolu, kde svedena tuhá bitka. Řadová palba trvala aspoň přes tři hodiny. Byl jsem raněn při útoku jízdy pruské na moji setninu. Sklesl jsem bez sebe na zem. Co dělo se dále se mnou, nevím. Když jsem nabyl opět vědomí, zvěděl jsem, že nalézám se v nemocnici v Mladé Boleslavi a že mi byl pruský palaš odštípl kus lebky…“

Pozoruje, že mluvení přítele namáhá, připomenul jsem:

„Odpusť, že musím se nyní vzdálit. Postarám se, abys byl co nejdříve dopraven buď do svého bytu, nebo někam na místo příhodnější.“

„Ne, ne!“ děl kvapně přítel. „Jeť mi zde neobyčejně volně a nepřeju si změny. Také odcházet nemusíš – vždyť vidíš, že jsem úplně kliden…“

Přítel měl pravdu. Byl sice sláb a mluvil namáhavě, ale klid jeho byl neobyčejný. Dle všeho již se pozdravoval.

Chtěl jsem namítnouti, že bude snad přece líp, když odejdu, než neobyčejná náhlá změna, kterou jsem v okamžiku tom na příteli zpozoroval, upoutala veškerou moji pozornost.

Do kaple, v kteréž bylo po několik okamžiků panovalo přítmí, vnikl pojednou odlesk paprsků jasného slunce, takže bylo možno všechny předměty zcela zřetelně rozeznati.

Před chvílí ještě na smrt bledá tvář přítelova znenadání se zruměnila, doposud mdlé oko se rozjiskřilo, v obličeji jeho jevil se vyraz zděšení.

Nepředvídaná tato změna mne polekala. Poklekl jsem k příteli, ale v témž okamžiku nastalo v kapli opět přítmí a přítel s největším

namáháním napolo se vztyčil.

„Probůh, co se s tebou děje?“ zvolal jsem. Přítel však vztáhnuv pravici k jednomu z oltářů, bolestným hlasem zaúpěl: „Bože – zase ten přízrak!“

Ohlédl jsem se směrem, kam byl přítel rukou ukázal, a musím se přiznati, že jsem se v okamžiku tom nemohl ubrániti pocitu hrůzy.

V kapli panovalo sice šero, ale přes to vše rozeznal jsem na oltáři vztyčený přihnědlý kříž a na něm přibitou dívčí postavu ve vybledlém žlutém rouše.

Na hlavě měla korunu s bílým závojem. Dva vrkoče černých vlasů splývaly jí přes ramena až po pás a tvář její, ač nehezká a bez výrazu, zastíněna byla hustým, tmavým plným vousem.

Byltě to týž přízrak, jaký byl přítel druhdy vídával; ale tentokráte, když jsem jej viděl i já, nemohl to býti klam smyslů…

Vyskočil jsem se země.

Současně vztyčil se i přítel a vzpřímen stál podle mne s vytřeštěným zrakem. Chtěl vyrazit z kaple; ale síly jej opustily a on sklesl na slamník.

Nevěda ani, co činím, vyběhl jsem z kaple, a vzkřiknuv na stráž před kaplí: „Prosím, zavolejte rychle lékaře!“ vrátil jsem se záse k příteli.

Ležel na slamníku, ale obvazek rány na hlavě jeho byl stržen a tvář i prsa jeho krví zbarvena.

Několik okamžiků usiloval jsem zastaviti z rány přítelovy řinoucí se krev; ale vbrzku jsem zpozoroval, že jest úsilí mé marné.

Zanedlouho vešel do kaple přivolaný vojenský lékař. Zručné ruce jeho sice se podařilo ránu opět obvázati, ale v tváři jeho četl jsem zřejmě, že veškerá pomoc lékařská je marná.

Drže chvíli ruku přítelovu ve své zkoumal tepnu, načež obrátiv se ke mně, pravil přidušeným hlasem:

„Ztráta krve je velká – za několik minut bude mrtev.“

Zatím bylo přikvapilo do kaple také několik pruských vojínů a osob civilních. Mezi poslednějšími zpozoroval jsem též starého kostelníka, jenž zůstav stati mezi dveřmi, lhostejně díval se na celý

výjev.

Lékař měl pravdu. Přítel, jehož dech vždy více slábnul, skutečně za několik minut dokonal…

Co dělo se v mé duši, nelze vypsati. Bylo mi asi tak jako člověku, jenž byl nej milejšího bratra svého nešťastnou náhodou zavraždil…

Bez hnutí stál jsem u mrtvoly přítelovy; beze slova díval jsem se, když mrtvolu odnášeli z kaple, a setrval na temže místě, když už byli všichni kapli opustili.

Na prahu stál ještě kostelník, jenž patrně čekal, až opustím kapli i já.

Učinil jsem tak posléze krokem nejistým. Mezi dveřmi jsem se ještě jednou ohlédl do kaple a zrak můj utkvěl na osudném oltáři.

Spatřil jsem na oltáři týž obraz jako dříve, ale zároveň nabyl jsem úplného přesvědčení, že nemůže to býti přízrak a klam smyslů, nýbrž skutečnost.

Byla to socha, vlastně prostá, ve vybledlý žlutavý šat oblečená a na kříž přibitá nevkusná loutka, představující patrně nějaký výjev z jakési legendy. Připamatovav si v tu chvíli některé momenty z přítelova líčení prvního jeho přízraku, seznal jsem, že první setkání jeho se škaredým páterem roku 1848 nemohlo se stati jinde než v osudné této kapli, a zároveň vysvětlil jsem si také původ přítelových přízraků.

„Co znamená onen výjev tam na oltáři?“ otázal jsem se těsně vedle mne stojícího starého kostelníka, nemoha z bezvýrazné, hustým vousem zarostlé tváře ukřižované zraků odvrátit.

„Na kterém oltáři?“ opáčil tázaný. „Na jednom, a to na oltáři sedmibolestné Matky boží…“

„Myslím oltář druhý,“ přerušil jsem starce, „na němž je ukřižovaná…“

„Ah tak – to je takzvaná svatá Starosta,“ počal kostelník. „Byla to dcera nějakého pohanského krále a tajná křesťanka. Byla prý krásná a dlouho tajila před otcem a světem, že je vyznavačkou učení Kristova. Bůh však ji chtěl zkoušet. A tak zamiloval se do ní otec její a chtěl ji pojmouti za manželku. Dcera bránila se tomu, jak mohla;

ale když otec pohanský na svém stál, žádala ubohá dcera boha, aby ji vysvobodil z nástrah ďáblových. Bůh vroucí modlitby její neoslyšel, a tak procitla dcera knížecí jednou zrána s obličejem hustým vousem zarostlým… Otec se rozzuřil, a když se dověděl, že je dcera jeho tajnou vyznavackou učení Kristova, kázal ubohou přibiti na kříž, kde dokonala život svůj smrtí mučednickou…“

„Je svatá Starosta na oltáři tom už dlouho?“ otázal jsem se.

„Nemohu, prosím, povědít jak dlouho;'! ale vím od svého předchůdce, že byla zde už za panování císaře Josefa. A když pak císař ten vydal rozkaz, že nesmějí býti na oltářích v chrámech žádné figury a obrazy trpěny, byla i svatá Starosta sňata a uschována; ale když byl později rozkaz ten zase odvolán, byla znovu oblečena a na oltáři vystavena.“

„Připisuje se snad zdejší svaté Starostě nějaká zázračná moc?“

„Nevím o tom, pane. Skoro nikdo si jí nevšímá a zřídkakdy se někdo poptá… Ale roku 1848, v dnech vzbouření, stalo se zde přece něco… Zrána po oné noci, v které byly staroměstské mostecké mlýny zapáleny, nalezl jsem jeden z pantoflíčků, jež měla tenkráte svatá Starosta na nohou, na oltáři, a nemohl jsem si vysvětlit, jak se jí mohl s nohy sesmeknout. Později arci jsem myslil, že snad nějakým zázrakem…“

Více jsem neposlouchal.

„Děkuju vám,“ děl jsem a rychle ubíral jsem se křížovou chodbou, bych se dostal z chrámu.

Vojskem pruským a civilisty naplněné nádvoří chrámu loretánského mělo podobný ráz, jak mi jej byl přítel ve svém vypravování líčil.

Všimnul jsem si i primitivních vyobrazení zázraků a výjevů na obmítce i četných, křiklavými barvami malovaných obrazů za sklem, jakož i veškeré té bezpříkladné zpustlosti, která panuje v chrámě tom od prostých, zčernalých a zčásti obmítky zbavených stěn až po sochy svatých a světic s uraženými údy a znetvořenými obličeji.

Dospěv na prostranství před chrámem, rozhlédl jsem se kolem a

porovnav, co jsem právě viděl, s podrobnostmi z lícení přítelova, nabyl jsem úplného přesvědčení, že nalézám se před chrámem, v němž byl přítel roku 1s4s strávil osudnou noc.

Obloha byla úplně bez mraků, temně modrá, a jen na západě plynulo několik mráčků, které občas slunce zahalovaly.

Zlatý odlesk slunce dodával celému okolí zvláštního rázu, takže se skutečně podobalo části nějakého města italského. Po jedné straně hrbolatého, nedlážděného, nepravidelný čtverhran tvořícího prostranství táhla se řada vysokých domů se starobylým podloubím; po druhé straně vypínal se bývalý palác Černínův, nyní kasárny, jejichž průčelí je ozdobeno množstvím od země až po střechu se vypínajících hladkých sloupů s pěknými hlavicemi.

V pozadí k severozápadu viděl jsem prostý kostelíček kláštera kapucínského s nenápadnou vížkou a před ním velký dřevěný kříž, a obrátiv se ke chrámu loretánskému, spatřil jsem i vížku se zvonky právě tak, jak mi to byl přítel ve svém vypravování vylíčil.

Jindy bych se byl po tomto seznání zajisté domů vracel potěšen; ale tenkráte – bezprostředně po smrti přítelově – vracel jsem se v hlubinách duše rozlítostněn…

Třetího dne, a sice skoro v tutéž pozdní dobu odpolední, vyšel zvláštní pohřební průvod z chrámu loretánského.

Čtyři pruští vojíni nesli máry s rakví, na které bylo čáko rakouského důstojníka. Za rakví nešel zpočátku kromě mne nikdo.

Když jsme však přibyli na náměstí Loretánské, všimlo si pohřbu několik vojínů pruských, kteří tu v skupení stáli a ze zvědavosti přidružili se k nám.

Průvod bral se přes Pohořelec k Strahovské bráně, a když jsem se u této poohlédnul, spatřil jsem, že pohřební průvod čítá skoro sto vojínů pruských, mezi nimiž bylo také několik důstojníků.

Prošedše Strahovskou branou, zabočili jsme vpravo a zanedlouho octli jsme se na malém hřbitově vojenském, jenž rozkládá se v hradebním příkopě za kasárny Černínskými.

Rakev složena z már u otevřeného hrobu a hrobníci stáli již připraveni, aby ji spustili do hrobu.

Bez citu a skoro tupě doprovázel jsem přítele na poslední jeho cestě. Avšak když jsem stál nyní před otevřeným hrobem, připamatoval jsem si poslední noc, kterou jsme byli spolu strávili, než odešel s plukem svým z Prahy, a vzpomněl si na poslední jeho přání.

Bylo to tedy skutečně přání člověka smrti zasvěceného a v okamžiku, když jsem si je připamatoval, zdálo se mi, že by bylo nepromíjitelným hříchem, kdybych je nevyplnil.

Proto rozhlédl jsem se po vojínech, kteří byli přítele až ke hrobu doprovodili, a spatřiv vedle dvou pruských důstojníků také vojenského lékaře, přistoupil jsem k nim s otázkou, možno-li pohřeb na krátkou dobu odročit.

Pohlédli na mne s udivením a jeden z nich děl: „Je-li příčina naléhavá..

„Jedná se o vyplnění přání zemřelého," pravil jsem. „A můžete nám přání to povědít?" otázal se vojenský lékař.

Pověděl jsem v stručnosti, že přítel, ačkoli muž vědecky vzdělaný a logicky myslící, měl několikráte v životě svém zvláštní vidění. Pověděl jsem, že vykládaje si je způsobem přirozeným, domníval se, že musejí míti původ svůj mimo jiné také v mimořádném ústrojí mozku a nervů zrakových, a proto že si přál, aby bylo ústrojí to po jeho smrti k účelům vědeckým prozkoumáno.

Zpráva má vzbudila u obou důstojníků a zvláště u lékaře neobyčejný interes.

Přání mému bylo bez odkladu vyhověno a hrobníkům i vojínům zvěstováno, že mrtvola prozatím pohřbena nebude; zároveň byli všickni vyzváni, by se rozešli.

„Přejete si, bych vykonal obdukci sám?" připomenul ke mně lékař pruský.

Jelikož bylo přání mému s ochotou vyhověno, nemohl jsem nyní ničeho namítati.

„Vykonám tedy práci tu bez odkladu," dodal lékař, a zavolav

jednoho z odcházejících vojínů, poslal jej do svého bytu pro potřebné nástroje.

Zanedlouho zůstal jsem u hrobu, u něhož ležela rakev s přítelovou mrtvolou, s oběma důstojníky a lékařem toliko já.

Zatímco čekali jsme na návrat vojína, jenž byl poslán pro nástroje, musil jsem jim výpravovati některé podrobnosti o přítelových přízracích. Obmezil jsem se sice na výklad nejstručnější; ale účastenství všech bylo neobyčejné.

Vbrzku přineseny nástroje a lékař předsevzal obdukci u přítomnosti obou důstojníků, kdežto já čekal opodál na její výsledek.

Práce lékařova netrvala ani čtvrt hodiny.

„Shledal jste nějakou abnormálnost v ústrojí?“ otázal jsem se ho, když byl hotov a rakev opět víkem přikryta.

„Musím vyznati,“ děl lékař, „že shledal jsem mozek zcela pravidelný; avšak oči jsou dle všeho vskutku neobyčejné. Prozatím nemohu udati více, nežli že jsem shledal zvláštní a jak se mi zdá nenáhlému odumírání zrakových nervů podobné ochrnutí. Oba nervy končí v množství zarudlých droboučkých buniček, které za živobytí v dobách neobyčejného rozčilení hrály bezpochyby důležitou úlohu. Ale vše to jest jen výsledek zběžného pozorování prostým okem a nezbude mi nežli prozkoumati abnormálnost tu mikroskopem. Libo-li, račte mi udat svou adresu, bych vám mohl oznámiti výsledek svého zkoumání.“

Vyhověl jsem jeho přání a vyčkav, až byla rakev přivolanými hrobníky spuštěna do hrobu a zasypána, opustil jsem hřbitov…

Pruský lékař však slibu svému nedostál. O výsledku jeho zkoumání nedověděl jsem se ničeho.

Následujícího dne obdržel jsem poštou list.

Na první pohled poznal jsem dle adresy, že to list od přítele. Byl rozpečetěn a zase zapečetěn a přitištěno razítko polní pošty pruské.

Dle všeho byl list ten odeslán rakouskou poštou polní, dostal se do rukou nepřátel a teprve po ukončení války byl opět dodán na poštu. Byl datován dne 24. června a obsahoval jen několik tužkou psaných slov:

„Odesílaje ti minule obšírný svůj dopis, připomenul jsem, že přikládám také část lístku, jenž byl nalezen u ubohé Rút, když přišla do kláštera; ale v rozčilení svém opomenul jsem jej přiložiti. Činím tak nyní…“

Přiložená část lístku byla psána v jazyku německém švabachem.

Původně to byl obyčejný aršík listovního papíru malého formátu a na třech stránkách popsán drobným, poněkud třesavým písmem, v němž jsem poznal mně dobře známý rukopis – Schneidrův.

Později byla dolejší část listu asi zpolovice utržena, takže zbyly z celého listu jen úryvky.

V překladu zněly úryvky ty následovně:

8. září 1845

„Přálas sobě, drahá Rút, abych ti napsal, čím končil jsem včera podvečer rozmluvu.

Plním tvé přání.

Mýlíme se všickni, kdož pokládáme se za bytosti vyšší, za tvory nezávislé, kteří mohou konání své říditi dle vlastní vůle.

Nikoli! Nejsme a nebyli jsme takovými nikdy. Jsmeť závislými na tisícerých okolnostech, řízených tajuplnými, ale bezohlednými silami přírodními. Týž paprsek slunce, bez něhož bys nemohla obdivovati se krásám přírody, – oslňuje a oslepuje; týž vzduch, který jest ti tak potřeben, že bys bez něho v několika okamžicích zahynula, – otravuje; táž tajemná moc, která z kapky vody tvoří křišťálky sněhové, – usmrcuje…

Kdež medle jsou meze dobra a zla? Kdo z nás odvážil by se tvrdit: Až potud-

… žal i naše radost, naše přání i naše skutky nejsou než výsledkem působení nesčíslných tajemných sil přírodních.

Mračný tvůj Jehova, drahá Rút, právě tak málo zasahá v divuplné toto ústrojí všehomíra jako svrchovaně, spravedlivý a milosrdný bůh, kterému se koří jiní a z jehož svrchované vůle úpí prý tisícové v mukách a utrpení věcném…

Zdaž neusmívá se jarní slunce právě tak milostně, když ti puká srdce hořem, jako se usmívalo, když srdce tvé rozchvívala blahá

rozkoš?

Poměrnou harmonii a částečné usmíření nalezneš jen v díle uměleckém. Zda dílem takovým je svět-

… Kdo ví, jak dokonáš. Mně zdá se, že není ani možno, aby kdy jen lehká chmura zármutku zastřela tvou duši. A přece nemohu se ubrániti myšlence, že jako tisícové jiných v hoři a bolesti můžeš dokonat – bez viny…

V pýše své domníváme se býti stvořeni k věcem neobyčejným, k životu věčnému, a – přece víme, že život náš je jako pohozená jiskřička; buď vzplane, nebo jen doutná; ale vždy dříve nebo později povlovně hasne, až uhasne navždy."

Chmurný názor v svět, jak se jeví v těchto několika řádkách, a události, o nichž jsem byl právě vypravoval, nezůstaly na mne bez vlivu.

Vrátil jsem se sice opět k dřívějším svým studiím, která mi byla přítelovou knihovnou valně usnadněna, ale ztrativ v příteli protiváhu ke své povaze, stal jsem se vbrzku zase ostýchavým, bázlivým a skoro ke všemu netečným samotářem.

NEWTONŮV MOZEK

Jsouť věci na nebi a na zemi, o kterýchž moudrost naše nemá zdání.

Hamlet

Ba přísahámbůh, nedal bych tomu víry bez živého, jistého svědectví svých vlastních očí.

Horacio

Chci vypravovat něco rozmarného a počínám u hrobu… Je to cynismus; ale trvám, že po několika vysvětlujících slovech prominou mi i duše nejněžnější…

Přísná, neúprosná věda zbavila mnohého z nás nejsladšího snu života. Ukrutná ruka její roztrhla pro optimismus zdánlivé průsvitnou, pro pesimismus pak věčně neprůhlednou roušku, kterouž jest zahaleno záhrobí živých tvorů, a každému, kdo přikládá více víry důvodům vědy než tradicionelním, byť sebe příjemnějším předsudkům, otvírá se perspektiva děsná sice, ale více méně jasná.

Proč tedy truchlit nad hrobem člověka, jenž věřil, ba více ještě jenž byl přesvědčen, že vše, co nás blaží a rmoutí, končí smrtí.

Proč hořekovat nad smrtí člověka, jemuž býval druhdy zármutek protivnější nejjízlivějšího úšklebku, jenž z hlubin duše žal a slze nenávidě neznal sladšího pocitu nad onen, jejž budí v člověku vědomí, že veškerá snaha jeho čelila k zapuzení nejděsnějšího démona lidské duše zármutku?

Možná, že miloval člověk ten život více, než toho lidský život vůbec zasluhuje, možná také, že si ho po zásluze nevážil, že nepojímaje ho dosti opravdově poněkud jej podceňoval; avšak kvíleti nad hrobem člověka, jenž by byl u vlastního našeho hrobu

stál vzpřímen s klidným výrazem stoika – humoristy v tváři a s duší nevzrušenou, bylo by zajisté nepromíjitelným znesvěcením památky jeho. Člověk, o němž mluvím, byl mým přítelem od nejútlejšího mládí a zemřel – vlastně správněji řečeno – padl v bitvě u Králové Hradce jako důstojník pěšího pluku knížete Konstantina. Pruský palaš byl mu rozpoltil lebku…

Otec jeho byl ředitelem zahrady knížat Kinských, která se rozkládá na jihovýchodním úpatí Petřína za Oujezdskou branou.

Byli jsme vzdáleně spřízněni, a ačkoli přítel pocházel z rodiny dosti zámožné a já z rodiny chudičké, žili jsme bezmála po dvacet roků v nejdůvěrnějším přátelství. Jako děti skotačívali jsme společně v rozsáhlém parku, jako povyrostlí hoši pak jsme společně studovali. Život i studie naše byly rovněž tak podivné, jako naše náklonnosti. Zabývali jsme se z počátku vším, „co nám přišlo pod ruku“, probírali, zkoumali a analysovali jsme všechno, co nám náhoda hodila na pospas.

Debaty naše bývaly živé, ba prudké a náruživé. Výměna podivných, často bizarních náhledů však nás lákávala, a nebylo takměř dne, kdy bychom nebyli rozpředli debatu o něčem, co zdálo se nám býti naprosto nerozřešitelným.

Účelu praktického nezřízené, ba lehkomyslné toto těkání s předmětu na předmět ovšem nemělo; ale tříbila se tím dialektika a rozplameňovala fantasie, která pak konávala mnohdy pravé divy v bizarnosti.

V studiích školních k nemalé žalosti otců svých neprospíval jsem valně ani já, aniž přítel. Zato jsme v „soukromém“ studiu, t.j. ve vědách, jež jsme si byli později zamilovali, předčili každého z našich spolužáků.

A právě tak, jak nás byla příroda obdařila – mne ohyzdností a přítele sličností – vnukla nám každému zvláštní náklonnosti: mně k suchopárné, unavující a zřídka koho bavící matematice, příteli pak k svěžím a povznášejícím vědám přírodním.

Avšak směr přísně vědecký byl nás obou tak dalek, že vskutku nevím, mám-li vše, co jsme tenkráte studovali, pokládati za zbytečné

nebo za pouhou hříčku.Praktického, vlastně jen hravě praktického úspěchu a účelu měla toliko studia přítelova. Studoval hlavně fysiku, lučbu, mechaniku a z ostatních některých věd jistá odvětví k účelu eskamotáže.

Bůh ví, kdy a při jaké příležitosti vznikla v něm myšlenka, že má neobyčejné nadání k eskamotérstvi, a od té doby nezajímalo ho nic, co nebylo v jakés-takés souvislosti s touto libůstkou.

Vše, co konal a podnikal, čelilo k nabytí vědomostí a zručnosti v hravé této „pseudovědě", jak sám eskamotérstvi nazýval, a z věd, kterýmiž se zabýval nejhorlivěji, nevybíral, než co se vztahovalo k zvláštní této jeho libůstce.

Otec jeho arci o tom všem neměl ani zdání, neboť přítel konal vše tajně. Jen já byl jeho důvěrníkem, a v mé studentské mansardě konány nejrůznější experimenty. Každý krejcar, kteréhož se přítel dopídil, věnoval na zakoupení eskamotérských knih a nástrojů, jež všechny ukládal v mé mansardě.

Prodlením několika roků nahromadilo se v malém mém pokojíčku takové množství podivných přístrojů eskamotérských, že podobal se byt můj bezmála pracovně středověkého alchymisty.

Musím vyznati, že pokroky přítelovy v eskamotérstvi byly úžasně rychlé a překvapující, důkaz to, že měl jednak skutečně neobyčejné nadání, jednak pak, že oddal se libůstce své vášnivě.

Čím více ve své „pseudovědě", prospíval, tím větší byla jeho vášeň, a tak se často stalo, že mezi tím, co hmoždil jsem se já vypočtením, jak vysoko musí za těch a oněch okolností dostoupiti balon té a té váhy, naplněný tím neb oním plynem, opakoval přítel můj pod tímže stropem a pouze několik kroků ode mne vzdálen tisíckráte po sobě pranepatrný experiment, jak možno ze hry karet vyhoditi na stůl jednu, kterou byl kdokoli před okamžikem naznačil.

Často cvičíval se přítel můj v bytu mém v mé nepřítomnosti a později pak mne mnohým kouskem překvapil. Některé obzvláště zajímavé experimenty tajil však i přede mnou. Někdy sice o nich napověděl, že k nim koná přípravy, že překvapí každého, kdo

seznal a dovede si vysvětliti i nejobdivovanější experimenty nejslavnějších eskamotérů; avšak pravou podstatu jejich nikdy neudal.

Že mohla mu býti dána víra, dokázal častokráte ve společnosti přátel experimenty vskutku překvapujícími. Nepracoval nikdy povrchně a eskamotáží obyčejnou povrhoval. Tato byla mu toliko nutnou průpravou k nabytí potřebné zručnosti. Snaha jeho čelila k tomu, vykořistiti vědy ve svůj prospěch.

Tajemství jeho spočívalo ve vhodném slučování a proplítání různých účinků mechanických, lučebních a fyzikálních; statika a dynamika, hydro-aerostatika, hydro-aerodynamika, optika se svými odrůdami dioptrikou a katoptrikou, akustika, magnetismus, elektrika, lučba synthetická i analytická, slovem všechny tyto a částečně i jiné vědy, jako astronomie, anatomie, fysiologie atd. probrány byly přítelem v průběhu sedmi neb osmi roků s nevšední pílí a svědomitostí; ale vesměs jen se zřetelem k eskamotáži.

Není také divu, že přítel zakoupil každý, byť sebebezcennější spis, jednající nejen o eskamotáži, nýbrž i o jiných předmětech, jako o magii, alchymii, astrologii, magnetismu a somnambulismu, mystice, chiromantii, theosophice, geomantii, pragnostice, fysiognomice a tomu podobné. Bibliotéka přítelova, kterou rovněž tak jako své různé nástroje přechovával v mé mansardě, byla nejpodivnější směsicí.

Vedle knih skutečné ceny vědecké od uznaných kapacit, jako Newton, Linné, Locke, Leibnitz, Bacon, Arago, Wolf, Lavoisier, Cartesius, Brown, Mohs, Cuvier, Humboldt atd., shledals knihy od neznámých nebo zapomenutých pseudo-vědátorů i šarlatánů, jako např. „Desatero knih o tajnostech přírody“ od Paracelsa Bombasta, vydané v Štrasburku r. 1570, pak Mehnuovo „Zrcadlo alchymie“, Mayerovy „Listy pro vyšší pravdu z rukopisů s ohledem na magnetismus“, Bockmannem na sklonku minulého století vydávaný „Archiv pro magnetismus a somnambulismus“, Cagliostrova „Dobrodružství“, asi před sto lety vydané Commiersovy „Les oracles des sibylles“, Crusiusův spis o Schroepferově způsobu

zaklínání duchů, Wincerovu „Demologií“, „Essaí sur la secte de lllumínés“, spisy Gallovy o frenologii a Lavaterovy o fysiognomice, Megphilosovy „Zázraky a tajnosti ze světa duchů“, Magikonův „Archiv z oboru duchovědy a života magnetického“, v Basileji r. 1613 Morgensternem vydané „Turba philosophorum“, t.j. „Knihu o zlatém umění, jež pojednává o nejstarší filosofii, universálním léčení, kamenu mudrců, alchymii atd.“, „Zprávy o starých i nových mystériích“, v Norimberku r. 1614 vydaný spis „Onomastologia curiosa“ neboli „Lexikon o přirozených kouzlech“ a tomu podobné, většinou právě citovaných spisů nedal se přítel nikterak másti.

Jasný duch jeho vznášel se nad touto spoustou různého poblouzení duševního, a opíraje se o vymoženosti věd, seznamoval se s veškerými těmito průpravnými studiemi spíše ze zvědavosti než z potřeby, ačkoliv si netajil, že při praktickém provádění může mu znalost těchto duševních poblouzení nemálo přispěti k zvýšení přirozeného klamu.

Přítel pracoval tudíž v oboru svém nejen pilně a horlivě, nýbrž i samostatně.

Z knih eskamotérských se přiučoval nejen známým již experimentům, nýbrž kombinoval a experimentoval na základě nabytých zkušeností samostatně, slovem pracoval systematicky, snaže se svou „pseudovědu“ založiti na základech pokud možná nejširších a nejpevnějších.

Ký div, že když pak se později prakticky produkoval, překonal mnohdy očekávání všech, kdož byli produkci přítomni.

Příjemný zevnějšek, uhlazená, ohebná dialektika, lehký i sarkastický vtip a dlouholetým cvikem nabytá zručnost technická napomáhaly mu při experimentech nejtěžších.

Na doklad, jaké zručnosti byl nabyl, uvedu z mnoha set více méně známých i neznámých experimentů, jež jsem byl viděl na vlastní oči, pouze několik.

Polykání hořící smůly a oblázků, soukání tkaniček a pentlí z úst, vrážení si nože do prsou nebo polykání jehel, nožů a mečů náleží sice z větší části do oboru ošumělého kejklířství, ale přítel vyznal se

v tom a podobném jako kterýkoli po venkově obdivovaný patron komediantů.

Pěkný, původní experiment provedl přítel jednou o svatební hostině jednoho z mých příbuzných.

Seděli jsme za dlouhým stolem uprostřed prostranného sálu. Bylo nás celkem asi dvanáct. V čele tabule seděla nevěsta, podle ní ženich, pak družička a mládenec. Já seděl naproti družičce, přítel na druhém konci stolu, asi půl druhého sáhu od nevěsty. Byli jsme veselé mysli. Jídla byla hojná i výborná, rozmar vždy růžovější. Žert a šprým opanovaly zanedlouho pole hovoru úplně.

Když už byla hostina skoro u konce, přinesena na stůl velká hluboká mísa vařených raků a postavena před nevěstu. Tato však, buď že nebyla krmi té přílišná milovnice, nebo z galantnosti vybídla ženicha, aby podal mísu dále.

Ženich uposlechl, a tak šla mísa z ruky do ruky, až octla se, ovšemže již skoro prázdná, zase před nevěstou. Rozumí se samo sebou, že zbyla v ní skoro samá račátka, poněvadž si byl každý vybral raky největší.

Nevěstinka zpozorujíc, že ženich raků posud nepožil, chtěla mu ochotně vybrati ze zbylých ráčat aspoň jedno nebo dvě největší; i nahnula poněkud svou hlavinku, upřela slídivě modrá očka do mísy a úbělovou ručkou sáhla střelhbitě po největším ráčeti.

Avšak sotvaže je položila ženichovi na talíř, škubla sebou a s lehynkým výkřikem zděšení couvla od stolu z mísy upírala na nevěstu své jasné oči hnusná – ropucha…

„Co to?“ vzkřikl ženich, a popadnuv vidličku, píchl do žáby.

Tato vyskočila z mísy na stůl zrovna před nevěstu. Všichni hosté jevili podivení; jenom přítel můj, sedě klidně na druhém konci stolu, připomenul: „Pročpak ubožáčka bodáte“

Nato vstal a dotknul se žáby, která přes hlavu nevěstinu skočila ku dveřím.

Ženich vyskočiv šlápl jednou nohou na žábu, a k nemalému podivení všech žába lidským hlasem zaúpěla: „Běda! už je po mně veta!“

Ženich odskočil, a přítel, nahnuvše k zemi, zvedl místo žáby sněhobílou dámskou rukavičku. Vzav pak nevěstin kapesní šáteček, zaobalil do něho rukavičku, a položiv sbalený šáteček před nevěstu, zamumlal, jako mumlával proslulý Bosco, zaklínači formulku italskou: „Spiriti miei ubbidite!“

A když pak šátek jedním z hostů rozbalen, nalezeny v něm drahocenné zlaté náušnice, přítelův dárek nevěstince…

Dát zjistiti smrt vrabce, holuba, zajíce, krtka nebo jiného menšího zvířete, vyloupnout mu perořízkem opatrně mozek z lebky, nahradit mozek libě páchnoucí, patrně nějakou tinkturou napuštěnou bavlnkou, a poručit pak zvířeti, aby se znovu probouzelo znenáhla k životu, jako by se probíralo z mrákotné mdloby, a posléze aby vyskočilo a ulítlo neb uteklo – jest sice eskamotáž dosti známá, nicméně přítel prováděl ji v tolikerých odstínech, že zajímala i diváky takové, kteří byli podobné experimenty viděli již nesčíslněkráte.

Kdysi provedl přítel experiment opravdu originální, svědčící hlavně o intelektuelní zručnosti jeho.

Seděli jsme spolu v jednom z nejelegantnějších hostinců pražských na jednom konci dlouhého, uprostřed místnosti se nalézajícího stolu.

Stoly podle stěn byly vesměs obsazeny. Byl pošmurný letní den; venku pršelo, a my oba byli mrzutí a nudili jsme se.

Zanedlouho přihrčel před hostinec kočár, a za několik minut vstoupil do hostince mladý páreček, patrně novomanželé, kteří trávili líbánky na cestách.

Zasedli na druhém konci stolu, u něhož jsme seděli, a mladý manžel objednal pro svou žínku i pro sebe oběd. Přítel můj, jsa nevrlejší a mrzutější mne, takměř si párečku ani nevšímal, já však zcela dobře pozoroval, že chovají se k sobě novomanželé velice něžně a pozorně, zřejmý to důkaz, že mají nanejvýš několik dní po svatbě, že se milují opravdově, vřele a upřímně, a že jsou šťastni.

Mladý manžel každou chvíli se naklonil k sličné růžolící ženušce, aby jí cosi pošeptal – arciže jen něco milého a sladkého – neboť

ženuška vždy se libě pousmála.

Pojedli polívky a jedli hovězinu. Při jídle jevili vzájemně neobyčejnou ochotu, starostlivost a pečlivost.

Každou chvíli se jeden druhého ptal, jak mu chutná, zdali by snad nepojedl to neb ono.

Z počátku veden hovor šeptem a nesrozumitelně; později, když byli společnosti, v kteréž se nalézali, poněkud přivykli, hlasitěji a občas zcela srozumitelně.

Slyšel jsem slova jen něžná, laskavá a milostná; hlas obou často se zachvíval vnitřním pohnutím, ačkoli konversace sama o sobě byla zcela všední.

„Pozoruješ, jak cukrujou?“ zašeptal ke mně přítel. „Za půl hodiny, ba dříve ještě, budou se chtít rvát.“

„To není možné,“ dím taktéž šeptem.

„Uvidíš,“ odpovídá přítel; „nevšímejme si jich, a pokračujíce ve své vlastní rozmluvě, poslouchejme zároveň jejich dialog.“

Uposlechna slyšel jsem na vlastní uši následující rozmluvu:

On: Tys přece také ráda, zlatá má Vendulko, že jsme už v Praze, viďže?

Ona: Ba arci! Ani bys neuvěřil, jak mi blaze, jak jsem šťastna, že mohu nyní neustále dlít po tvém boku, že se ti mohu každou chvíli zadívat do očí… (Přitlumeným, poněkud temným hlasem: Jen kdyby nebylo tvé nevěry.

On: Mé nevěry? Co ti napadá, cukroušku?!

Ona: Co mi napadá. Mně přec nic, pranic!… Ale tobě snad… Rci – jaké nevěry? Co tím míníš?

On: Já vždyť to pravíš ty!!

Ona: Já přec ani slůvkem…

On: Ale jdižiž, čtveřačko – vždyť jsem slyšel na vlastní uši: „Jen kdyby nebylo tvé nevěry?“

Ona: Tos přec řekl ty a nikoli já…

On: Co ti napadá já ani nehlesnul…

Ona: Ó, ty mi nevymluvíš, co jsem sama slyšela (Plačtivě:) Já toho od tebe nezasloužila, abys mně vytýkal nevěru. (Přitlumeným,

poněkud temným hlasem: Je to skandál, vytýkat nevěru mně, když mluví celý svět o tvojí nevěře.)

On a ona (současně): O mé nevěře

On: Kdo se opovážil

Ona: Toť pomluva!

On: A ty mi můžeš něco takového vytýkat zde ve veřejné místnosti?

Ona: Vždyť já ani nemukám – to mi vytýkáš ty!

On: Ani mne nenapadlo!

Ona (plačtivě): Toť přespříliš! (Přitlumeným hlasem: Fuj, styď se!)

On (vztyčiv se trochu a hněvivě na ni pohlédnuv): Netrop přec veřejný skandál – vždyť se celý hostinec po nás dívá…

Rozhlédl jsem se kolem.

Mladý manžel měl pravdu. Větší část hostů skutečně se dívala na novomanžele, kteří si znenadání a způsobem tak podivným a poněkud zmateným počali vzájemně vytýkat nevěru.

Bylo sice zcela zřejmo, že se oba stydí, že snaží se zakrýti svůj hněv a pobouření; ale nic naplat – hovor veden výše naznačeným způsobem dále, vždy prudčeji a vášnivěji.

Každou chvíli bylo slyšeti přitlumeným hlasem pronesenou nějakou sotisu z úst manželčiných – on pak ji káral, ona zapírala, že něco podobného pronesla, tvrdíc, že urážlivá slova pronesl on, kdežto on zase svatosvatě ujišťoval, že o ničem neví.

Zvláštní, podivný tento spor vždy více se rozčilujících a rozhořčujících mladých lidiček trval skoro půl hodiny. Ženuška dorážela na chotě vždy prudčeji, on se kabonil, hněval, káral ji – ale nic naplat! Jazýček její byl vždy ostřejší a jízlivější, až posléze mladý manžel v největším rozhorlení vyskočil a hrozivě vztáhnul ruku svou proti ubohé žínce.

V okamžiku tom vyskočil však i můj přítel; a zadržev ruku manželovu, pravil:

„Račte, ctěný pane, odpustit – vaše panička jest úplně nevinna, vše byl pouhý, ačkoliv negalantní žert – ona o ničem neví…“

„Jakto možná!“ tázal se udiven a posud hněvivým hlasem manžel. „Vždyť pak slyším na vlastní uši…“

„Pravda,“ dí můj přítel, „ale nikoli hlas drahé a milé své paničky, nýbrž – můj…

„Jak to? Co tím míníte“

„Jsem, pane, břichomluvcem, a přitlumeným hlasem pronesená slova o nevěře, skandálu a vůbec všechny sotisy, které jste slyšel vy sám i vaše paní manželka, a o nichž vy jste se domníval, že je pronáší vaše paní, kdežto paní vaše byla toho mínění, že je pronášíte vy – všechna tato slova, která způsobila zmatek, pronášel jsem já. Na mně tedy jest, prositi za prominutí, a trvám, že nezvyklý, ale přece nevinný žertík ten prominete.“

Mladý manžel i jeho choť byli z počátku tak pomateni, že nevěděli, mají-li slovům těm věřiti; ale když pak přítel pronesl ještě několik chlácholících a omlouvajících slov, jednak hlasem manželovým, jako by mluvil ze sklepa, jednak hlasem manželčiným shůry od stropu, uvěřili oba, a tváříce se usmířenými, žertík prominuli… Z toho, co jsem byl právě o přítelově zručnosti a obratnosti v jeho „pseudovědě“ napověděl – k vyčerpání celého repertoiru nestačila by ani tlustá kniha – vysvítá, že mohl směle závoditi i s nejzručnějšími eskamotéry, veřejně se produkujícími. Avšak hlavní zřetel jeho obrácen byl od prvopočátku k „citování duchů“.

Aparáty a prostředky, kterýchž při tom používal, tajil i přede mnou. Kdysi se mne otázal, přeju-li si vidět některou historickou osobnost, že mi ji bude citovat. Jmenoval jsem Napoleona I.

Minulo několik nocí, aniž by se mi byl Napoleon zjevil; ale kdysi, když už jsem byl na přítelův slib zapomněl, probudilo mne v noci lehké zaklepání na dveře ze sna.

Vztyčivše na loži, mnu si oči. Jelikož však se klepání opakovalo, otázal jsem se: „Kdo to?“

Místo odpovědi otevřely se zlehka dvéře a vážným krokem vešel Napoleon I, jak jsem jej byl nesčíslněkráte vídal vyobrazeného – v šedém kabátě, bílých spodkách, s vysokými jezdeckými botami a

historickým třírohým kloboukem.

Mlčky ubíral se pomalu k oknu a odtud opět ku dveřím. Chtěl jsem vidění osloviti; ale neučinil jsem tak – a připomínám jako zvláštnost, že po dnešní den nevím, proč jsem tak neučinil.

Více experimentů tohoto druhu jsem neviděl. Přítel vždy, kdykoli jsem si podobného něco přál, odkazoval na později, až bude míti všechny potřebné aparáty a až nabude ještě větší zručnosti.

Často mi též vypravoval, že zabývá se sestrojením zvláštních automatů, kterýmiž chce prováděti pravé „zázraky“ a klamati celé velké společnosti vzdělanců i vědátorů. Chtěl později sezvati značný počet přátel a příznivců tohoto druhu zábavy a provésti několik druhů experimentů nejkombinovanějších a tudíž nejzáhadnějších.

Ubezpečoval mne, že budu opravdu překvapen, a podle všeho, co jsem byl již viděl, mohl jsem vším právem souditi, že přítel slovu svému dostojí.

Tak žili a studovali jsme po několik roků. Z počátku mnohostranné, později pak jednostranné naše studium nezůstalo bez následků.

Krátce před r. 1860 propadli jsme ve škole tak eklatantně, že na takzvanou „opravu“, po prázdninách nebylo možno ani pomysliti. Opakovali jsme tedy a propadli následujícího roku po druhé a po roce – po třetí. Přítelovu otci, kterýž byl svému synkovi častokráte žertem vyhrožoval, že jej dá na ševcovinu, nebude-li ve škole prospívat, konečně došla trpělivost, a po dlouhé, důkladné rodinné poradě usneseno, že bude nejlíp, když se přítel stane – vojákem.

Přítel ničeho nenamítal a za krátký čas navštívil mne v mundúru kadeta c. k. pěšího pluku knížete Konstantina ruského.

„Nu – což tyť“ oslovil mne, podávaje mi ruku.

„Chopil jsem se tesařství.“

„Navždy.“

„Nevím; praktikuji teď, neboli jinými slovy, jsem zapsán jako praktikant, ale širočinu jsem posud neměl v ruce.“

„A možná, že snad jaktěživ míti nebudeš,“ rozesmál se mladý kandidát krvavého řemesla.

„Možná," odpovídám; „ale nemáme si co vyčítat možná, že ty zas jaktěživ již nebudeš mít v rukou některý svůj kouzelný aparát."

„I to, to! Právě proto přicházím. Rád bych tě haraburdí toho zbavil; vždyť pak se tu v tom pokojíčku nemůžeš ani hnouti."

„Dobře. Ale kam to dáme?"

„Dám sem zejtra nebo pozejtří dopravit několik beden – ty mi pomůžeš, a tak vše uložíme. Bedny dám donést, aby nikdo nevěděl, do sklepů knížecího zámku, a kdybych si někdy snad přece… víš, až budu míti buď v Terstu, v Pešti nebo v některé katolické vsi tyrolské notně dlouhou chvíli… nu, pak ti budu psát, a ty mi potřebné aparáty vyhledáš a zašleš."

Slíbil jsem.

A druhého dne naplnili jsme s přítelem neméně nežli pět velkých beden knihami, aparáty i preparáty, slovem vším možným kouzelnickým haraburdim.

Následujícího dne dal přítel bedny odvézti.

Viděli jsme se sice ještě několikráte; ale asi za dva nebo tři týdny obdržel přítel rozkaz, aby se odebral do Králové Hradce k depotu svého pluku.

Od té doby jsem osiřel. Přítel mi nepsal, já jemu také ne, a tak skončilo druhdy nerozlučné přátelství naše obapolnou, ovšemže jen zdánlivou lhostejností.

Teprve po dvou letech – tuším, že to bylo v lednu nebo v únoru roku 1866 – dal o sobě přítel věděti, zaslav mi delší list.

Vypravoval v něm rozmanité veselé anekdoty ze svého života, připomínal si své eskamotérské „bláznovství", a vyzvav mne, bych mu brzo odepsal a věděti dal, jak se po tu dobu vedlo mně, končil list svůj takto:

„Znáš frázi: ‚Ať žije rozkoš'? Neznáš-li ji, poznal bys ji v celém jejím dosahu, kdybys byl důstojníkem téhož pluku jako já. Veselejších, bodřejších soudruhů, veselejšího, bezstarostnějšího života vůbec ani si nepřeju…

Jen někdy – ale jen někdy, rozumíš? – když se blíží poslední dny měsíce a gáže už je dávno u všech všudy… bývá mi po čertech mrzuto… Několikráte jsem si už vzpomněl na odpomoc, ale neprovedl jsem to…

A proto tě nyní prosím, kdybys tak náhodou o někom věděl, kdo by byl teď takovým bláznem, jako já býval před lety, piš mi – možná, že by odkoupil buď všechno, nebo aspoň část eskamotérského haraburdí, jež mám ve sklepích smíchovské vily knížat Kinských uloženo."

Takového zakončení listu jsem se nenadál.

Znaje přítelovu vášeň k zamilované jeho „pseudovědě", nemohl jsem uvěřiti, že by se z ní byl vymanil úplně, a domnívaje se, že právě citovaná slova přítelova listu jsou buď okamžitým nápadem nebo spíše ještě jakousi ryze eskamotérskou léčkou – bych měl za to, že přítel ve své „pseudovědě" vůbec ani se necvičí – odepsal jsem mu na to prostě, že neznám nikoho, kdo by koupil, co on ke koupi nabízí.

Že jsem se nemýlil, toho důkazem aspoň částečným byl druhý přítelův list, kterýmž mi odepsal na moji odpověď.

Vykládal mi široce, že přes všechno své namáhání, by na eskamotérské bláznovství zapomněl, nemohl jinak, než konečně zkusiti, zdali by se vášně té zbavil, kdyby své aparáty prodal; ale hned po odeslání listu prý toho trpce želel, že mi tak psal, a dodal, že v případu, kdyby se byl i kupec nahodil, aparátů svých by byl přece neprodal.

Ke konci listu pravil, že v prázdných chvílích přemýšlí neustále o sestrojení svých automatů, a ujišťoval, že produkce, dojde-li k ní někdy, bude velkolepá…

Krátce před vypovězením války rakousko-pruské obdržel jsem od přítele ještě jeden – poslední list. Byl psán opět svěže, skoro rozpustile; vyjímám z něho následující místo:

„Za několik dní snad dojde rozkaz, abychom se vypravili do pole. Polituj svého ubohého přítele… Bez aparátů a bez preparátů, bez karet a bez zrcadel, bez tinktura bez všech možných nezbytných

příprav bude musit mumlati: „Spiriti miei ubbidite“, a druhdy vždy poslušní a ku všemu ochotní „duchové“ snad po prvé mu vypoví – poslušnost… Uprostřed deště kulí jest prostý kousek olova mocnější zaklínajících formulek, a šavle má a revolver můj snad mnohému dopomohou, by se co možná rychle spřátelil s tajemnou myšlenkou, že žádná moc lidská…

Eh! k čemu zabřídat v sentimentálnost?!… Dřív nebo později každý z nás se přesvědčí – jako se přesvědčily ty nesčíslné miliardy tvorů, kteří nás už byli předešli zda život končí smrtí… K čemu zbytečně mudrovat?…

A až nadejde poslední krutý zápas – možná, že budu úpěnlivě prosit: „Spiriti miei ubbidite“ možná též, že budu úplně tich a že na své „spiriti“ vůbec ani nevzpomenu…

Ale za jedno přec tě prosím: Kdybych padl – netruchli!

Sezvi staré naše přátele a připomeňte si mne při plných pohárech!

Vyplníš-li toto mé poslední přání, můžeš býti jist, že tě i potom ještě aspoň jednou – navštívím…“

Přečta poslední řádky, pousmál jsem se, jako se usmíváme paradoxonu…

Od té doby jsem o příteli nic již nezvěděl, až po bitvě u Králové Hradce.

Obdržel jsem totiž poštou, dle všeho poslední před úplným přerušením spojení poštovního, lístek následujícího znění: „Vážený pane! Právě byl do našeho města dopraven mladý důstojník, nadporučík pluku Královéhradeckého. Je raněn těžce; má rozťatou lebku a jest úplně bez sebe.

Byl nalezen teprve dnes asi hodinu cesty odtud na pokraji malého lesíka v roklině, do které se byl, jak se zdá, po svém poranění dovlekl.

V okamžiku, kdy Vám píši, není osobnost jeho ještě zjištěna; ale doufám, že se to stane ještě dnes nebo zejtra. Z listu u něho nalezeného dověděl jsem se Vaši adresu, a zasílám Vám truchlivou tuto zprávu, abyste mohl příbuzné a přátele raněného uvědomit,

kde se nalézá.

S úctou
P. Vojtěch Nosal,
farář v Nechanicích.“

V tu dobu nebylo sice cestování do krajin pruským vojskem obsazených obzvláště snadné a příjemné; ale přes to vše bez odkladu jsem se rozhodl, že odjedu do Nechanic.

Napsav malý lístek přítelovu otci a přiloživ k němu dopis nechanického faráře, odejel jsem, nečekaje ani na odpověď, zdali byl můj lístek poslem doručen, po dráze do Kolína, kam se ještě dojíždělo, a odtud povozem do Nechanic.

Přibyl jsem do Nechanic po druhé hodině s půlnoci. Před městem zastavila povoz vojenská hlídka pruská. Pověděl jsem, kam a z jaké příčiny jedu, a poddůstojník hlídky dal jednomu muži rozkaz, aby povoz doprovodil k farnímu domu a vyčkal tam, až budu vpuštěn.

Za několik minut octnul se povoz na náměstí před farou. Seskočiv s vozu zazvonil jsem, a za několik okamžiků byla otevřena malá vrátka.

Pověděl jsem i zde, proč přijíždím, a byl jsem vpuštěn do dvora, kdežto kočímu s povozem rozkázáno, aby vjel do dvora zadními vraty. Muž, jenž byl vrátka otevřel, uvedl mne do domu, a připomenuv, že uvědomí pana faráře, kterýž se byl právě vrátil od umírajícího důstojníka saského, jenž ležel s mnohými raněnými v chrámě, odešel.

Zůstal jsem v malé předsíňce sám jen několik okamžiků; postranní dvéře vrzly a se světlem v ruce vstoupil pan farář.

Uvítal mne vlídně, a odmítnuv rovněž tak přívětivě omluvu moji, že vyrušuju pozdě v noci, uvedl mne do prvního patra, kde byl dal svůj salon a několik pokojů pro raněné upraviti.

„Osobnost jeho posud není zjištěna,“ pravil pan farář, otvíraje dveře do salonu, „ale doufám, že jej poznáte.“ Vstoupili jsme do salonu, v němž panovalo pološero. Podle stěn leželo asi dvacet vojínů na improvisovaných lůžkách po zemi; několik postelí s těžce

raněnými rozestaveno bylo poblíž oken.

K jedné z nich mne pan farář uvedl a mlčky nadzvedl světlo do výše.

Pohlédl jsem raněnému, jehož hlava byla obložena ledem, v bledou, zsinalou tvář, a na první pohled poznal jsem přítele.

Byl stále ještě bez sebe; ležel s očima zamhouřenýma, a toliko namáhavé dýchání bylo ještě známkou života.

„Již tomu třetí den," zašeptal ke mně pan farář, „co byl dopraven sem, a lékaři vzdávají se naděje úplně. Doporučují led na hlavu a k užívání chinin, jinak jen klid…"

Chtěl jsem přítele osloviti; ale pozoruje těžký jeho zápas, obrátil jsem se k odchodu.

Vyšli jsme ze salonu.

Poděkovav na chodbě panu faráři za jeho laskavost, chtěl jsem odejíti; ale pan farář přívětivě mne vyzval, bych zůstal aspoň až do rána jeho hostem. Jsa k smrti zemdlen, přijal jsem pozvání to s radostí a vešel pak s hostitelem svým do přízemí.

„Neráčíte vědět, velebný pane, o přítelově poranění nic bližšího?" otázal jsem se, když jsme byli v prostranném pokoji zasedli za velký stůl.

„V strašném zmatku, jenž zde od několika dní panuje," počal pan farář, „nebylo možno dovědět se takměř pranic podstatného. Nevíme posud o strašné bitvě dne 3. července ničeho více, než některé podrobnosti z úst několika lehce raněných.

Pluk vašeho přítele zúčastnil se bitvy u Jičína, kde však byl rozražen. Jedno oddělení dalo se na zpátečním pochodu směrem k Smiřicům, druhé silnější oddělení směrem jižním, a bylo pak přiděleno k prvnímu armádnímu sboru. Dne 3. července bylo oddělení to mezi zálohami prvního armádního sboru, a zdá se, že odpoledne asi ku čtvrté hodině vysláno bylo ku podpoře bojujících v okolí Probluze.

A v tomto boji byl přítel váš raněn. Pokud možno z poranění samého souditi, byl raněn palašem právě v okamžiku, když se byl po něčem k zemi shýbnul; neboť hoření část lebky jest skoro úplně

odštípnuta. Poraněni jeho jest smrtelné, a všichni lékaři, kteří byli ránu ohledali, nemálo se diví, že přítel váš posud jest na živu."

Sotvaže byl pan farář domluvil, otevřely se dveře. Vstoupil jeden z mužů, kteří raněné obsluhovali, a pošeptal něco panu faráři.

Smutný pohled duchovního vnukl mi mimovolnou otázku: „Snad mrtev?"

„Mrtev," opakoval pan farář temně. Vyšli jsme ještě jednou nahoru do salonu. Přítel ležel bez přikrývky natažen na loži. Druhdy sličná, mladistvá tvář jeho měla výraz nevýslovně bolestný.

„Pohřben musí býti ještě dnes ráno," podotknul pan farář.

Přistoupil jsem těsně k loži a dotkl se přítelovy ruky. Byla již studená jako led…

Oči se mi zalily slzami… Odvrátil jsem se, a nemoha promluviti, sešel jsem s panem farářem zase dolů… Okny vnikal již první zásvit ranní. Pan farář, zůstaviv mne v prvním pokoji, odebral se do své ložnice… Ulehl jsem oblečen na pohovku; ale na usnutí nebylo možno ani pomysliti…

Asi za dvě hodiny nastal na dvoře čilý ruch. Vstal jsem, a přecházeje po pokoji, čekal jsem takměřv horečném rozčilení…

Dočkal jsem se.

Po deváté hodině konán společný pohřeb všech vojínů, kteří byli právě minulé noci svým ránám podlehli. Doprovodil jsem přítele na poslední cestě; viděl jsem, jak byl spuštěn do hrobu… a se srdcem zdrceným vrátil jsem se bez odkladu nazpět do Prahy.

Nyní po letech, když už jsem byl tak častokráte svědkem, jak krutě, neúprosně řádívá smrt v řadách žijících, jak náhle a bezohledně schvacuje ledový její dech mnohdy i bytosti životní silou překypující – nyní bych zajisté i smrt přítelovu snáze pojal po jeho přání a přesvědčení jako vítanou osvoboditelku z útrap a bolestí, jakýmiž byla takzvaná prozřetelnost smrtelníky v tak hojné míře obmyslila.

Avšak tenkráte byl jsem ještě mlád, tudíž v stáří, kdy činívá úmrtí milé bytosti hluboký dojem i na člověka méně sensitivního, nežli

jakým jsem býval já, a proto není divu, že učinila na mne smrt přítelova dojem přímo zdrcující. Z počátku se mi zdálo, že není ani možno, aby byl přijel opravdu mrtev, ale když jsem si v osamělých chvílích uvedl na paměť všechny podrobnosti, když jsem si živě připomenul, že hrob nikdy nevydává; co byl v lůno své přijal, když jsem se zahloubal v myšlenku, že přítele nikdy – nikdy již nespatřím, že jest pro mne i pro každého jiného navždy ztracen… zmocnil se mne po každé pocit nevýslovné trpkosti.

A přece vždy, kdykoli jsem si přítele připomenul, tanula mi na mysli slova z posledního jeho dopisu: „Kdybych padl – netruchli! Sezvi, staré naše přátele a připomeňte si mne při plných pohárech…“

Pokládal jsem za svou povinnost, vyplniti i toto poslední přání přítelovo; avšak v první době bránily mi v tom bolest a zármutek.

Vzdav se krátce po přítelově odjezdu do Králové Hradce dráhy praktické, počal jsem opět horlivě studovati, bych dvojnásobnou pílí nahradil, co jsem byl před lety jednostrannou studií zanedbal.

Po smrti přítelově pak dostoupila horlivost má v studiích dle všeho vrcholu nejvyššího. Studovával jsem takřka v zimničném rozechvění; ale přes to vše nemohlo ani nejusilovnější duševní namáhání zaplašiti vzpomínky na přítele a zejména myšlenku, že prohřešuju se na přátelství, když poslední přání přítelovo neplním.

Od smrti přítelovy uplynuly již skoro čtyry měsíce; nadešel podzim, a teprve nyní jsem se odhodlal k vyplnění posledního přání přítelova.

Sezval jsem na večer k poslednímu dni měsíce října všechny naše staré přátele a některé známé do malé, ale dobrým vínem slynoucí hospůdky malostranské, v kteréž jsme byli před lety často strávili mnohou veselou chvíli. Avšak když jsem se v pozdní hodinu večerní do hospůdky dostavil, shledal jsem, že z dvanácti pozvaných nedostavil se mimo mne – ani jediný.

Smutně zasedl jsem za stůl, za nímž jsme před lety sedávali, a poručiv si dáti láhev žernoseckého, zadumal jsem se.

Hospůdka byla úplně prázdná.

Mohl jsem tudíž nevyrušován přemýšleti, a přemýšlel jsem o přátelství a věrnosti, o životě a smrti, a bůh ví o čem ještě… Myšlenky a vzpomínky moje byly chmurné, trpké, ba bolestné. Ký div, že jednou z nejživějších byla vzpomínka na mrtvého přítele. Obraz jeho tanul mi na mysli dosti živě sice, ale přece ne již tak, jako před čtyřmi měsíci, když jsem odjížděl z Nechanic… Blednul již… a myšlenka, že časem svým vybledne úplně, žepo letech nebudu si snad moci připamatovati ani jediný rys jeho tváře, budila v mé duši trpkost nevýslovnou… Nikdy!… Poprvé v životě svém pochopil jsem hluboký a zároveň děsný význam prostičkého, nesčíslněkráte denně pronášeného slůvka toho… Nikdy více nespatřit milou tvář, nikdy více nestisknout drahou ruku – nikdy – nikdy!… Čím déle jsem o významu osudného slůvka toho přemýšlel, tím smutnější, tím beznadějnější myšlenky rojily se v mé hlavě. Avšak příčinou chmurných mých myšlenek nebyly tak okolnosti, za kterýchž vznikaly, nýbrž v první řadě zajisté má duševní ochablost. Byltě jsem v poslední době tak usilovně studoval, že jsem po čtrnácte dnů ze své mansardy takměř ani nevyšel. Kdo z vlastní zkušenosti ví, jak dusná nevolnost skličuje ducha lidského po dlouhém duševním napětí, pochopí tehdejší duševní můj stav úplně. Zabýval jsem se již po několik měsíců hlavně optikou a upotřebenou matematikou vzhledem k astronomii; ale studia má nedařila se mi po mém přání, a v duši mé panovalo doposud ono chaos, jež nutně vždycky předcházívá pozdější vykrystalisování důležitějších zásad nějaké vědy.

Ký div, že ve zvláštním tomto duševním rozpoložení sáhl jsem častěji po sklence než obyčejně, ký div, že opustil jsem hospůdku dříve, než jsem měl původně v úmyslu, a že jsem se octnul ve své osamělé mansardě v mnohem nevrlejším rozpoložení mysli, než jsem ji byl opustil.

Unaven sklesl jsem na židli u psacího svého stolku. Mimoděk sáhl jsem do skříně po knize, a rozevřev ji, chtěl jsem čísti. Ale sotva jsem přečetl asi půl stránky, odstrčil jsem knihu, a podepřev si oběma rukama hlavu, počal jsem přemýšleti. Vbrzku změnilo se

přemýšlení v dumání a toto zanedlouho v poloviční dřímotu… Znenadání se mi zdálo, že slyším z daleka hrčení kočáru. Zvedl jsem hlavu a naslouchal.

Vůkol mne panuje hrobové ticho a venku jen občas zakvílí podzimní vítr bolestně a úpěnlivě. Hrčení vždy více se blíží, až octnul se kočár, jak se zdálo, před domem, v němž jsem bydlel. Zde se zastavil. Chtěl jsem vstáti a vyhlédnouti oknem; ale následkem unavenosti přemohl jsem svou zvědavost a zůstal seděti. Zaslechl jsem ještě, jak někdo zazvonil na domovníka, jak se později dveře domu otevřely a zavřely.

V domě sice nikdo nebydlel, kdo by mohl přijížděti domů v kočáře; ale lidské hlasy a jmenovitě hlas domovníkův, jež jsem byl zaslechl, byly důkazem, že přibyl někdo, kdo má právo do domu vejíti.

V několika okamžicích přemohla mne však dřímota poznovu.

Jak dlouho trvala, nemohu udati; ale byl jsem z ní vyrušen slabým zaklepáním na dveře.

Poznovu zvedl jsem hlavu a naslouchal.

Přede mnou na stole hořela lampa, osvětlujíc žlutavým světlem svým jen mdle mou mansardu; kolem panovalo opět hrobové ticho.

Však co to?

Klepání na dveře slyším poznovu a zcela zřetelně. „Vejděte!“ pravím mdlým hlasem.

Klika klapla a dveře se zlehka pootevřely. Mezi dveřmi spatřil jsem v pološeru štíhlou mužskou postavu. Byl jsem od ní deset kroků vzdálen a nemohl jsem rysy obličeje ani šat její rozeznati.

„Kdo to? A čeho si přejete v tak pozdní době?“ oslovil jsem postavu stojící nepohnutě mezi dveřmi.

Místo odpovědi otevřely se dvéře dokořán, a žlutavý pablesk lampy osvítil postavu…

Vzkřikl jsem zděšeně; chtěl jsem vyskočiti, ale nohy mi vypověděly službu…

Mezi dveřmi stál – přítel…

Několik okamžiků panovalo mrtvé ticho.

Přítel, nepromluvě ani slova, stál nepohnutě, já pak nemohl s něho oka spustiti.

Tvář jeho byla sice na smrt bledá; ale jasné modré oči sálaly životem a kolem rtů pohrával lehynký, přívětivý úsměv.

„Dobrý večer," pravil po chvíli a učinil několik kroků kupředu. Zaslechnuv zařinčení šavle, všimnut jsem si, že je oblečen v šat důstojnický.

„Což nejsi mrtev?" vyrazil jsem ze sebe, když se byl přítel asi na tři kroky ke mně přiblížil.

„Jakž bych mohl býti mrtev, když stojím před tebou?" opáčil přítel jasným, příjemným svým hlasem.

„Sním nebo bdím?" vypravil jsem namáhavě ze sebe. „Což jsem tě neviděl v Nechanicích s rozpoltěnou lebkou umírajícího a později i – mrtvého?"

„Možná, žes viděl mne, a možná také, žes viděl někoho jiného," odpovídá neočekávaný můj host; „ale teď stojím před tebou, jak vidíš, živ a zdráv – nemůže tudíž býti žádné pochybnosti. Zde má pravice!"…

Poté mi podával ruku.

Okamžik jsem váhal, ale podal jsem mu ruku svou přece a cítil, že ruka přítelova není studená, nýbrž teplá jako druhdy bývala.

Udivení mé rostlo; ale přes to vše nemohl jsem přece ještě jaksi uvěřiti, že bych se byl před několika měsíci v Nechanicích v osobě přítelově zmýlil.

„Tys vyplnil mé poslední přání," pokračoval přítel, když jsem byl ruku jeho stiskl a zase pustil, „a já zas dostál svému slovu… navštěvuju tě…"

„Ale jak to vše možné?" otázal jsem se nedůvěřivě. „Zcela jednoduše," odpověděl; „především však dovol, abych si usedl, a pak ti vše povím stručně, poněvadž nemám času nazbyt."

Mlčky přitáhl jsem opodál stojící židli a přítel usedl podle mne.

„Nuže?" otázal jsem se."

Tys viděl patrně v Nechanicích důstojníka mně podobného. Byl to nadporučík Jiruš, jenž byl v bitvě u Probluze těžce raněn a zemřel,

jak jsem se později dověděl, v Nechanicích. Mýlka mohla se státi jen tím, že mi byl podoben. Toť celý zázrak."

„Ale jakž bylo možno u něho najíti list, jejž jsem byl tobě zaslal a v němž farář nechanický nalezl moji adresu?"

„I to je zcela jednoduché. Několik hodin před bitvou ležela větší část pluku našeho v malém lesíku v záloze. Mužstvo bylo připraveno k boji; jen důstojníci přecházeli od setniny k setnině nebo stáli rozmlouvajíce.

Nesmíš se domnívati, že lehká mysl vojenská bývá před bitvou obzvláště vážnou; žertuje se mnohdy i v nejkrutější seči, neřku-li, když čeká se netrpělivě na znamení k pochodu a k palbě.

Pamatuju se zcela dobře, že mi tenkráte nebylo právě do smíchu; ale měl jsem dlouhou chvíli a vytáhl tvůj dopis, abych si jej ještě jednou přečetl.

Náhodou přiblížil se ke mně nepozorovaně nadporučík Jiruš, a domnívaje se, že čtu nějaký milostný lístek, vytrhl mi jej žertem z ruky, aby jej mým soudruhům nahlas přečetl; ale v témže okamžiku zazněl rozkaz k pochodu.

Nadporučík Jiruš, strčiv dopis do kapsy, spěchal ku své setnině, kdežto já, vytasiv šavli, postavil jsem se v šik, a za několik okamžiků počala již palba tak prudká, že jsme na nic jiného nemyslili než na nepřítele.

Výsledek boje znáš; já byl zajat, a právě jsem se vrátil z Královce, kde jsem se, jak se samo sebou rozumí, náležitě nudil."

„Proč jsi mi aspoň nenapsal lístek?" otázal jsem se, když byl přítel dokončil.

„Z pouhého vrtochu," zněla klidně odpověď. „Kromě toho mučil a trápil jsem se tam až do omrzení po tvém příkladu studiemi matematickými a astronomickými."

„Ale co tě přivádí v tak pozdní hodinu ke mně? – Kdy jsi přijel?" naléhal jsem na přítele, jsa již takměř úplně přesvědčen, že je živ a zdráv jako jindy.

„Přijel jsem dnes večer; ale již včera věděli všichni tvoji i moji přátelé, že přijedu, a proto se nedostavili dnes do hospůdky, kam jsi

je byl pozval.

Toliko tebe jsem dříve o svém příchodu neuvědomil, a to proto, abych tě mohl tím více překvapiti. A nyní tě přicházím pozvat k hostině, kterou pořádá otec můj v zámku knížat Kinských z té příčiny, že vrátil jsem se živ a zdráv.

Přátelé naši a ostatní hosté jsou už v zámku nejspíše všichni – – a toliko já si vyjel, abych tě přivedl. Zároveň však ti také zvěstuju, že uspořádám nejskvělejší eskamotérské představení, k němuž jsem byl, jak víš, po několik roků konal pilné přípravy. Automaty a všechny aparáty mé jsou v nejlepším pořádku, a trvám, že se pobavíte všichni, kdož budete přítomni."

Ze všeho, co jsem byl právě slyšel a viděl, bylo zcela zřejmo, že navštívil mne domněle mrtvý přítel skutečně a že v bizarní své náklonnosti nikterak se nezměnil.

„Ale co vám napadlo, pořádat hostinu právě dnes; což není ji možno odročit?" ptám se po chvíli.

„Co ti napadá?" vece přítel. „Pořádá zábavu otec můj s vědomím knížat Kinských, kteří byli se své strany sezvali četné hosty. Viz jen, že je zámek slavnostně osvětlen!" Poté přistoupil k oknu, z něhož bylo vidět část vily knížat Kinských, a odhrnul záclonu. Všechna okna zámku byla skutečně osvětlena… „Hostina už počala asi před hodinou," pokračoval přítel; „moje produkce pak začne později, a proto jsem si vyjel, bych tě uvědomil. Chceš-li, přijeď! Ale odpusť, že musíš jíti pěšky sám. Musím nakvap jeti nazpět a bez tebe – ovšemže jen z důvodů ryze eskamotérských. Přijdeš tedy?"

„Přijdu," pravil jsem vstávaje.

Poté přítel rychle vstal, podal mi ruku a odešel. Slyšel jsem vzdalující se jeho krok, slyšel otvírat a zavírat dveře domu, pak jsem zaslechl zvuk, jako by někdo dvířka kočáru přirazil, a hned nato zahrčel odjíždějící kočár.

Naslouchal jsem hrčení jak v dáli vždy více umlkalo, až umlklo úplně.

Vše, čeho jsem byl právě svědkem, bylo přes všechnu pravděpodobnost a věrohodnost tak podivné, že zůstal jsem po

delší čas seděti nepohnutě, nemoha se vzpamatovati.

Po chvíli vzmáhala se ve mně opět nedůvěra.

Jsa o samotě a nevida, že by se bylo kolem mne něco změnilo, byl jsem skoro toho mínění, že vše bylo pouhý sen; ale osvětlený zámek knížat Kinských, jejž jsem viděl z okna, utvrdil mne v domněnce, že jsem přece jen bděl a že mohu, ba že musím přání přítelovu vyhověti.

Na pocit, kterýž se mne byl zmocnil, když přítel odešel, nikdy nezapomenu.

Byloť mi tak nevýslovně příjemno, jako člověku, jenž byl mimo nadání zbaven děsivého nějakého přízraku, kterýž jej byl po dlouhý čas pronásledoval.

Cítil jsem neobyčejnou svěžest a sílu. Nerozmýšleje se dlouho, přehodil jsem přes sebe svrchní kabát, a vzav klobouk, vyšel jsem z komnatky své. Pomalu ubíral jsem se po schodech, zaklepal dole na dvoře na okno domovníkovo, a dav si otevříti dvéře, vyšel jsem na ulici.

Byla lunojasná podzimní noc.

Lehynkou mlhou zastřený měsíc stál zádumčivě nad Petřínem a ve stříbrné, poněkud matné jeho záři lesklo se zvlhlé dláždění jako mírným větříkem zčeřená hladina jezera. Občas zavál takměř již mrazivý vítr severní. Jelikož vál přímo proti mně, zrychlil jsem krok, a asi za čtvrt hodiny octnul jsem se před mřížovým vjezdem do Kinské zahrady.

Hlavní vrata i vrátka poboční otevřena byla dokořán, a obstarožný portýr, starý můj známý, jsa oblečen v kožich, jako za největší zimy, přecházel netrpělivě s místa na místo.

„Sjelo se mnoho hostů?“ oslovil jsem portýra.

„Mnoho,“ zněla přitlumená, poněkud nevrla odpověď.

„A slavnost už dávno zahájena?“

„Možná; ale nemohu říci zcela jistě. Mladý pan Bedřich asi před půl hodinou vyjel, a teprve před chvílí zas přijel.“

„Jaká to vlastně slavnost?“ vyzvídám.

„Nemohu povědet; ale mladý pán, o němž jsme soudili, že je

mrtev, vrátil se, a nejspíše jemu na počest…“

„Tedy přece!“ zamumlal jsem mimovolně, a teprve teď jsem byl úplně přesvědčen, že vše, čeho jsem byl před chvílí ve své mansardě svědkem, nebyl přelud, nýbrž skutečnost.

„Já přec také mohu nahoru?“ tážu se jen tak mimoděk, věda napřed, že by mne starý portýr vpustil, i kdyby měl přímo rozkaz, aby žádného nezvaného hosta nevpouštěl.

„Vždyť vás mám v seznamu hostů na prvním místě,“ zní odpověď.

„Sbohem tedy!“ pravím, a ubírám se po široké písčité vozové cestě dále do mírného vršku.

Chlad podzimních nocí byl již v krásném parku zůstavil zřejmé stopy své neúprosné ničící síly.

Listí stromů a keřů bylo již úplně žluté a z větší části opadalé; tu a tam trčely už zcela holé, tmavé větve stromů do výše a v bledém přísvitu měsíce leskly se zvlhlé kmeny, větve i žluté listy v různých, mnohdy divuplných odstínech světelných.

Noční ticho rušeno jen občas zavanutím chladného severního větru, jenž úpěnlivě ve větvích zakvílel, odvanul jen tu a tam po zemi ležící zvlhlé listí o několik kroků dále, a jako by neměl dosti síly, ihned zase jen slabě sviště a šelestě v dáli znenáhla zanikal.

Zanedlouho octnut jsem se na místě, odkud byl ještě roku 1866 volný pohled na jižní část Prahy.

Nad městem vznášela se lehká mlha a rozkládal se tajemný poklid podzimní noci.

Obloha byla šerá a lehynké šedavé mráčky hnaly se prudce k jihu, důkaz to, že bylo ve výši stále větrno. Časem zahalil některý mráček i měsíc a lehký stín přelétl pak kvapně Prahu, jako by pospíchal do tajemné říše věčného zapomenutí.

Zastavivše, zahleděl jsem se na chvíli na překrásný obraz, jenž se přede mnou rozprostíral.

Možná, že bych byl postál déle; ale znenadání ozvalo se s výšin stráně temné houkání sovy, a jediný tento zvuk bdícího živého tvora připomenul mi, že nejsem ještě u cíle své noční cesty.

Obrátiv se, zrychlil jsem krok, a v několika okamžicích vyhoupnuly se asi pět set kroků přede mnou bělavé obrysy knížecího letohrádku. Všechna okna byla osvětlena; před vilou míhaly se temné postavy lidské; opodál pak jsem spatřil celou řadu čekajících povozů, jako jsem je byl druhdy o různých slavnostech častokráte vídal…

Po chvílí jsem zaslechl z dáli přitlumené zvuky hudby, vycházející patrně z letohrádku. Jaká to hudba, nemohl jsem určitě rozeznati; zdálo se mi, že není bujně veselá, jakou slýcháváme o slavnostech radostných, nýbrž zádumčivá, smutná jako pochod pohřební…

Za několik okamžiků však hudba umlkla, neslyšel jsem než rupání písku pod svýma nohama. Zrychlil jsem krok ještě více.

Čím více jsem se blížil k letohrádku, tím více ubývalo temných lidských postav, jež se byly před ním míhaly, a když jsem se posléze octnul přímo před budovou, bylo kolkolem úplně pusto a mrtvo, jako když býval zámek neobydlen.

Jindy bych byl něco podobného shledal aspoň nápadným; ale připomenuv si nyní, že přicházím k zvláštní slavnosti, kterou pořádají na počest eskamotéra, jenž po mnoholetých studiích chce hosty překvapiti produkcí neobyčejnou, nepodivil jsem se ani tomu, že vešel po několika schůdkách do foyeru, octnul jsem se v čiré tmě. Ohlédl jsem se jen, a zaslechnuv za sebou vrznutí a hřmotné bouchnutí velkých dveří, soudil jsem, že vše to děje se jaksi k zvýšení dojmu.

Zůstav státi, čekal jsem chvíli, co se bude dále díti. Avšak kolem panovalo hluboké ticho a z počátku i čirá tma.

Po nějakém čase, když oko mé, octnuvši se náhle z šera lunojasné noci v temnu, bylo tmě poněkud uvyklo, zpozoroval jsem několik kroků před sebou světlejší prouhu.

Přiblíživ se k ní, shledal jsem, že prouhu tu tvoří šerý odlesk měsíce, vnikající přivřenými jen dveřmi z vedlejší komnaty. Otevřel jsem dveře dokořán a vešel do komnaty. Byla prázdna a bez nábytku, a ačkoliv jsem už po mnoho let v zámku nebyl,

připomenul jsem si přece, že komnata ta sloužívala druhdy za předsíň, kterouž se chodívalo na chodbu, vedoucí k hlavnímu prostrannému sálu, v němž obyčejně větší slavnosti konány.

Pamatoval jsem se též, že chodívalo se tudy do sálu vždy, kdykoli tam někdo nechtěl vejíti vchodem hlavním, nýbrž nepozorovaně jedním z vchodů vedlejších.

Věda, kudy se jde, popošel jsem o několik kroků k oknu, kterýmž vnikal šerý odlesk měsíční záře do komnaty a u něhož nalézaly se tajné tapetové dvéře, vedoucí do chodby.

Bez obtíže nahmatal jsem na stěně nepatrnou vyvýšeninu v podobě ploché hlavičky malého cvočku – tajné péro – a stisknuv je otevřel jsem si dveře, jako jsem byl před lety nesčíslněkráte učinil.

Spatřil jsem před sebou dlouhou klenutou chodbu beze všech okras.

Pološerý svit lunojasné noci vnikal dovnitř jen několika okny, ale dostačil k osvětlení aspoň potud, že bylo lze zcela zřetelně rozeznati, že jest chodba úplně prázdna.

V místech, kde vnikal svit měsíční okny dovnitř, odrážel se od sněhobílých stěn a zčásti i od hladkých, čtverhranných, střídavě bílých a černých dlaždic podlahy způsobem tak zvláštním, že na pouhém reflexu bylo lze rozeznati, kdykoli vysoko nad zámkem nějaký mráček měsíc přelétl.

Vešel jsem do chodby.

Ale k nemalému podivení mému ovanul mne podivný chlad, jako by byla chodba na druhém konci otevřena. Nerozmýšleje se dlouho, ubíral jsem se chodbou dále, až jsem se octnul na místě, kde tvoří pravý úhel s chodbou jinou. I tato druhá chodba byla úplně prázdna. Prošel jsem ji, a octnuv se v chodbě třetí, myslil jsem, že nalézám se u vchodu do sálu. Ale místo dveří, kterýmiž jsem byl před lety častokráte nepozorovaně do sálu vešel, nalezl jsem holou stěnu. Popošel jsem tudíž dále k rohu; ale zde jsem zpozoroval, že s chodbou třetí hraničí chodba čtvrtá, tvořící s předcházející taktéž pravý úhel. Nebylo pochybností, že v době několika roků, co jsem byl zámek nenavštívil, staly se zde změny, o nichž jsem neměl ani

tušení. Chodby aspoň byly přestavěny a vchod do sálu z chodeb buď zazděn nebo na jiném místě. Prošel jsem tedy i chodbu čtvrtou; ale ani zde nenalezl jsem žádných dveří, aniž nějakého východu. Zároveň se mi zdálo, že chodby, kterýmiž jsem byl již prošel, tvoří pravidelný rovnoběžník. Popošel jsem tudíž z čtvrté chodby zase do první. Dle reflexu na stěnách a na podlaze domníval jsem se, že nalézám se v chodbě, do kteréž jsem byl vešel z předsíně; ale dveří, kterýmiž jsem byl vešel a jež se byly za mnou nepochopitelným způsobem zavřely, nemohl jsem již najíti.

Hledal a pátral jsem po stěnách několik minut, ale úsilí mé bylo marné.

Chvíli jsem přemítal, jakto možné, a posléze vzniklo ve mně domnění, že octnut jsem se podle všeho v chodbách, z nichž nebylo vyváznutí, pokud přítel eskamotér neuznal za dobré pronésti své kouzelné „Efetta!“ Musím se přiznati, že mne tato introdukce přítelova umění překvapila.

Vylákati člověka v noci z domova pod záminkou, že jde k hostině, až k zámku, v němž zcela zřejmě rozeznává slavnostní ruch, nechati jej vejíti otevřeným vchodem do zámku a vlákati jej do chodeb, z nichž nelze najíti východu – zdál se mi býti eskamotérský experiment rovněž tak nesnadný jako originelní.

„Vyčkejme tedy, až se zručnému kouzelníku zlíbí propustiti nás z vězení,“ pomyslil jsem si, a klidně šel jsem první chodbou dále k druhé a touto k třetí a tak dále, až jsem se octnul zase na témže místě, odkud jsem byl vyšel.

Chvílemi jsem se zastavil a naslouchal; ale neslyšel jsem nic, než občas zašelestění větru, když zasvištěl nad zámkem a opřel se o okenice, jež mnohdy zařinčely.

Později však i tyto zvuky umlkly úplně a v chodbách rozhostilo se tajemné hrobové ticho, rušené jen dutým, skoro příšerným ohlasem mých kroků.

Z počátku jsem byl zcela klidný; když však minulo asi půl hodiny, počal jsem býti poněkud netrpěliv.

Minula však skoro hodina, a já neustále bloudě z chodby do

chodby, cítil jsem zcela zřejmě, že stávám se vždy netrpělivějším.

Počal jsem choditi chodbami rychleji, a když pak jsem pocítil i jakousi unavenost, počal jsem býti již mrzut. Několikráte pronesl jsem hlasitě jméno přítelovo, ale hlas můj odrazil se dutě od klenby sousední chodby, jako by se byl v dáli někdo škodolibě zachechtal. Procházeje chodbami krokem vždy rychlejším, zahřál jsem se poněkud; tím více cítil jsem pak chlad, když jsem se zastavil nebo krok svůj zmírnil. Nezbylo mi než procházeti chodbami neustále rychleji…

Cítil jsem vždy větší unavenost, ale chlad hnal mne vždy dále… Nevrlosti a mrzutosti mé přibývalo v téže míře, v jaké se prodlužovalo mé „uvěznění".

Náhle však vznikla v mé duši myšlenka, že stal jsem se snad přece jen obětí klamu, že vše jest fantasmagorií horečně rozpáleného mozku. Zrychlil jsem krok ještě více.

V pravém slova smyslu proběhl jsem všecky čtyry chodby a zastavil se zase u místa, kde – jak jsem se domníval – byly dveře, kterýmiž jsem byl vešel.

Tentokráte mne ovanul vítr takměř mrazivý.

Chvíli jsem pátral po dveřích, ale jen chvíli – mrazivost, která již prochvívala všechny mé údy, hnala mne chodbami dále…

Vím zcela dobře, jak vznikala v duši mé i úzkost. Z počátku jen temný, neurčitý jakýs pocit tísně, která se vždy více vzmáhala, až přešla v úzkost opravdovou.

I zdálo se mi, jako by se chodba přede mnou úžila spěchám dále… však bez překážky, a jakmile se octnu v chodbě vedlejší, zase se mi zdá, že vidím, kterak se klenuti v dáli níží a celá chodba úží… V tu dobu, když jsem zvláštní tyto optické klamy zcela určitě pozoroval, zdálo se mi, že musím už neméně než tři hodiny blouditi chodbami… Každá minutka byla mi skoro čtvrthodinou.

Dupám, tleskám rukama, volám, seč hrdlo stačí ale kolem mne panuje tajemné ticho, rušené jen zvuky, které vyluzuju sám.

A kdykoli se zastavím, žene mne tajemný mrazivý dech, jenž mne ovane, zas dále…

Běžím zase… Cítím, že krev v mých žilách vře, že řine se mi pot s čela a s tváře – ale tajemná moc žene mne dál… Nevidím před sebou než šerou, zdánlivě se úžící chodbu a zdáli zívá na mne pusté prázdno, budící v duši mé pocit skoro příšerný…

Již nejsem sobě skoro ani vědom, že může to býti skutečnost – pochybuju – ale hned nato vtírají se mi zase myšlenky, že viděl jsem na vlastní oči zámek ozářený, že nemohl to býti ani reflex, poněvadž měsíc chýlil se již k západu a já viděl ozářenou východní a severní část zámku; připomínám si, že mluvil jsem s portýrem, že viděl jsem temné postavy lidské míhající se před zámkem, a slyšel hudbu, než jsem vešel, slovem, že vše musí býti skutečnost… a přece zas nemohu pochopiti, kterak to možné, že slyším jen dutý ohlas vlastního kroku a hlasu, že zdá se mi, jako bych meškal v chodbách zámku neobydleného…

A ze směsice podivných myšlenek, podmíněných situací, v kteréž jsem se nalézal, vynořila se náhle myšlenka povšechná…

Tak a nejinak musí býti člověku, jenž potáceje se v životě z klamu do klamu, z bludu do bludu, marně se namáhá, aby nalezl opory, byť sebe nepatrnější – tak a nejinak musí vznikati v mozku lidském tajuplné ono chaos křižujících se a vzájemně si odporujících představ a myšlenek, kteréž předcházívá osudný, děsný stav duševní, jejž zoveme – šíleností…

Myšlenka ta vznikla v mé duši náhle a v mžiknutí oka vehnala mi krev k hlavě.

Z prsou vydral se mi mimovolný výkřik. Zavrávoral jsem, těžké nohy ustaly v běhu – sklesl jsem na zem… Mrákota zastřela mou duši…

Však co to?… Nezdá se mi, jako bych slyšel jemné zvuky hudby a jako by se byl přede mnou mihl jasný pruh světla?… Mnu si oči, snažím se povstati. V několika okamžicích se mi to podařilo…

Pozoruju, že stojím v klenuté chodbě – přede mnou jsou dveře jen přivřeny a dveřmi těmi vniká pruh světla a zaznívají zvuky hudby…

Potácím se ku dveřím.

Prostorou mezi dveřmi a veřejemi vidím do jasně osvětleného sálu…

Zrak můj však je posud tak zakalen, že nemohu v sále skoro nic rozeznati; ale vědomí mé počíná se patrně vraceti. Chci učiniti aspoň ještě několik kroků kupředu, ale zavrávorám poznovu a musím se na chvíli opříti o stěnu chodby.

V postavení tom prodlel jsem asi pět minut, pak pomalu a opatrně ku dveřím se přiblíživ, pootevřel jsem je jen o něco málo, bych mohl pohodlněji do sálu nahlédnouti.

Teprv nyní jsem nabyl úplné jistoty, že stojím u známých mi dveří, kterýmiž se nepozorovaně mohlo vcházeti do sálu, že hudba zaznívá z jasně osvětleného sálu, v němž se nalézá značný počet hostů.

Nestál jsem tudíž v chodbě neobydleného pustého zámku, nestál jsem v jedné z chodeb, z nichž nebylo zdánlivě žádného východu, nýbrž v chodbě a před polootevřenými dveřmi, kterýmiž jsem byl před lety mnohokráte zcela bez překážky do sálu vešel a ze sálu zase vyšel.

Avšak jak se mohlo státi, že bloudil jsem – jak se mi zdálo – asi po tři hodiny nejjednodušším labyrintem čtyř chodeb, tvořících zcela pravidelný rovnoběžník, jak se mohlo státi, že nemohl jsem po tak dlouho najíti z labyrintu toho východu, kterýž přece byl tak nasnadě nemohl jsem si nijak vysvětliti. V tu chvíli však jsem se rozřešením záhady té příliš nemučil; neobyčejné rozčilení mé posud trvalo a kromě toho dráždila mne i zvědavost, kdo v sále mešká a co se bude dále díti.

Svléknuv svrchní kabát a odhodiv klobouk, proklouznul jsem nepozorovaně pootevřenými dveřmi a zůstal, opřev se o veřeje, na prahu státi.

Velký, vysoký a nádherně vyšperkovaný sál osvětlen byl nesčíslnými světly, takže bys byl na zemi zcela pohodlně každý máček nalezl.

První rozhlédnutí se po sále mne poučilo, že je zde skutečně shromážděna četná a vzácná společnost, ale vesměs mužská.

Celkem mohlo býti v sále asi dvě stě osob. Seděly za stoly, jež byly v půlkole rozestaveny takovým způsobem, žes mohl každý stůl zcela pohodlně obejíti a od každého stolu rovněž tak pohodlně viděti na černou, od stropu až k podlaze splývající roušku, kterouž byla část sálu přepažena.

Množství lokajů hemžilo se mezi stoly, obsluhujíce hosty; jiní lítali ze sálu a zase přicházeli, přinášejíce na stříbrných tácích nejrozmanitější pokrmy a nápoje.

Kde byl umístěn hudební sbor, nemohl jsem vypátrati, ale slyšel jsem jemné zvuky zádumčivé písně jakés zcela zřetelně. Nebylo tudíž pochybnosti, že nalézá se sbor buď v sále v úkrytu, nebo v některé vedlejší místnosti.

V sále panoval mírný ruch a šum; slyšel jsem šepot a rozmluvy hostů i přitlumené volání posluhujících lokajů, ale vše splývalo v nesrozumitelný pro mne hukot, jako když vzdálený vodopád ruší temným šumem svým lesní ticho.

Z počátku si mne, jak jsem předvídal, nikdo nepovšimnul; mohl jsem tudíž nějaký čas celou společnost zcela pohodlně a bedlivě pozorovati. V tu dobu neznal jsem sice ještě mnoho postavením, rodem anebo jiným způsobem pozornost nejširších kruhů budících osobností pražských – leda jen dle jména, ale přece jsem aspoň podle některých, jež jsem znal a i nyní poznal, mohl souditi, že sešla se tu společnost velmi řídká.

Připomenuv si, že slavnost pořádá přítelův otec k vyzvání knížat Kinských a že i knížata sama větší část hostů pozvala, nedivil jsem se, že vidím u jednoho nebo dvou stolů několik šlechticů. Poznal jsem jednoho z knížat Lobkoviců, dva Valdštýny, syna Windischgretzova, jednoho z hrabat z Thurn a Taxisů, dva Kaunice, stařičkého hraběte Hanuše z Kolovrat, nejmladšího Lichtenštejna a dva Rohany – skoro vesměs šlechtice, kteří bývali před lety dosti často hosty knížat Kinských.

Všichni tito i oni, jichž jsem neznal, seděli na jednom konci polokruhu, jejž tvořily stoly.

Rovněž tak jsem se nedivil, že poznal jsem na protějším konci

polokruhu za dvěma stoly arcibiskupa pražského, knížete Schwarzenberga, pak dva kanovníky, opata kláštera strahovského, generály řádů křižovnického a maltézského, probošta vyšehradského a jiné hodnostáře církevní, a u vedlejšího stolu faráře svatomikulášského a smíchovského a několik jiných duchovních, jež jsem neznal.

Vedle stolů, za nimiž seděli šlechtici, spatřil jsem za dvěma nebo třemi stoly místodržitele, vrchního vojenského velitele zemského, několik generálů a vyšších i nižších důstojníků, pak purkmistra pražského, policejního ředitele, několik poslanců českých i německých, několik místodržitelských i městských radů a úřadníků, jak jsem se domníval, nejrůznějších kategorií. K těmto družili se pak hosté jiní, o nichž jsem nevěděl, kdo jsou.

Byly to z větší části postavy zajímavé a charakteristické, a zdálo se mi, že nepochybím, když je vřadím mezi učence a profesory universitní a jiné. Byltě jsem mezi nimi poznal i některé ze svých dřívějších učitelů na polytechnice pražské.

Z českého světa literárního znal jsem v tu dobu jen několik osobností, a mezi hostmi poznal jsem jen Pflegra, jenž byl s přítelem mým spřízněn, a Nerudu, jenž býval druhdy mým i přítelovým učitelem češtiny. Oba seděli za stolem skoro uprostřed polokruhu stolů a bavili se, jak se zdálo, velmi živě.

Moji a přítelovi přátelé, kteří se nebyli dostavili do hospůdky, do kteréž jsem je byl pozval, byli také přítomni a seděli za stolem vedle stolu literátů.

Možná, že bych byl mezi shromážděnými poznal ještě mnohou jinou vynikající osobnost; ale byl jsem ze svého pozorování vyrušen.

Jeden z lokajův, kmitnuv se přede mnou, zvednul oči ke mně a zastavil se. Poznal jsem starého svého známého z let, kdy jsem býval v parku a zámku hostem takměř každodenním.

„Aj, konečně přece!“ pravil lokaj přitlumeným hlasem, a šedá, hluboko zapadlá očka jeho zaplála zvláštním leskem. „Musím bez odkladu oznámit, že jste se dostavil… Prosím, račte jen sejít dolů do sálu a zasednouti tamhle za stůl prostřední.“

Přitom ukázal prstem ku stolu, za nímž seděli moji i přítelovi přátelé.

„Proč právě tam?“ tážu se.

„Protože je tak rozkázáno,“ vece ubožák, jenž byl po celý svůj život jen rozkazy plnil.

„Ale proč?…“

„Nevím a také věděti nemusím… Ale jinak býti nemůže… Pohlédněte jen, jak se byli hosté rozsedli! Tamo sedí pohromadě urozené panstvo, naproti velebné duchovenstvo, vedle šlechty úřadnictvo a tak dále. „Svůj k svému“ musilo býti naším heslem… A tak sedí teď ve zvláštních skupinách lékaři, právníci, filosofové, architekti, inženýři, sochaři, herci, operní zpěváci, malíři, hudebníci, literáti a tak dále, ba i lidé bez firmy jsou pohromadě.“

„Ale proč? Vždyť zde taková ceremonie nikdy nebyla zvykem!“ podotknul jsem.

„Nebyla – pravda, ale dnes je přísný rozkaz,“ opáčil lokaj; „prosím tedy“ – dodal elegickým tónem, jakým dovede jen panský sluha poprosit, aniž by musil prosbu svou vyjadřovat slovy.

Přitom ukázal poznovu ku stolu, za nímž seděli moji přátelé.

„Dobře – zasednu podle rozkazu, bych vám nezpůsobil žádných nepříjemností,“ pravil jsem obměkčen, a učiniv několik kroků kupředu, octnul jsem se u stolu svých přátel, kdežto lokaj v pravém slova smyslu prolítl sálem a zmizel v hlavním vchodu…

Z hostů takměř nikdo si mne nepovšimnul.

Někteří obrátili sice hlavy, jiní upřeli na mne zrak, ale neviděvše mne vejíti hlavním vchodem, nejspíše se domnívali, že jsem od stolu jen poodešel a zase se vracím. Někteří z přátel mých podávali mi ruku, jiní pozdravili přívětivým úsměvem nebo pokynutím hlavy.

Avšak nežli jsem zasedl nebo některého ze svých přátel oslovil, přešla posud jemná elegická hudba náhle v ohlušující fanfáru. Po několika okamžicích hudba umlkla, větší část světel v sále náhle zhasla, a mezi tím, co černá rouška, splývající několik kroků před námi od stropu až na zem, pomalu se rozhrnovala, zazněl nastalým tichem zvučný hlas: „Produkce počíná!“

Zraky všech přítomných upřely se na rozhrnující se oponu.

Když se rouška rozhrnula úplně, spatřil jsem černým suknem pokryté vyvýšené místo, na něm nizoučký, jen asi dvě stopy od podlahy vyvýšený katafalk a na katafalku víkem přikrytou kovovou rakev.

V pozadí a po stranách rakve bylo množství překrásných, vzácných exotických květin. Po obou stranách rakve hořely na štíhlých jehlancích velké voskovice.

Na rakvi v hlavě byl velký vavřínový věnec, doleji důstojnické čáko a šavle, v nohou pak před rakví bylo viděti jednoduchý epitaf:

Bedřich Winscher,
c. k. nadporučík.
Narozen 1. července 1841,
zemřel 3. července 1866.

Překvapení bylo všeobecné. V sále panovalo takové ticho, že bys byl zaslechl i nejjemnější šelest. A tichem tím zazněly po chvíli z dáli, jakoby vycházely z některé z pobočních komnat, tklivé, truchlivé hlasy, pějící známou píseň: „Salvě regina."

Po celou dobu, co zpěv trval, nikdo ani nepromluvil; avšak i později, když zpěv umlkl a v sále nastalo opět hrobové ticho, nikdo sebou ani nepohnul. Patrně nebylo v sále kromě mne nikoho, jenž by si byl v tu chvíli úplně vědom, že vše to není než originelní zahájení eskamotérské produkce.

Teprv po delší chvíli povstal arcibiskup – patrně byl nejnetrpělivější… Avšak v témže okamžiku vylítlo s rachotem víko rakve do výše a zůstalo mezi stropem a podlahou ve vzduchu, jako prý se vznáší víko nad rakví Mohamedovou.

V otevřené rakvi spatřil jsem mrtvolu v důstojnickém šatu. Jsa však příliš vzdálen, nemohl jsem tahy obličeje zcela zřetelně rozeznati.

V sále panovalo stále ticho.

Teprve po několika minutách povstal jeden z hostů, kteří seděli

za stolem, za nímž byli lékaři a profesoři fakulty lékařské. Poznal jsem originelní hlavu smíchovského lékaře, doktora Sperlicha.

„Ohledejme mrtvolu!“ pravil a rychlým krokem ubíral se ku katafalku.

Kolegové jeho jej následovali.

Po těchto vstali hosté od stolu inženýrův a architektův, pak i jiní – filosofové a duchovní byli nejposlednější. Za několik okamžiků byl katafalk takměř všemi hostmi obklopen. Těsně u rakve stálo jen několik lékařů; ostatní byli ve slušné vzdálenosti, takže nebylo nesnadno prodrati se až k rakvi.

Učinil jsem tak, a stoje u hlavy mrtvoly, zadíval jsem se v ztuhlou, zsinalou tvář…

Byla to tatáž tvář, kterou jsem byl viděl v Nechanicích po bitvě u Králova Hradce…

Podobnost s tváří přítelovou byla tak neobyčejná, že dívaje se po delší chvíli v ztuhlé ty tahy, nemohl jsem takměř ani uvěřiti, že neleží tu přede mnou mrtvola přítelova.

Doktor Sperlich přejel rukou čelo mrtvoly, sáhl na tepnu, rozepnul bílý kabátec, a rozhrnuv na prsou košili, konstatoval, že leží v rakvi skutečná mrtvola – balsamovaná. Někteří z nejblíže stojících učinili po jeho příkladu, aby se přesvědčili o pravdivosti lékařových slov, a ani jediný nepochyboval.

I já položil ruku na čelo – bylo studené jako led… Nahnuv se níže k obličeji, nezpozoroval jsem ani nejnepatrnějšího dechu. Také ruka byla ledová a polorozhalená prsa jevila neklamné známky smrti…

Doktor Sperlich, chtěje přítomným nezvratným způsobem dokázati, že nalézají se před tělem bez citu, vyňal z kapsy perořízek, a otevřev jej, vtiskl jej mrtvole do prsou… Mrtvola se pohnula jen otřesením; jinak zůstala beze změny…

Z hostů, kteří si vše to nemohli nikterak vyložiti, vyměňovali si někteří své náhledy; jiní vraceli se na svá místa…

Po pěti nebo šesti minutách nezbylo u rakve než asi dvacet hostů.

Chtěje se taktéž odebrati na své místo, zadíval jsem se ještě jednou pozorně ve tvář mrtvoly…

Na ztuhlých rtech ležel růžový lístek nějaké exotické květiny, a právě v okamžiku, když jsem upřel zrak svůj na tvář, zachvěl se, jako by jej byl slabý dech odvanul…

Zadíval jsem se ve tvář pozorněji a zpozoroval, jako by se brvy očí zachvívaly a po malé chvíli jako by se byla i prsa poněkud vzdmula…

Rychle sáhl jsem po ruce mrtvoly, bych se přesvědčil, neklame-li mne zrak… Ruka však nebyla již studená jako led, nýbrž teplá, a zdálo se mi, že zcela zřejmě pozoruju, jak teploty rychle přibývá:

Chtěl jsem na neobyčejnou změnu tu upozornit doktora Sperlicha, jenž posud stál nedaleko rakve; ale nežli jsem se rozhodl, spatřil jsem, že mrtvola víčka očí pomalu otevřela a zase zavřela…

Mimovolně vydral se mi z prsou lehký výkřik.

Z nejblíže stojících přistoupilo několik ještě blíže; ale hned nato zase skoro všichni rychle a v největším překvapení od rakve odstoupili…

Mrtvola byla sebou pohnula, vlastně zachvěla se, jako by ji byl náhle projel elektrický proud… A zcela zřetelně pozoroval jsem symptomy vracejícího se života animálního.

Asi po třech minutách pohnula mrtvola hlavou, pak oběma rukama a za několik okamžiků pohnulo se tělo. Mrtvola, namáhavě se vztyčivši, setrvala několik okamžiků v tomto postavení – pak sklesla zase nazpět do rakve – ale hned nato poznovu se vztyčila a usedla… Podivení přítomných změnilo se v pravý úžas. Nechť působil neočekávaný výjev na toho neb onoho z hostů jakkoliv, tolik zdálo se mi býti jisto, že není v sále nikoho, jenž by nebyl překvapen v míře nejvyšší.

Jak se zdálo, očekával každý eskamotérskou produkci rázu obyčejného, a nenadal se, že zahájena bude způsobem tak výstředně originelním. Zručnost přítelova slavila pouhým zahájením skvělý triumf – tím větší bylo tudíž napětí, co bude následovati.

Po vztyčení se mrtvoly v rakvi nastalo na několik okamžiků v sále opět ticho.

Nikdo sebou takměř ani nepohnul; zraky všech byly upřeny na

podivuhodného automata, o němž se byli někteří znalci před chvíli nezvratně přesvědčili, že jest to balsamovaná mrtvola.

A nyní jevila mrtvola život! Seděla sice nějaký čas bez pohnutí, ale oči její se leskly… Po chvíli pohnula hlavou, jako by rozhlížejíc se po přítomných po někom pátrala, pak hlavou zakývla, jako by byla uspokojena – tvář její přelétl lehynký úsměv, ústa se pootevřela a mrtvola promluvila: „De mortuis nil nisi bene!“

A podivno! Vše, co se bylo až dosud před očima hostů dělo, nevyloudilo ani jedinému z nich nějakého slůvka obdivu nebo překvapení – teprve zvuk hlasu lidského vzbudil ozvěnu a sálem rozlehl se bouřlivý potlesk, provázený voláním: „Bravo! Výborně!“

Současně s ruchem tím zhasla náhle všechna světla; v sále nastala čirá tma.

Ale po několika okamžicích světla opět vzplanula jako dříve, a před našima zrakoma objevil se místo katafalku, rakve a oživené mrtvoly prostý stolek, vedle něho židle a za stolkem přítel můj v elegantním černém šatě salonním.

Poznovu zaduněl sálem bouřlivý, dlouho trvající potlesk pochvaly a se všech stran voláno: „Výborně!“ a „Bravo!“

Po chvíli, když se bylo bouřlivé projevování pochvaly utišilo, oslovil přítel přítomné takto:

„Promiňte, pánové, že zahájil jsem produkci svou způsobem tak neobyčejným; ale jak jsem byl začal, tak chci také skončiti – a meziaktí dovolte mi vyplniti několika slovy, jež mohou mnohého z vás zajímati. Nevidíte před sebou člověka s mozkem vlastním, nýbrž – cizím…“

Poté sáhl přítel pravou rukou po své hlavě a zcela pohodlně, jako nějakou čapku, sejmul svrchní část lebky, a drže ji chvíli v ruce, postoupil několik kroků dopředu.

„Skoro vše, co chci nyní vypravovat, bude se zdáti pravdě nepodobno,“ počal přítel po chvíli; „ale z přítomných pánů učenců může se každý, komu libo, přesvědčiti – Prosím tedy!“ Přítel sestoupil poté až v polokruh hostů, a usednuv tu na jednu z prázdných stolic, podotknut:

„Kdo vyzná se v anatomii a fysiologii, nechť mozek můj prozkoumá!“

Na ta slova povstalo několik hostů od stolů profesorů, a obklopivše přítele, počali zkoumati. Jeden z nich pak zahájil výklad:

„Pravda! Vidíme tu skutečnou lebku odloupnutou a povrch mozku. Povrch ten jeví zcela normální malé závitky. Možná, že pod drobnohledem jevily by některé z nich co do útvaru a velikosti odchylky; ale takto nelze pozorovati než povrch zcela obyčejný.

Také známou, z buněk nervových složenou šedou látku, rozloženou v závitkách po celém povrchu mozku, jest zcela zřejmě viděti – a k orientování se laikův dodávám, že látku tu naznačují moderní fysiologové jako sídlo vědomí, myšlenek, schopností a vzpomínek. Více pověděti nemohu.“

„Povím tedy já,“ podotknut přítel, a povstav, položil lebku zase na hlavu a volným krokem odebral, se ku svému stolku.

„Mozek, který byl právě jeden z ctěných pánů znalců ohledal,“ zahájil přítel předběžný svůj výklad, „není, jak už jsem podotknut, mým vlastním, nýbrž cizím. Vydlužil jsem si jej k témuž účelu, k jakémuž od pravěku dlužívají si miliardy jiných lidí nejvzácnějších výsledků činnosti cizích mozků – myšlenek…

Jeť snadněji cizím mozkem mysliti, cizí myšlenkou se honositi a oblažiti sebe i jiné, než vlastní myšlenku z mozku svého vykřesati…

Dlouho přemýšlel jsem o mozku, jejž bych uznal za nejvhodnější, a rozhodl se posléze pro mozek muže, jejž celý vzdělaný svět počítá mezi nejbystřejší myslitele. Věděl jsem, že mozek muže toho chová se v jednom museu anglickém; úskokem a lstí podařilo se mi zmocniti se převzácného pokladu toho, a když pak se mi po bitvě u Králova Hradce naskytla vhodná příležitost, že mi byla lebka palašem odťata, nahradil jsem vlastní svůj mozek mozkem Newtonovým.“

„Toť nemožnost!“ zaznělo od stolu lékařů, anatomů a fysiologů.

„Frivolnost!“ od stolu právníků.

„Nesmysl!“ od stolu filosofů.

„Bohopusté rouhání!“ od stolu theologů. Mnohostranné toto

projevení nelibosti přítele však nezmátlo. Byltě je patrně očekával, a proto s nezměněným klidem pokračoval:

„Račiž, vážená společnosti, prominouti. Každý soudí po svém způsobu, každý pojímá, kvalifikuje a nazývá různé pojmy a předměty po způsobu, jakému se byl přiučil, jakému byl uvykl, jakýsi byl oblíbil. Různým úsudkem a takovým též pojmenováním na věcech ničeho se nemění – zůstávají, jakými vpravdě jsou…“

Sofistickým tímto obratem přítel patrně rozhořčenost větší části hostů poněkud utišil; ale nikoho nepřesvědčil. Nebylo tudíž divu, že ze středu shromáždění zaznělo volání:

„Důkaz – nezvratný důkaz chceme!“

„Důkazu nezvratného,“ počal opět přítel, „pro okamžik podati nemohu, právě tak jako nemůže nikdo z nás podati nezvratných důkazů o nejduchaplnější hypothese všech věků, o Newtonově všeobecné gravitaci…

Vmysliž se tudíž, ctěná společnosti, prozatím v pronesený můj náhled způsobem, jenž jest oblíben u všech, kdož nedbajíce důkazů, opírají se vždy jen o takzvané vlastní přesvědčení… Račtež býti o pravdivosti mých slov aspoň tak přesvědčeni, jako byli staří Řekové přesvědčeni o božství svého Zeuse a staří Římané svého Jupitera… jako staří Židé o božství svého mračného Jehovy a jako jsou orthodoxní vyznavači víry té posud přesvědčeni o příchodu Mesiáše…“

„Výborně!“ zaznělo od stolu theologů.

Ale přítel, nedbaje přerušení toho, mluvil dále:

„… jako byli staří Indové přesvědčeni o všemohoucnosti svého původce světa – Brahmy… jako byli přesvědčeni o nesmrtelnosti duše, kteráž putuje z těla do těla a takto očištěna vrací se pak nazpět k věčné prabytosti, z níž byla vznikla… jako byli pozdější Indové přesvědčeni, že kromě Brahmy a Višňu jsou bohy věčnými, vševědoucími, všemohoucími… jako byli přesvědčeni o pravdivosti důmyslné, povznášející a poetické základní myšlenky svého náboženství, že v tomto světě bojovati bude dobro se zlem tak dlouho, až bude zlo pokořeno a na věky vyhlazeno…“

„Výborně! Výborně!“ zaznělo opět od stolu theologů… a jako jsme přesvědčeni všichni – kdož jsme byli jako nemluvňata bez vlastní vůle vstoupili v svazek křesťanstva – že bez vůle všemohoucího, vševědoucího, nejvýš moudrého, dobrotivého, spravedlivého, shovívavého a milosrdného boha našeho sice ani vlásek s hlavy nesejde, ale že přece každého z nás, kdož dopustí se hříchu smrtelného, očekává věčné zatracení…“

Po těchto slovech u stolu theologů nikdo ani nehlesnul, kdežto od stolu filosofů zaznělo přitlumené projevení pochvaly.

„Prozatím tedy dejme tomu, ctěná společnosti,“ pokračoval přítel, „že mozek můj nahrazen jest skutečně mozkem Newtonovým… Jak podivným, jak titěrným musí se mi jeviti tak zvaný osvícený náš věk!

Zkoumáme minulé věky a útrpně usmíváme, ba posmíváme se božské té naivnosti, nemotornosti a neurvalosti svých praotců, aniž by nám napadlo, že věkové pozdější budou se rovněž tak posmívati nám…

Chlubně bijeme se v prsa že věk náš jest věkem osvěty a pokroku – a miliony bližních žijí v tuposti zvířecké…

Jásáme, že před věky úplně neznámá zásada lidskosti došla konečně aspoň uznání, a v nejsobečtější lhostejnosti díváme se na bídu a utrpení tisíců, kteří zrodivše se živoří a hynou beze všeho účelu… Kdeže by nás shledal na sklonku devatenáctého věku, kdyby snahy a cíle naše analysoval – bystrý, neúprosný rozum? V stadiu formulek, ve věku definicí – v století frází…

Vymoženosti ducha lidského bývají mnohému z nás sice dosti běžný, ale z tisícerých příčin hnusného egoismu vyhýbáme se jim, abychom nezavadili o předsudky… či možno nazvati pokrokem, když vždy ještě jest třeba nejrůznějších bludů, nikoli snad ku spáse neboť blud nikdy nemůže spasiti – nýbrž k zotročování lidstva?…“

„Ustaňte přec s mravokárným výkladem!“ zaznělo náhle od stolů theologů, filosofů a úřadníků současně.

„Ne, ne! Pokračujte, pokračujte!“ voláno od stolů umělců, literátů, právníků a lékařů.

„Tolik, trvám, připustí každý z nás," pokračoval přítel ve své causerii, „že mozek lidský býval vždy z téže látky, že i před věky skládal se z těchže částí, že výkony jeho řídily se těmiže zákony, že povrch jeho složen byl z těchže závitků a že v závitkách těch po celém povrchu rozložena a uvnitř mozku ve dvou velkých gangliích uložena byla i před věky tatáž divuplná – bílou látkou obklopená a z buněk nervových se skládající – šedá látka, v kterouž moderní fysiologové kladou sídlo myšlenek, rozumu, soudnosti a schopností…

Nejhlavnější orgán myšlení a schopností je tudíž tentýž – ale jakými jsou jeho výkony?

Proč medle různí se tak podstatně od výkonů téhož orgánu z dob již minulých? Jaká toho příčina, že nevznikají v mozcích našeho věku podobné myšlenky jako v mozku Homérovu, Sofoklovu, Aischylovu, Euripidovu, Aristofanovu, Shakespearovu, Cervantesovu, Danteovu, Miltonovu, Petrarcovu, Tassonovu, Calderonovu, Moliérovu, Voltairovu, Rousseauovu a jiných?

Kdeže jsou nyní mozky, v nichž vznikly divuplné práce, jež zůstavili Michael Angelo, Rafael Sanzio, Rubens, Tician, Murillo, van Dyck, Rembrandt, Quido Reni, Leonardo da Vinci, Hogarth, Salvator Rosa, Correggio, Anibale Carraccio, Ostade, Ruysdael, ba i náš Skreta a Brandl? Kdeže možno nalézti za našich dob mozky, jakými se vyznačovala dlouhá řada geniálních sochařů, od Phidiase, Skopase a Praxitela počínaje?

Kde mozky, v nichž vznikly plány k velkolepým domům, palácům, pantheonům a jiným stavbám?

Kde mozky Mozarta, Beethovena, Haydena? Kde mozky Garrickův, Keanův, Talmův, Rachelek atd… A přece žijeme ve věku – pokroku! V čemž jeví se tento pokrok?"

„V moderní pedagogii," ozval se náhle ironický hlas od stolů právníků.

„Pravda," dodal přítel; „moderní pedagogie může se skutečně vykázati úspěchy neobyčejnými. Studie jsou naším heslem a nahromadění vědomostí cílem jejich. A od nejútlejšího mládí

býváme s bezpříkladnou horlivostí mravními i skutečnými metlami mrskáni, abychom mozky své donutili k činnosti zvýšené, mimořádné, neobyčejné…

A přece ta divuplná šedá látka našeho mozku, která prý jest zřídlem našich schopností, nemůže býti v podstatě nikdy jinou, než jakou právě jest, a výsledek tajemného procesu jejího nikdy jiným, než jak jest podmíněn domnělým tímto orgánem myšlení, cítění a vzpomínání…“

„Zato právnictví…“ zaznělo posměšně od stolu pedagogů.

„… může se opravdu pochlubiti úspěchem nejskvělejším,“ vpadl přítel. „Neboť přes všechno úsilí nedovedlo ještě stanoviti ani – pojem práva…

Zato oblažilo lidstvo miliardami zákonů a zákonečků – temných i jasných, ale vždy elastických… A každý ze zákonů těch možno tisícerým způsobem vykládat, každý možno obcházet a každému možno se vzpírat…

A podivno! Bodáky a děla střeží i spravedlnost moderní… a v pozadí zívá doposud vězení a hrozí trest… A kdož medle může se pochlubiti, že zná všechny ty nesčíslné zákony?… Miliardy ubožáků bloudí a ťapají v temnu… Víme všichni, že můžeme po každém kroku klopýtnout a octnout se v léčce neznámého nám zákona… A nebýt pouhého instinktu…“

„Výborně!“ zaznělo škodolibě od stolu lékařů. „Konstatuju,“ pokračoval přítel, „že páni lékaři, jež přece vším právem možno pokládati za největší dobrodince lidstva, uznávají zásluhy svých kolegů právníků.

Ale kdož medle může z nich vystoupiti a říci: Já nejednám jako onen moudrý Erasistratus, o němž jest kdesi doslova psáno, že vysokým pánům sice hověl a sám sobě naléval pro ulehčení lahodné malinové šťávy, ale obyčejným sprosťákům, když trochu žlutavěli, rozpáral břicho bez dlouhých okolků – podíval se na játra, podíval na slezinu, nasypal hojivého prachu, ránu zavřel a odevzdal svěřence do vůle boží?“

Bouřlivý potlesk pochvaly byl odměnou za tento citát a se všech

stran voláno: „Výborně!“

Po chvíli přítel pokračoval:

„A přece nutno uznati, že právě lékaři přičinili se ze všech sil, aby vědou svou přispěli k úlevě utrpení lidského. Chirurgie vykazuje pokrok neobyčejný…

Ale konečný výsledek? Dejme tomu, že vědy lékařské skutečně dospějou k dokonalosti, že bude možno zhojiti každý úraz, každou chorobu vůbec. Jaký bude toho následek?

Prostičký – prajednoduchý… Lidé nebudou pak umírati různými zaviněnými i nezaviněnými chorobami předčasně jako posud, nýbrž po padesáti, sedmdesáti, ba snad i po stu letech – marasmem; ale umírati budou přece…

Veškeré, na nejvyšším stupni dokonalosti se nalézající umění lékařské nesvedlo by tudíž více, než že by úmrtnost o dvě nebo tři generace posunulo… Toť vše! Toť výsledek obrovského namáhání duševního…

Ale což na tom, vracíme-li se o dvacet, třicet nebo padesáte roků dříve nebo později tam, odkud jsme byli přišli? Dokud jest tajuplná ona šedá látka našeho mozku v stavu normálním – arci se toho mnohý z nás leká, ba děsí…

Ale miliardy tvorů, kteří nás byli už předešli, jsou zárukou, že zaniknem jako oni, že žádná lidská moc neodvrátí konečný náš osud…“

„Ale jak mnohé umělecké a vědecké dílo bylo by dokonáno, kdyby nebyl původce zemřel předčasně!“ zvolal kdosi od stolu literátů.“ Pravda,“ pokračoval přítel; „ale jen proto, aby vzniklo, bylo dokonáno a šlo, cestou všeho pozemského – rozpadlo se posléze v niveč…

Nejúchvatnější výkon herecký a řečnický zaniká v nejbližším okamžiku a prodlením jedné nebo dvou generací bývá zapomenut; nejpevnější, nejvelkolepější budovy a pomníky rozpadnou se po tisíciletích v prach… nejkrásnější malby a sochy stihne osud ten mnohdy již po staletích… Nechť podnikáme cokoli, vše stihne neodvratný osud úplného zničení…“

Po těchto slovech povstal arcibiskup, a obrátiv se zpola k příteli, zpola k shromážděným, pravil přívětivým, zvučným hlasem:

„Prosím za prominutí, že vyrušuji. Nevím, kam slova páně umělcova čelí, a nechci mu proto činiti výtky; ale my duchovní musili jsme zde vyslechnouti slova, nejmírněji řečeno, nesnášelivá.

Byla sice pronesena v rouše sarkasmu nebo humoru, a podklad jejich jest, jak se zdá, vědecký; ale jádro nesrovnává se s našimi názory. Uznává-li tudíž ctěný pan umělec za dobré, pokračovati ve svém výkladu, jehož k pozdějším svým experimentům patrně nevyhnutelně potřebuje, prosím, aby se vyhnul otázkám, jichž rozřešení není v moci lidské."

Arcibiskup usedl; ale slova jeho, jak se zdálo, neměla na shromáždění onoho účinku, jakého chtěl řečník dosíci.

Zraky všech přítomných upřeny byly na přítele, jenž klidně stoje za svým stolkem vyslechl slova arcibiskupova se stoickou resignací a odpověděl pak rovněž tak přívětivě a zdvořile, jako byl osloven. „I já prosím za prominutí, že odpovídaje odbočuji od svého výkladu. Dovoluji si Jeho Eminencí ujistiti, že neměl jsem a nemám v úmyslu dotýkati se nebo se pokoušeti o rozřešení záhad náboženských, a nestalo se zajisté bez úmyslu, že nedotknut jsem se posud filosofie vědecké antagonistiky náboženství.

Účel výkladu mého bude zcela zřejmým teprve po provedení závěrečného experimentu. Z té příčiny prosím tedy za shovění…"

„Výborně!" zaznělo s několika stran.

„Pokračujte!" voláno od stolů umělců i učenců současně, a přítel jal se mluviti dále:

„Chlubíme se pokroky vědeckými a zapomínáme, že všechny vymoženosti věd slouží rovněž tak k účelům dobrým jako zlým.

Tisku – největšího prý dobrodiní lidstva – používá rovněž tak tyran jako lidumil, chytrák i hlupák, náboženský fanatik jako nejstřízlivější myslitel, poctivý, svědomitý učenec jako nestoudný dryáčník – tisk sloužil a sloužiti bude rovněž účelům nejvznešenějším jako nejhanebnějším…

V čem jeví se tedy vyhlašované dobrodiní lidstva? Kdeže jest

záruka, že podivuhodný tento vynález k rozšiřování myšlenek octne se posléze výhradně v rukou poctivých a sloužiti bude dobru?“

„K tak planému výroku zajisté není třeba mozku Newtonova!“ dodal kdosi zvučným hlasem od stolu literátů. „Výborně!“ zaznělo současně od stolu důstojníků. „Perojezdci byli od pravěku nejzbytečnějšími kreaturami na světě!“

„Pravda,“ pokračoval přítel po malé přestávce, „mozek Newtonůw existoval jen jednou, a vykonav svůj úkol, nikdy více se v tomže způsobu neobjeví. Ale tajuplná šedá látka mozku lidského, kterouž naši fysiologové pokládají za zřídlo myšlenek a za sídlo schopností duševních, zůstává přec v podstatě tatáž… Myšlenky v ní vznikají a schopnosti lidské jsou v ní skryty… A proto přes všechnu různost myšlenek a schopností zůstávají neznámé zákony, kterýmiž se tajuplný tento proces řídí, věčně tytéž, slovem, logika jest jen jediná a věčná…

Kdož ví, zdali by mozek některého rolníka, řemeslníka, sluhy nebo otroka – kteří jsou už dávno zapomenuti kdyby byl vznikl za těchže okolností a pracoval v témže směru a za těchže nebo třeba jen podobných poměrů jako mozek Newtonův, kdož ví, zdali by nebyl mozek ten dospěl daleko dříve než mozek Newtonův k těmže vědeckým resultátům; kdož ví, zda by nebyl dospěl k resultátům důmyslnějším?“

„Proti větě takto podmíněné nelze ničeho namítati,“ ozval se opět neznámý hlas od stolu literátů.

„K čemu tedy nesmyslný kult tak zvaných vynikajících duchů,“ mluvil přítel dále, „když víme, že tytéž podmínky, za kterých ten neb onen oslavovaný skutek nebo výkon vznikl, existovaly nebo existujou u tisíců jiných, kteří se o provedení ani nepokusili…“

„Bravo! bravo!“ zaznělo od stolu šlechticů.

„Ale k čemu také ještě nesmyslnější kult duchů abych tak řekl bezduchých, kteří vynikli jen duchem cizím, najatým a placeným…“

Od stolů šlechticů a úřadníků bylo slyšet přitlumené zamumlání nevrlosti; ale přítel pokračoval:

„K čemu modloslužba vlastního ducha, vlastních skutků,

vlastního věku? K čemu ty věčné chvalozpěvy o věku osvěty a pokroku, když máme ku pravé všeobecné osvětě ještě tak daleko?… když víme, že takměř všech vymožeností ducha lidského všech věků možno doposud zneužívat… Či není moderní dělník, obsluhující nějaký stroj, doposud tímže otrokem, jako býval dříve? Je život jeho příjemnější, bezpečnější, radostnější než býval?

Což neví každý z nás, že všechny vědy od královny věd mathematiky až po nejposlednější, mnohdy i šarlatánskou pseudovědu, slouží staršími i nejnovějšími vymoženosti svými také ku vzájemnému hubení lidstva?

Pokrok v moderní strategii a taktice jest důkazem, že všech nových komunikačních prostředků používá se k tomu, aby co možná nejrychleji dostavily se ohromné armády na místo, kde by se mohly nejsnáze vzájemně potírati.

Mathematika, lučba, optika, mechanika a celá ta řada ostatních věd poskytuje k účelu tomu nejnovějších a nejlepších svých vymožeností, Ba i ctihodná historie, líčící jen fakta, a osvědčená pedagogie, poukazující ke vzorům, mívají začasté jenom týž účel.

Čímž medle jsou vzorní hrdinové a rekové, o nichž nám zachovali dějepisci zprávy, čímž konečně ty moderní manifesty, armádní rozkazy a všechny ty hlavní i vedlejší, mnohdy s největší rafinovaností ducha stylisované prostředečky, kterýmiž se duše lidská rozplameňuje k vášnivému, zuřivému a mnohdy bezúčelnému boji?“

„Neurážejte vlastního svého stavu!“ zaznělo od stolu důstojníkův, a odkudsi z pozadí ozval se temný, ale zvučný hlas:

„Jak vše to souvisí s experimentem eskamotérským?“

„Zcela prostě,“ zněla přítelova odpověď. „Experiment můj zakládá se na vědecké hypothese…“

„Přikročte tedy k provedení experimentu!“ zvolal týž neznámý hlas.

„Pokračujte ve výkladu!“ zaznělo od stolů po pravici. „Ne, ne! Experiment! Experiment!“ křičeno na levici.“ Mluvte! mluvte!“ voláno ze středu.

V sále nastal hluk a lomoz, a po chvíli nebylo slyšeti srozumitelného sleva.

Hluk a lomoz trval několik minut, a co zvláštnost uvádím, že právě u stolů, za nimiž seděli hosté, kteříž povolání často veřejně mluvívají, jako duchovní, poslanci, profesoři, jevila se největší netrpělivost a voláno po provedení experimentu, kdežto u stolů, za nimiž seděli hosté, kteří v životě zřídka se odvažujou k nějakému výkladu, jako umělci, inženýři, architekti, vojáci atd., jevila se neobyčejná náklonnost k naslouchání přítelova rhapsodického výkladu.

Nezbylo mu tedy, než vyhověti zatím oběma stranám. „Ctěné shromáždění rozdělilo se ve dva hlavní tábory," počal, když byl hluk poněkud utichl. „Jakožto ubohý umělec, bažící po uznání všech, kdož mají smysl pro moje umění, nemohu prozatím vyhověti ani té ani oné straně, poněvadž nevím, na které jest více vnímavosti pro můj výkon. Nezbývá mi tudíž, než vyhověti oběma stranám – prosím tedy za svolení, bych mohl výklad svůj dokončit, načež pak bude experiment bez odkladu následovati."

„Souhlasíme!" voláno z pravice, levice i ze středu současně, načež přítel pokračoval:

„Pyšná vychloubavost moderního člověka pokrokem nynější doby jest vskutku politování hodná. Zdáť se, že okamžitý, mnohdy problematický úspěch bystré některé hlavy zaslepuje zároveň tisíce jiných lichou domněnkou – bůhvíjak úžasného pokroku…

A přece jeví se malomocnost lidská ve světle vždy intensivnějším… „Pán a král přírody", jehož duch prý donutí i přírodu, aby před ním skláněla svou šíji… hrdý, pyšný, nadutý tento velikán tvorstva jeví se býti ve světle přísné vědy a logiky trpaslíčkem opravdu politováníhodným…

Již za nejútlejšího mládí našeho dokazovali nám učitelové naši, že zrak lidský jest slabší zraku orlího neb sokolího; sluch, čich a ostatní smyslové tupější smyslů mnohých jiných tvorů… člověk to ví už od pradávna, a proto ta děsná honba po prostředcích ke zbystření smyslů… Zbystřil tedy smysly své uměle; ale právě tím nabývá

vždy většího přesvědčení, jak malomocným, bídným, ubohým stvořeníčkem jest…

Vzal nožík pitevní a pitval své tělo… Nalezl a roztřídil orgány, snažil se vypátrat jejich účinky a úkoly, stanovil jejich důležitost a nutnost, a nabyl přesvědčení, že život podle obrazu božího stvořeného pána tvorstva v podstatě ničím se neliší od života tvorů sebe podřízenějších…

Stopoval činnost duševní… Dospěl daleko; ale hranici dobra a zla doposud přesně nestanovil… Vnikl hluboko v nitro země a ještě hlouběji do všehomíra zrakem fysickým i duševním… Snažil se stanoviti zákony všehomíra, ale vším tím nedovedl zažehnati děsnou myšlenku, že jej očekává neúprosná smrt a zapomenutí…

Vzniknout, žít, trpět – pak zahynout, rozpadnout se v prvky a zmizet na věky…

Toť děsná perspektiva, kterouž otvírá před člověkem pokrok vědy…

Tvářit se nevědomým, konejšit se ilusemi a utopiemi, pranic nepomáhá a bylo by zbabělostí… Buďmež si vědomi, jak daleko jsme dospěli…

Avšak jak soudíme o životě lidském vzhledem k této nejhlavnější vymoženosti ducha? Ceníme si života lidského po jeho zásluze?… Kdož z nás může vystoupiti a dokázati, že zničil jen jediný život a že život ten později vznikl poznovu?… A přece doposud to děsné vzájemné vraždění – ať rychlé násilím nebo povlovné úmorným namáháním a utrpeními…“

Přítel umlkl, jako by si chtěl oddechnouti.

V sále panující hrobové ticho nepřerušeno ani nejnepatrnějším šelestem.

Byloť zřejmo, že mluvící myšlenky své spíše dusil, než by jim popouštěl uzdu úplně, a právě proto učinila rhapsodická tato causerie na shromážděné dojem příznivý.

Po malé chvíli přítel pokračoval:

„A právě tak nemohl jsem ani já, aniž kdokoli jiný vrátiti život tělu mrtvému… Veškeré umění mé zakládá se na rychlosti a ve

všem spoléhám na poměrnou lenivost myšlenek.

Všeobecně má se za to, že není nad rychlost myšlenek. Náhled ten jest mylný. Chladné, neúprosné, ale zároveň nejupřímnější přítelky soudnosti – číslice – dokázaly v novější době opak toho. Bylo ť zjištěno a vypočteno, že u porovnáni s rychlostí světla a elektřiny jest rychlost myšlenek úžasně nepatrná…

Dotknu-li se kůže nohy dorostlého člověka, uplyne – , než dojem ten projde míchou k mozku jakožto ústřednímu orgánu vědomí – neméně než asi třetina vteřiny, kdežto světlo za tutéž dobu urazí přes čtrnáct tisíc mil, elektřina, vedená měděným drátem, skoro jedenatřicet tisíc mil…

Rovněž takovou váhavostí – jako míchou dojem dotknutí probíhá patrně i mozkem každý dojem vůbec…“ Přítel opět na chvíli umlkl.

Musím se přiznati, že jsem po tu chvíli neměl ani tušení, jaký experiment zamýšlí provésti.

Úryvkovitý výklad jeho dráždil mou zvědavost a v duchu přidal jsem se již k oněm, kdož byli žádali za bezodkladné provedení experimentu; ale navzdor tomu, nechtě býti příteli ani v nejnepatrnějším na překážku, setrval jsem jako až posud v mlčení, i když přítel ujal se slova poznovu.

„Jako o rychlosti myšlenek, o pokroku a podobném umí moderní člověk překrásně deklamovati i o nesmrtelnosti, ačkoli předobře ví, že konečný, neodvratný cíl jest – zapomenutí… Namáhal se a namáhá se sice ze všech sil, aby zachoval obraz člověka nebo nějakého výjevu i potomstvu; ale veškeré umění, ať druhu jakéhokoli, nedovedlo více než zachovati pouhý stín obrazu toho – stín to, jenž prodlením času bledne a mizí a rozpadá se v prvky, až posléze vymizí úplně a navždy jako originál.

Přemýšlel jsem o tom po několik roků, a umění mé, opírajíc se o všechny vymoženosti věd, jež mi byly přístupny, dovede nyní jakýkoliv již dávno zaniklý obraz nebo výjev i postu, ba po tisíciletích přikouzlit před zrak lidský…

„Jak to? Jak to?“ přerušilo přítele náhle volání s několika stran. Zvědavost, kterou chtěl přítel řečí svou patrně vzbuditi, byla

všeobecná. On však, jako by byl neslyšel, pokračoval: „Kdyby byl někdo před vynalezením skla, dalekohledů a teleskopů před tak vybranou společností svých současníků, jako jest společnost, před kterouž se nyní nalézám já, tvrdil, že bude někdy možno viděti pomocí jistých nástrojů na mnoho mil, ba že bude možno zkoumati i tělesa nebeská, byl by zajisté i nejbystřejší myslitel tehdejší doby tvrzení to vyslechl nedůvěřivě.

Rovněž tak by se bylo stalo, kdyby byl někdo před vynalezením parostrojů, telegrafů a podobných tvrdil, že jest možno v několika hodinách vykonati cestu, ku kteréž bylo tehda potřebí několik měsíců, že jest možno dohodnouti se s člověkem na sta mil vzdáleným takměř v mžiknutí oka.

Nyní bychom se ovšem nedůvěře v takovéto možné nemožnosti útrpně pousmáli; ale navzdor tomu jsem jist, že před provedením mého experimentu nebude dána víra ani mně, když odvážím se k tvrzení analogickému.

Podařilo se mi totiž vynalézti látku, z kteréž jest možno sestrojiti přístroj v podobě zdánlivě zcela obyčejných brejlí, před kterýmiž i nejdokonalejší dosavadní mikro a teleskopy musí ustoupiti do pozadí. Možnoť brejlemi těmi zcela jasně a určitě rozeznati obraz ze vzdálenosti největší, na příklad ze vzdálenosti miliardy mil…“

„Toť nemožné! – Báchorka!“ zaznělo s různých stran. „Vzhledem k tomu, co jsem byl předeslal,“ pokračoval přítel, musil jsem se také nadíti, že nebude mi dána víra, jako by se mi nebylo před půltisíciletím věřilo, kdybych byl tvrdil, co jest nyní nezvratně dokázáno, že se totiž země točí kolem slunce a nikoli naopak.

Z té příčiny mne také nikterak nepřekvapuje, že ráčí ctěná společnost pokládati za nemožné a báchorku, co jsem byl připomenul o vynalezení látky a přístroje nad všechny dosavadní teleskopy dokonalejšího a k tomu nad pomyšlení lidské jednoduchého. Avšak na tom není dosti. Podařil se mi vynález zdánlivě pravdě nepodobnější vynálezu právě uvedeného.

Není to vlastně vynález v pravém slova smyslu, poněvadž jest znám už od pravěku; ale upotřebení jeho jest zcela

moderní…Překvapí každého svou jednoduchostí; ale kdo uváží, že výsledky veškerého lidského myšlení možno vyznačiti několika slovy, kdoví, že zdánlivě chaos všehomíra, všechny ty miliardy nejrůznějších sil přírodních řídí se zákonem jediným – aspoň připustí, že možno k jistému účelu použiti výslednice sil pouze několika…

Podařilo se mi vynalézti, vlastně použiti od pravěku známého motoru převzácného druhu, motoru, jenž předčí rychlost světla, ba i rychlost posud za nejrychlejší pokládané síly přírodní – elektřiny…

„Toť utopie!“ zaznělo opětně s různých stran.

„A přece později dokážu opak toho,“ pokračoval přítel; „neboť nejen sílu samu, i přístroj, kterýmž možno účinek podivuhodné síly té zkoumati, a jehož možno k nejsmělejším experimentům a důkazům použíti, byl mnou sestrojen a nalézá se zde k volnému použití každému, komu bude libo přesvědčiti se o pravdivosti mých slov.“

Poté přítel zvedl hlavu a pohlédl do výše.

Teprve nyní jsem zpozoroval, že na místě, kde se dříve mezi podlahou a stropem vznášelo kovové víko rakve, visí nepohnutě velký pravidelný trojúhelník. Jedna špička obrácena byla přímo ke stropu, protější strana pak měla směr vodorovný.

Triangl ten byl celkem tak velký, že mohly v něm dvě osoby pohodlně státi. Z jaké látky byl, nemohl jsem rozeznati. Zdálo se mi, že jest z lesklého, silného drátu; všechny tři strany aspoň zářily, jako by se paprsky světel odrážely od hladkého drátu.

Dříve však, nežli mi zbylo času zvláštní přístroj ten z dálky prohlédnouti, pokynul přítel prostě rukou, a v mžiknutí oka sletěl triangl s výše a zůstal před přítelem na stole státi.

A podivno! Teprve nyní jsem zpozoroval, že na obou dolejších špičkách visí nějaké dva lesklé předměty, jichž jsem byl před chvílí, když se triangl v povětří vznášel, vůbec ani neviděl. Přítel, sáhnuv současně oběma rukama po těchto předmětech, položil je na stůl a děl:

„Kdožkoli si přeje přesvědčiti se, nechť přistoupí blíže a přístroje

mé prozkoumá.“

Se všech stran hrnuli se hosté k přítelovu stolku.

I já, tentokráte neobyčejně zvědav, pospíšil jsem k příteli a s velkým namáháním prodral jsem se tak těsně ke stolku přítelovu, že mohl jsem přístroje jeho zcela pohodlně prozkoumati.

Spatřil jsem na stole dvoje zdánlivě zcela obyčejné brejle. Vzal jsem jedny z nich do ruky, abych se podíval skrze skla, zdali a pokud se liší od skel obyčejných; ale musím se přiznati, že nepozoroval jsem žádné odchylky nebo zvláštnosti. Zdáloť se mi, že jest to sklo zcela obyčejné, nebroušené.

Podivnější byl přístroj druhý. Co se mi zdálo býti zdaleka silným, lesklým drátem, byla tenoučká, pavučině podobná, ale jako drát tuhá a pevná, neznámá lesknoucí se látka. Podobnost její s drátem silným, když jsem se díval z dálky, byla tudíž jen optickým klamem.

Přesvědčili jsme se o tom vlastním zrakem a vlastním hmatem nejen já, nýbrž i jiní z hostů.

Po několika minutách vyzval přítel způsobem co možná nejzdvořilejším zvědavé hosty, aby zaujali opět svá místa, a když se tak stalo, ujal se poznovu slova.

„Především“, pravil, „musím předeslati některá známá data o rychlosti světla, čehož jest k snadnějšímu porovnání rychlosti mého přístroje nevyhnutelně třeba. Známoť, že páčí se rychlost světla na více než dvaačtyřicet tisíc mil za jedinou vteřinu. S měsíce dolétne k nám tedy paprsek světla asi za půl druhé vteřiny, se slunce pak asi za osm minut. Světlo Kralomoce potřebuje k cestě k zeměkouli asi půl hodiny, světlo Hladoletu asi hodinu, světlo Nebešťanky dvě a světlo Vodana, nejvzdálenější známé oběžnice, asi tři hodiny…

Zeměkouli naší nejbližší stálice, tudíž ze stálic první jasnosti stálice nejjasnější, jest však od nás asi čtyři biliony zeměpisných mil vzdálena; světlo její potřebuje tudíž neméně než asi tři tisíce a dvěstě let, než k nám doletí.

Stálice jasnosti dvanácté jsou pak od nás, jak Struve vypočítal, vzdáleny asi pět bilionů mil a světlo jejich potřebuje asi čtyři tisíce let, než k nám doletí.

Vzdálenost mlžin od naší zeměkoule páčí Herschel na dvaatřicet tisíc bilionů mil; světlo potřebuje tudíž, než k nám doletí, asi čtyřiadvacet tisíc let.

Avšak Herschel a Maedler soudí z mnohých mdlých mlh světelných, že hvězdy, jež je tvoří, jsou od nás třistatisíckráte vzdálenější stálic první jasnosti; ba Rosseův obrovský teleskop odhalil hvězdy tak vzdálené, že světlo jejich potřebuje asi třicet milionů let, než k nám doletí…

Dle toho musí býti takzvaný vesmír nejméně třicet milionů roků stár, to jest nejméně tak stár, než k nám světlo z těchto hvězd doletělo…

Avšak vše to jsou věci každému vzdělanci známé, a uvádím je jen proto, bych provedl důkaz svého tvrzení. Možno-li do tak ohromných dálek dohlédnouti pomocí broušených skel, proč medle nebylo by možno viděti pomocí prostředku nepoměrně dokonalejšího – jakým jest můj vynález – například se stálice dvanácté velikosti na naši zeměkouli rovněž tak zřetelně a jasně, jako vidí neozbrojené zdravé oko lidské i drobné předměty ze vzdálenosti desíti, dvanácti palců?“

„Toť humbuk!“ ozval se nevrlý hlas z pozadí společnosti.

Tvář přítelovu přelétl lehynký úsměv, jako se usmívá člověk, jenž je jist svým vítězstvím.

„Dokavad nepodám důkazu o pravdivosti svých slov,“ pokračoval, „možno o všem, co jsem byl uvedl, pochybovati. Tolik však připustí zatím zajisté každý, že v případu, kdyby mohl někdo z nás vykonati cestu asi pěti bilionů mil s některé stálice dvanácté jasnosti až k naší zemi v jediné hodině a měl oči své uměle tak zbystřeny, jak jsem byl podotknul, mohl by v krátké době té zhlédnouti výjevy z celé známé historie lidstva, prvním člověkem počínaje až po tento okamžik…

Ba i tolik každý připustí, že kdyby chtěl cestovatel ten některý z výjevů těch delší čas pozorovati, musil by s touže rychlostí a tímže směrem letět jako světlo…

Kdybychom tudíž z tohoto sálu vylétli a rychlostí světla dále

letěli, musili bychom vidět neustále týž obraz, jenž se nám jeví před očima.

Kdybychom však se náhle octli něco přes tři tisíce dvě stě dvacet pět milionů mil od země a letěli pak dále rychlostí světla, jevila by se nám země tak, jakou byla před čtyřiadvaceti hodinami…

Kdybychom se náhle octli třistapětašedesátkrát tak daleko, než jak jsem byl právě uvedl, a letěli s touže rychlostí dále, spatřili bychom výjevy, jež se udály na naší zeměkouli před rokem…

Kdybychom pak se octli ještě pětkrát, desetkrát, sto nebo tisíckráte tak daleko, než jsem byl posledně udal, a letěli dále rychlostí světla, musili bychom viděti, co se na naší zeměkouli udalo před pěti, desíti, stu nebo tisícem roků… Let náš ovšem by nesměl býti kolmý nebo libovolný, nýbrž v podobě ohromné cykloidy, tak abychom v letu do výše sledovali zároveň také nejen rotaci zeměkoule kolem její osy, nýbrž i dráhu její, kterouž každoročně opisuje kolem slunce.

Z výjevů, jež se udály na naší zeměkouli, tedy ani jediný nezanikl a každý zrcadlí se v nekonečném vesmíru. Neobyčejnou rychlostí tudíž možno každý z obrazů těch dostihnouti a pozorovati a zkoumati dle libosti. Prostředky k dobrodružné této cestě jsem vynalezl, a ačkoli každého překvapují svou bezpříkladnou jednoduchostí, osvědčily se již častokráte v takové míře, že mohu dnes kohokoliv z ctěné společnosti vyzvati, aby podnikl se mnou dobrodružnou exkursi do universa…“

Prostranným sálem rozlehl se hlasitý, zčásti nedůvěřivý, zčásti posměšný smích.

„Utopie! Hypothesa! Nesmysl!“ voláno s různých stran. Když pak byl smích poněkud utichl, zazněl z pozadí opětně nevrlý hlas, jenž byl přítele před chvílí vyrušil: „Jules Verne vás předešel, podnikl podobnou cestu do měsíce!“

Přítelovu tvář přelétl opět lehynký úsměv.

„Částečně ráčíte mít pravdu,“ podotknu!, „ale jen částečně; neboť ani Jules Verne nebyl prvním, jenž se byl vydal na cestu tak dobrodružnou. Asi před čtvrtstoletím před ním podnikl podobným

způsobem cestu tu Edgar Allan Poe a v sedmnáctém věku jakýsi Cyrano de Bergerac. Směr cesty jest sice tentýž, ale prostředky a účel cesty se různí… Všichni, kdož byli cestu tu podnikli dříve, použili prostředků složitých a účel cesty byl poučně zábavný – já však používám prostředku nejjednoduššího a účel mé cesty jest…“

„Co nám po účelu!“ ozval se po třetí nevrlý hlas ze středu. „Chceme důkaz, že možno exkursi skutečně podniknouti!“

„Důkaz ten podám bez odkladu,“ odpověděl přítel. „Nechť každý, komu libo, napíše na malý lístek výjev, o němž si přeje, aby byl znovu viděn… pak račtež ze svého středu zvoliti delegáta, jenž by se mnou jako řidičem přístroje cestu podnikl.“

Po těchto slovech přítel pokynul několikráte rukou, a přístroj jeho vyletěl několikráte po sobě do výše a zase sletěl beze všeho hluku na stůl.

Pohyby ty staly se tak rychle, že nebylo možno ani spočítati, kolikráte se to stalo. Byltě to důkaz, že přístroj přítelův jest skutečně něčím neobyčejným.

Po předběžném tomto experimentu nastal v sále mírný ruch. Někteří hosté psali na papírky, jež sloužící rozdávali, výjevy, jež měly býti znovu viděny; jiní utvořili různá skupení a rozmlouvali, kdežto přítel zcela klidně stál za svým stolkem, čekaje, až bude vše připraveno.

Byltě jsem sice jako každý z přítomných úplně přesvědčen, že na skutečné provedení fantastického výletu do všehomíra nelze ani pomysliti; ale přesto byl jsem dychtiv, jakým způsobem asi přítel experiment svůj provede.

Tušil jsem, ba byl jsem jist, že nelze experiment ten provésti než na základě optického nějakého klamu, a proto jsem byl neobyčejně zvědav, jakým způsobem pokusí se přítel o oklamání smyslů tak četné a vybrané společnosti.

Zručnost jeho eskamotérská byla dle dosavadních experimentů vskutku překvapující; z té příčiny byl jsem tím více dychtiv, jak provede experiment závěrečný a zdali se mu podaří oklamati i mne.

Po několika minutách, když byly lístky napsány a příteli na stůl

položeny, ujal se přítel opět slova.“ Račtež nyní zvoliti svého delegáta,“ pravil. „Cesta jest odvážná – delegát váš postaví se se mnou do trianglu a takto vzletíme…“

„K čemu volby? Dejme přednost dobrovolníkům!“ připomenul arcibiskup.

„Kdo se tedy přihlašuje dobrovolně?“ optal se přítel. V sále nastalo hrobové ticho – nepřihlásil se nikdo… „Tím naskytuje se ti nejvhodnější příležitost, přesvědčiti se vlastními zdravými smysly o všem, co se bude díti,“ pomyslil jsem si, a když pak přítel otázku svou opakoval, povstal jsem a volným krokem ubíral jsem se ku stolu přítelovu.

Musím se přiznati, že mi nebylo právě volno. Četná společnost, před kterouž jsem chtěl společně s přítelem provésti eskamotérský experiment, o němž jsem neměl posud ani tušení, budila v mé duši ono tajuplné, bázlivě nadějné rozechvění, jež pociťují obyčejně takměř všichni, kdož po prvé vystupují na veřejnost.

Přítel spatřiv, že přihlašuju se k dobrodružné exkursi já, s uspokojením se pousmál, a když jsem se u jeho stolku zastavil, pravil: „Ctěná společnosti! K podniknutí výletu se přihlásivší jest mým přítelem. Nechci-li býti pokládán za dryáčníka, jenž provádí experimenty své za spolupůsobení svých důvěrníků, nemohu nabídnutí jeho přijmouti dříve, dokud výslovně a zřejmě se neprohlásíte, že jej přijímáte za svého delegáta.“

Zraky všech přítomných byly na mne zkoumavě upřeny. Zdáloť se mi, že každý z hostů snaží se z mé tváře vyčísti, zasluhuju-li důvěry.

Po chvíli ozval se hlas ze středu společnosti: „Vždyť pak nám, když se nikdo jiný nepřihlásil, jiného nezbývá. Ostatně jde tu o důkaz, a delegát náš musí hodnověrnost svého raportu dokázat…“

„Pravda! Pravda!“ zaznělo od několika stolů po pravici. „Souhlasíme!“ ozvali se někteří po levici.

„Jsem ochoten,“ pravil jsem poněkud nesmělým hlasem, „o všem, co spatřím, podati nejen věrnou zprávu, nýbrž – bude-li možno – i důkaz pravdivosti.“

„Především budiž mi tedy dovoleno," ujal se opět slova přítel, „bych odevzdané mi lístky uspořádal chronologicky."

Poté počal lístky s neobyčejnou rychlostí pořádati. Stoje těsně u přítelova stolku, mohl jsem mnohdy zcela dobře čísti, co bylo na tom neb onom lístku napsáno.

Celkem bylo lístků těch přes čtyři sta; bylo tudíž zřejmo, že byl mnohý z hostů napsal lístků několik.

Přítel počínal si při pořádání lístků tak zručně, že byl asi v pěti minutách úplně hotov.

„První výjev," promluvil pak k hostům, „jenž má býti dle napsaných lístků znovu viděn, udal se před sto devatenácti dny.

Chceme-li tudíž obraz ten ještě jednou spatřiti, jak se obráží v nekonečnu universa, musíme především vykonati cestu, kterouž bylo světlo ve sto devatenácti dnech urazilo, a teprve poté budeme se nalézati na stanovisku, s kteréhož možno obraz ten zahlédnouti – na okamžik…

Chceme – li výjev pozorovati déle, musíme rychlostí světla letět dále.

V tomto případu tedy jest především třeba, abychom světlo předstihli… Jelikož světlo, jak známo, za jedinou vteřinu urazí přes 42 tisíc mil, urazí za minutu 2520 tisíc mil, za hodinu 151.200 tisíc mil, za jediný den asi 3629 milionů mil a za 119 dní více než 431.851 milionů mil. Pomocí přístroje mého octneme se skutečně v ohromné té vzdálenosti od zeměkoule v mžiknutí oka a poletíme pak buď rychlostí světla nebo i o něco rychleji dále v ohromné spirálce, odpovídající nejen rotaci zeměkoule kolem osy, nýbrž i kolem slunce."

Po tomto posledním výkladu odšoupnul přítel stolek trochu kupředu a triangl jeho sklesl beze hluku na zem. Nato si nasadil jedny z podivuhodných brejlí a vstoupil do tříhranu.

Učinil jsem po jeho příkladu. Nasadiv si druhé brejle, vstoupil jsem do tříhranu těsně podle přítele.

V sále panovalo ticho. Nikdo sebou ani nepohnul; byltě patrně každý dychtiv, co se bude dále díti. Mimoděk mi napadlo, že není

přec možno proraziti přístrojem strop sálu.

Pohlédl jsem vzhůru ku stropu a spatřil velký okrouhlý otvor, kterýmž bylo viděti oblohu a některá seskupení hvězd.

Nežli však jsem se přítele otázal na podivnou tuto změnu, kterou jsem byl dříve nepozoroval, zaslechl jsem jasné zacinknutí, jako by někdo klepnut kamínkem do stříbrného zvonku, a hned nato se mi zdálo, že letíme vzhůru…

Pravím výslovně, že se mi tak zdálo; neboť obraz, jejž jsem byl před chvílí viděl v sále, stál ustavičně a nepohnutě před mým zrakem…

„Letíme nebo neletíme?“ otázal jsem se po chvíli přítele, jenž drže v jedné ruce lístky, jež mu byli hosté napsali, řídil, jak se zdálo, druhou rukou přístroj.

„Letíme,“ zněla přítelova odpověď. „Prozatím však pouze rychlostí světla, a následkem toho vidíš neustále obraz, jejž jsi viděl, než jsme vylétli. Za několik vteřin zřídím stroj tak, abychom se octli náhle 431.851 milionů mil od zeměkoule, načež poletíme nějaký čas dále pouze rychlostí světla.

„Dobře,“ pravil jsem. Po chvíli se mi zdálo, jako by obraz, přede mnou se vznášející, halil se v mlhu.

Zanedlouho neviděl jsem než šero, přecházející víc a více v temno, až se mi zdálo, že jest přede mnou tma takměř neproniknutelná.

„Čím to, že nic více nevidím?“ tážu se přítele.

„Octli jsme se od zeměkoule tak daleko,“ dí přítel, „kam dolétlo světlo v 119 dnech. Ze vzdálenosti více než 431.851 milionů mil vidíš nyní krajinu, v kteréž se byl výjev před 119 dny udál za doby noční. Letíme dále rychlostí světla. Nepatrné stisknutí hlavního péra mého přístroje však stačí, abychom letěli trochu rychleji, a tak rozvine se před tebou postupně obraz celý.“

Neodpověděl jsem; neboť v tu chvíli se mi zdálo, že temno mění se v šero, ale tentokráte poněkud zarudlé, jako by šerem na různých místech prorážely plameny.

Znenáhla stává se šero vždy jasnějším, a jako z mlhy vystupuje

přede mnou obraz krajiny. Nevidím z počátku než neurčité obrysy hor, lesů, řek, měst a vísek. Místy šlehají rudé plameny…

Však zanedlouho jeví se vše ve světle jasnějším. Již rozeznávám i jednotlivá pole, silnice, dvorce a domky; vidím též, že tu a tam jsou celé osady v plamenu, a že po celé krajině planou nesčíslné menší ohně jako světlušky…

Obraz pomalu se jasní.

Pozoruju, kterak nejen po silnicích, nýbrž i po polích a lukách valí se v divokém nepořádku temné jakés stíny…

Zanedlouho rozeznávám, že jsou stíny ty živy a že se skládají z bezpočetných atomů… rozeznávám koňstvo a vozy i pěší lid… Vidím, kterak na některých místech větší menší tyto hloučky nebo proudy v zmatku prchají, na jiných místech zas, jak jsou sraženy v davy zdánlivě nehybné…

Vše to vidím doposud v šeru letní noci…

Obraz povlovně vždy více se jasní… Pozoruju nablízku osad, jež jsou v plamenech, divoké hemžení… Tu a tam jako by buď davy lidu postupovaly a jiné zas couvaly…

Zanedlouho rozeznávám i různá skupení… Vidím v záři menších ohňů hloučky lidu v chvatné jakés práci. Se všech stran hrnou se k různým a četným těmto střediskům vozy a lidé…

Podivný obraz nabývá plastičnosti… Rozeznávám ležení větších a menších oddělení vojska… různé proudy prchajících i jejich pronásledovníků… různá skupení, kde poskytují, jak se zdá, úlevy raněným…

Zanedlouho rozeznávám místa, padlými koni, zpřevrhanými vozy a děly a lidmi v pravém slova smyslu posetá.

V místech těch panuje zvláštní hemžení… Rozeznávám již i jednotlivé lidi a vidím, kterak jedni kopají jámy, jiní slídivě sem a tam přecházejí, a ještě jiní padlé sbírají a odnášejí buď k ohňům nebo k jamám…

Za několik vteřin rozeznávám obraz, jako bych se s ptačí perspektivy díval na večerní krajinu – vidím bojiště po bitvě…

Přede mnou rozkládá se obraz zdéli a zšíři několika mil. Vidím

takměř sto osad a měst a mnohé z měst domnívám se poznávati…

Podivný obraz ten však nezůstává beze změny. Čím déle se naň dívám, tím jasnějším se stává, ale zároveň se mění…

Vidím zcela jasně, jako bych se díval na bojiště za dne s vysoké nějaké věže… Vše má živost, plastičnost a barvitost, takže bych každou podrobnost rozeznal, kdybych jí mohl věnovati pozornosti…

Obraz však se mění – poutá mne celek a nezbývá mi času k pozorování a zkoumání podrobností… Z téže příčiny nemožno také měnící se obraz popisovati… Táhl před zrakem mým, jako bych se byl díval na panorama bitevní; ale nikoli od počátku, kdy bitva začíná, nýbrž naopak od ukončení boje postupně až po jeho zahájení…

Tak spatřil jsem, kterak obraz prchajících a pronásledujících mění se v obraz bojujících, později v obraz k boji připravených a ještě později v obraz k bitvě se připravujících ohromných dvou armád…

Viděl jsem obraz zoufalého posledního boje, kterýmž vítězství rozhodnuto, viděl jsem obraz boje, kdy vítězství klonilo se brzy na tu, brzy na onu stranu…

Každou podrobnost bylo lze pozorovati: tu strašný, krvavý útok bodákem několika pluků proti pevnému postavení nepřítelovu; tu divokou seč jednotlivých pluků jízdy, tu boj dělostřelecký, podporovaný palbou pěchoty a manévry jízdy…

Mnohdy změnila se podstatně celá fysiognomie obrazu; neviděl jsem místy než husté kotouče bílého kouře a tu a tam šlehající blesky, důkaz prudké palby baterií… Hned nato zas jsem spatřil v bitevním šiku celé pluky pěchoty a jízdy v nejzoufalejší práci krvavé…

Tak vlnil se děsný obraz ten před mým zrakem rychle sice, ale zřetelně…

A nade vším rozloženo bylo hrobové ticho. Neslyšel jsem hřmění děl, dunění půdy, rachocení bubnů a vřeštění trub, neslyšel jsem třesku a lomozu zbraní, ni velení, křiku a volání, ni nářku a stenání raněných…

Viděl jsem jen živý, děsný, neustále se měnící obraz; ale bez vřavy a bez hluku a lomozu jako hroznou pantomimu rozvzteklených, vzájemně se potírajících ohromných dvou zástupů, jak zrcadlí se nevyhladitelně a věčně v nekonečnu všehomíra… A povlovně mění se obraz hrozného, divokého zápasu v obraz vždy klidnější, až vidím v klidu a míru utěšenou krajinu, lesknoucí se v zlatém jasu letního slunce… A podivno!

K přehlédnutí celého obrazu stačilo tak málo času, že přehlédl jsem jej dříve, než by člověk přečetl popis, jejž jsem byl právě podal.

Optický klam, jejž mi byl přítel prvním tímto výjevem připravil, byl opravdu překvapující a velice zajímavý; věřil jsem nyní úplně, že i další experimenty podaří se rovněž tak jako tento první.

„Trvám, že jsem viděl právě obraz bitvy u Králova Hradce;“ podotkl jsem k příteli, jenž stoje mlčky podle mne v trianglu, klidně podivný přístroj řídil.

„Uhodl jsi“, zní odpověď; „nyní uzříš rychle za sebou, ovšemže v opačném chronologickém pořádku všechny bitvy sedmidenní války v Čechách. K usnadněni přehledu budu ti při všech následujících výjevech buď stručným výkladem nebo třeba jen pouhým slovem nápomocen, abys mohl výjev pohodlně pozorovati a nemusil se dříve tázati.“

„Jsem spokojen,“ pravím, a mlčky čekám, co se bude dále díti.

Nečekal jsem však dlouho.

Obraz klidné krajiny počal se temniti, jako by se rychle halil v hustou mlhu, a za několik vteřin spatřil jsem před sebou opět čirou tmu. Ale sotva jsem změnu tu pozoroval, již ustupovala tma mlze, mlha jasnému přísvitu, až zaleskla se krajina opět v jasném denním světle a já spatřil poznovu bitvu…

Změna, kterou jsem byl právě popsal, byla rovněž taková, jakou pozorujeme při experimentech s takzvanými mlhovými obrazy, když se používá dvou přístrojů.

Obraz bitvy u Králova Hradce byl se změnil v obraz klidné krajiny, tento pak v obraz bitvy u Králova Dvora. Rychle za sebou následovaly pak bitvy u Trutnova, Skalice, Náchoda, Jičína,

Mnichova Hradiště a Podola, a mezi tím četné menší bitky a šrůtky války rakouskopruské.

„V sedmi dnech," připomenul přítel, „zahynulo neméně než 45 tisíc lidí…"

„Dále!" zvolal jsem, a v mžiknutí oka změnila se situace.

Spatřil jsem opět obrazy válečné z revoluce polské a z války šlesvickoholštýnské.

Nato následovala strašná bitva u Puebly a výjevy z francouzské invase v Mexiku, pak vražedná bitva u Frederiksburku v Americe a celá řada bitev a bitek z občanské války severoamerické.

„Války v jižní Americe," pravil přítel, „vyžadovaly 519 tisíc, válka severoamerická 381 tisíc obětí."

„Dále!" zvolal jsem, a v mžiknutí oka spatřil jsem bitku u Aspremonte, dobytí a výjevy z revoluce palermské, vražedné bitvy u Solferina, Magenty a celou řadu bitek a bitev menších, pak děsné a hrůzné výjevy z revoluce indické a poté rovněž tak krvavé obrazy z války krymské od strašného posledního útoku na Sevastopol až po vražedné bitvy u Balaklavy a Inkermanu.

„Neméně než 385 tisíc lidí stála krymská válka," podotknul chladně přítel.

„Dále!" zvolal jsem, a ihned rozvinuly se před mým zrakem rychle za sebou scény z pouličního boje o státním převratu Napoleonově a následovaly děsné a ukrutné výjevy z bouřlivých let 1849 a 1848 v divuplné směsici, ale vždy v opačném pořádku chronologickém.

Bojiště rozprostírala se takměř po celé Evropě.

Spatřil jsem tábor u Világose, porážky Maďarů u Malého Becskereku, Szörögu a Debrecína, bitvu u Custozzy, pak u Schatzburku mezi Maďary a Rusy, porážku Gorgeye u Komárna a Seredu, bombardování Pešti, výjevy z červnové revoluce v Paříži, dobytí Budína Maďary, barikádní boj v Lipsku, bitvy u Vácova, Nagy-Sarlo, Gödöllö, Hatvanu a Czegledu, dobytí Brescie Haynauem, bitvy u Novary a Mortaru, výjevy z revoluce milánské, dvoudenní bitvu u Kápolny a bitvu u Szöriku, kde Maďaři

Kničaninem poraženi.

Chtěl jsem něco podotknouti, ale přítel pokynul rukou, bych mlčel.

Následovaly porážky Maďarů u Královského Bělehradu, Trnavy, a dobytí Rabu Windischgrätzem, pak výjevy z povstání Ivovského, porážka Maďarů u Švechatu, dobytí a bombardování Vídně, scény z říjnové revoluce vídeňské, z bouří ve Frankfurtu a jinde, výjevy z červnové revoluce pražské a bombardování Prahy Windischgrätzem, bitvy u Vicenze, Curtatone a Santa Lucie, bouře v Drážďanech, Badensku, Prusku a jinde, výjevy z únorové revoluce pařížské a první bouřlivé scény z revolučního hnutí v Itálii.

„A možno spočítat oběti všech těchto bojů?“ otázal se přítel, když byly obrazy ty zmizely a krátký čas přede mnou rozprostíraly se jen tiché utěšené krajiny.“

Jen dále!“ vyzývám přítele, a hned nato vidím výjevy z revoluce polské roku 1846 a po delší pause různé obrazy ze vzbouření republikánů v Paříži, Toulonu, Grenoblů roku 1834, dobytí Varšavy vojskem ruským roku 1831, nepokoje v Drážďanech a bitvu u Ostrolenky.

Chvílí díval jsem se na děsný bratrovražedný tento boj, načež jsem se optal:, „Jak daleko nalézáme se od zeměkoule?“

„Asi 46 bilionů mil,“ odpověděl přítel.

Hned nato viděl jsem obrazy z červencové revoluce pařížské, dobytí Erivanu Paskěvičem a krvavou bitvu u Missolunghi, načež následovaly různé výjevy z bojů za neodvislost na pyrenejském poloostrově a v Řecku.

Po delší přestávce spatřil jsem opět děsnou velkou bitvu.

„Jak daleko jsme od země nyní?“ tážu se.

„Asi 68 bilionů mil,“ odpovídá přítel; „vidíš právě bitvu u Waterloo.“

Mezitím, co přítel v stručnosti dále vykládal, spatřil jsem rychle za sebou vražednou bitvu u Lipska, která trvala po tři dny, bitvy u Montmartru před Paříží, u Kulmu v Čechách a u Budyšína, pak přechod zbytku armády francouzské přes Berezinu, bitvu u

Jaroslavce, požár Moskvy a bitvu u Borodina; dále vražednou bitvu u Ogruně (Wagramu) a nerozhodnou bitvu u Asperů; řadu obrazů z revoluce v Peru a Mexiku a z bojů španělských, pak zase bitvy z válek napoleonských: u Eylau, Jeny a Auerstädtu, vražednou bitvu u Slavkova a hrůzně krásnou námořní bitvu u Trafalgaru.

Zadíval jsem se příteli do tváře, ale hned nato jsem upřel zrak svůj zase v místo, kde jsem viděl obrazy bitev. Následovaly výjevy ze vzbouření Srbů pod Černým Jiřím, děsné obrazy nepokojů na St. Domingu a ve Švýcařích, načež jsem zase viděl boje napoleonské: bitvy u Hohenlinden a Marenga, bitvu u Abukiru na pevnině, kde Napoleon nad Turky zvítězil, a bitvu námořní u téhož města, kde loďstvo francouzské Nelsonem zničeno; pak různé bitky a bitvy v Egyptě až po bitvu u pyramid. Mezitím boje v Holandsku a Švýcarsku, pak pokoření Benátek a bitvy u La Favorita, Rivoli, Arcole a Lodi…

„Možno spočítat všechny oběti lidských životů, jichž vyžadovala ctižádostivost jediného despoty – Napoleona?“ podotknut přítel. Neodpověděl jsem. Popolétli jsme o něco dále.

Spatřil jsem děsný boj a dobytí Pragy Suvorovem, bratrovražednou bitvu u Maciejovic, kde Kosciuszko, byv Suvorovem poražen, raněn klesl s výkřikem „Finis Poloniae“, a dobytí Vilna vojskem ruským.

Následovaly děsné obrazy z velké revoluce francouzské, ze vzbouření varšavského a povstání v Krakově, pak řada krvavých válek s Turky, boje za neodvislost severní Ameriky, v nichž Washington a Franklin hráli úlohy nejdůležitější; dále výjevy z války sedmileté, zejména bitvy u Kolína a Prahy, pak dobytí Prahy spojeným vojskem bavorským, saským a francouzským, výjevy z rakouské války o posloupnost; bitva u Poltavy a řada obrazů z kruté války nordické mezi Rusy a Švédy, bitva u Narvy, pak výjevy ze španělské války o posloupnost; dále porážka Turků u Vídně Sobieským a války Francouzů se Španěly a Holanďany.

Nato spatřil jsem krutou bitvu u Polanky, kde Rusové Sapiehou a Czarnieckým poraženi, třídenní bitvu u Pragy a dobytí Varšavy

Karlem Gustavem, porážku Poláků pod Batovem vojskem Bohdana Chmělnického.

Chtěl jsem se optati, jak daleko nalézáme se od zeměkoule nyní, ale obrazy následovaly tak rychle za sebou, že poutaly veškerou moji pozornost. Spatřil jsem bitvu u Dumbaru v Anglii, kde Cromwell zvítězil, a celou řadu bojů až po bitvu u Marstenmooru, kde padlo deset tisíc royalistů.

A střídavě mezi boji těmi viděl jsem výjevy z polního tažení Švédů v Čechách: hájení staroměstské mostní věže, dobytí Malé Strany a Hradčan.

Následovaly brutální výjevy z války třicetileté: Spatřil jsem mimo jiné bitvu u Lützenu, kde Gustav Adolf padl, bitvu u Lipska, zničení Magdeburku, polní tažení a boje, v nichž Valdštýn a Tilly hráli úlohy nejhlavnější; pak stínání patriotů českých na Staroměstském náměstí a konečně bitvu na Bílé hoře.

Dlouho jsem se díval na smutný tento obraz porážky české…

„Jak daleko se nalézáme nyní od zeměkoule?“ optal jsem se přítele.

„Asi 325 bilionů mil,“ odpověděl a dodal: „Však dále! Čas kvapí…“ A mžikem popolétli jsme dále. Spatřil jsem opět jen řadu děsných, krvavých výjevů: hrozné ubíjení Hugenotů, výjevy z náboženských válek ve Francii, z válek, v nichž vévoda Alba hrál úlohu hlavní, z válek selských atd. Pak následovaly výjevy z vraždění v Peru, Mexiku a jiných krajinách Ameriky, kam byla lakota Evropanů záhubu zanesla.

„Dále! dále!“ zvolal jsem netrpělivě.

Po krátké přestávce spatřil jsem porážky Matyáše Korvina, Novgorodských, Tatarů u Moskvy a fanatických křižáků německých u Nýrska.

Následovalo dobytí Siónu a bratrovražedná bitva u Lipan, pak strašná porážka Němců u Domažlic a mezi tím různé výjevy z bojů panny Orleánské proti Angličanům, pak dobytí Lubna v Horní Lužici od Čechů; krvavá bitva u Světlé, kde vojsko Albrechtovo Tábory a Sirotky poraženo; bitva u Oustí, kde Prokop Holi s dvaceti

tisíci porazil sedmdesát tisíc Němců; tábor Žižkův a umírajícího Žižku u Přibyslavi.

Na okamžik zmocnila se duše mé lítost; leč hned nato upoutala pozornost moji celá řada krvavých bojů husitských pod vůdcovstvím Žižkovým, jmenovitě u Skalice a u Jaroměře, porážka Pražanů u Strachova, bitva u Hořic, porážka Zikmundových vojů u Německého Brodu, vraždění adamitů na ostrůvku Nežárky, porážka křižáků u Žatce, porážka aristokratů u Malešova, dobytí hradu pražského, Jaroměře, Litomyšle a Berouna; pak porážka Zikmundova vojska pod Vyšehradem, katolických pánů u Boru blíž Horažďovic, Zikmundových křižáků mezi Žižkovem a Hradčany a bitka u Sudoměře.

A po malé přestávce spatřil jsem ještě děsný výjev upálení Husa u Kostnice.

Všechny tyto obrazy v pravém slova smyslu před mým zrakem letěly – sotvaže jsem je mohl postihnouti, sotvaže jsem mohl vyslechnouti poučné poznámky přítelovy.

Krev počínala mi stoupati ku hlavě; cítil jsem, že zmocňuje se mne nevolnost.

„Jak daleko jsme nyní?“ optal jsem se.

„Asi 598 bilionů mil,“ odvětil klidně přítel. „Prolétli jsme dobu pouze asi 451 roků; zbývá nám tudíž cesta skoro desetkrát tak dlouhá, než dorazíme na místo, odkud možno pozorovati výjevy z dob prvních lidí… Musíme proletět ještě nepatrnost – asi šesti tisíc bilionů mil, t. j. doletět až v sféry hvězd dvanácté jasnosti, jejichž světlo potřebuje více než 4000 let, než doletí k zeměkouli naší… Hleď! Jak prostičce se to vysloví! A přece v každé vteřině urazíme více než 42 tisíc mil, i když světlo nepředstihujeme…“

„A možno urazit cestu tu v libovolně krátkém čase?“ optal jsem se, aniž mi napadlo, že ohromnou vzdálenost tu nemohu si ani představiti.

„Ovšemže,“ odvětil přítel.

„Ale rci přec, jaký to vlastně podivuhodný motor, jenž žene přístroj náš s tak úžasnou rychlostí všehomírem?“

„Později – později!“ zní odpověď. „Musím říditi přístroj… Při jediném nedopatření pozbyli bychom rovnováhy a sletěli…“

„Kam?“ tážu se.

„Což já vím?“ odpovídá přítel. „Dále tedy! Ale rychle!“ vyzývám.

„Chceme-li exkursi odbýti v hodině, musíme se nyní omezit již jen na některé nejdůležitější výjevy.“

„Jen rychle, rychle!“ naléhám.

A po chvíli vidím poznovu divuplné, děsné panorama bojů…

Obrazy střídají se s úžasnou rychlostí; každý však možno rozeznat zcela zřetelně.

A podivno!

Tentokráte jsou obrazy bitev a šrůtek promíchány také výjevy jiného druhu; ale ve všech jeví se boj…

Takto přelétlo před mým zrakem ještě asi sto obrazů bojů a různých výjevů, v nichž zvířeckost povahy lidské slavila triumfy, v nichž hrubá síla nebo lest a úskok vítězily nad přirozenou slabostí nebo bezelstností…

Znenadání pozoruju, že při jedné proměně obrazů vidím před sebou temno příliš dlouho.

„Co to?“ tážu se netrpělivě.

„Řídím přistroj, abys mohl shlédnouti výjev poslední… Nalézáme se daleko výše hvězd dvanácté jasnosti; octli jsme se v sférách, z nichž zalétá světlo k naší zeměkouli v době asi šesti tisíc let…

Tentokráte však změníme poněkud způsob dívání se. Až dospějeme k bodu, s něhož možno výjev pozorovati, zastavím přístroj a ponechám mu pouze přiměřenou rotaci, odpovídající rotaci zeměkoule kolem osy a zároveň též kolem slunce, takže před zrakem tvým rozvine se obraz v chronologickém postupu přirozeném a nikoli jako až posud v postupu chronologicky opačném.“

Po chvíli pozoroval jsem, kterak z čirého temna, do něhož jsem se díval, šlehlo několik jasnějších paprsků. Temno počalo se měniti v šerou mlhu a tato znenáhla se rozptylovala. I viděl jsem, kterak z

mlhy vystupují vždy určitěji temné obrysy pusté divoké krajiny. Zanedlouho rozeznal jsem obraz zcela jasně.

Spatřil jsem holou, kamenitou pláň, končící hustým jedlovým lesem, nad nímž v dáli vystupovaly k mračné obloze temné obrysy vysokého pohoří.

Nad krajinou rozloženo bylo nevlídné dusné šero jako před bouří, a jenom časem kmitnul zásvit slunce hustými mraky a krajina zaleskla se na okamžik v zlatém jasu…

Po chvíli rozeznal jsem i předměty menší. Těsně u lesa u jakéhosi doupěte spatřil jsem skupení osob: mladičkou ženu s třemi dětmi… Dvě z dítek těch tulí se bázlivě k matce; třetí, nemluvně, jež matka drží v náručí, dívá se s blahým úsměvem v nevinné tvářince matce do očí…

Bledá tvář matčina však jeví postrach a zděšení nevýslovné.

Zrak její jest upřen v temné houští lesa, nahé tělo kyprých forem chvěje se, a mezi tím, co levou rukou tiskne nahé nemluvně k prsům, sahá pravou rukou po druhých dvou nahých dítkách, jež se k ní bázlivě tulí, jako by je chtěla chrániti… Vtom vyrazil opodál z lesa mladý štíhlý muž, nesoucí na plecích ulovenou laňku.

Tvář jeho nejeví bázeň, ale nepokoj…

Za ním vyřítil se muž druhý, postavy atletické. Z přiblblé tváře jeho sálá zvířecká vzteklost… Oba jsou nazí… První, odhodiv laňku, staví se druhému, jenž s kyjem ve svalovité pravici žene se za prchajícím, odhodlaně na odpor…

Nastává zápas… Žena dívá se v smrtelné úzkosti z dáli na bojující… Je to krutý, zuřivý boj na život a na smrt… Trvá však jen několik okamžiků…

První muž klesá k zemi – atlet mu byl rozrazil lebku… V tváři ženy, kteráž se byla na děsný zápas s úzkostí dívala, jeví se zoufalost… Tulíc nemluvně pevněji k ňadrům, bouřlivě se vlnícím, prchá… obě dítky jí následují… až zmizí v temnu lesa…

Beze slova dívám se na obraz, jak se počiná haliti v mlhu.

Vidím ještě, kterak atlet ukořistěnou a smrtí člověka zakoupenou laňku vleče do lesa… Po chvíli hustá a čirá tma zahalila děsný výjev

úplně…

Zmocnila se mne úzkost.

Cítil jsem, že krev prudce proudí žilami, že žene se mi k mozku a že pojímá mne závrať.

Chtěl jsem přítele osloviti, ale slovo mi uvázlo v hrdle. Přítel mne předešel.

„Spatřil jsi právě první zápas prvních lidí… Jsme u cíle exkurse… A od počátku až po konec neviděls než neustálý boj, vzájemné potírání a hubení tvorů nejdokonalejších…

Boj ten trvá od počátku světa…

A v průběhu několika tisíců let snažilo se lidstvo stanoviti hlavní zásadu života, namlouvalo si, že řídí se svět zásadou lásky a lidskosti… A po tisíciletích konečně poznává, že se mýlilo, že se klamalo…

Po tisíciletích poznává nemilosrdného děsného toho boha, jenž zasvětil záhubě vše, co byl stvořil slabším, malomocnějším; po tisíciletích poznává, že život není než věčný boj o pouhou existenci…

A jak se zachovalo lidstvo k strašnému bohu tomu?… Jedni se pachtili po moci a slávě, jiní prahli lakotně po bohatství a opět jiní hýčkali své psychicky v sladkých loktech sentimentálnosti – kdežto chladný rozum newtonský, jenž by prohlédl nicotu a zvrácenost lidského snažení, budil ve všech hrůzu a zděšení…

Děsili se chladných a přece tak upřímných čísel, kterýmiž měřil vesmír, hrozili se neúprosných důsledností ledového a přece nezvratného rozpočtu jeho – a hle! Nyní stojí lidstvo před trůnem boha darwinovského hrozného nemilosrdného boha síly a moci…

Od let bojují proti bohu tomu jistí živlové, ale účelem malomocného boje toho jest, aby na trůn boha síly a moci mohl poznovu zasednouti svržený mračný bůh náboženského fanatismu…

Avšak boj proti bohu darwinovskému jest nerovný. S trůnu ho nesrazíte, i kdyby celý svět obrovský boj ten podnikl… Trůn boha toho možno jen podrýti – zásadami humanity…

Přítel umlkl.

Slova jeho zněla hřímavě, jako když přísný, spravedlivý soudce hněvivě kára…

Tvář jeho však jsem nemohl rozeznati; nalézaliť jsme se v čiré, neproniknutelné tmě. Mlčel jsem…

Však náhle přítel poznovu se ozval.

„Co to? Přístroj náš se kolísá… Pozbyli jsme patrně rovnováhy… Klesáme!…“

Hlas přítelův zněl úzkostlivě, až mi srdce ledovatělo. Nepokoj můj mžikem změnil se v úzkost nevýslovnou…

„Pusť se přístroje!“ vzkřikl přítel. „Jeden z nás musí se obětovat!… Jinak zahyneme oba!…“

Neodpověděl jsem; nemohl jsem odpovědít. Cítil jsem jen, že mne smyslové opouštějí.

„Pusť se! Jinak tě srazím!“ zaznělo poznovu z úst přítelových.

„Jmenuj mi aspoň svůj motor!“ vyrazil jsem ze sebe. Vtom jsem cítil, jak se přístroj překotil… Letěli jsme střemhlav dolů…

Pustil jsem se…

Zdálo se mi, že slyším divoký smích přítelův a slova: „Sbohem na věky!… Motor můj jest všemu světu znám… Jeť to věčně oživující, věčně tvořící – obraznost…“

Hlas přítelův zněl temně; poslední slova sotva jsem doslechl… Pozbyl jsem smyslů úplně.

Kdo usnul někdy na podzim při otevřeném okně a náhle procitnul, ví, jak zvláštní mrazivý pocit procitnutí takové provází…

Podobný mráz projel mi tělem, když probíraje se z mrákotného sna zpozoroval jsem, že žlutavý přísvit ranní vniká polootevřeným oknem do mé osamělé mansardy…

Udiveně rozhlédl jsem se kolem a prvníma myšlenka přiostřila se mimovolně v otázku:

„Byla to skutečnost, přelud nebo sen?“

Smyslové moji však byli tak otupělí, že jsem si nemohl otázku zodpovědět.

Pamatuju se jen, že mi ihned napadlo, že doktor Sperlich, jenž byl v sále letohrádku knížat Kinských přítelovu smrt konstatoval, jest už od několika roků mrtev a že v zámku samém nikdy nebylo a není žádných takových chodeb, jakýmiž jsem právě byl bloudil…

Pamatuju se též, že seděl jsem právě u svého stolku, na němž ležela otevřená astronomická kniha, v kteréž jsem byl patrně před usnutím četl…

Na více se nepamatuju. Mrákoty obestřely duši mou poznovu…

Procitl jsem teprve po nějakém čase…

Ležel jsem na loži a vedle lože klečela stařičká má matička… Otevřev oči, zahleděl jsem se v upřímnou, vráskovitou její tvář a pocit nevýslovného blaha rozechvěl mou duši…

„Ach dítě, drahé dítě, co se to s tebou dělo?“ zaslechl jsem matčin hlas. „Přiběhli pro mne, žes bez sebe – a třetí den už…“

„Třetí den?“ byla první moje otázka.

„Třetí?“ opakovala matička. „Lékař tu byl každý den několikráte a radil jen ticho a poklid… Mluvil cosi o známkách – šílenosti…“

Chmurnou duší mou šlehnul zásvit jasné myšlenky. Zachvěl jsem se…

„A musíš prý na čas zanechati studií…“

Matička povstala, a nahnuvši se ke mně, políbila mne lehce na čelo.

–

Stalo se po radě lékařově…

Zanechal jsem na čas studií; ale myšlenky, jež mne byly v oné době pronásledovaly, vracejí se i po letech…

Jakub Arbes
Romaneta

Vydala **Městská knihovna v Praze**
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání
Verze 1.0 z 01. 04. 2011